

**A Romániából Békés megyébe áttelepült személyek
társadalom-földrajzi vizsgálata,
különös tekintettel az értelmiségiekre**

Doktori (PhD) értekezés

Szenográdi Péter

**Debreceni Egyetem
Természettudományi Kar**

Debrecen, 2005

Ezen értekezést a Debreceni Egyetem TTK Földtudományi doktori iskola Társadalomföldrajzi programja keretében készítettem 1997-2005 között és ezúton benyújtom a Debreceni Egyetem TTK doktori (PhD) fokozatának elnyerése céljából.

Debrecen, 2005. március 18.

Szenográdi Péter

Tanúsítom, hogy Szenográdi Péter doktorjelölt 1997-2005 között a fent megnevezett doktori program keretében irányításommal végezte munkáját. Az értekezésben foglaltak a jelölt önálló munkáján alapulnak, az eredményekhez önálló alkotó tevékenységével meghatározóan hozzájárult. Az értekezés elfogadását javasolom.

Debrecen, 2005. március 18.

Ekéné Dr. Zamárdi Ilona
Egyetemi docens
Témavezető

I. Bevezetés

I.1. A témaválasztás indokoltsága

A vándormozgalmakat okkal soroljuk egy adott terület népesedésének legfőbb tényezői közé, mert a születésekhez és a halálozásokhoz hasonlóan növelik vagy csökkentik a népesség számát, továbbá befolyásolják többek között a népesség kor-, nem-, foglalkozás-, vallás- és iskolai végzettség szerinti összetételét.

A migráció mértéke az egyes korokban, illetve a földrajzi tér különböző részein igen eltérő volt, de valamennyi térség és mai ország történelmében, illetve annak egyes szakaszaiban meghatározó jelentőségű volt. Ezek a térbeli mozgások szerepet játszottak az egyes népek, kultúrák kialakulásában. Azokon a helyeken, ahol (kezdetben főleg természeti okok miatt) tartósan hiányzott a vándorlás lehetősége és az adott közösség izolálódott, ez egy idő után a fejlődés megrekedését eredményezte.

A vándormozgalmak prehisztórikus időszakának lezáródásával új korszak kezdődött. Általában mégsem itt szokták meghúzni a migrációt kutatók a vándorlás két legnagyobb korszakának határát, hanem a XIX. században, mivel ennek a századnak közepéig-végéig tartott a tőkés fejlődés világméretű kibontakozása. A XIX. század egyben modern kori migráció kutatásának kezdetét is jelentette (TÓTH PÁL P., 2001).

Hazánk és népünk történelmét is erőteljesen befolyásolták, időnként meghatározták az egyes migrációk. A mai határokon is átnyúló XVIII. századi vándorlás Békés megye újjászületését jelentette. A török kiűzése után a történelmi Magyarország egyik legritkábban lakott területe volt a megye (SZATMÁRI I., 2001). Az ezt követő vándorlás a migráció számos típusát (spontán, szervezett, belföldi, külföldi) példázta. A történelmi Magyarország középpontjával büszkélkedő alföldi megye ekkor vált soknemzetiségűvé.

A migráció hatására még a XVIII. század végén is jelentős férfitöbbletet mutatott ki a népszámlálás (KRAJCSÓNÉ K. I., 2003).

Ezt követően napjainkig az 1956-os menekültektől eltekintve (KSH-jelentés) az ország történelmének minden fontos migrációs hulláma jelentősen érintette Békés megyét. Az első világháború után Békés határmenti megyévé vált, így területéhez és népességéhez képest nagy szerepe volt a Romániához került területekről Magyarországra vándorló magyarok átmeneti vagy végleges befogadásában (HÁRS Á., 2001).

A trianoni döntés, egészen pontosan az első világháborús vereség óta három bevándorlási hullám érte el Erdély felől hazánkat. A két világháborúhoz köthető migrációknak elsősorban csak a nagyságrendje ismert, sok a feldolgozatlan levéltári dokumentum, elsősorban megyei szinten. Az 1988 utáni bevándorlással kapcsolatban már az első évektől kezdve számos kutatás foglalkozott. Ez a migráció összefüggött a szocialista világrendszer összeomlásával, majd később az

érintett országok Európai Unióhoz való közeledésével is. A folyamatosan változó gazdasági, politikai, jogi háttér és az áttelepülő erdélyiekkel kapcsolatos regisztrációs problémák (TÓTH PÁL P., 2004), valamint a bevándorlók áttelepülés utáni térbeli és társadalmi mobilitása indokoltá teszi az újabb kutatásokat.

A határmenti magyarok bevándorlásával foglalkozó kutatások is igazolják, hogy nem az általános szegénység és a nyomor űzi el az embereket a határon túlra, hanem nagyon összetett szociodemográfiai és társadalomlélektani tényezőkkel párosuló tradicionális tényezők (SZABÓ A. F., 2003). Éppen ezért van szükség az eddigi kutatási eredményekre támaszkodó újabb vizsgálatokra az áttelepülés és a bevándorlás utáni mobilitás okainak pontosabb feltárása érdekében.

A kutatás fontos része a településszintű mikrogeográfiai vizsgálat, ami lehetővé teszi az adatok pontosítását, a helyi lakosság és a bevándorlók összehasonlítását, továbbá az áttelepülők magyarországi földrajzi megoszlásának jobb megértését.

Ezért választottam kutatási témaként a Békés megyébe áttelepült erdélyiek társadalom-földrajzi vizsgálatát.

A kutatásban kiemelt szerepet kaptak a diplomások, egyrészt, mert a Magyarországra az utóbbi két évtizedben beáramló külföldiek között magas arányt képviseltek (TÓTH PÁL P., 2004), másrészt az eddig publikált kutatások alapján ez a csoport a vándorlással kapcsolatos ismérvei alapján jelentősen eltér a többi áttelepültől.

I.2. A kutatás célja

A kutatás fő célja a ma Romániához tartozó területekről 1980-as évektől napjainkig Magyarországra vándorolt személyek társadalom-földrajzi vizsgálata, melyhez kapcsolódóan az alábbi hipotéziseket fogalmaztam meg:

1. Az 1980-as évek második felében többnyire a határhoz közeli romániai településekről érkeztek menekültek és bevándorlók Békés megyébe. Sok volt köztük a menekült, elsősorban a fiatal munkaképes korú férfiak körében. Főleg a határhoz közeli falvakba és a megye nagyobb városaiba költöztek.
2. Az 1990 körül kialakult nagyobb bevándorlási hullám később lecsillapodott.
3. Az 1990 után érkezők már legálisan léptek be az országba és nem kértek menekült státust. Idővel egyre jobban reprezentálták a küldő közösséget (nemek aránya, családi állapot és életkor szerinti megoszlás). A távolabbi területekről is egyre többen vándoroltak be, illetve a megye határtól távolabb eső településein is megjelentek.
4. A bevándorlókon belül nagy arányban érkeztek diplomások, akiknél a kivándorlás és a letelepedés körülményei a többi bevándorlóhoz képest több sajátosságot is mutatnak.
5. A bevándorlók többsége magyar volt és a tágabb értelemben vett Erdélyből érkezett.
6. Az első időszakban érkező és tartózkodási engedéllyel rendelkező román állampolgárok jelentős része továbbköltözött, de a Békés megyei településeket

érintő lakhatási engedéllyel rendelkező bevándorlók többsége még ma is a megyében él. A helyben maradók többsége ma már magyar vagy kettős állampolgár.

7. Békés megyében a bevándorlók száma, aránya, összetétele, illetve a továbbvándorlók aránya településenként eltér, aminek oka lehet a település nagysága, továbbá az állás-és lakáslehetőségek és a közlekedés-földrajzi tényezők is.
8. A Békés megyébe irányuló migráció az ország többi részével összevetve az alábbi sajátosságokkal rendelkezik: a földrajzi közelség meghatározó szerepe, a bevándorlók lakossághoz viszonyított magas aránya, egyes területek munkaerő hiányának és a viszonylag alacsony ingatlanáraknak a vonzó hatása, továbbá a megyében található román nemzetiségű falvak és a megyét érintő korábbi erdélyi migrációk szerepe.
9. A bevándorlók jelentős része viszonylag könnyen beilleszkedett.
10. A bevándorlás okai között megtalálhatók a két ország fejlettsége közti különbségek, a magyarokkal szembeni ellenérzések, továbbá az 1989 decemberéig működő diktatúra, illetve az ezt követő átalakulás nehézségei. Ezek az okok többnyire nem egyértelműen jelentkeztek, illetve kiegészültek szubjektív tényezőkkel is. A migrációban fontos szerepet játszottak az egyének kapcsolatai is. Idővel mégis csökkent a vizsgált migráció politikai háttere és felerősödtek a gazdasági motivációk.
11. Az 1980-as évek második felében elindult bevándorlás napjainkra lezárult, illetve legkésőbb Románia EU-csatlakozásával ez megtörténik. Magyarországra irányuló bevándorlók száma talán még emelkedhet, de Békés megyében ez nem valószínű. Az újabb bevándorlók inkább munkaerőpiaci tényezők miatt érkeznek, ez pedig nem a vizsgált megyébe vonzza őket. Ez alól kivételt egy ideig még az egészségügy jelenthet.

A hipotézisekhez kapcsolódva hét témakörben az alábbi kérdésekre kerestem a választ:

1. A kivándorlás okai
 - Milyen szerepet játszottak az egyes politikai gazdasági tényezők a döntésben?
 - Milyen hatással volt a közvetlen környezet a döntésre?
 - Hogyan hatottak a korábbi kivándorlási minták?
 - Hogyan hatott a kivándorlás oka az ország elhagyásának idejére, módjára?
 - Milyen kivándorlás várható a jövőben?
2. A kivándorlás módja
 - Milyen arányban hagyták el menekültek Romániát?
 - Kik és hogyan segítették a kivándorlást?
3. A kivándorlók főbb demográfiai jellemzői

- Milyen volt a kivándorlók nem-, kor-, családi állapot- és foglalkozás szerinti megoszlása?
 - Hogyan alakult a kivándorlók összetétele az egyes években?
 - Miben térnek el a Békés megyébe letelepedett kivándorlók társadalmi, demográfiai jellemzői a többi kivándorlótól?
 - Miben hasonlítanak, illetve térnek el a Békés megyébe kivándorlók társadalmi, demográfiai jellemzői a kibocsátó és befogadó terület társadalmi, demográfiai jellemzőihez képest?
 - Milyen arányban érkeztek románok Békés megyébe?
4. A kivándorlók származási helye
- Milyen volt a Békés megyébe kivándorlók földrajzi megoszlása megyék és települések, illetve települési kategóriák szerint?
 - Milyen szerepet játszik a földrajzi távolság a kivándorlásban?
 - Hogyan befolyásolja a magyarok arányának területi különbsége a kivándorlást?
5. A Békés megyei letelepedés okai
- Miért érkeztek Magyarországra, illetve Békés megyébe?
 - Miért döntöttek a Békés megyei letelepedés mellett?
 - Milyen volt a Békés megyében letelepedett erdélyiek földrajzi megoszlása? Az egyes települések sajátosságai hogyan érvényesültek a letelepedés során?
 - Mennyire szánták ideiglenes lakóhelynek Békés megyét?
6. A beilleszkedés sikere
- Milyen nehézségekkel kellett szembenézniük?
 - Hogyan alakult identitásuk, otthonérzésük?
 - Milyen arányban távoztak a megyéből?
 - Milyen különbség van a távozók és a helyben maradók között?
 - Milyen különbségek alakultak ki és miért az egyes települések népességmegtartó képességében?
7. A migráció hatása
- Milyen hatást gyakoroltak a népességszámra, kor- és végzettség szerinti összetételére?
 - Milyen hatásuk volt a gazdaságban, kultúrában?
 - Hogyan hatottak a társadalom tudatára?

Az 1980-as évektől napjainkig tartó migrációval kapcsolatos eddig felsorolt fontos kérdések megválaszolása mellett a kutatás célja a Békés megyében nem bevándorlóként élő erdélyiek (munkavállalók, diákok) legfontosabb jellemzőinek feltárása, továbbá a kivándorlás erdélyi magyarságra gyakorolt hatásának rövid, szakirodalomra támaszkodó áttekintése is.

A XX. század végi migráció elemzését túl a doktori értekezés kitér a korábbi XX. századi migrációkra is. Ezzel kapcsolatban az alábbi célok kerültek megfogalmazásra:

- Az eddig még nem publikált levéltári anyagok segítségével a korábbi vándorlások, menekülthullámok megismertetése
- Az egyes migrációk összehasonlítása, a köztük lévő kapcsolatok feltárása

Összegezve a leírtakat alapvetően egy cél fogalmazható meg: a nemzetközi és a hazai szakirodalom segítségével az Erdélyből Békés megyébe irányuló migráció fontosabb szabályainak és sajátosságainak feltárása.

I.3. A dolgozat szerkezeti felépítése

A dolgozat első részében a migrációs modelleket, elméleteket mutatom be a nemzetközi és a hazai szakirodalom segítségével hívásával. A modellek tükrében megvizsgálom a befogadó és a kibocsátó ország jellegzetességeit. Szintén ezen (II.) fejezet részét képezi a nemzetközi migráció jelenlegi, illetve közelmúltbeli jogi normáinak áttekintése.

A III. fejezetben a kutatás során használt módszereket írom le, külön részletezve az adatbázis elemeit és az elemzések folyamán felhasznált eszközöket.

A IV. a dolgozat magját képező fejezeten belül kerül sor a Romániából Békés megyébe áttelepültek átfogó társadalom-földrajzi vizsgálatára. Az első részben az Erdély és Békés megye közti migráció 1916 és 1987 közötti szakaszát mutatom be, ezt követően a második részben kerül sor az 1988 utáni nagyobb jelentőséggel bíró szakasz részletes elemzésére. A társadalomföldrajz tényezői szerint megvizsgálom az áttelepültek megoszlását, ahol az egyes faktorok szerint külön kiemelem a diplomásokat. Az áttelepülés utáni változások bemutatására ezt követően kerül sor. A fentieket egészíti ki az áttelepülés egyes tényezői közti összefüggések komplex vizsgálata. A dolgozat végén szó esik az erdélyi bevándorlók helyi társadalomra gyakorolt hatásáról, illetve arról, hogy a Békés megyébe irányuló migráció hogyan jelenik meg a médiában.

Összegzőként a disszertáció elején feltett kérdésekre adom meg a választ, kitérek arra, hogy milyen mértékben igazolódtak a kutatással kapcsolatos hipotézisek és részben ezeket szintetizálva összefoglalom a Békés megyét érintő migráció sajátosságait.

A dolgozatot angol nyelvű összefoglaló zárja, mely tartalmazza a legfontosabb célkitűzéseket, módszereket, eredményeket és következtetéseket.

A disszertáció irodalomjegyzékében a szakirodalom mellett megtalálható a munkám során igénybe vett joganyagok, levéltári források, adatbázisok, statisztikák listája, illetve a Világháló felhasznált oldalai is.

II. Szakirodalmi áttekintés

II.1. Migrációs elméletek

Ernst Georg Ravenstein dolgozta ki a migráció első elméletét. Ő még a távolság alapján kategorizálva három csoportot különített el (RAVENSTEIN, E. G., 1885/89). Ő fogalmazta meg a taszító- vonzó tényezők migrációs szerepét, de figyelmen kívül hagyta például a határok jelentőségét (ZOLBERG, A., 2001). Nézeteinek nagy része mára elavult, újabbak váltották fel, de nem alakult ki olyan általánosan elfogadott elmélet, amely pontosan meghatározná a migráció és ezen belül a nemzetközi vándorlás bonyolult jelenség-együttesét.

A XX. század, különösen a második világháború utáni korszak nagy vándormozgalmai lendületet adtak a korábbi elméletek megújításának, illetve újabbak kialakulására ösztönöztek, hiszen új jelenségekkel kellett szembesülni, például olyan országok is befogadóvá váltak, amelyek évszázadokon keresztül kibocsátó államok voltak (SALT, J., 2001). Ezeket a vándorlásokat a XIX. században kialakult fogalmakkal és modellekkel már nem lehetett megérteni.

A következőkben elsősorban Massey (2001) csoportosítását követve tekintem át az egyes elméleteket.

II.1.1. Közgazdasági jellegű modellek

A neoklasszikus közgazdaságtan makro- és mikroelmélete

Todaro (1976) és mások a modern ipari gazdaságok szükségleteiből indulnak ki, és a migrációt a gazdasági globalizáció természetes következményeinek tekintik. A makroelmélet szerint a migrációt annak költségei és a bér- és foglalkoztatás országok közti különbségei okozzák. Sokan vándormunkásként érkeznek a fejlett országokba, de később jelentős részük ott is telepszik le. A makroelmélet szerint idővel kiegyenlítődik a különbség, hiszen az elvándorlás helyén csökken a munkaerő-kínálat, ami a bérek növekedésével jár. Ennek az elképzelésnek ellentmond, hogy a munkaerő áramlása csaknem teljesen független a gazdaság fluktuációjától (PORTES, A.-BÖRÖCZ J., 2001). Az elmélet másik fontos feltételezése, hogy a kormányok a munkaerőpiac szabályozásával ellenőrizni tudják migrációs folyamatokat (MASSEY, D. S. et al, 2001). A kormányzati politikában, azonban csak ritkán tükröződik tisztán a kapitalista érdek (ZOLBERG, A., 2001).

A neoklasszikus közgazdaságtan mikroelmélete az eddig leírtakkal szemben a nemzetközi vándorlást az emberi-tőke beruházás egy formájaként határozza meg. E rendszerben az egyén azért dönt a migráció mellett, mert költség-haszon számítások alapján úgy véli, hogy a mozgás számára hasznot hoz. A számítások során szerepet kap az iskolázottság, a nyelvtudás és a pszichológiai tényezők is (PORTES, A.-BÖRÖCZ J., 2001).

A migráció új közgazdaságtana

Az új megközelítés kulcseleme, hogy a migrációs döntéseket nem elkülönült egyének, hanem családok hozzák, akiknél fontos szempont a kockázat csökkentése is. Ezt a nézetet igazolja, hogy sok esetben a család kivándorlását megelőzte egyes családtagok (többnyire fiatal, felnőtt férfiak) munkavállalása külföldön.¹ (TILLY, C., 2001)

Az elmélet szerint a kivándorlást növelheti, ha egy országban nem épültek ki vagy rosszul működnek a kockázatkezelés intézményei. Új fogalomként használják a „relatív jövedelmet”, e szerint a családok nemcsak abszolút értékben akarják növelni a jövedelmüket, hanem más háztartásokhoz képest is.

Duális munkaerőpiac elmélete

Az eddigiekkel ellentétben ez nem mikroszintű döntési modell. A modern ipari társadalmak munkaerő-szükségleteiből indul ki, (PIORE, 1979), a taszítással szemben a húzóerőre helyezi a hangsúlyt. Ennek négy jellegzetessége van: a strukturális infláció (társadalmi elvárások miatt az alacsony jövedelműek bérének emelése a magasabb jövedelműek keresetének növekedésével jár és a különbség lényegében megmarad), a motivációs problémák (az alacsony státuszú állásokat növekvő arányban külföldiekkel kell betölteni), a gazdasági dualizmus (a tőkeintenzív szektorban dolgozók állandó munkahellyel rendelkeznek, a munkaintenzív szektorból könnyű kikerülni, ezért nem vonzó a hazai dolgozók számára), a munkaerőkínálat demográfiai jellemzői (a részmunkaidőben foglalkoztatott belföldi nők és tizenévesek egyre kevesebben vannak). A demográfiai jellemzők azonban nemcsak a részmunkaidő kérdését érinti, az elöregedés miatt is szükség van a bevándorlókra.² (DIERINGER, J.-MÜLLER, M., 2001) Ez az elmélet a Békés megyébe irányuló területi mobilitáson belül csak a munkavállalóként érkezők esetében alkalmazható jól.

¹ Az USA Bevándorlási Bizottságának 1908-1909-es felmérése szerint a Dél- és Kelet-Európából érkezett új bevándorlók hatvan százaléka számára előre kifizették az útiköltséget az Amerikában élő rokonaik.

² Németországban az elkövetkező időszakban még évi 500 ezer bevándorló esetén sem oldódik meg a nyugdíjbiztosítás kérdése.

II.1.2. Szociológiai jellegű elméletek

Világrendszer-elméletek

Wallerstein munkája nyomán kialakult szociológiai elméletek lényege, hogy a világgazdaság egészéhez kapcsolják a nemzetközi migrációt. A centrumban létrejött nagyvállalatok vezetői a periférián keresnek földet, nyersanyagot, munkaerőt és új piacokat, így elősegítik egy olyan népesség kialakulását, amely gyökereit részben vagy teljesen elvesztette és hajlandó a migrációra. Az emberek megismerték a modern fogyasztást, de nincs elég fedezetük az új szükségletek kielégítéséhez. A gazdasági kapcsolatok miatt kiépített közlekedési és kommunikációs csatornák segítségével könnyen kivándorolhatnak, ezt a folyamatot tovább erősítik a nyelvi kapcsolatok, különösen a volt gyarmatok esetében (MASSEY, D. S. et al, 2001). Ez az elmélet már választ ad arra a kérdésre, hogy egyes periférikus országokból miért vándorolnak ki az emberek egy adott országba, még másokból miért nem. A vándorlást megelőzi az erősebb befogadó ország kultúrájának és intézményeinek behatolása a gyengébb küldő országok struktúráiba (PORTES, A.-BÖRÖCZ J., 2001).

Hálózatelmélet

A migrációval kapcsolatos interperszonális kapcsolatok fokozzák a vándorlás valószínűségét, mert csökkentik a mozgás költségeit és kockázatait, az újabb mozgásokkal bővülnek és átalakulnak a hálózatok, ami viszont tovább erősíti a migrációt. A hálózatoknak köszönhetően ún. csatornaszerű áramlások alakulnak ki, például Németországban az 1990-es években az összes új keleti tartománynak kialakult az elsődleges céltartománya.³ (DIERINGER, J.-MÜLLER, M., 2001) Az Egyesült Államokba irányuló bevándorlások alapegysége nem az egyén vagy a háztartás volt, hanem az ismeretségek, a rokonság, a munkában szerzett tapasztalatok által összekötött emberek csoportja. (TILLY, C., 2001) A hálózatok terjedésével a kivándorlók egyre jobban reprezentálják a küldő közösséget. A vándorlás nem mérséklődik a bérkülönbségek kiegyenlítődésével, mert ezzel párhuzamosan csökken a migráció költsége és kockázata. A migráció csak akkor kezd csökkenni, ha a kivándorolni akaró emberek már könnyen mozdulhatnak.

A migráció egy idő után egyre jobban intézményesül legális (állami és humanitárius szervezetek) és illegális (feketepiac) módon egyaránt. Az intézményhálózat kiépülésével az áramlás egyre függetlenebb lesz azoktól a tényezőktől, amelyek azt eredetileg elindították. (PORTES, A.-BÖRÖCZ J., 2001)

³ Például Szászországból elsősorban Bajorországba költöztek az emberek.

Kumulált okság

A nemzetközi migráció a hálózatok bővülése és a hozzá kapcsolódó intézmények kiépülése mellett további tényezők hatására is erősíti saját magát. Ilyen tényezők a kivándorlást elősegítő hazautalt pénzüsszegek, az egyes falusi rétegek elszegényedését okozó otthoni földvásárlások, a migráció pozitívan változó megítélése, a jól képzett munkaerő elvesztése miatti gazdasági gondok, illetve a befogadó országokban az ún. emigráns munkakörök kialakulása. (PORTES, A.-BÖRÖCZ J., 2001)

II.1.3. A migrációs rendszer elmélete

Nem elkülönült elmélet, szorosan kapcsolódik a többihez. Lényege, hogy a migrációs áramlások egy meghatározott helyen és időben saját struktúrákat alakítanak ki. Ezek a rendszerek fejlődnek, állhatnak egy vagy több központból is, kialakulhatnak távoli országok között is, és egy nemzet több rendszerhez is kapcsolódhat. (SALT, J., 2001) A romániai magyarság nyugatra vándorlásra is legalább két rendszerhez kapcsolódik: az egyik központja Magyarország, a másiké Nyugat-Európa.

Az 1945-től napjainkig minden évtizedben másként néztek ki a nagy migrációs rendszerek. Az Európa Tanács alapvető szabadságjogok védelméről szóló 1950. évi egyezménye jogilag is lezárta a világháborút követő kényszermozgásokat, ezután az 1980-as évek végéig a nemzetközi migráció alapvetően a munkaerő vándorlásán és az ezt követő családgyesítéseken alapult. A munkaerő-áramlások főbb irányait figyelembe véve a legnagyobb központok Észak-Amerika, Nyugat-Európa, Közel-Kelet és Dél-Afrika voltak. Ezekhez a központokhoz kapcsolódó rendszerek folyamatosan változtak, minden évtizedben más és más migrációs csatornák voltak meghatározók.⁴ (SALT, J., 2001)

Az eddig ismertett elméletek között természetesen sok az átfedés és közös jellemzőik is vannak: történelmi léptékűek, strukturálisak, globalisták és kritikusak abban az értelemben, hogy a vándorlás egyénekre és országokra gyakorolt hatását is vizsgálják (ZOLBERG, A., 2001). Nem térnek ki megfelelő mértékben a letelepedés és kibocsátás sajátosságaira. Ezekkel a kérdésekkel további elméletek, tanulmányok foglalkoznak.

⁴ Például Nyugat-Európa nagy ipari központjai az 1960-as években főleg Dél-Európából kaptak munkaerő-utánpótlást, illetve Angliába sokan vándoroltak be a Karib-térségből. Az 1970-es évekre ez utóbbi mozgás visszaszorult, viszont mediterrán térség mellett Törökországból, a Balkánról és Nyugat-Afrikából is tömegesen érkeztek a munkások, később pedig Görögország, Spanyolország és Olaszország is befogadókká váltak. Dél-Kelet-Ázsia viszont az 1980-as években jelent meg mint nagy kibocsátó terület, két migrációs rendszerhez is kapcsolódva.

II.1.4. Asszimilációs elméletek

A közelmúltig a bevándorlók letelepedésével foglalkozó munkák szinte kizárólag az asszimiláció fogalomkörében mozogtak. Az asszimiláció egyes elemzői- Gordon (1964), Warner és Srole (1945), Handlin (1951)- a XIX. és XX. század fordulóján az Egyesült Államokba bevándorolt és ottmaradt csoportok sorsából indultak ki, és egy három fokozatból álló egyirányú útnak tekintették a külföldi származásúak beilleszkedését. (PORTES, A.-BÖRÖCZ J., 2001) Egyik jellemzőnek a kezdeti nagymértékű munkahelyi etnikai jellegű koncentrációt tartották.⁵ (TILLY, C., 2001)

Az asszimilációs elméletek azonban kevésbé szóltak a nem fehér bőrű kisebbségekről, illetve az ő idejükben még nem került a figyelem középpontjába a napjainkra már nagy tömegű muzulmán bevándorló sajátos helyzete. Szintén keveset foglalkoztak a visszavándorlás kérdésével.⁶ (TILLY, C., 2001)

Továbbá arra is van példa, hogy az etnikai azonosságtudat néhány generáció elteltével újraerősödik. Az asszimilációs elméletek az egyes kisebbségek beilleszkedése közti különbségeket sem elemezték megfelelő mértékben. (PORTES, A.-BÖRÖCZ J., 2001)

II.1.5. Letelepedési minták

Az asszimiláció elméletétől elforduló szakirodalom – Greeley (1971), Zolberg (1981), Light (1972), Bohning (1984) – a letelepedés szempontjából fontosnak tarja a kilépés körülményeit, a bevándorlók osztályhelyzetét és a célország társadalmi befogadókészségét. Az utóbbi két tényező kombinációjából született meg egy vázlatos beilleszkedési tipológia. (PORTES, A.-BÖRÖCZ J., 2001)

A bevándorlók osztályhelyzetének vizsgálatára is érdemes visszatérni, a munkaerő áramlásokkal foglalkozó elméletek többnyire a kétkézi munkásokra összpontosítanak kihagyva az egyes migrációkban, így az erdélyi magyarok vándorlásában is a jelentős szerepet játszó magasabban képzett személyeket.

Az USA-ban számos értelmiségi és menedzser telepedett le állandó lakosként,⁷ (PORTES, A.-BÖRÖCZ J., 2001) Schröder német kancellár pedig letelepedésre ösztönözte a külföldi számítógépes szakembereket.⁸ (LUKÁCS É., 2001) A magas

⁵ 1920-ban egy tanulmány szerint a szlovák férfiak 69 százaléka a szénbányászatban dolgozott, illetve egy másik adat szerint a konfekcióiparban dolgozó nők 75 százaléka olasz nő volt.

⁶ A XIX. század végén még a szegény és az Egyesült Királysághoz tartozó Írországra is 10 százalék volt a hazatérők aránya. Más országok esetében ez az érték 25-60 százalék között mozgott.

⁷ csak 1986-ban 63 376 értelmiségi

⁸ 2000 elején jelentette be, hogy speciális munkavállalási engedélyt ad az EU-n kívüli országokból érkező 30 ezer számítógépes szakember számára.

iskolai végzettséggel rendelkezők migrációs jelentőségére utal az orvosok napjainkban is zajló kelet-nyugat irányú többlepcsős vándorlása.⁹ Többnyire azok a diplomások költöznek másik országba, akiket az elszegényedés vagy a szakmai lemaradás lehetősége fenyeget. (PORTES, A., 1976) Az erdélyi orvosok esetében viszont inkább az utóbbiról van szó, hiszen az egyetemi képzés viszonylag magas színvonalú, de ismertek a nyugati típusú karrierminták, és a diplomások helyben nehezen tudják tudásukat alkalmazni. A társadalmi rend miatti konfliktusok és az új államok kialakulása, főleg az ún. „etnikai hierarchia” esetén szintén kiválthatja a korábbi közalkalmazottak és köztisztviselők (sokszor családok) menekülését, akinek jelentős része diplomás. (PORTES, A., 1976) A Romániából Magyarországra irányuló bevándorlás a két világháború után tipikusan ilyen jellegű migráció volt. Néhol az egyes vallási- etnikai csoportok középosztályon belüli súlya jóval meghaladja az ország lakosságán belüli arányukat. Ez az állapot időnként az elüldözésükkel ér véget, ami sok diplomás menekülésével is jár. (TURNER, J. H.-BONACICH, E., 2001)

A beilleszkedés szempontjából fontos fogalom a társadalmi tőke, ami egy adott közösségen belül a tagok cselekvését befolyásoló elvárások összességét jelenti. Ez többnyire pozitív hatású és sokan vizsgálták az etnikai szolidaritás és a gazdasági sikeresség összefüggéseit, de előfordulnak negatív következmények is, ilyen tényező a külső kultúra befogadásának megnehezítése, illetve a túlzott szolidaritás miatt egyes betelepült vállalkozók kevesebb pénzt költenek a fejlesztésre. (PORTES, A.-SENSENBRENNER, J., 2001) A Magyarországon élő erdélyiek esetében ezek a hatások, különösen a negatív következményekkel járók nehezen mutathatók ki. Light (1977) kutatásának központi témája az etnikai hovatartozás és a bűnözés kölcsönhatása volt, ami mögött elsősorban az egyes etnikai csoportok társadalmi szerkezetének és a helyi piaci viszonyok sajátosságainak együttes jelenléte áll. (WIEGAND, B., 2001)

II.2. Az elméletek csoportosítása, értékelése

A II világháború utáni vándorlási elméletek, modellek Desbarats (1983) nyomán három nagy csoportba sorolhatók. Az egyiket a hagyományos ún. push-pull modellek alkotják, ezek között az egyik alcsoport a távolságot, a másik a gazdasági-társadalmi helyzetet állítja középpontba. Közös jellemvonása, hogy elsősorban aggregált statisztikai adatokkal dolgoznak. A másik nagy csoport a magatartás-orientált vándorlási modell, ami az egyént, illetve a családot, mint döntési egységet szemléli. A vándorlásra az készíti, ha térpályáinak valamelyik tényezőcsoportjával (lakás, lakókörnyezet, munka, képzés) elégedetlen. Az új akcióterek értékelése mindig szubjektív és erősen függ a személyiségjegyeitől, a társadalmi normáktól, a társadalmi státusztól, életciklustól. A harmadik típusba

⁹ Többek között Romániából Magyarországra, innen pedig Nyugat-Európába költöznek az orvosok.

tartozó kényszermodellek a vándorlásokat objektív és szubjektív tényezők összefonódó hatásaként magyarázzák. (BÄHR, J.-JENTSCH, C.-KULS, W., 1992)

A Desbarats (1983) által kialakított 3 modell-csoport közül az erdélyi bevándorlók migrációja az érkezés időszakától függően a magatartás-orientált modellek, illetve a kényszer-modellek alapján kerül értelmezésre. Az előbbiek kérdőíves vizsgálatot igényelnek, az utóbbiaknál fontos az egyén döntését befolyásoló mikrotértség társadalmi környezetbe való beágyazása. (EKÉNYÉ Z. I., 1995) A kényszer-modellek elnevezés talán nem a legszerencsésebb, hiszen az ide tartozó vándorlások nem feltétlenül jelentenek üldöztetés vagy természeti katasztrófák által kiváltott kényszer-migrációt.

A II.1. részben bemutatott modellek közül leginkább a hálózatielmélet alkalmazható Magyarországra és ezen belül a Békés megyébe vándorló romániai állampolgárok társadalom-földrajzi vizsgálata során. Ez az elmélet a közgazdasági mikroelmülethez, a migráció új közgazdaságtanához hasonlóan nagy súlyt fektet az egyén döntésére, illetve az interperszonális kapcsolatokra. A többi elmélet közül elsősorban az alábbi megállapítások kerültek felhasználásra az erdélyiek migrációjának vizsgálatakor:

- A migrációnak fontos előzménye a befogadó ország kultúrájának, intézményeinek jelenléte a küldő országban (világrendszer-elmélet).
- A kivándorlás negatívan hat vissza a kibocsátó közösségre, ami újabb migrációt eredményezhet (kumulált okság).
- A migrációs áramlások saját struktúrákat alakítanak ki, ami folyamatosan változik (migrációs rendszer elmélete).
- A letelepedés szempontjából fontosak a kilépés körülményei, a bevándorlók társadalmi helyzete és a célország befogadó-készsége (letelepedési minta).
- Az új államok kialakulása, a nyugati típusú karrierminták ismerete és a szakmai lemaradás lehetősége is kiválthatja a diplomások jelentős számú kivándorlását (letelepedési minta).

A Kárpát-medencén belüli XX. századi migráció és különösen az 1980-as évektől kezdődő vándorlási hullám önmagában egy külön migrációs rendszernek tekinthető. Sajátos jellemzői miatt vizsgálatánál egyetlen elméletet sem lehet kizárólagosan és automatikusan alkalmazni.

II.3. A disszertációhoz kapcsolódó fontosabb fogalmak

Mindenekelőtt fontos a mobilitás és a migráció pontos fogalmi elhatárolása. A mobilitás részeként beszélhetünk társadalmi és területi mobilitásról. A társadalmi mobilitás az egyén vagy család társadalmi helyzetének megváltozását jelenti, ami lehet vertikális vagy horizontális, illetve egy másik csoportosítás szerint nemzedéken belüli vagy nemzedékek közötti, továbbá a házassági mobilitással is megváltozhat valakinek a társadalmi pozíciója.

A területi mobilitás akkor tekinthető migrációnak, ha az egyén átlépi a településhatárt, de nem cirkulációs mozgásról (ingázásról) van szó. (MACKENSEN, R. et al, 1975) A dolgozat további részeiben a mobilitással, migrációval kapcsolatos kifejezések ilyen értelemben szerepelnek.

A területi és társadalmi mobilitás között természetesen sokrétű a kapcsolat, a két változás gyakran együtt jár. (MAMMEY, U., 1977) Fontos szempont, hogy a vándorlókat a kibocsátó, illetve befogadó terület szempontjából kétféleképpen kell minősíteni.

Bevándorlónak a dolgozatban az a hosszabb tartózkodási időre érkező személy minősül, aki a vándorlási célként kiválasztott új országot élete új központjának is tekinti (SCHWARZ, K., 1972), letelepedett vagy ilyen céllal nyújtott be kérelmet függetlenül attól, hogy legálisan vagy illegálisan érkezett-e, illetve megkapta-e a magyar állampolgárságot. A magasan képzettek migrációs folyamatával az 1980-as években kezdtek el foglalkozni, ebbe a körbe a legalább főiskolai diplomával rendelkezőket sorolják. (L. RÉDEI M., 2002) A dolgozatban a magasan képzett bevándorlók ennek megfelelően diplomásként vagy értelmiségiként szerepelnek.

II.4. A befogadó ország – Magyarország

Kelet-Közép-Európa és ezen belül Magyarország sajátos migrációs helyzetére a nemzetközi szakirodalom is kitér. Magyarország, Lengyelország és az egykori Csehszlovákia egy tipikus félperiférikus térségként Kelet-és Nyugat-Európa közti ütközőzónának is tekinthető. (WALLACE, C.-CHMOULIER, O.-SIDORENKO, E., 2001)

A Magyarországra irányuló nemzetközi vándorlás már 1990 előtt elkezdődött, 1980 és 1990 között több mint 63 ezer külföldi kért tartományi engedélyt Magyarországon, több mint egyharmaduk menekültként érkezett. A menekültek szinte kivétel nélkül Romániából érkeztek. A bevándorlók és a menekültek száma 1988 és 1990 között volt a legmagasabb. (L. RÉDEI M., 1992) A menekültek száma alapján 1990-ben Magyarország a 8. helyet foglalta el Európában, ugyanakkor a lakossághoz képest befogadott menekültek alapján már az 5., a GDP-hez viszonyítva pedig az 1. helyre került hazánk. (DÖVÉNYI Z., 1992)

Ebben az időszakban a bevándorlók között is meghatározó volt a román állampolgárok száma. Romániából bevándorlók között főleg magyar nemzetiségűek érkeztek, de közel negyedük román vagy német volt (HÁRS Á., 1992). A bevándorlók átlagéletkora a magyar lakossághoz képest alacsonyabb volt. A végzettség és foglalkozás szerinti összetételük is kedvezőbb volt a befogadó társadaloménál. A menekültként érkezőknél a bevándorlókhoz képest kevesebb nő és szellemi foglalkozású érkezett, illetve több a 20-40 év közötti személy, különösen a férfiaknál. (L. RÉDEI M., 1992) A bevándorlók 61%-a a mai központi régióba, illetve a határszéli megyékben telepedett le. A menekültek között még nagyobb volt a súlya ezeknek a térségeknek. (HÁRS Á., 1992) Békés megye

elsősorban lakosságához képest vette ki jelentős mértékben részét ebből a migrációból.

A magyar társadalom alapvetően szolidaritást mutatott a külföldről érkező magyarokkal, elsősorban a Romániából érkezőkkel (ZÁVECH T., 1992), bár a velük kapcsolatos ellenérzések már 1989 után elkezdtek erősödni.

A rendszerváltás után sok tekintetben módosult a hazánkba irányuló migráció. Az 1990-es évtizedben az előzőhöz képest csökkent a szomszédos országokból érkezők aránya, bár továbbra is onnan jöttek a legtöbben (TÓTH PÁL P., 2004), de már kisebb arányban.¹⁰

A Magyarországra hosszabb távú tartózkodási céllal belépő román állampolgárok száma 1990. évi csúcs után 1994-ig csökkent, majd 1995 után az 1990. évi létszám 13-30%-a között ingadozott. (TÓTH PÁL P., 2004) Romániából egyre kevesebb menekült érkezett. Elsősorban ennek köszönhetően 1995-ben a hazai településeknek már csak egyötödében éltek menekültek, ami csak közel fele az 1992-ben regisztrált értéknek. (KOVÁCS R., 1993) A menekültek között csökkent a román állampolgárok aránya, részben a volt Jugoszláviából érkezők miatt. 1996-ban háromezer olyan személy élt menekülttáborainkban, akik déli szomszédunk utódállamaiból származtak. (KOVÁCS A., 1997) 1990 és 2000 között több mint 230 ezren vándoroltak be az országba, ugyanezen időszak alatt több mint 100 ezer külföldi hagyta el az országot, illetve közel ennyien kapták meg a magyar állampolgárságot. Az országot elhagyó külföldiek aránya a szomszédos országokból származók között lényegesen kisebb volt. A román állampolgárságú bevándorlóknak például csak 1,1%-a változtatta meg a magyarországi letelepedési szándékát. (TÓTH PÁL P., 2004) Amíg az 1980-as években Magyarországra érkező külföldiek között főleg a menekültek miatt 1000 férfira csak 812 nő jutott (L. RÉDEI M., 1992), addig 2000-ben már csaknem ugyanannyi férfi érkezett, mint nő. Ez elsősorban a szomszédos országokból érkezők (elsősorban magyarok) miatt alakult így, náluk 1,6 %-kal több volt a nő, mint a férfi. Ez az arány lényegében megegyezik a Romániában élők nemek szerinti megoszlásával. (TÓTH PÁL P., 2004) Az 1990-es évtizedben érkezők összetétele nemcsak a nemek tekintetében tért el az 1980-as évtizedben bevándorlókhoz képest, hanem nőtt a 60 vagy ennél idősebbek aránya is, elsősorban a Romániából és Ukrajnából belépők miatt. Ennek ellenére a bevándorlók egészére szintén jellemző maradt a magyarországinál jobb életkori összetétel. Hasonlóan magas volt körükben a szellemi foglalkozásúak aránya. (TÓTH PÁL P., 2004)

A bevándorlók földrajzi eloszlása is némileg módosult, egyes dunántúli megyékben a számuk nőtt, a Közép-Magyarország régió és ezen belül Budapest jelentősége még nagyobb lett, a Dél-Alföld régió súlya csekély mértékben csökkent, de így is a második legtöbb külföldi állampolgárnak lakóhelyet biztosító megye volt. (EKÉNY Z. I., 2003) A megyék szerepe viszont módosult a Dél-Alföldön, Csongrádban az

¹⁰ 1990 és 2000 közti időszakon belül Romániából a legtöbben 1990-ben érkeztek, a volt Jugoszláviából 1993-ban, Ukrajnából és Szlovákiából pedig 2000-ben.

1000 lakosra jutó külföldiek száma az 1990-es években nőtt, Békésben csökkent. (HÁRS Á., 2001) Ennek oka a volt Jugoszláviából Csongrádba érkezők növekvő száma volt, másrészt Békésben sokáig, főleg az 1992 előtt érkezők közül már nem román állampolgárok, így ők kikerültek ebből a regisztrációból. A harmadik ok az országon belüli, többnyire Budapestre irányuló továbbvándorlás volt.

Az állampolgárság megszerzése terén is eltért a vizsgált két évtized. Az 1980-as években a bevándorlók többsége nem kapott még magyar állampolgárságot. Annak ellenére, hogy a legtöbben Romániából érkeztek és visszahonosítás lehetőségével is élhettek 1988-89-ben az új állampolgárok között az 50%-ot sem érte el a Romániából érkezők száma.

Ugyanakkor 1992-ben már az új állampolgárok több mint 90%-a romániai származású volt, de ezzel együtt is az 1992-ig a Romániából bevándorlóknak csak ötöde kapott magyar állampolgárságot. (TÓTH PÁL P., 1994)

Az 1980-as évektől napjainkig tartó bevándorlásnak számos jellegzetessége van. Döntően a történelmi Magyarország területéről, legnagyobb mértékben Erdélyből érkeztek bevándorlók Magyarországra, elsősorban magyarok. Az 1990 előtti és utáni bevándorlás számos tekintetben eltér, az igazi különbség azonban etnikai alapon található. A magyar bevándorlók többsége nem menekültként érkezett, beilleszkedésük viszonylag gyors volt, elenyésző arányban vándoroltak tovább, illetve vissza. A nemi arány megfelelt a romániai viszonyoknak. A határon túli magyarokat érintő migráció az első világháborútól kezdve hordoz sajátosságokat. House (1981) például azt állítja, ha vitatott határvonalakat húznak meg, azt igen nehéz átlépni, és az érintett országok között csak kormány szinten léteznek a kapcsolatok, ugyanakkor a trianoni határok mentén, különösen az 1920-ban véglegesített román-magyar határ térségében ennek éppen a fordítottja történt éveken át. (KOPPERT-SACHA-EVA, 1994)

Ugyanakkor ebben a sajátos Kárpát-medencei migrációban is fellelhető számos nemzetközi vándorlásnál megfigyelt jelenség. A bevándorlók átlagéletkora alacsonyabb volt, mint a magyar lakosságé. A menekültként érkezők között több volt a férfi. A kezdeti bevándorláshoz képest ez a migráció is egyre jobban reprezentálta a küldő közösség egészét. (MASSEY, D. S. et al, 2001) Szintén érvényesül az a megállapítás is, hogy a vándorlóknál az egyszerű gazdasági előnykalkulációnál fontosabb szempont a kibocsátó és fogadó országok közötti korábbi kapcsolatok konkrét története. (PORTES, A.-BÖRÖCZ J., 2001) Ebben az esetben nemcsak az 1918 előtti kapcsolatokra kell gondolni, hanem a világháborúk utáni migrációkra is. A trianoni döntés körüli években legalább 300 ezer magyar menekült Magyarországra. A határtérségben élő népesség még évekig nem érezte közvetlenül a trianoni döntés szétválasztó jellegét. A határőrizet nem volt szigorú, a parasztok nyugodtan dolgozhattak a másik országban elterülő földjeiken. (KOPPERT-SACHA-EVA, 1994) 1938 és 1941 között a elcsatolt magyar többségű területek nagy része átmenetileg, a világháború végéig visszakerült Magyarországhoz. Ezt követően csak Romániából legalább 130 ezren érkeztek hazánk mai területére. (TÓTH PÁL P., 1994).

A történelmi okok mellett fontos szerep jutott a gazdasági, politikai tényezőknek is, hiszen amíg Romániából már 1988-ban sok magyar érkezett Magyarországra, addig a Vajdaság magyar falvainak létszámát csökkentő elvándorlás Nyugat-Európába, illetve jórészt Belgrád, Újvidék és Szabadka felé irányult (KOC SIS K., 1989), a horvátországi és a szerbiai magyarok tömeges hazánkba átköltözése is csak a délszláv háború és Jugoszlávia ezzel párhuzamos etnikai konfliktusokat felerősítő szétesésével kezdődött. (KOC SIS K., 1993) Kárpátalja és a mai Szlovákia területén élő magyarok később kapcsolódtak be a Magyarországra irányuló vándorlásba, illetve Szlovákia esetében ez egészen 2000-ig elenyésző mértékű volt. (TÓTH PÁL P., 2004) Mivel Romániából érkezett a legtöbb bevándorló érdemes ezt az országot a migráció szemszögéből külön is megvizsgálni.

II.5. Románia, mint kibocsátó terület – főbb jellemzők

Egyes migrációs tipológiákban nagy szerepet kapnak a kilépés körülményei és okai, például az egyik kategorizálás különbséget tesz telepes-, kényszer-, körkörös-, lánc- és karriermigráció között (TILLY, C., 2001). A letelepedési mintáknál leírtak alapján a beilleszkedés szempontjából fontos három nagy tényező közül kettő a kibocsátáshoz kötődik (bevándorlók osztályhelyzete, kilépés körülményei), ezeket viszont alapvetően meghatározzák az egyes országok, régiók egymással is összefüggő természeti, etnikai, vallási, kulturális, gazdasági, történelmi, politikai demográfiai és egyéb társadalmi jellemzők.

A Romániából Magyarország felé kiinduló migrációnak erőteljes történelmi háttere van. A történelmi Magyarországhoz tartozó Erdély területén élő románok támogatására és Magyarország Nyugat-Európában történő lejáratására külön szervezet alakult Bukarestben (DÉNES Z., 2002), ami tovább fokozta a két nép közti 1848-ig, sőt bizonyos szempontból még messzebb visszanyúló feszültséget. Románia 1916-ban területi ígéretekért cserébe megtámadta az Osztrák-Magyar Monarchiát. Ez az átmenetileg komoly menekültáradatot elindító támadás akkor még kudarccal végződött, de 1918. december 2-tól kezdve az antant engedélyével a Monarchia és annak hadseregének felbomlásával párhuzamosan egyre több erdélyi területet foglaltak el, sőt román ellenőrzés alá került a történelmi Erdélyen kívül a Partium és a Bánát is. A Tanácsköztársaság leverése után a Tiszántúlt egészen 1920. márciusáig megszállták. Végül a trianoni döntés véglegesítette a határokat, melynek nyomán Romániához több egykori magyar terület került, mint amennyi Magyarországnál maradt. Az elcsatolt országrészen több mint 5 millióan éltek, köztük 31,6% magyar¹¹. (ROMSICS I., 2000) A Romániához került területek elnevezése az idők során egységesült; így ma már a legtöbben Erdély részeként értik és a Partiumot¹² is. (DÉNES Z., 2002)

¹¹ 1910-es népszámlálási adatok alapján

¹² Elnevezése az 1570. évi speyeri békekötésig nyúlik vissza.

A dolgozat további részében e közismert Erdély kifejezés jelöli az összes Romániához került egykori magyar területet.

A romániai magyar kisebbség jól meghatározható népességet képvisel az országon belül, mivel világosan látható szocio-ökonómiai és kulturális jellemzőkkel rendelkezik és földrajzilag is jól körülhatárolható. (GHETAU, V., 2004) Ennek egyértelmű történelmi okai vannak. Egy közel ezeréves állam többségi nemzetéből kerültek kisebbségi helyzetbe, helyenként és időnként megalázó szituációkba. Tovább erősítette elkülönülésüket, hogy egyes megyékben, illetve a városok és az értelmiségi pályák nagy részében többséget alkottak, illetve Magyarország a mainál is jelentősebb előnnyel rendelkezett Romániával szemben a gazdasági, szociális és kulturális fejlettséget illetően. (GHETAU, V., 2004)

Az erdélyi magyarok aránya az 1918, illetve az 1944 utáni menekülthullám miatt csökkent. Szintén módosította az egyes erdélyi területek etnikai viszonyait az 1941 és 1944 között érvényes területi változás. A Magyarországhoz átmenetileg visszakérülő Észak-Erdély és a végig Romániánál maradó Dél-Erdély között jelentős lakosságcsere történt (L. BALOGH B., 1999). Amikor Észak-Erdély a második világháború után ismét román fennhatóság alá került a MANIU-gárdisták a magyar települések egész sorában rendeztek vérfürdőt. (HOÓZ I., 2004) Természetesen nemcsak a magyarok, illetve más kisebbségek kivándorlása miatt változott meg Erdély etnikai arculata, hanem a térség tudatos elrománosítása¹³ miatt is, ami főleg a románok betelepítésével, illetve az erre való ösztönzéssel történt.

A kettős migráció miatt nem csupán az etnikai arányok változtak meg. Trianon előtt a városok jelentős része magyar többségű volt, az idők folyamán Székelyföldről eltekintve eltűntek a magyar többségű városok.¹⁴ Az összes kivándorlás nagy arányban sodort Magyarországra felé diplomásokat. Hiányuk és a románok tudatos oktatásfejlesztése nyomán eltűnt a magyarok fölénye a diplomások sorában.

A kivándorlás létszámbeli veszteségét a természetes szaporulat a legutóbbi időkig ellensúlyozta, de az értelmiséghiány egyes területeken jellemzővé vált. A kisebbségi létből eredően, különösen a román szocializmus legdiktatórikusabb évtizedei alatt az értelmiségi pályákon átrétegződés is végbement. A magyarok nagyobb arányban közeledtek politikamentesebbnek tartott tudományok (természettudományok, matematika), illetve értelmiségi (orvosi, teológiai, zeneművészeti) pályák felé (MURVAI L., 1996). A Ceausescu-rezsim részben

¹³ Az Erdélyben élőknek 1930-ban még csak 1,2%-a született Erdélyen kívül, 1977-ben már 7,1%-a. A városokon belül ez az arány 1977-ben már 12,2% volt. (VARGA E. Á., 1991)

¹⁴ Kolozsvár lakosságának 1910-ben 83,4%-a volt magyar, 1977-ben már csak 32,5%-a. (VARGA E. Á., 1991)

magyarellenessége¹⁵, részben az állampolgárok jobb ellenőrzése érdekében a diplomások egy részének szülőföldjétől távol biztosított munkát. (BOTTONI, S., 2003) Hasonló okok és a gazdasági nehézségek miatt elhanyagolták a falvakat és a kisvárosokat is. Migrációs szempontból legalább négy fontos jellemzője volt az 1989-ig működő rendszernek: a külföldi utazások jelentős korlátozása, a tudatosan szított etnikai ellentét, a többi szocialista országhoz képest is erőteljesebb jogtiprás és megélhetési nehézségek. Ezek ismeretében a rendszer gyors összeomlása után érthető volt a jelentős kivándorlás különösen a magyarok körében, amit a szélsőséges nacionalista szervezetek és pártok aktivitása, az 1990. évi marosvásárhelyi szervezett etnikai atrocitás és a hazánknál nagyobb társadalmi feszültségekkel járó¹⁶ és kevésbé következetes gazdasági szerkezetváltás is fokozott.

A világrendszer-elmélet szerint a vándorlást megelőzi az erősebb befogadó ország kultúrájának és intézményeinek behatolása a küldő ország struktúráiba. (PORTES, A.-BÖRÖCZ J., 2001) A magyar kultúra jelenléte történelmi okok miatt adott volt Romániában, ezt az 1989 után az interperszonális kapcsolatok, a magyar befektetők megjelenése, magyarországi előadóművészek, együttesek rendszeressé váló fellépései a magyar média felerősödő hatása is tovább fokozta. A székelyföldi fiatalok által leggyakrabban nézett tévéadó a Duna TV.¹⁷ (BÁLINT B.-DEMETER GY., 2002) Természetesen ezeknek a kulturális tényezőknek és a magyar intézményeknek a romániai megjelenése csak kiegészítő szerepet játszott a migrációban, hiszen a legtöbben még ezek megjelenése előtt vándoroltak be Magyarországra.

Az újabb (1988-tól kezdődő) kivándorlás miatt tovább csökkent a magyarok aránya, amihez a természetes szaporulat megszűnése is hozzájárult. Románia, sőt az egész Kárpát-medence magyarlakta vidékei közül egyedül Székelyföld esetében beszélhetünk természetes szaporulatról. (KOCIS K., 2003) 1990 után Románia népessége is csökkent, sőt ennek mértéke a 2002. évi népszámlálást megelőző tíz évben nagyobb volt, mint Magyarországon. Ma már Romániára is jellemző a természetes fogyás, bár népesség száma elsősorban a kivándorlás miatt csökkent. Ebben a migrációban többnyire nem magyarok vettek részt,¹⁸ illetve a magyarok sem kizárólag Magyarországra vándoroltak. (GHETAU, V., 2004)

Természetesen a kivándorlásnak nemcsak mennyiségi hatásai voltak. Az 1990-es évek elején az érettségizők aránya még a magyarok között volt a legmagasabb, 2004-ben már a legtöbb nemzetiség megelőzte őket. (PÉNTEK J., 2004)

¹⁵ 1952-ben létrehozták a Maros-Magyar Autonóm Tartományt, de 1956 után újra felerősödtek a magyarokkal szembeni kollektív fellépések, 1965-ben pedig Ceausescu megszüntette az autonóm tartományt

¹⁶ Zsil-völgyi bányászok bukaresti zavargása

¹⁷ A Nemzeti Ifjúságkutató Intézet felmérése alapján a székely fiatalok által leggyakrabban nézett két televízió az ezredfordulón a Duna TV és az MTV 2 volt.

¹⁸ 1992 és 2002 között 825 ezer fő volt Románia vándorlási vesztesége és ebből 93 ezer volt a magyarok száma

A migrációtól függetlenül megmaradt a romániai magyarok erős nemzettudata. Ez nemcsak a magyarok által legnagyobb arányban lakott Székelyföldön figyelhető meg, hanem Erdély más területein is, ahol a magyar származású fiatalok elsősorban magyarnak tartják magukat és a magyarságtudat pozitív csoportképző tényezőként jelentkezik.¹⁹ (CSATA ZS.-MAGYARI T.-VERES V., 2002)

A migráció nemcsak a romániai magyarok, hanem keleti szomszédunk egész társadalmának összetételét módosította. A nők születéskor várható megnövekedett élettartama mellett a férfiak nagyobb arányú elvándorlásával is magyarázható, hogy a nők aránya az 1990-es évtizedben nőtt. Szintén a migráció az oka a 60 év felettiek korábbiánál magasabb arányának is. (BORZÁN A, 2003)

A legutóbbi felmérések²⁰ alapján az ezredforduló utáni migrációs potenciált alapvetően a munkaerő-piaci helyzet és a rokoni kapcsolatok szabályozzák (SZARKA L., 2004). Ezek a kutatási eredmények bizonyára összefüggenek a román belpolitika lassú normalizálódásával és a gazdaság fokozatos stabilizálódásával, illetve az ország EU-csatlakozásáról folyó tárgyalásokkal. Ezek közös eredőjeként a kivándorlás politikai tényezői még hátrább szorulnak, bár a magyar autonómia kérdése még okozhat ilyen jellegű feszültségeket. A kivándorlás jövőbeni nagyságát több tényező is befolyásolhatja, egyrészt sok román állampolgár dolgozik huzamosabb ideje külföldön, ami jelentős migrációs potenciált jelent, elsősorban Nyugat-Európa felé. Másrészt a schengeni határok áthelyeződése a keleti magyar határokra, majd évekkel később a román határokra²¹ azt jelenti, hogy a népességvándorlás korlátozása még sokáig fennmaradhat. Románia EU-csatlakozása a migráció szempontjából ellentétes hatásokat is kiválthat, még egyszerűbb lesz hazánkba utazni, illetve áttelepülni, ugyanakkor a romániai politikai viszonyok és életkörülmények javulása a szülőföldön maradás mellett szól, amit a magyar törvényhozók szándéka szerint a kedvezménytörvény hatása is erősít majd.

¹⁹ A tágabb értelemben vett Erdély Székelyföldön kívüli területén 1196 magyar származású fiataalt kérdeztek meg 200-ban és 83%-uk elsősorban magyarnak vallotta magát, illetve ezen belül 90% volt büszke magyar származására

²⁰ MTA Kisebbségkutató Intézet Migrációs Kutatócsoportjának, a kolozsvári magyar kutatóknak a felmérései és az RMDSZ közvélemény-kutatásai

²¹ Magyarország esetében 2007 végétől fog működni a schengeni határ, Románia csatlakozása e rendszerhez pedig 2013 előtt nem várható.

II.3. Jogi háttér

A migráció jogi szabályozása folyamatosan változott. Az első világháborúig az útleveél használata sem volt kötelező. A bevándorlókkal szemben érdekei miatt sokáig teljesen liberális Egyesült Államok az 1920-as évek elején már korlátokat szabott a nemzetközi migrációnak. Európában az utóbbi időszakban a szocialista közösség felbomlása, a schengeni határok kialakítása, illetve az EU bővítése jelentett új jogi kereteket a migráció számára.

Számos ország esetében még az államon belüli szabad mozgás sem volt egyértelmű joga polgároknak, most elsősorban mégis a nemzetközi migráció jelenlegi, illetve közelmúltbeli jogi normáit tekintem át.

Univerzális normák

Ezeket elsősorban az ENSZ dokumentumai jelentik, mindenekelőtt az 1948-ban elfogadott Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata. Ezek a dokumentumok csak olyan korlátozásokat engednek meg, melyek szükségesek és a törvényekkel összhangban vannak. Külön szabályozzák a honosok jogait, akiknek lehetőséget kell biztosítani az ország szabad elhagyására,²² de száműzni nem lehet őket, továbbá az egyes országokban szabályozni kell az állampolgárság elnyerésének feltételeit, illetve a dokumentumokban külön foglalkoznak a gyerekek jogaival.

Külön kategóriát képeznek a honosokkal többnyire azonos jogállásúak, azaz adott országban élő, de annak állampolgárságával még nem rendelkező emberek. Az ő esetükben is egyetemes norma az ország elhagyásának és az országon belüli szabad mozgásnak a lehetősége, megilletik őket a normális bánásmód (pl. 1965-ben az ENSZ Közgyűlés megfogalmazta a faji megkülönböztetés tilalmát) és a családdegysítés lehetősége.

Fokozatosan bővültek a vándormunkások jogai is, az ő jogállásuk néhány esetben azonos a honosokéval. A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 1944. évi nyilatkozata foglalkozott a külföldön dolgozó munkások érdekvédelmével, majd az ENSZ különböző dokumentumai, például az 1990-ben elfogadott, a vándormunkások és családtagjaik jogvédelméről szóló egyezmény bővítették a lehetőségeiket. Néhány esetben nem tesznek különbséget legális és illegális munkás között.²³

²² Ezt a jogot a volt szocialista országok, így Magyarország és Románia is erőteljesen korlátozták.

²³ Mindenkit megillet az ingyenes, hiteles tájékoztatás joga és a kiutasítással szembeni jogorvoslat lehetősége. Természetesen a legális dolgozókat több jog illeti meg, így kaphatnak munkanélküli segélyt, illetve a gyerekeik oktatásban részesülhetnek.

Regionális és szubregionális normák

Magyarország és Románia szempontjából elsősorban az Európa Tanács, az EBEÉ (majd EBESZ) és az EU dokumentumok jelentősek. A Helsinki Záróokmány utáni dokumentumok jelentőségét növelte, hogy a szocialista országok kevésbé korlátozták állampolgáraik mozgását, különösen a rövid, turista célú látogatások, illetve az oktatást, tudományt, kultúrát és a megszakadt családi kapcsolatok helyreállítását szolgáló utazások esetén. Az EBESZ fórumokon elsősorban a honosok utazásának, illetve az őket külföldön megillető jogaiknak szenteltek nagyobb figyelmet. Az Emberi Jogok Európai Egyezménye már a bárhonnan származó külföldiek általános jogi helyzetéről szólt. A letelepedett, de állampolgársággal nem rendelkező személyek jogait szabályozó dokumentumok számos univerzális normát újra megfogalmaztak, illetve regionális szinten bővítették azokat. A Strasbourghban 1992-ben elfogadott egyezmény például biztosítja a külföldiek részvételét a helyi közéletben.

Az Európai Szociális Charta, a letelepedési egyezmény, a vándormunkások jogállásáról szóló egyezmény és más EBEÉ dokumentumok biztosítják a külföldi munkavállalók jogait Európában. Egyes nyugat-európai országokban fontos migrációs tényezővé vált, hogy az állam segíti a letelepedett vándormunkások családegyesítését. További jelentős intézkedés a társadalombiztosítási ellátásokhoz való hozzájutás.

Közvetett úton a migrációra is hatást gyakorolhat az EU alkotmányának napjainkban is zajló ratifikálási folyamata.²⁴

A szubregionális normákon belül akad néhány európai példa a kettőnél több országot magába foglaló megállapodásokra (Benelux államok), de a leggyakoribbak a bilaterális egyezmények. Magyarország mintegy 70 állammal kötött részleges vagy teljes vízummentességi megállapodást, illetve számos szerződés született, ami a nemzetközi munkaerő vándorlásához kapcsolódik. Az 1990 előtti szerződések alig utaltak vissza a nemzetközi dokumentumokra. (TÓTH J., 2001)

A bevándorlás jogi szabályozásának változásai Magyarországon

A második világháború után még néhány évig folytatódtak a határokon átnyúló kényszermozgások és a magyar-csehszlovák lakosságcsere lezárása után 1953-ig szinte teljes zártság jellemezte az országot. Némi enyhülést csak az 1954. évi minisztertanácsi rendelet²⁵ jelentett. 1956-ban átmenetileg őrizetlenül maradtak a határok, de ez csak kivándorlást eredményezett. Az 1957. évi V. törvény az

²⁴ A kisebbségi jogok védelme csökkentheti a politikai alapú migrációk kialakulásának esélyét.

²⁵ 17/1954. (III.10.) minisztertanácsi rendelet

állampolgárság kapcsán leginkább abban tért el az előzőtől²⁶, hogy az már visszahonosítással is megszerezhető volt (TÓTH PÁL P., 1994). Az 1958. évi belügyminiszteri rendelet²⁷ pontosan meghatározta a külföldiek be- és kijelentkezési kötelezettségeit. Ennek a rendeletnek a későbbi módosításai már több enyhítést²⁸ tartalmaztak a szocialista országokból, így a Romániából érkezők esetében is. Az országban történő letelepedés fogalma először 1966-ban²⁹ jelent meg. Ez alapján letelepedési engedélyt a belügyminisztérium adhatott ki és feltétel volt a lakhatás biztosítása, az eltartási nyilatkozat, illetve a megélhetést igazoló egyéb okiratok. A letelepedés lehetősége mellett a rendelet növelte a tartózkodási engedély időtartamát is, lakhatási engedélyt pedig határozatlan időre, visszavonásig is adhattak. Ezek a rendeletek 1982-ig alapjaiban határozták meg a külföldiek beutazását, letelepedését. Az 1982. évi belügyminiszteri rendeletben³⁰ már visszatükröződött a Helsinki Záróokmány és az ENSZ migrációt is érintő Egyezség-okmányának pozitív szellemisége, így családegyesítési és egyéb méltánylást érdemlő okból is lehetett letelepedési engedélyt kapni. (TÓTH J., 2001) Ez a jogszabály már egyértelműen összhangba hozható az erdélyiek és a kárpátaljaiak bevándorlási igényével. (SZÁSZI Á.-SZÁSZI F., 2000) Az 1982 és 1988 között született rendeletek és módosító rendelkezések további kedvezményeket tartalmaztak. 1988-ban Letelepedési Alapot is létrehoztak a bevándorlók támogatására. Az Elnöki Tanács 1989. évi XV. törvényerejű rendelete az ENSZ által korábban elfogadott elvek alapján tisztázta a menekültek jogi helyzetét.

A rendszerváltás előtti jogszabályok változásait a ki- és bevándorlásról megalkotott 1989. évi XXIX. törvény tetőzte be. Az 1993. évi jogszabályok³¹ még részletesebben foglalkoztak a migráció szabályozásaival³², illetve felállt a Belügyminisztérium felügyelete alá tartozó Menekültügyi Hivatal, majd a Menekültügyi és Migrációs Hivatal³³, továbbá új állampolgársági törvény is született. (TÓTH PÁL P., 1994)

1993 után is jól elkülönült az ideiglenes tartózkodási engedély, a huzamos tartózkodási engedély, illetve a bevándorlási engedély³⁴. Ez utóbbit azok kaphatták,

²⁶ 1948. évi LX. törvény

²⁷ 1/1958.(I.15.) BM rendelet

²⁸ 1960-ban és 1961-ben módosították az 1/1958. (I.15.) számú BM rendeletet, ennek következtében a községekben a területileg illetékes rendőrőrsön is el lehetett intézni a bejelentkezést.

²⁹ 4/1966. (IX.25.) számú BM rendelet

³⁰ 7/1982. (VIII.26.) BM rendelet

³¹ 1993. évi LXXXVI. törvény, illetve 43/1993. (III.3.) számú kormányrendelet

³² Az 1993. évi LXXXVI. Törvény részletesen tartalmazza például annak a meghívólevélnek a tartalmát, ami előfeltétele volt a vízum kiadásának, melyek közül külön kiemelték a bevándorlási vízumot.

³³ 1999 utáni neve: A Belügyminisztérium Bevándorlási és Állampolgársági Hivatala

³⁴ korábban letelepedési engedély

akik a beutazás után 3 évig megszakítás nélkül jogszerűen tartózkodtak Magyarországon. A 3 éves időtartam alól felmentést kaphatott az, aki magyar állampolgár volt, családegyesítési célból³⁵ érkezett, vagy akinek felmenője magyar állampolgár volt.

1997-ben új törvény³⁶ született a menekültekről, ahol a menekült definíciójába belefoglalták az „üldözéstől való félelmet” is és pontosították a menekültekkel kapcsolatos fogalmakat³⁷. Ekkor azonban a menekültek már nem Romániából érkeztek.

Az 1999. évi kormányrendelet³⁸ alapján újra átalakult a Belügyminisztérium bevándorlási hivatala, melynek 2002. január 1-i hatállyal jöttek létre területi szervei és regionálisan szervezett igazgatóságai.

A rendszerváltás utáni jogi szabályozás egyik meghatározó eleme a 2002. január 1-én hatályba lépett kedvezménytörvény, amit a közvélemény leginkább státusztörvényként ismert meg. A törvényben megfogalmazott kedvezményeket külföldön élő magukat magyarnak tartó magyarok vehetik igénybe. A törvény célja, hogy a határon túli magyarok támogatásával a szülőföldön való megmaradást segítse. Ennek ellenére még az erdélyi magyar fiatalok egy részében is megfogalmazódtak olyan félelmek, hogy a státusztörvény szándékával ellentétben felerősíti a kivándorlást Magyarországra.³⁹ (BÁLINT B.-DEMETER GY., 2002) Egyes elemzők szerint a státusztörvény másik nagy haszna, hogy áttelepülés nélkül segít megoldani a magyarországi strukturális munkaerőhiányt. (SZARKA L., 2004) Ezzel kapcsolatban is megfogalmazódtak félelmek, melyek az erdélyi magyarság számát is meghaladó mértékben feltételezték a romániai munkavállalók magyarországi megjelenését. A státusztörvénnyel kapcsolatos félelmek azonban nem igazolódtak be, az eredeti szándékok megvalósulásáról pedig több idő elteltével lehet biztosan nyilatkozni. A státusztörvény hatályba lépését követően újabb migrációval is összefüggő törvényjavaslat lehetősége merült fel, a határon túli magyaroknak megadható kettős állampolgárság kapcsán. Az erről szóló 2004. decemberi népszavazás viszont sikertelen volt.

³⁵ Családtagnak minősültek a házastárs szülei, a gyermek házastársa és a testvér gyermeke is.

³⁶ 1997. évi CXXXIX. törvény

³⁷ menekült, menedékes, befogadott

³⁸ 162/1999. (XI.19.) kormányrendelet

³⁹ A Nemzeti Ifjúságkutató Intézet felmérése még a törvény hatályba lépése előtt történt: 750 székelyföldi magyar fiatalot kérdeztek meg, a státusztörvény és a kivándorlás kapcsolatára vonatkozó kérdésre 76% válaszolt. Ezen belül 17% teljesen egyetértett azzal az állítással, hogy a törvény hatására nő a Magyarországra irányuló kivándorlás.

III. Felhasznált módszerek

III.1. Az adatbázis

III.1.1. ORFK nyilvántartás

Az ORFK Gazdasági és Informátikai Főigazgatósága Számítástechnikai Központjában számítógépre vitt adatok az egyik legfontosabb forrást jelentik a bevándorló erdélyiek kutatásában. A nyilvántartás Békés megyére vonatkozó részét a Békés Megyei Rendőrfőkapitányság elektronikus úton rendelkezésemre bocsátotta. Ezek a személyenkénti adatok jelentették a kutatás során kialakított adatbázis alapját. Az ORFK adatok viszont számos esetben hiányosak, pontatlanok, illetve az elemzések szempontjából fontos összefüggések feltárására alkalmatlanok (TÓTH PÁL P., 1994).

Az ORFK adatai alapján 1964. január 1. és 1998. március 1. között 3920 Romániából érkezett személy kapott letelepedési engedélyt Békés megyében, döntő többségük 1988 után érkezett. A nyilvántartás nem terjed ki az alábbi személyekre:

- az 1998 előtt érkezett, de 1998-ig nem regisztrált erdélyiek (csak Békéscsabán minimum 30 fő), akik évente megújították a tartózkodási engedélyüket,
- a Békés megyében tanuló román állampolgárok,
- a munkavállalási engedéllyel ideiglenesen Békés megyében élő személyek,
- a többi Magyarországi megyében letelepedett, de előtte rövid ideig Békés megyében élő személyek.⁴⁰

Sajnos az ORFK Békés megyére vonatkozó nyilvántartása további hiányosságokat és pontatlanságokat is tartalmaz.⁴¹ Adatfrissítés csak abban az esetben történt (ekkor sem következetesen), ha az illető megszerezte a magyar állampolgárságot.

A legnagyobb gondot az okozta, hogy a regisztráció 1998. március 1-től átkerült a közigazgatási hivatalok hatáskörébe, és onnan az ORFK adataihoz hasonló személyre szóló információkat nem sikerült beszerezni. Így a települési nyilvántartások, kérdőívek, interjúk nélkül nem derült volna ki, hogy 1998. márciusa után hogyan alakult az erdélyiek Békés megyével összefüggő térbeli és

⁴⁰ 1980 és 1998 között legalább 6600 román állampolgár érkezett a megyébe, közülük 3910 letelepedett. Az ő adataikat tartalmazza az ORFK nyilvántartása, a többi legalább 2690 fő rövid időn belül más megyébe költözött.

⁴¹ 85 esetben nem derül ki, hogy melyik településre költözött a bevándorló. 179 Magyarországon született gyermeket is bevándorlóként regisztráltak. 96 áttelepülőnél (az összes személy 2,4%-a) történtek nyilvánvaló tévedések. Két alkalommal fordult elő, hogy ugyanazt a személyt kétszer is nyilvántartásba vették. Az áttelepülők több mint felénél nem derül ki, hogy melyik városból érkezett, csak az, hogy hol született.

társadalmi mobilitása, illetve az 1998 előtt bevándorlók életének áttelepülés utáni változásait is csak az empirikus módszerekkel lehetett követni.

Az áttelepülés és az azt követő változások okait és hatásait pedig a pontos, következetes és hozzáférhető regisztrálás esetén sem lehetett volna csupán a hivatalos nyilvántartások alapján vizsgálni. Ezért az ORFK és más hivatalos információforrások a kutatás során újabb adatokkal egészültek ki, így Békés megye esetében egy megbízható, a fontos társadalom-földrajzi összefüggések feltárására is alkalmas adatbázis sikerült kialakítani.

III.1.2. Kérdőíves felmérések, interjúk

500 fős mintavétel

Véletlenszerűen kiválasztott 500 főt érintő kérdőíves felmérés. A mintában szereplők fontosabb jellemzői egyedül a továbbvándorlás esetében térnek el a teljes vizsgált közösségtől.

A tovább- vagy visszaköltözők nehezebben voltak elérhetőek, mint a helyben élők, illetve kisebb arányban töltötték ki az adatlapot.⁴² Az alábbi adatokat sikerült pontosítani: név, családi állapot, születési idő, születési hely, utolsó romániai lakóhely, az érkezés, a letelepedési engedély, illetve a magyar állampolgárság megszerzésének éve, iskolai végzettség és foglalkozás, a bevándorlás utáni első és a jelenlegi lakóhely Magyarországon, valamint a bevándorlás után a családi állapot, az iskolai végzettség és a foglalkozás területén bekövetkezett változások.

Az 500 fő közül 350 kérdőívet is kitöltött, az így kapott válaszok már az áttelepülés, a lakóhelyválasztás és a helyben maradás legfontosabb összefüggéseinek vizsgálatára is alkalmasak voltak. A 350 kérdőívet kitöltő személy közül százal interjú is készült, többnyire diplomásokkal, köztük önkormányzati képviselőkkel, erdélyi körök vezetőivel, intézményigazgatókkal, kiterjedt ismerősi körrel rendelkező pedagógusokkal, mérnökökkel, orvosokkal. Ezek az interjúk lehetővé tették a migrációk okainak árnyaltabb elemzését és azoknak az összefüggéseknek a pontosítását, melyek a kérdőív adatainak statisztikai elemzése során nem voltak egyértelműen kimutathatók.

Nagyvárad magyar gimnazisták körében végzett felmérés

1998 áprilisában a nagyvárad Ady Endre Gimnázium végzős diákjainak kétharmada, 100 tanuló válaszolt a véleményüket tesztelő kérdőívre. A kérdőíves felmérésbe bevont diákok valamennyien magyarok. A felmérést néhány akkori és korábbi diákkal, tanárokkal, szülőkkel és a gimnázium vezetőivel készített interjúk

⁴² Az eredetileg kiválasztott 500 főből csak 268 személy küldte vissza az adatlapot, a hiányzó létszámot új személyekkel sikerült pótolni úgy, hogy 350 áttelepült kitöltötte a kérdőívet és további 150 személy legfontosabb adatait pedig sikerült pontosítani.

egészítették ki. A felmérés fő célja a várható migráció és az áttelepülés okainak pontosabb feltárása volt.

III.1.3. Települési adatok pontosítása

Elsősorban az áttelepülés utáni mobilitás kutatását, illetve a Békés megyei lakossággal való összehasonlítást, kisebb mértékben a más forrásokból származó adatok, következtetések ellenőrzését segítette a 11 települést átfogó részletes vizsgálat. Az érintett települések (4 város és 7 falu) esetében sikerült az összes erdélyi bevándorló jelenlétét tisztázni 2001-ben és 2004-ben. A 11 település a megye lakónépességének 32,1%-át teszi ki, illetve a Romániából bevándorolt személyek 28,9%-a ezekbe a városokba, falvakba érkezett.

A továbbvándorlásra vonatkozó adatok így egyrészt az összes bevándorló áttelepülés utáni migrációjára is utalnak, másrészt az egyes települések közti különbségeket is feltárják. A legrészletesebb vizsgálatokra⁴³ Békéscsabán került sor. A bevándorlókon belül a diplomások vizsgálatát a már említett 11 település mellett további háromra sikerült kiterjeszteni, így a magasabban iskolázott áttelepültek esetében egy még alaposabb elemzésre nyílt lehetőség.

III.1.4. Román származású személyek adatai

Az ORFK nyilvántartásban a családnév mellett szerepelt a bevándorló édesanyjának a neve, illetve nők esetében az előző (leánykori) név is. Ez alapján az áttelepültként regisztrált 3920 fő 6,5%-a (255 fő) volt olyan személy, akinek legalább az egyik szülője vagy a házastársa román családnévvel rendelkezett.⁴⁴ Közülük 116 fő (45,5%) esetében kérdőívek, velük, illetve ismerőseikkel készített interjúk segítségével sikerült igazolni, hogy a nyilvántartásban szereplő román nevek valóban román származást jelentenek. A román származású vagy román házastárssal rendelkező bevándorlókat a megye 35 településén tartották számon. Ezek közül 17 település esetében sikerült pontosítani a létszámukat 2001-ben, majd 2004-ben is. Részben ennek segítségével lehetőség nyílt a román áttelepültek többi bevándorlóval történő összehasonlítására is.

⁴³ A kutatás érintette az erdélyiek Békéscsabán belüli térbeli elhelyezkedését, illetve ennek változásait is.

⁴⁴ Mindössze két személyről derült ki, hogy családnévükkel ellentétben szüleik, sőt nagyszüleik is magyarok. Természetesen ennek az ellenkezőjére is volt példa: a nyilvántartásban is szerepeltek olyan magyar család-és keresztnévű nők, akiknek a szülei románok voltak, és a férjük miatt vették fel a magyar nevet. Rajtuk kívül csak olyan példákat sikerült találni, amikor egy-egy nagyszülő vagy még régebbi felmenő volt román, de ezekre a személyekre nem terjedt ki a vizsgálat.

III.2. Elemzések módszertana

III.2.1. Statisztikai elemzések

A dolgozatban elemzett 500 fős minta elemszáma elegendően nagy ahhoz, hogy statisztikailag hiteles következtetéseket lehessen levonni a populációról. A kiválasztott 500 fős minta a vizsgált populációra nézve életkor és nem szerint reprezentatívnak tekinthető, amit utólag illeszkedés vizsgálattal sikerült igazolni.

A matematikai statisztikai elemzési módszerek alkalmazása előtt a változókat körültekintően kell megvizsgálni. A változók ismerete alapján lehet eldönteni azt, hogy milyen matematikai statisztikai elemzési eljárások alkalmazhatók a feldolgozás során. A téma szempontjából elsődleges információhordozónak tekinthető statisztikai változók a III. mellékletben találhatók.

A statisztikai változókat Stevens négy különböző típusát különbözteti meg. Az arányskálán mérhető változókra jellemző, hogy értékeik szakmai szempont alapján sorba rendezhetők, különbségeik és arányaik állandóak. Az intervallumváltozók sorba rendezhetőek, az értékeik közötti különbségek megegyeznek, de arányuk nem. A változók harmadik típusát az ordinális változók alkotják. Ezekre az jellemző, hogy értékeik nagyság szerint sorba rendezhetők, de különbségeik és arányaik nem elegethethetők meg egymásnak. Ordinális változó a kérdőívben található iskolai végzettség, illetve az életszínvonal minősége. A nominális változók értékeiben szereplő számok csak az egyes kategóriák megkülönböztetését szolgálják. Még nagyság szerint sem rendezhetők sorba értékeik alapján. A kérdőív változóinak többsége nominális változó, példaként sorolható a megkérdezett neme, a települések neve, stb. (VARGHA A., 2000)

Azoknál a kérdéseknél, ahol a megkérdezettek szöveges, több mondatból álló választ adhattak, kategóriákat alakítottam ki. A kategóriák között általában csak minőségi különbségek vannak, az értékeiket jelző kódszámok csak a számítógépes adatrögzítés elvégzéséhez, a kategóriák megkülönböztetéséhez szükségesek.

A változók osztályozhatók értékeik lehetséges száma szerint is. Így megkülönböztethetők diszkrét és folytonos változók. A diszkrét változónak véges számú értékük van, ide tartozik minden nominális, és majdnem minden ordinális változó. A folytonos változókra jellemző, hogy a számegyenesen kitöltenek egy összefüggő tartományt, ide általában az intervallum- és arányskálán mért változókat soroljuk. A dolgozatban szereplő kérdőív nagyrészt diszkrét változókat tartalmaz, ezt az elemzési eljárások során figyelembe vettem. Azoknál a változóknál, amelyek 20-nál több értéket vettek fel – ilyenek voltak például az életkorral kapcsolatos kérdések – az értéktartományt csoportokba rendeztem, intervallumokra osztottam, ezzel a folytonosnak tekinthető változókat diszkrétte alakítottam át.

A változók statisztikai elemzése során elsőként a gyakorisági elosztásokat vizsgáltam meg. Az eloszlás megadásához diszkrét változók esetén a változók mintabeli előfordulási arányát határoztam meg. Az eloszlások alapján ellenőriztem le a kiválasztott minta reprezentativitását a vizsgált populációra nézve. Ehhez rendelkezésre álltak a populációban előforduló nemi, életkori eloszlások adatai. A mintabeli empirikus eloszlásokat illeszkedésvizsgálattal vetettem össze a populációbeli elméleti eloszlásokkal.

A minta jellemzésekor az adatsorokból számítható középértékek közül csak azok kerültek felhasználásra, melyek a nominális és ordinális skálán mért változóink esetén értelmezhetők. Az egyik ilyen középérték a módusz, melynek jelentése a legnagyobb gyakorisággal előforduló érték, minden skálán értelmezhető. Mediánon a nagyság szerint sorba rendezett adataink közül a középsőt értjük. Medián csak rangskálán mért adatok esetén lehetséges.

A kérdőív változói közötti összefüggések kimutatására rangsorolt adatok esetén a Sperman-féle rangkorrelációs együtthatót számítottam ki. A Spearman-féle rangkorrelációs együttható értéke két változó kapcsolatának számszerű kifejezésére alkalmas. Értéke 0 és 1 közötti, minél magasabb, annál erősebb összefüggés van a két adatsor között. A rangkorrelációs együttható szignifikancia-vizsgálatára is sor került, mellyel megmutatható volt, hogy a kapcsolat véletlen vagy meghatározott valószínűséggel általánosítható. Ha a szignifikanciaszint eléri a 95 %-ot, akkor a két változó közötti összefüggést nem a véletlennek tulajdonítjuk. (FALUS I.-OLLÉ J., 2000)

A nominális skálán mérhető adatsorok közötti összefüggések kimutatására a χ^2 -próbát használtam fel. Az adatsorok ebben az esetben egy kétdimenziós gyakorisági táblázatban, kontingencia-táblázatban szerepeltek, a χ^2 -próba segítségével sikerült megvizsgálni, hogy a mért adataink lényegesen eltérnek-e várt értékektől. Ha a várt adatok és a ténylegesen kapott adatok nem térnek el szignifikánsan egymástól, akkor függetlennek tekintjük őket, nincs közöttük összefüggés. A χ^2 -próba esetén is 95 %-os szignifikanciaszinttől fogadható el a változók közötti összefüggés.

A diszkriminancia-analízis módszerét használtam fel arra, hogy egy alacsonyabb szintű függő változó viselkedését magasabb mérési szintű független változók segítségével magyarázzunk. (SZÉKELYI M.-BARNA I., 2003)

Az adatok elemzését a SPSS 11.5 statisztikai programcsomag segítségével végeztem el.

III.2.2. Dokumentumok elemzése

A korábbi migrációk vizsgálata elsősorban a még feldolgozatlan levéltári adatok átnézésével, rendszerezésével történt. Erdély és az onnan származó bevándorlók média megjelenésének vizsgálata is jórészt a világhálón olvasható újságcikkek áttanulmányozásán alapult. A bevándorlók közéleti tevékenysége, társadalmi mobilitása és az erdélyi diákok tanulmányi eredményessége részben a helyi kiadványok és a névre szóló nyilvántartások összehasonlításával vált ismertté.

IV. A Romániából Békés megyébe áttelepültek társadalom- földrajzi vizsgálata

IV.1. Az Erdély és Békés megye közti migráció 1916 és 1987 között

Az 1916 és 1987 között Békés megyét érintő erdélyi migrációk több szempontból eltértek az 1988 utáni bevándorlási hullámtól. 1916-ban átmenetileg helyeztek el menekülteket a megyében, a világháborúhoz kötődő vándorlásokban pedig főleg a szórványban élő magyarok és a menekülni kényszerülő köztisztviselők, közalkalmazottak vettek részt. Az 1964-ben újrainduló bevándorlás már számos rokon vonást mutat az 1988 utánival, különösen az 1988-89. évivel, de ebben az időszakban a megyében letelepedett személyek száma még csekély volt.

IV.1.1. Az első világháború alatti kényszmigráció

1916. augusztus 27-én este⁴⁵ a teljes határszakaszon elindult a román hadsereg támadása Magyarország ellen, ami csak október elején akadt el.⁴⁶ A kitelepítésre vonatkozó tervek már 2 nappal a támadás előtt elkészültek, ezek alapján a menekülteket Erdélyen belül helyezték volna el, például a háromszékieket Udvarhely megyébe. A Székelyföldet ért támadás azonban a vártnál nagyobb menekülthullámmal eredményezte.⁴⁷ A menekültek számát 100-200 ezer főre becsülik, ennyi ember elhelyezését már nem lehetett csak Erdélyen belül megoldani. Az első vonatok Budapestre szeptember 1-én indultak el. A Monarchia és a szövetséges német csapatok október 10-től már román területen harcoltak, ezért a menekültek egy része már októberben visszatért, de a többség csak hónapokkal később (Csóti, 1999).

Békés megyének kettős szerepe volt az 1916. évi menekültkérdés kezelésében. Egyrészt a megye területén át szállították el és vissza erdélyiek jelentős részét, másrészt a megye több ezer menekültről gondoskodott hónapokon keresztül. A szállítás döntően vasúton történt, ami elsősorban Békéscsaba számára jelentett terhet.⁴⁸ Egy 1916. augusztus végi belügyminiszeri döntés alapján a Háromszék és

⁴⁵ 15 perccel a hadüzenet után

⁴⁶ A lassú, de folyamatos előrenyomulás szeptember 18-ig tartott, szeptember 26-29-i nagyszabedű, majd az október 7-9-i brassói ütközet fordulópontot jelentett a román-magyar háborúban.

⁴⁷ pl. az ötezer fős Csíkszeredán csak 10 fő várta meg a románok bevonulását. A lakosság félelmeit igazolta, hogy a románok tervszerűen felgyújtották a várost.

⁴⁸ pl. 1916. november 10-e és 12-e között naponta érkezett 550 menekült, akiknek az ellátását napokig helyben oldották meg. 1917-ben már a hazatérők (pl. január 22-én 375 fő) étkeztetéséről kellett gondoskodni.

Udvarhely megyékből elsősorban Aradon át kell eljuttatni a menekülők egy részét Békés és Jász-Nagykun-Szolnok megyébe.

A megyében huzamosabb ideig tartózkodó menekültek száma 1916-ban 12 és 28 ezer között ingadozott (1. táblázat)

1. Táblázat: Erdélyi menekültek száma Békés megyében (1916-1917)

Idő	1916.IX.	1916.X.	1916.XI.	1916.XII.	1917.I.
Menekültek száma	20000	25000	28000	12134	3400

Forrás: *BM levéltári adatok alapján saját szerkesztés*

A menekültek elhelyezése az akkori megye összes nagyobb közigazgatási egységét (7 járás és Gyula város) érintette (2. táblázat).

A 2. táblázat adatai az egy adott napon elhelyezett személyek számának ingadozását mutatják, az egyes településeken megforduló erdélyiek száma ennél több volt.⁴⁹ Egyes falvak a lakosságukhoz képest nagyon sok menekültről gondoskodtak. Pl. Tótkomlós, Gádoros, Nagyszénás, Pusztaföldvár, Szentetornya. Egyes nagyobb, később városi rangot elért települések viszont nem szerepelnek a táblázatban, ezek közül Battonya, Mezőkovácsháza, Mezőhegyes akkor más megyékhez tartoztak és hiányoznak a rájuk vonatkozó megbízható adatok. Orosházán biztosan meghaladta a létszám a 100 főt⁵⁰, hiszen még 1917 elején is 25 erdélyit szállásoltak el, de az 1916. évi levelek nem tartalmaznak pontos létszám adatokat csak a segélyezésre átutalt összegek utalnak a magas létszáma. Szeghalmon viszont csak 12 erdélyit regisztráltak 1916 novemberében, ami a többi település tehervállalásához képest igen kevés volt.

A menekülteket befogadó települések többségénél a létszám azonos módon alakult. Szeptemberben jelentek meg az erdélyiek, számuk októberben volt a legmagasabb majd évvégéig csökkent. Mindössze egy faluról (Csorvás) tudjuk biztosan, hogy 1917 januárjában mindenki visszatelepült. A többi településen a februári költözésre utaló forrásokból következtethetünk a tömeges januári jelenlétre, sőt Békéscsabán 1917. április 20-án még 588 erdélyi tartózkodott. Két település esetében van biztos adat arról, hogy az 1916-os menekültek közül mennyien maradtak a megyében. Endrődön és Gyulán is ezernél többen érkeztek, közülük Endrődön hatan még 1920-ban is ott éltek, Gyuláról viszont mindenki visszaköltözött.

⁴⁹ Vésztőn az egyszerre elhelyezett erdélyiek legnagyobb száma 661 fő volt, de összesen 723 menekült fordult meg a településen.

⁵⁰ A táblázatban szereplő Szentetornya ma közigazgatásilag Orosházához tartozik.

2. Táblázat: A száz főnél több erdélyi menekültet befogadó Békés megyei települések

Település	1916. IX-XII. közti létszám (legkevesebb – legtöbb menekült)	1917. januári létszám
Békéscsaba	3419-5806	588 ⁵¹
Tótkomlós	1100-2498	1394
Szarvas	1963-2263	n.a.
Gyula	1000-2498	n.a.
Békés	878-1645	n.a.
Békésszentandrás	391-1376	n.a.
Endrőd ⁵²	600-1339	206
Gyoma	800-1300	134
Nagyszénás	393-1067	n.a.
Mezőberény	900-1050	n.a.
Körösladány	771-1035	n.a.
Gádoros	410-920	520
Csorvás	39-800	0
Füzesgyarmat	447-714	n.a.
Békéssámson	330-690	n.a.
Pusztaföldvár	400-664	272
Vésztő	618-661	325
Köröstarcsa	399-641	n.a.
Szentetornya	360-483	n.a.
Doboz	105-397	n.a.
Öcsöd ⁵³	106-352	n.a.
Kondoros	100-325	n.a.
Kétegyháza	80-187	n.a.
Újkígyós	52-140	n.a.

Forrás: BM levéltári adatok alapján saját szerkesztés

A menekültek ellátásáról a központi költségvetés gondoskodott, a települések jegyzői igényelték a támogatás a megyei főjegyzőtől. Egyes falvak kölcsönt vettek fel és a megye többször is kérte a központi támogatás növelését. A megnövekedett igények miatt szigorították segélyezés feltételeit. A menekültügyi kormánybiztos levélben tudatta a megyékkel, hogy a Kolozs, Szolnok-Doboka és Torda-aranyos vármegyéből menekülteket nem illeti meg segély, mert ott nem volt kiürítés. (BML.IV.B 401b 5862/1916) Békés megyében azonban ez csak néhány embert érintett.

⁵¹ 1917.IV.20-i adat

⁵² ma Gyomaendrőd

⁵³ ma Jász-Nagy-Kun-Szolnok megye

Néhány levélből kiderül a segélyre szorulóknak magas aránya is.⁵⁴ Több forrás is utal arra, hogy a menekültek többsége asszony és gyerek, akik sokszor lábbeli nélkül érkeztek.⁵⁵ A menekültek többsége Háromszék megyéből érkezett.⁵⁶ A menekültek magyarok voltak, ill. Csorvás esetében találunk utalást arra, hogy a 800 magyar nyelvű ellátott személy közt 130 cigány is volt.

A menekültek többsége tehát székelyföldi magyar volt, akik néhány kivételtől eltekintve csak átmenetileg éltek a megyében. Sok volt közöttük a falusi, illetve a nő és a gyerek. Érkezésük, ellátásuk és visszatelepítésük többnyire szervezett módon történt.

IV.1.2. Az első világháború utáni migráció

A vereség, a Monarchia és ezen belül a történelmi Magyarország szétesése, Erdély román megszállása, majd Romániához csatolása egy újabb menekülthullámot indított el. Ez a migráció Békés megye esetében az 1916. évi menekülthullámhoz képest kevesebb embert érintett, de végleges áttelepüléssel járt. A vándorlók származási helye és megyén belüli elhelyezkedése is eltért a korábbi kényszmigrációtól és más volt a résztvevők társadalmi összetétele is. (3. táblázat) A táblázatból több olyan település is kimaradt, ami 1916-ban sok erdélyiről gondoskodott.⁵⁷ Összességében megfigyelhető, hogy a falvak szerepe ebben a vándorlásban kisebb volt, a városok (illetve a később várossá váló települések) súlya viszont nőtt. (1. ábra)

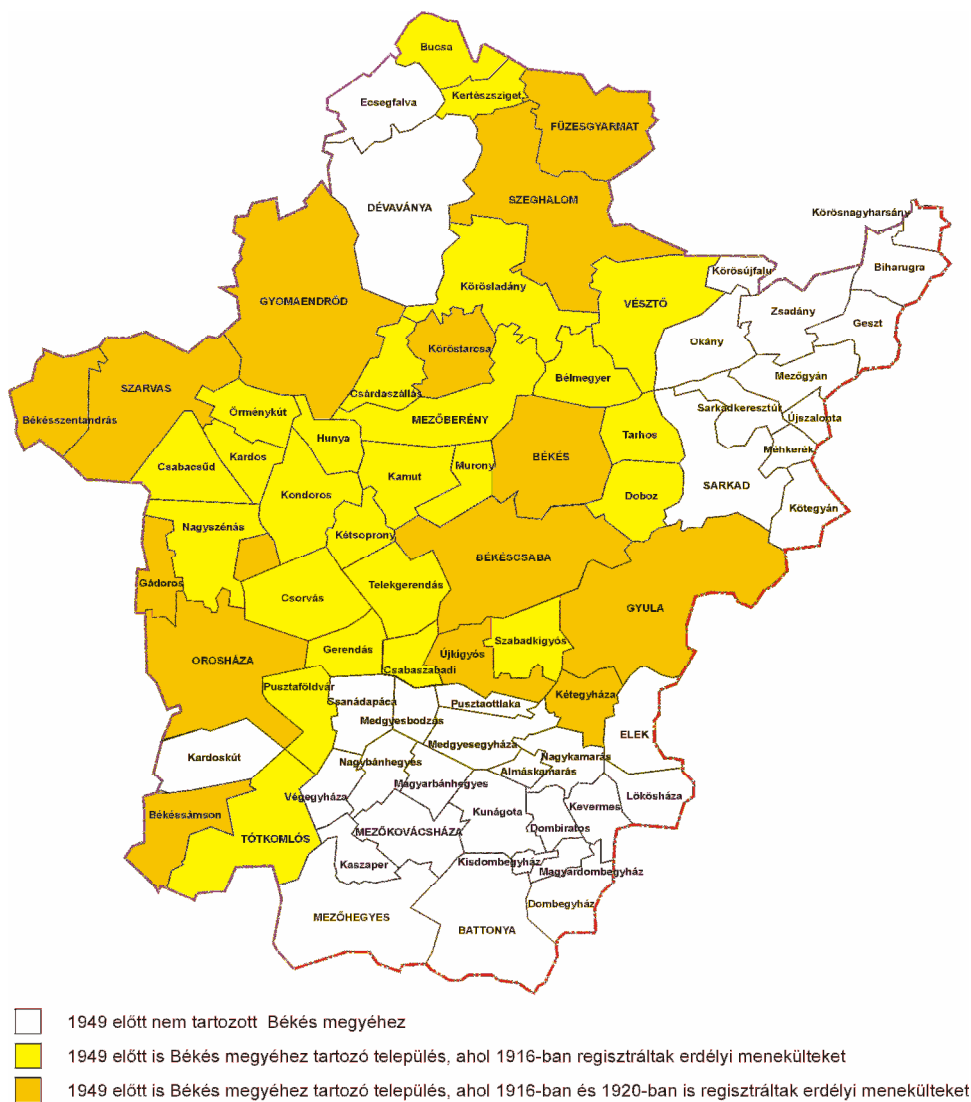
⁵⁴ Vésztőn 1916 novemberében 618 menekültből 582 fő, Körösladányban pedig 1035-ből 1000 szorult segélyezésre.

⁵⁵ Egy 1916. november 6-án kelt belügyminiszternek szóló békéscsabai távirat szerint 25 pár lábbelit osztottak ki, de további 680 párt igényeltek. Békéscsabán erdélyi mesterekből álló cipésműhelyt is felállítottak. A munkaképesek foglalkoztatását máshol is próbálták megoldani.

⁵⁶ 1916 novemberében a Vésztőn elhelyezett erdélyiek 97,5 %-a, ill. a Békéscsabára menekültek 89,6%-a, de a források említenek más megyékből (Brassó, Fogaras, Torontál, Udvarhely) származókat is.

⁵⁷ Például: Tótkomlós, Vésztő, Nagyszénás, Pusztaföldvár, Körösladány, Csorvás.

1. Ábra: Menekültek 1916-ban és 1920-ban Békés megye településein

Forrás: saját szerkesztés

3. Táblázat: Menekültek száma Békés megyében (1916, 1920)

Település ⁵⁸	A legnagyobb összeírt létszám (1916)	Létszám (1920 V-VI.) összes/erdélyi
Békéscsaba	5806	126/99
Orosháza	n.a.	82/70
Gyula	1800	61/47
Gyoma	1300	41/41
Endrőd	1339	37/27
Szarvas	2263	28/18
Kétegyháza	187	25/25
Békés	1645	18/17
Elek	n.a.	16/16
Újkígyós	140	10/10
Köröstarcsa	641	10/10
Békéssámsón	690	7/7
Almáskamarás	n.a.	7/7
Nagykamarás	n.a.	7/7
Szeghalom	12	6/6
Füzesgyarmat	714	6/6
Gádoros	920	2/2
Békésszentandrás	1376	2/2
Szentetornya	48	1/1
Összesen	n.a.	492/418

Forrás: BM levéltári adatok alapján saját szerkesztés

Ennek egyik oka az volt, hogy a két migrációban résztvevők köre között gyakorlatilag nem volt átfedés. Egyedül Endrődön élt 6 olyan személy az 1920-ban összeírt 37 erdélyi közül, aki 1916-ban érkezett. Gyula esetében viszont biztosan lehet tudni, hogy mind a 47 áttelepülő 1918 és 1920 között érkezett. Az 1916-hoz képest az 1918 utáni vándorlás továbbtartott és spontán jellegű volt, más településekről és mások jöttek, ennek eredményeként a megyén belüli megoszlásuk is eltért a korábbihoz képest. A vándorlók nagy része az elvesztett területeken megszűnt magyar közigazgatáshoz kötődött. Köztisztviselők és közalkalmazottak voltak, illetve sokan magyar szórványban éltek. Elsősorban olyanok jöttek, akiknek a magyar fennhatóság tartós megszűnése komoly veszélyforrást jelentett saját maga és családja számára. Az új államok kialakulásakor az ilyen összetételű menekülthullám tipikusnak tekinthető. (PORTES, A., 1976) Az elvándorlást sok esetben megkönnyítette a Magyarországnál maradt területeken élő rokonság, az anyagi tartalékok, az utazási tapasztalat és a csoportos menekülés lehetősége,

⁵⁸ Elek, Almáskamarás és Nagykamarás 1916-ban másik megyéhez tartoztak.

illetve az a tény, hogy bizonytalanná váló szolgálati lakásról és állami fizetésről mondtak le. (4. táblázat)

4. Táblázat: Az Erdélyből 1918 és 1920 között Békés megyébe menekültek foglalkozás szerinti megoszlása

Foglalkozás	Fő	%
Eltartott gyerek, tanuló	92	22
Háztartásbeli, nyugdíjas	10	2,4
Jogász, köztisztviselő	65	15,5
Pedagógus	23	5,5
Katona, rendőr	5	1,2
Munkás	66	15,8
Vállalkozó, magán alk.	9	2,15
Ismeretlen	148	35,4
Összesen	418	100

Forrás: BM levéltári adatok alapján saját szerkesztés

A 4. táblázatban szereplő ismeretlen foglalkozású személyek többsége valószínűleg háztartásbeli feleség.

Különösen nagy volt a MÁV dolgozók száma.⁵⁹ Egyes településeken a vasutasok migrációja még nagyobb mértékű volt, pl. Békés megyében 1920-ban 63 regisztrált menekült érkezett Piskiről, valamennyien vasutasok vagy azok családtagjai voltak. (5. táblázat)

5. Táblázat: Erdélyi települések, melyekből csak vasutasok érkeztek Békés megyébe (1918-1920)

Erdélyi település	Békés megyei célállomás	Áttelepült vasutasok száma	Teljes létszám (vasutasok+családtagok)
Piski	5 település	15	68
Órváralja	Békéscsaba	5	19
Rátka	Orosháza	5	16
Összesen	6 település	25	103

Forrás: BM levéltári adatok alapján saját szerkesztés

A menekültek között nem csak erdélyiek voltak, 15,4%-uk (74 fő) a Felvidékről, Kárpátaljáról és a Délvidékről érkezett. (6. táblázat).

⁵⁹ 48 fő, ez a vasútnál dolgozó tisztviselőkkel együtt elérte az 57 főt, ami a munkaképes korú menekültek 18%-t, illetve az állással rendelkezők 34%-t jelentette.

6. Táblázat: A Békés megyében élő menekültek származási helye (1920)

Határon kívüli terület	Létszám
Erdély és Partium	418
Délvidék	52
Felvidék	16
Kárpátalja	6
Összesen	492

Forrás: BM levéltári adatok alapján saját szerkesztés

A Romániához került települések közül azokból érkeztek a legtöbben a megyébe, ahol a magyarok kisebbségben éltek. Összevetve a Békés megyébe áttelepült magyarok származási helye alapján készített két települési listát 1920 és 1964-98-ig, azt látjuk, hogy három település (Arad, Temesvár, Brassó) szerepel mindkét esetben a legfontosabb 10 település között. (7-8. táblázat).

A menekültek származási helyeként a legtöbb esetben azt a települést tüntették fel a hatóságok, ahol az illető a menekülés előtt élt. A gyulai nyilvántartásban a születési hely is szerepel. Ez alapján a 47 erdélyi menekült közül 4 a mai Magyarország területén született, közülük ketten a szülővárosukba tértek vissza. Újkígyósról is érkezett Aradról egy olyan 8 fős család, ahol a szülők újkígyósi származásúak voltak.

7. Táblázat: Erdélyi települések sorrendje a Békés megyében élő menekültek származási helye alapján (1920)

Település	Megye (mai megyehatár)	Békés megyébe menekültek száma
1. Piski	Hunyad	68
2. Arad	Arad	54
3. Petrozsény	Hunyad	22
4. Órváralja	Hunyad	19
5. Temesvár	Temes	16
6. Rátka	Szolnok-Doboka	16
7. Abrudbánya	Fejér	15
8. Brassó	Brassó	10
9. Tövis	Fejér	10
10. Máriaradna	Arad	8

Forrás: BM levéltári adatok alapján saját szerkesztés

Sokan települtek át a megyébe 1987 után Nagyváradról és Nagyszalontáról, de az 1920-ban összeírt 379⁶⁰ erdélyi menekült közül csak hatan érkeztek ebből a két bihari városból. Az 1918 utáni vándorlás tehát nemcsak a két évvel korábbi menekülthullámtól tért el, hanem sok szempontból a későbbi migrációktól is.

Az 1920 közepén összeírt menekültek 17%-ról (81 fő) derült ki, hogy mikor érkezett. Ez alapján a legtöbben belgrádi fegyverszüneti vonal 1918. december 23-i román átlépése után, illetve a Tanácsköztársaság elleni román támadás (1919. április 6.) előtt érkeztek. Meglepő módon a Tiszántúl román megszállásának idején is jöttek erdélyiek a megyébe. A román csapatok 1920. március végén távoztak a Magyarországnak ítélt területekről, ezután, illetve a Trianoni béke aláírását követően is sokan érkeztek Békésbe, de az 1920 után áttelepülők adatai már hiányosak.

A legtöbb település hivatalos leveleiből megállapítható, hogy az 1920-ban megyében élő erdélyiek többsége közellátásra nem szorult, mert rokonaiknál éltek és a családfők közül sokan megfelelő munkát kaptak.

IV.1.3. Az 1939 és 1987 közötti migráció

Újabb menekültek Románia felől Kárpátalja visszafoglalása (1939 márciusa) után érkeztek hazánkba. A területi revízió folytatásától féltő román hatóságok zaklatták a határ közelében élő magyarokat, ezért a második bécsi döntésig 12-14 ezer magyar (főleg katonakorú fiatalok) szöktek Magyarországra (L. BALOGH B., 1999). Ez a szám a világháború végéig meghaladta a 200 ezer főt. Egyrészt olyan közigazgatási tisztségviselők, vasutasok, pedagógusok költöztek vissza, akiket 1941-ben a magyar állam küldött Észak-Erdélybe (STARK T., 2001), másrészt sok erdélyi menekült el a bevonuló román katonáktól és gárdistáktól való félelem miatt, amit az egyes falvakban rendezett vérfürdők igazoltak is. (HOÓZ I., 2004) Közülük ezrek érkeztek Békés megyébe is, de ennek a menekülthullámnak az adatai is hiányosak. Kutatásom során csak néhány⁶¹ olyan erdélyi magyarral találkoztam, aki a második világháború alatt érkezett a megyébe és még mindig ott él, illetve leszármazottaik élnek ott. A II. világháború után érkező erdélyiek többsége később elköltözött a megyéből.

A világháború utáni évtizedekben is előfordultak áttelepülések, főleg az 1960-as évtized korábbinál kedvezőbb külföldiekkel kapcsolatos intézkedései miatt. (Szászi Á. – Szászi F., 2000) 1960 és 1979 között 10 fő, majd 1980 és 1985 között újabb 18 személy érkezett, ezt követően számuk évről évre nőtt, 1987-ig kis mértékben, 1988-tól viszont ugrásszerűen.

⁶⁰ Az összes erdélyi száma 418 volt, de csak 379 főnél derült ki egyértelműen, hogy melyik településről érkezett.

⁶¹ Békéscsabán 2004-ben 8 olyan személy élt, aki a II. világháború alatt, illetve az azt követő néhány évben érkezett Magyarországra. További 11 személyről derült ki, hogy szülei, vagy nagyszülei közül legalább az egyik abban az időszakban menekült Magyarországra Erdélyből.

Az 1960 és 1987 között áttelepültek néhány kivételtől eltekintve a megyeszékhelyre és a határhoz közeli településekre költöztek.

1988 után a migrációnak már nem csak a nagyságrendje változott meg, hanem térbeli és egyéb jellemzői is erőteljesen módosultak, ezért ezzel az időszakkal külön fejezet foglalkozik.

IV.2. A Romániából Békés megyébe irányuló migráció 1988 után

IV.2.1. Az áttelepültek megoszlása származási helyük és Békés megyei lakóhelyük alapján

A Békés megyébe bevándorló erdélyiek földrajzi vizsgálatának alapját jelentette a migráció térbeli részleteinek elemzése. Először a bevándorlók Románián, majd később a Békés megyén belüli területi megoszlásának vizsgálatára került sor.

IV.2.1.1. Származási hely

Az áttelepültek többségénél csak a születési helyet regisztrálták, 5,3%-uk esetében (208 fő) olyan módon, hogy a települést nem lehet azonosítani a hiányos adatfelvétel miatt. A többiek Románia Erdélyen kívüli területein (36 fő), Németországban (2 fő), illetve Magyarországon (186 fő) születtek.⁶² Az utóbbiak többsége (179 fő) Romániából átköltöző szülők gyerekeként született hazánkban, őket csak papíron tekinthetjük „áttelepülőknek”. Ezt figyelembe véve a vizsgált időszakban a hivatalos adatnak tekinthető 3920 fő helyett ténylegesen csak 3741 személy érkezett Romániából.

Az erdélyi megyék közül a magyarok területi megoszlásának megfelelően a legkevesebben (8-8 fő) Beszterce-Naszód és Krassó-Szörény megyékből érkeztek. A határ közelségének migrációban betöltött szerepére utal, hogy a legtöbben Bihar és Arad megyéből érkeztek.⁶³

Az erdélyi magyarok 45%-nak otthont adó 3 megye (Hargita, Kovászna és Maros) a Békés megyébe áttelepülteknek mindössze 20,6%-át adta.

A megyékhez hasonlóan az egyes települések szülőhelyként előforduló gyakoriságát vizsgálva is megállapítható a távolság áttelepülésben játszott szerepe.⁶⁴ (8. táblázat)

⁶² A Magyarországon született 186 fő közül heten az áttelepülés előtt születtek hazánk mai területén, közülük hatan a II. világháború utáni területi visszarendeződéskor kerültek Erdélybe, és 1987 után települtek vissza, egyikük pedig házassági okok miatt költözött Erdélybe, majd a családjával együtt érkezett vissza szülőföldjére.

⁶³ Az áttelepültek 39,8%-a, illetve 20,76%-a, ugyanakkor Bihar a 3., Arad pedig csak a 10. az erdélyi megyék között a magyarság számát figyelembe véve.

⁶⁴ A legnagyobb erdélyi magyar közösségek alapján készült települési listán a 9. helyen szereplő Arad a 2. legnagyobb, a magyarok száma alapján az első 15 helyen nem szereplő

8. Táblázat: A Békés megyébe letelepedett erdélyiek származási helye
(első 10 település, 1964-1998)

	Település	Létszám
1.	Nagyszalonta	730
2.	Arad	437
3.	Nagyvárad	383
4.	Marosvásárhely	209
5.	Kolozsvár	129
6.	Gyergyószentmiklós	60
7.	Temesvár	56
8.	Csíksereda	50
9.	Köröskisjenő	43
10.	Brassó	40

Forrás: ORFK adatok alapján saját szerkesztés

A Békés megyébe irányuló migráció szempontjából kiemelkedik Nagyszalonta, az áttelepültek és ezen belül az értelmiségiek közül is a legtöbben itt születtek. Az 1987. január és 1988. február között áttelepült 730 nagyszalontai születésű személy a város 1992. évi magyar lakosságának 5,8%-át adja.⁶⁵ (9. táblázat)

9. Táblázat: A Békés megyébe áttelepült nagyszalontaiak romániai lakóhely szerinti megoszlása (1987-1998)

Utolsó romániai lakóhely	Nagyszalontán született		Más településen született	
	fő	%	fő	%
Nagyszalonta	472	64,6	102	100
Másik település	55	7,5	-	-
Hiányos adat	203	27,8	-	-
Összesen	730	100	102	100

Forrás: ORFK adatok alapján saját szerkesztés

határmenti Nagyszalonta pedig a legnagyobb kibocsátó város a Békés megyében élő áttelepültek születési helyét figyelembe véve. A Békés megyével határos romániai megyékben lévő 3 település (Arad, Nagyvárad, Nagyszalonta) magyar lakossága a romániai magyarság 7,2 %-át tette ki (Román népszámlálás ,1992), ugyanakkor a Romániában született és Békés megyébe áttelepült személyek 41,5 %-a ebben a 3 városban jött a világra.

⁶⁵ A Nagyszalontán született bevándorlók száma a máshol született, de Nagyszalontáról áttelepült személyekkel együtt eléri a 832 főt. Ami az 1998. Elejéig Romániából Magyarországra ténylegesen bevándorló 3741 fő 22,2%-t tesz ki. Tovább növeli a bihari kisváros és Békés megye közötti kötődést , hogy az onnan érkező családokban azóta 30-nál is több gyerek született.

Az áttelepültek jelentős részénél nem derül ki a születési- és lakóhely közti kapcsolat, de a nagyszalontai adatok arra utalnak, hogy az erdélyi bevándorlók többségénél a születés helye és az utolsó romániai lakóhely megegyezik.

Természetesen egyetlen város adatából még nem lehet általánosítani, különösen akkor nem, ha a továbbköltözők és a regisztrációs hiányosságok miatt magas azoknak az aránya, akikről nem lehet pontosan tudni az utolsó romániai lakóhelyét. Az adatpontosítást szolgáló mintába bevont 500 főnél azonban minden esetben sikerült meghatározni a pontos születési helyet és az áttelepülés előtti utolsó lakóhelyet, illetve a mintába minden erdélyi megyéből bekerültek áttelepülők. (10. Táblázat) Ez alapján megállapítható, hogy az erdélyiek 80%-ánál a születési- és lakóhely ugyanabban a megyében található és ezen belül 60,74%-uk a születési helyéről költözött át Magyarországra.

10. Táblázat: A Békés megyében élő erdélyiek (500 fős minta) megoszlása a születési hely és az áttelepülés előtti utolsó lakóhely közti eltérés alapján

Áttelepülési kategóriák	Teljes minta	18 év alattiak	Értelmiségiek	Nyugdíjasok
Születési- és lakóhely azonos	61,74 %	76,77 %	49,25 %	40 %
Születési- és lakóhely megyén belül eltér	18,3 %	13,13 %	8,95 %	20 %
Születési- és lakóhely más megyében található	19,96 %	10,1 %	41,8 %	40 %

Forrás: ORFK adatok alapján saját szerkesztés

Néhány kivételtől eltekintve az áttelepülés előtti jelentős vándorlásnak azt tekinthetjük, amikor más megyéből érkezett az illető, mint ahol született. Nem meglepő módon az ilyen személyek aránya a nyugdíjasok és az értelmiségiek körében a legmagasabb. Az előbbieket esetében az életkor, az utóbbiaknál a továbbtanulás migrációs hatása és a forradalom előtti román állam széttelepítési politikája jelenti a magyarázatot. (BOTTONI, S, 2003)

IV.2.1.2. Az áttelepültek területi megoszlása Békés megyében

Az 1998 februárjáig Békés megyében letelepedési engedélyt szerző román állampolgárok új lakóhelyei szinte az egész megye területét lefedik.

A 3920 személy a megye 75 közigazgatásilag önálló településéből 72-ben telepedett le, 45%-uk 5 városban. (11. táblázat). Legtöbbször az egykori megyeszékhelyre, a határátkelőhellyel is rendelkező Gyulára költöztek.

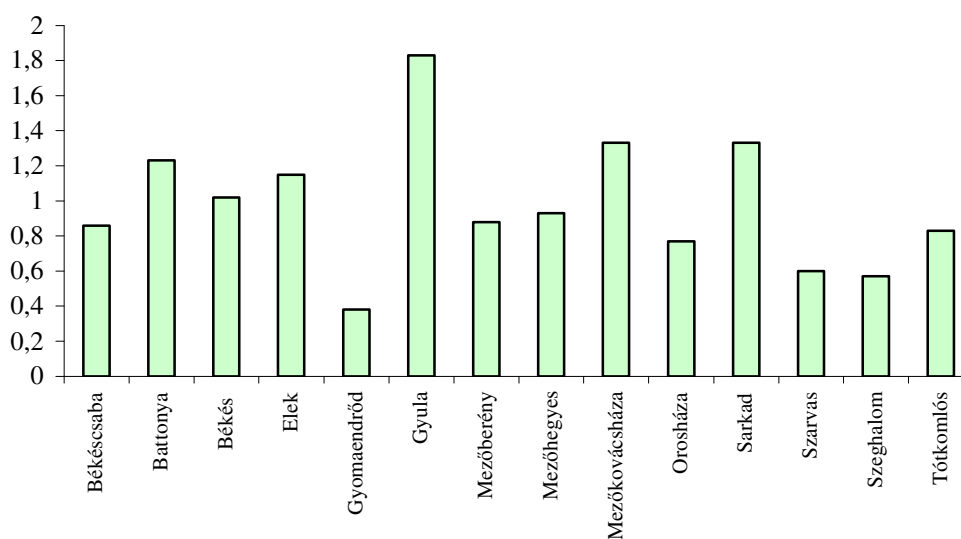
11. Táblázat: A Békés megyében élő erdélyiek megoszlása lakóhelyük szerint (első 10 település, 1998-ig)

	Település	Létszám
1.	Gyula	604
2.	Békéscsaba	549
3.	Orosháza	247
4.	Békés	219
5.	Sarkad	147
6.	Szarvas	108
7.	Mezőberény	100
8.	Vésztő	96
9.	Mezőkovácsháza	94
10.	Battonya	80

Forrás: ORFK adatok alapján saját szerkesztés

Az áttelepültek a megye 1998. évi lakosságának 1%-át teszi ki. Az egyes településeket vizsgálva azonban az arány igen eltérő, különösen a falvakban.⁶⁶ (2. ábra)

1. Ábra: Az áttelepültek lakosságon belüli aránya a megye városaiban⁶⁷

Forrás: ORFK adatok alapján saját szerkesztés

⁶⁶ A falvakban 0,09% és 6,35%, a városokban pedig 0,4% és 1,83% között mozog a lakosságon belüli arányuk.

⁶⁷ Az adatok az 1998-ig bevándorlókra vonatkoznak, ezért az ábrán azok a települések szerepelnek, amelyek abban az évben városi rangal rendelkeztek.

Természetesen ezek az adatok csak a migráció nagyságrendjét érzékeltetik, pontos összehasonlításra nem alkalmasak, hiszen az áttelepültek létszáma több évig tartó bevándorlással alakult ki, és nem ismert minden település esetében, hogy a vizsgált időszak alatt hogyan alakult a letelepedési engedéllyel rendelkezők további migrációja.⁶⁸ Ennek ellenére a lakossághoz viszonyított létszám jól mutatja, hogy az egyes településeket eltérő mértékben érintette ez a migráció.

Ezeknek a különbségeknek a kialakulásában nyilvánvalóan nagy szerep jut az egyes befogadó települések bevándorlói szempontból fontos, többiekkel szemben meglévő helyi és helyzeti előnyeinek. (12. táblázat).

A 12. táblázatban kiemelt települési jellemzők a legtöbb esetben magyarázatot adnak arra, hogy az egyik helyen miért élnek többen, illetve nagyobb arányban, mint máshol. Gyomaendrődre például kétszer annyi erdélyi érkezett, mint a szomszédos Dévaványára. A két város közül Gyomaendrőd a népesebb és közlekedés-földrajzi szempontból a jelentősebb, vélhetően ezzel is indokolható, hogy ott az erdélyiek aránya is nagyobb, igaz ebben az esetben már nem akkora a különbség.

Szarvas és Gyomaendrőd viszonylatában már nem elegendő magyarázat a nagyság és a forgalmi helyzet, mert lényeges különbség e tekintetben nem mutatható ki, Szarvason mégis többen, illetve nagyobb arányban élnek erdélyiek. Ennek egyik oka a főiskola és a hozzá kapcsolódó kutatóintézetek vonzó hatása, sokan ezért érkeztek az arborétumáról is ismert városba.

A falvak sorában is találunk olyanokat, amelyek a Romániából kiinduló migráció alapján vizsgált jelentősége eltér más hasonló forgalmi helyzetű és nagyságú településektől.

Különösen feltűnő Végegyháza migrációs szerepe, hiszen nincs a határ közvetlen közelében, viszonylag távol van a megyeszékhelytől és a fontosabb köz- illetve vasútvonalaktól. Nem rendelkezik fontos közintézményekkel (kórház, középiskola), az alföldi viszonylatban alacsonynak tekinthető lélekszám folyamatosan csökken.⁶⁹ Ennek ellenére 69 román állampolgár költözött a faluba.

A viszonylag magas létszám fő oka az, hogy a korábbi elvándorlás miatt munkaerőhiánnyal küzdő, akkor még működő helyi TSZ 17 erdélyi férfit alkalmazott, közülük 14 munkás Végegyházán telepedett le, s a családtagokkal együtt ez már 47 fős bevándorlást jelentett 1989-ben és 1990-ben. A megye falvaira jellemző orvoshiányt Végegyházán is egy erdélyi orvos letelepedése oldotta meg, aki szintén a családjával együtt érkezett. Két város közelsége további 5 családfő számára tette lehetővé a városi munkahely és az olcsó családi ház egyidejű megszerzését.⁷⁰ A viszonylag magas létszáma további magyarázatot

⁶⁸ A továbbvándorlásra vonatkozó adatok és elemzések a disszertáció IV.2.6. és IV.2.7. részében található.

⁶⁹ A falu lakónépessége 1990-ben: 1794 fő, 2001-ben: 1617 fő.

⁷⁰ Végegyházán két vasúti megállóhely is van, a többség által használt megálló 3 km-re van a mezőkovácsházi, illetve 10 km-re a mezőhegyesi vasútállomástól. Két további családfő

jelent, hogy a 62 ténylegesen áttelepülő személy⁷¹ közül 26 fő (42%) 3 településről érkezett (Arad, Nagyszalonta, Kispereg), így a bevándorlás egy része a migrációs mintákkal, a vándorlás valószínűségét fokozó interperszonális kapcsolatokkal is magyarázható. (TILLY, C., 2001)

A megyében még találhatóak Végegyházához hasonló helyzetű települések, például Nagykamarás vagy Dombiratos. Ott kisebb mértékben haladja meg az erdélyiek aránya a megyei átlagot, mint Végegyházán, de ezek a falvak még periférikusabb helyzetűek. Ezek a települések nem közvetlenül a határnál helyezkednek el, de közel vannak a vasúti és a közúti átkelőkhöz, illetve azokhoz a romániai településekhez, ahonnan sok magyar vándorolt be a megyébe. A Nagykamarásra áttelepültek 65%-a Nagyszalontáról vagy Aradról érkezett.

12. Táblázat: Az egyes Békés megyei településcsoportok részesedése a megye lakosságából, illetve az erdélyi bevándorlókban

Településcsoportok	Érintett települések száma	A településcsoport részesedése a megye lakosságából	A településcsoport részesedése az erdélyi bevándorlókban
Határmenti település ⁷²	14	16%	29%
Határátkelővel rendelkező település	8	13,6%	25%
Város ⁷³	14	63,6%	63,7%
10000 lakos feletti település	9	55,5%	54,5%
Vasútállomással vagy vasúti megállóval rendelkező település	38	82,6%	82,3%
Fontos vasútvonal ⁷⁴ mentén lévő település	13	47,2%	50,9%
Másodrendű főút ⁷⁵ menti település	17	60%	56,7%
Középiskolával rendelkező település	17	66,5%	67,6%
Legalább még egy előnnyel rendelkező határmenti település ⁷⁶	9	15,3%	26,6%

Forrás: ORFK adatok alapján saját szerkesztés

számára még a távolabbi Békéscsabára történő napi ingázás is elfogadható megoldást jelentett.

⁷¹ A faluba áttelepülteként regisztrált 7 fő már Magyarországon született.

⁷² A román határ közvetlen közelében lévő település

⁷³ 1998-ig városi rangot kapott települések

⁷⁴ Arad – Békéscsaba - Budapest, Nagyvárad – Békéscsaba - Szeged vasútvonal

⁷⁵ A 44-es,46-os és 47-es főutak

⁷⁶ Határmenti település, ami a táblázat korábbi soraiban szereplő jellemzők közül legalább még egyvel rendelkezik

A 12. táblázat adatai is igazolják, hogy a vasút migrációs jelentősége önmagában még nem igazolható. Természetesen a vasútállomással, illetve vasúti megállóval rendelkező településeken több erdélyi bevándorlót találunk, hiszen Elek kivételével az összes város ebben a kategóriában található. A lakosságon belüli arányokat vizsgálva azonban nincs érdemi különbség a vasúton elérhető, illetve nem elérhető települések között, sőt ha minimálisan is, de nagyobb arányban élnek erdélyiek az utóbbi helyeken. Természetesen a fontosabb vasútvonalak mentén elhelyezkedő településeken a bevándorolt erdélyieknek nem csupán a létszáma nagyobb, hanem a lakosságon belüli aránya is. További magyarázatot jelent, hogy a vasút szempontjából félreeső falvak sorában 7 határmenti települést is találunk, ezek mindegyikében meghaladja a megyei átlagot (1%) az egykori román állampolgárok aránya. Realisabb képet kapunk akkor, ha az Orosháza – Békéscsaba - Szeghalom (47-es főút) vonaltól északra, illetve nyugatra lévő vasút nélküli falvakat vizsgáljuk, mert itt ezt a migrációs szempontból is fontos hátrányt nem ellensúlyozza a határ közelsége. Ez utóbbi falvakban az erdélyiek együttes aránya jóval a megyei átlag alatt marad (0,6%). Tovább szűkítve a kört és kiemelve a tíz település közül a 44-es főút mentén található Békésszentandrás és Kardost kialakul egy olyan 8 faluból álló csoport, ahol a migráció szempontjából hátrányos tényezők együtt figyelhetők meg; fontosabb közlekedési folyosóktól, a határtól és a megye nagyobb városaitól való távolság, illetve kevés lakos, kevés munkahely. Ennek eredményeként az erdélyiek száma a 8 településen 0 és 17 fő között ingadozik, együttes arányuk pedig csak 0,4%.

A halmazott hátrányok után a több előnnyel is rendelkező településeket vizsgálva már nem kapunk ennyire egyértelmű képet. Természetesen minél több előnyt egyesít egy település, annál több erdélyi található ott. A 12. táblázatban szereplő tényezők együtt csak Gyulán figyelhetők meg, ennek megfelelően oda érkezett a legtöbb bevándorló. Az egykori megyeszékhely fele akkora település, mint Békéscsaba, de ott is van főiskola, rendelkezik tömeges munkahelyet biztosító vállalatokkal, sőt több megyei intézmény (kórház, bíróság, levéltár) is ott található, s idegenforgalmi jelentősége is nagyobb. Továbbá román tanítási nyelvű iskolával is bír, ami azért fontos, mert a bevándorlók között ugyan kevés a román származású, ők azonban elsősorban olyan településekre költöztek, ahol a román kisebbség viszonylag nagy számban él. Gyula legfontosabb előnye Békéscsabával, illetve a vele közel azonos lakosú Orosházával szemben a határ közvetlen közelsége.

A bevándorlók aránya azonban mégsem Gyulán a legnagyobb, hanem néhány faluban. A 12. táblázat utolsó sorában olyan települések szerepelnek, ahol a határ közvetlen közelsége legalább még egy (a táblázatban szereplő egyéb) előnyös tulajdonsággal párosul. Ezekben a településekben a határmentiség mellett további előny már nem növelte jelentősen az áttelepültek arányát. Az előnyök újabb kombinációi még ilyen mértékben sem javítottak a betelepülési arányon. Ennek fő

oka, hogy a nemzetközi migráció szempontjából előnyös települések többnyire a megyén belüli, erdélyiektől független vándorlás nyertesei is.⁷⁷

Az erdélyiek lakosságon belüli aránya ott a legnagyobb, ahol a mások számára kevésbé fontos tényezők is érvényesülnek. Ilyen települések lehetnek a határnál lévő kistelepülések. A megyében 9 olyan település található, ahol a bevándorolt erdélyiek létszáma meghaladta a lakosság 2%-át. Közös jellemzőik az alábbiak: 2400 főnél kisebb falvak, légvonalban legfeljebb 20, közúton pedig legfeljebb 31 km-re vannak a legközelebbi határátkelőtől (a többség lényegesen közelebb van, vagy rendelkezik is határátkelővel), az erdélyiek tömeges megjelenése előtt (1988) jelentős volt a természetes fogyás és a vándorlási veszteség.

A Dél-Alföld határmenti régiójára, és ezen belül a Békés megyei településekre 1988 után is jellemző maradt a fogyás. Igaz ennek mértéke éppen a legtöbb erdélyi bevándorlót eredményező 1990-esztendő után már némileg mérséklődött. (SZÓNOKYNÉ A. G., 1994)

A bevándorlás megindulását követően Kötegyánban egyes években megszűnt a természetes fogyás, további öt településen pedig kiegyenlítőddött a be- és kivándorlók száma. Minden ilyen pozitív irányú változásnál kimutatható az erdélyiek szerepe.

Az egyes települések nemzetiségi jellegének bevándorlást befolyásoló hatása csak a román származásúak esetében mutatható ki.⁷⁸

A több mint negyedrészen szlovákok lakta Tótkomlósra a lakosság számához képest csaknem a megyei átlagnak megfelelő arányban vándoroltak be erdélyi magyarok. A német és szerb kisebbség által is nagyobb arányban lakott településeken sem találunk összefüggést a helyi lakosság és a bevándorlók etnikai összetétele vagy száma között.

A roma lakosság aránya, a 2001-es népszámlálás adatai alapján, a legtöbb helyen nem haladja meg az 5%-ot, de ők több szempontból is eltérnek a többi kisebbségtől. A cigányok jelentős része a társadalom periferiájára szorult, valószínű emiatt születhetett meg az a gondolat az 1990-es évek elején, hogy nem kedvező az erdélyiek letelepítése azokban a falvakban, ahol a cigányok aránya meghaladja a 10%-ot (DÖVÉNYI, 1992). Békés megyében egyetlen ilyen falu található, Geszt.⁷⁹ A cigányok tényleges száma jóval nagyobb lehet a hivatalos

⁷⁷ A két legtöbb erdélyinek otthont adó városba, Gyulára és Békéscsabára nem csak a határon túlról érkeztek új lakosok. Békéscsabán például az 1990-es évek több mint 3000 fős vándorlási nyeresége ellensúlyozni tudta a természetes fogyást is.

⁷⁸ Ennek az áttelepülésnek a részletei a bevándorlók nemzetiségi viszonyait tárgyaló résznél találhatóak

⁷⁹ A faluban 2001-ben a lakónépesség 20,7%-a vallotta magát valamilyen szempontból cigánynak.

adatoknál.⁸⁰ Azokon a településeken, ahol az arányuk hivatalosan elérte az 5%-ot nagy valószínűséggel ez az arány ténylegesen meghaladta a 10%-ot is. Összesen hat ilyen település található a megyében és közülük négyben meghaladja⁸¹ a megyei átlagot az erdélyiek lakosságon belüli aránya. Ennek két fő oka lehet, egyrészt az 1992-ben megfogalmazott letelepítés helyett spontán letelepedés történt, másrészt a bevándorlók esetében a cigányok jelenléte nem volt meghatározó tényező a település kiválasztásánál.⁸²

Az áttelepültek Békés megyei területi megoszlásával kapcsolatos kutatási eredmények az alábbiakban foglalhatók össze:

Az erdélyiek gyakorlatilag az egész megyében megtalálhatók legtöbbször Gyulára és Békéscsabára költöztek.

Az egyes településeket eltérő arányban érintette a migráció. Legnagyobb arányban a határhoz közeli, csökkenő létszámú falvakba költöztek a könnyebb hazajárás és az olcsó ingatlanok miatt. Ezekben a falvakban hozzájárultak a népesség fogyásának mérséklődéséhez.

Legkevesebben és legkisebb arányban a határtól, nagyobb városoktól és a fontosabb közlekedési útvonalaktól távol eső kisebb falvakba vándoroltak be.

Az egyes falvakban élő kisebbségeknek nem volt jelentősége az erdélyiek áttelepülése során. Ez a cigányok által magasabb arányban lakott településekre is igaz. Kivételt a román nemzetiségű falvak jelentettek, ahová román származású bevándorlók is érkeztek.

Az erdélyiek letelepedése összefüggést mutat a magyarországi térszerkezeti kategóriák közül a fejlettebbnek tekintett területek elhelyezkedésével. Ezek a területek a következők: megyei növekedési centrum (Békéscsaba), fejlett térség (Békéscsaba, Gyula, Békés, Mezőberény és közvetlen környékük), országos térszerkezeti tengely (Arad-Békéscsaba-Budapest vasútvonal), regionális térszerkezeti vonal (Szeged-Békéscsaba-Debrecen közti közút). (SÜLI Z.I., 2003)

IV.2.1.3. Az erdélyi és a Békés megyei települések közti migrációs kapcsolatok

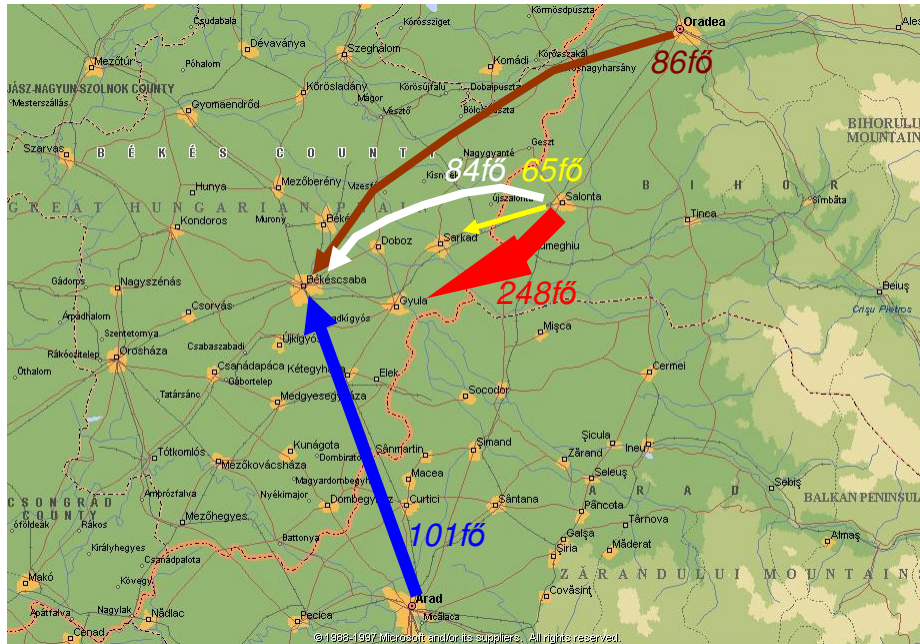
Értékes információkkal szolgálhat a migráció okainak és módjának feltárása céljából, ha megvizsgáljuk, hogy mely települések között a legjellemzőbb a vándorlás. (3. ábra)

⁸⁰ A megye lakosságának a népszámlálás alapján 1,4%-a cigány, de az 1984-es nem önbevalláson alapuló felmérés alapján arányuk már akkor elérte a 2,3%-t. (KOC SIS K.-KOVÁCS Z., 1991)

⁸¹ van, ahol négyszeresen

⁸² Erdélyben nagy számban és arányban élnek cigányok a magyarok lakta vidékeken is, így a velük való együttélés Magyarországon sem jelentett új elemet a bevándorlók életében. (KOC SIS K., 2003)

2. Ábra: A legjelentősebb migrációs csatornák Románia és Békés megye között (1988-1998)

Forrás: ORFK adatok alapján saját szerkesztés

A települések közötti leggyakoribb migrációs útvonalakat vizsgálva (13. táblázat) is kiderül a települések nagyságának és határtól való távolságának vándorlásban játszott fontos szerepe, ami a romániai városok esetében kiegészül a magyarok arányával.

13. Táblázat: A romániai és Békés megyei települések közti leggyakoribb migrációs csatornák

	Kivándorlás helye	Célállomás	Létszám
1.	Nagyszalonta	Gyula	248
2.	Arad	Békéscsaba	101
3.	Nagyvárad	Békéscsaba	86
4.	Nagyszalonta	Békéscsaba	84
5.	Nagyszalonta	Sarkad	65
6.	Arad	Gyula	59
7.	Kolozsvár	Békéscsaba	44
8.	Nagyvárad	Gyula	43
9.	Nagyszalonta	Békés	41
10.	Nagyszalonta	Orosháza	38
11.	Arad	Battonya	38

Forrás: ORFK adatok alapján saját szerkesztés

Legtöbben a határhoz közel fekvő, jelentős magyar lakosságú településekről költöztek a határátkelővel rendelkező Gyulára, illetve a hozzá közel fekvő jelenlegi megyeszékhelyre.

A Nagyváradról, Nagyszalontáról és Aradról Békéscsabára és Gyulára irányuló mozgás a teljes migráció 16,9%-t teszi ki. Az egyes magyar közösségek nagyságának és a romániai települések határtól való távolságának szerepe abban is megnyilvánul, hogy az egyes településekről bevándorolt személyek hány Békés megyei településre költöztek. (14. táblázat). A távolsággal együtt csökken a célállomásoknak tekinthető magyar települések száma.

14. Táblázat: Egyes romániai városokból származó bevándorlók Békés megyén belüli szétszóródásának mértéke

Romániai város	A romániai városból kiinduló migrációban érintett Békés megyei települések száma
Arad	52
Nagyszalonta	47
Nagyvárad	46
Marosvásárhely	36
Kölozsvár	24
Székelyudvarhely	18
Csíksereda	17

Forrás: ORFK adatok alapján saját szerkesztés

A földrajzi távolság és a kibocsátó magyar közösség létszámának együttes hatását igazolja a 15. táblázat is, ahol azok a Békés megyei települések szerepelnek, ahol a bevándorlásban a legnagyobb szerepet játszotta egy-egy romániai település.

15. Táblázat: Romániai városok részesedése néhány Békés megyei településre irányuló bevándorlásból

Békés megyei település ⁸³	Bevándorló erdélyiek	A bevándorlók	Megoszlás ⁸⁴
Kertészsziget	2	Nagyszalonta	100%
Újszalonta	8	Nagyszalonta	75%
Sarkadkeresztúr	38	Nagyszalonta	52,6%
Körösladány	25	Marosvásárhely	56%
Kunágota	17	Arad	52,9%
Kaszaper	25	Arad	60%
Körösnagyharsány	23	Nagyvárad	52,2%
Biharugra	20	Nagyvárad	65%
Körösújfalu	1	Nagyvárad	100%
Bélmegyer	13	Nagyvárad	92,3%

Forrás: ORFK adatok alapján saját szerkesztés

⁸³ Azon települések, ahol a bevándorlók legalább fele egyetlen erdélyi településről érkezett

⁸⁴ Az adott romániai településről származó bevándorlók aránya az összes áttelepülőn belül

Az egyes erdélyi városokból áttelepültek legfontosabb Békés megyei célállomásainak vizsgálata is megerősíti az eddigi megállapításokat (16. táblázat).

16. Táblázat: Az egyes erdélyi városokból áttelepültek legfontosabb Békés megyei célállomásai⁸⁵

Romániai település	Az adott városból érkező legtöbb személynek otthont adó települések sorrendje				
	1.	2.	3.	4.	5.
Nagyszalonta	Gyula	Békéscsaba	Sarkad	Békés	Orosháza
Nagyvárad	Békéscsaba	Gyula	Orosháza	Békés	Sarkad
Arad	Békéscsaba	Gyula	Battonya	Dombegyház	Mezőkovácsháza
Kolozsvár	Békéscsaba	Békés	Gyula	Szarvas	Szabadkígyós
Marosvásárhely	Orosháza	Békés	Gyula	Körösladány	Békéscsaba
Csíkszereda	Kevermes	Gyula	Békéscsaba	Mezőberény	Füzesgyarmat
Székelyudvarhely	Békéscsaba	Tótkomlós	Szarvas	Gyula	Kevermes

Forrás: ORFK adatok alapján saját szerkesztés

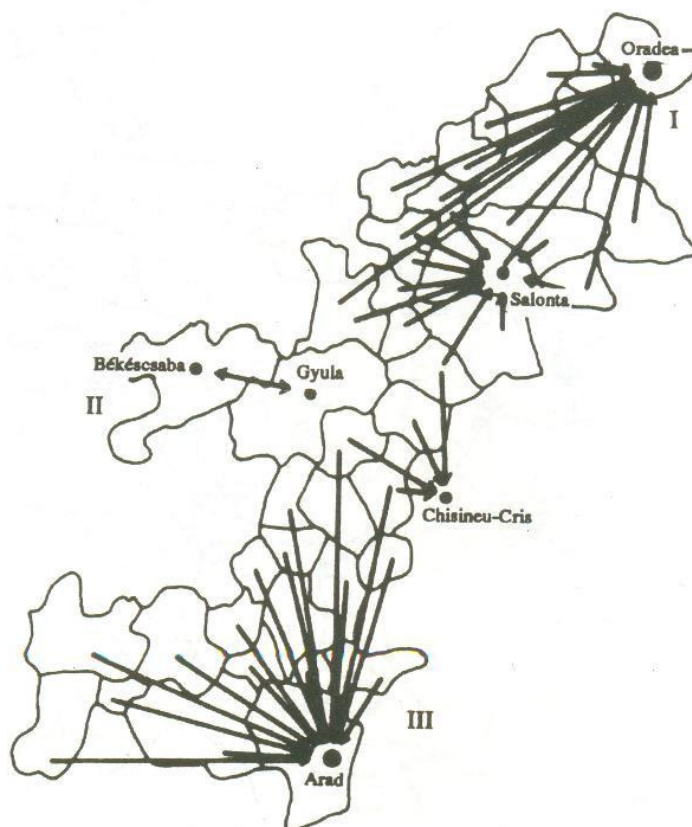
Az egyes települések közti migráció erőteljesen kötődik a korábbi térszerkezeti kapcsolatokhoz. (4. ábra)

A Nagyváradtól Aradig tartó térség gazdasági vonzásrendszereinek száma a trianoni döntést követő évtizedek során háromról ötre nőtt. Felértékelődött Gyula és Békéscsaba központi szerepe, illetve a térség települései számára új központok is megjelentek: Szeged, Szeghalom, Berettyóújfalu. (KOPPERT, S. – BOOM, E.V.D., 1994)

A magyar határtól távolabb eső városokból érkezők közül sokan már a megye távolabbi részén fekvő Szarvason is letelepedtek. Az egykor Bihar vármegyéhez tartozó Sarkad fontos szerepet játszik a Nagyváradról és Nagyszalontáról kiinduló bevándorlásban, de az aradiakat befogadó 5 legfontosabb település között már nem található. Ennek ellenére onnan még 14 személy érkezett Sarkadra, de Kolozsvárról már csak 4 fő, a távolabb lévő három városból pedig egy sem. Ezekből a távolabb lévő romániai városokból kiinduló migrációkban már kisebb szerepet játszik Gyula és Békéscsaba is.

⁸⁵ Az áttelepültek száma alapján, városonként az öt legfontosabb Békés megyei település

3. Ábra: Vonzásrendszerek az I. világháború előtt (gazdasági vonzás)

Forrás: Kopper S. – Boom E.v.d., 1994

A 16. táblázatban előforduló falvak rávilágítanak a hálózatelméletnél is megfogalmazott csatornaszerű áramlás szubjektív tényezőire is. (DIERINGER, J. – MÜLLER, M., 2001) Látszólag semmi nem indokolja a nagyszalontaiak viszonylag nagyszámú megjelenését Gyomaendrődön, vagy azt, hogy a csíkszeredaiak 15,8%-a Kevermesre költözött. Mindkét esetben kiderül, hogy az áttelepültek ismerték egymást, és a nagyobb létszámú bevándorlás néhány személy véletlen megjelenésével kezdődött. A személyes kapcsolatok meghatározó szerepe azoknál a településeknél is kimutatható, ahol ettől függetlenül is érthető a bevándorlók nagy száma és származási helye. Ezt igazolja a nagyszalontai bevándorlók családnéveinek előfordulását elemző 17. táblázat is.

*17. Táblázat: A Nagyszalontáról áttelepültek családneveinek gyakorisága
néhány Békés megyei településen*

Település	Nagyszalontai származásúak családneveinek száma	Ebből: csak az adott településen előforduló nagyszalontai családnevek száma
Elek	7	3
Sarkadkeresztúr	9	7
Sarkad	35	14
Békés	22	14
Szarvas	10	7
Vésztő	13	9
Orosháza	16	11

Forrás: ORFK adatok alapján saját szerkesztés

Természetesen a magyar családokban gyakran előforduló családnevek (Nagy, Kis, Kovács) esetén egy név több családra is vonatkozhat. Ezt és a kutatás során készített interjúkat figyelembe véve még a 17. táblázathoz képest is több olyan nagyszalontai család létezik, melyek csupán egy - egy Békés megyei településen élnek. A rokoni szálak, a baráti kapcsolatok és egyéb ismerősi körök szerepe tehát ebben a migrációban is érvényesült és helyenként jelentősen módosította a legfontosabb szabályok hatásait. Az eddig vizsgált adatok (13-17. Táblázat) az érintett településeken született, illetve az onnan áttelepült személyekre vonatkoznak. Természetesen a születési hely és a kivándorlók utolsó romániai lakóhelye nem feltétlenül azonos. Ez a bizonytalanság azonban érdemben nem befolyásolja a romániai és a Békés megyei települések közötti vándorlásról eddig leírt összefüggéseket. Egy határ menti településen született és ott vagy annak környékén felnövő személy áttelepüléssel kapcsolatos döntéseit a szülőhelyéhez közeli magyarországi térségek ismerete akkor is befolyásolja, ha az utolsó lakóhelye másik településen volt. A legtöbb áttelepült adó Nagyszalonta esetében az ott születettek 65,7%-a biztosan a bihari városból érkezett Békés megyébe és csak kevés (7,6%) nagyszalontai születésű személyről derült ki biztosan, hogy a kivándorlás előtt lakóhelyet váltott. Ennek az 55 főnek a többsége sem hagyta el a határmenti térséget és megmaradt kötődésük a szülővárosukhoz. A települések közti migrációs kapcsolatok jelentőségét a bevándorlás utáni továbbköltözés is mérsékelheti, de ennek mértéke sem volt tömeges. Sarkadról 2004-ig az oda bevándorló nagyszalontaiaknak csak 34%-a költözött el, ami a város gondjait és a tömeges bevándorlástól eltelt idő (a többség 12-16 évvel ezelőtt érkezett) hosszát figyelembe véve alacsony értéknek számít. Az első világháború végéig fennálló közigazgatást figyelembe véve megállapítható, hogy a mintában érintett ténylegesen lakóhelyet váltó személyek 10,9%-a (53 fő) az egykori megyehatárokon (Bihar, Arad, Csanád) belül vándorolt.

Ravenstein migrációs törvénye alapján a falusi népesség a városinál nagyobb arányban vándorol és a legerőteljesebb mozgások a falvakból a városok felé irányulnak. A mintában szereplő áttelepültek 77%-a viszont valamelyik városból érkezett.

A faluból városba történő vándorlás modelljét egyes kutatók úgy módosították, hogy a modern társadalmakban a vándorlók a városok között mozognak. (ZELINSKY, W., 1971) A Békés megyét érintő erdélyi migráció azonban ennek is ellentmond. (18. táblázat)

18. Táblázat: A Békés megyében élő erdélyiek megoszlása a településváltás típusa szerint (1987-1998, N=500)

Településváltás típusa	Létszám (fő)
Város→falú	126 ⁸⁶
Falu→város	55
Falu→falú	40
Város→nagyobb város	102
Város→kisebb város	160
Összesen	483 ⁸⁷

Forrás: ORFK adatok alapján saját szerkesztés

A falvak közti vándorlást külön nem vizsgálva is 286 olyan személyt (59,2%) találunk, aki kisebb településre költözött. A hierarchikus migráció szabálya ez esetben tehát nem érvényesül. A kérdőív alapján kiderült, hogy a Békés megyében élő erdélyiek pontos ismeretekkel rendelkeztek Magyarországról, így az első lakóhely kiválasztása is tudatos és tartós érvényű döntés volt, amit a továbbköltözési adatok is igazolnak. A kisebb városokban és falvakban élők esetében a továbbköltözés kevésbé jellemző, mint a megye nagyobb városaiban.⁸⁸

A kisebb településeken tehát a többség napjainkig helyben maradt, annak ellenére, hogy nagyrészüket nagyobb településről érkezett, és már több mint tíz éve vándorolt be. Ennek alapvetően három oka lehet. A kisebb településeken könnyebben és olcsóbban juthattak lakáshoz, mint a nagyobb városokban, illetve bizonyos esetekben (pl. orvosok, állatorvosok) szolgálati lakást is kaptak. Számos erdélyiek által nagyobb számban lakott faluból viszonylag gyorsan és olcsón megközelíthető a megyeszékhely és más, helyi viszonylatban nagyobbak tekinthető település. A harmadik ok az lehet, hogy Magyarországon a kisebb települések urbanizációs

⁸⁶ A 126 főből 19 olyan faluba költözött, amely azóta városi rangot kapott.

⁸⁷ A vizsgálati mintában érintett 500 főből 17 fő Magyarországon született, de a család miatt hivatalosan áttelepültnek számít

⁸⁸ Például Dobozon (4500 lakosú település) 1998-ig beköltöző 34 személy közül 2004 nyaráig csak hárman (8,8%) költöztek el. Vésztőn (7500 lakos) ez az arány 27%, Békéscsabán (68000 lakos) pedig meghaladja az 30%-ot.

szintje sokszor magasabb, mint a hasonló vagy nagyobb erdélyi településeké. A kérdőíves válaszok mellett, több kutatás is ezt igazolja.⁸⁹ (PÁL Á., 2002)

Az eddigiek alapján megállapítható, hogy a Romániából Békés megyébe vándorlók többsége a határmenti városokból érkezett a közeli nagyobb Békés megyei településekre és jelentős részük még most is ott él. A közeli helyekről történő átköltözésben nagy szerep jutott az interperszonális kapcsolatoknak, kialakultak csatornaszerű áramlások is. Erdély távolabbi vidékeiről érkező bevándorlók a megyében már kevesebb helységben találhatók meg, illetve ők kisebb arányban jelentek meg a határhoz közeli falvakban. Sok városból származó erdélyi költözött faluba, vagy eredeti lakóhelyénél kisebb városba. Ennek oka az olcsóbb lakás, az ingázás lehetősége és a magyar falvak és kisvárosok hasonló romániai településekhez meglévő nagyobb urbanizáltsági szintje volt.

IV.2.2. A bevándorlók érkezés szerinti megoszlása

A Romániából Magyarországra áttelepülők száma 1990-ben érte el a csúcst: az 1988 és 1994 között hazánkba érkező román állampolgárok 32,4%-a ebben az évben jött át.⁹⁰ (TÓTH PÁL P., 1996).

Az áttelepülők száma 1984-ig elhanyagolható volt (évente 0-3 fő), majd 1985-től fokozatosan nőtt, az első tömeges bevándorlás 1988-ban történt. (19. táblázat) Ezt követően némi visszaesés következett, majd a már említett 1990. év jelentette a vándorlási csúcst. Ezután az áttelepülők száma minden évben csökkent, a magyarországi adatokkal ellentétben. (TÓTH PÁL P., 2004) Kisebb ingadozásoktól eltekintve hasonlóan alakult a diplomások bevándorlása is, hiszen az összes értelmiségi 47%-a 1990-ben érkezett Békés megyébe.

A bevándorlás különböző csoportjait (nem, foglalkozás, családi állapot, életkor szerinti csoportosítás) vizsgálva az eddig leírtakhoz hasonlóan minden kategóriában 1990 jelentette a csúcspontot. Némi kivételt a nyugdíjasok alkottak, közülük is 1990-ben jöttek a legtöbben (29,6%), de számuk az ezt követő években kevésbé mérséklődött. Ennek következtében az ORFK adatai alapján az utolsó teljes egészében vizsgálható évben, 1997-ben már az összes áttelepülő személy 32,8%-át alkották.⁹¹ A nyugdíjasok többsége a korábban átköltözött és sikeresen

⁸⁹ 1992-ben a Dél-Alföldön 74 határ menti magyar (köztük 27 békési) települést, illetve 44 közeli romániai települést vizsgálva megállapították, hogy a magyar oldalon az aktív keresők 24,4%-a dolgozott a mezőgazdaságban, Románia határ menti falusi térségében pedig 57,5 %.

⁹⁰ Az 1988 és 1994 között hazánkba érkező román állampolgárok 32,4%-a érkezett 1990-ben, ugyanezen idő alatt Békés megyébe 42,1%. Az itt született, de erdélyi bevándorlóként regisztrált gyerekek nélkül ez a megyei arány 43%. Az erdélyi bevándorlók érkezését 1964 és 1998 között vizsgálva is 38,6%-os az 1990. év részesedése a megyében.

⁹¹ 1990-ben csak 5,8%, 1988-ban pedig a bevándorlók mindössze 0,8%-a volt nyugdíjas.

beilleszkedett fiatalabb családtagjait (többnyire gyerekeit) követte néhány éves késéssel.

19. Táblázat: A Romániából Békés megyébe bevándorlók megoszlása az érkezés éve szerint (1964-1998)

Érkezés időpontja	Bevándorlók száma	Bevándorlók száma az itt született gyermekek nélkül	Diplomások száma	Nyugdíjasok száma
1964-87	78	77	13	4
1988	646	639	47	4
1989	473	455	35	10
1990	1482	1447	159	85
1991	319	281	17	17
1992	219	195	18	20
1993	210	187	13	35
1994	167	156	15	26
1995	154	143	14	34
1996	88	82	5	24
1997	73	70	2	23
1998 ⁹²	11	9	0	5
1964-98	3920	3741	338	287

Forrás: ORFK adatok alapján saját szerkesztés

Az összes bevándorló érkezés szerinti csoportosítását összevetve a határhoz közeli Nagyszalonta, illetve a székelyföldi Csíkszereda hasonló adataival ismét megállapítható a határtól való távolság migrációs jelentősége. (20. táblázat). Nagyszalontáról nemcsak többen érkeztek a megyébe, hanem a Csíkszeredához és az összes áttelepülőhöz képest is nagyobb jelentősége volt az 1988-as évnek. Akkor sokan még a zöldhatáron keresztül jöttek Magyarországra és számukra különösen fontos volt a határ közelsége.

⁹² 1998. március 1-ig

20. Táblázat: A nagyszalontai, a csíkszeredai illetve az összes romániai bevándorló⁹³ megoszlása az érkezés éve szerint

Érkezés időpontja	Nagyszalontáról érkezők		Csíkszeredáról érkezők		Összes romániai bevándorló	
	száma	%	száma	%	száma	%
1964-87	9	1,1	0	0	77	2
1988	249	30,4	9	14,3	639	17,1
1989	110	13,4	7	11,1	455	12,2
1990	264	32,2	29	46	1477	38,7
1991	40	4,9	5	7,9	281	7,5
1992	34	4,1	6	9,5	195	5,2
1993	37	4,5	3	4,7	187	5
1994	31	3,8	1	1,6	156	4,2
1995	18	2,2	1	1,6	143	3,8
1996	15	1,8	1	1,6	82	2,2
1997	12	1,4	1	1,6	70	1,9
1998 ⁹⁴	1	0,1	0	0	9	0,2
1964-98	820	100	63	100	3741	100

Forrás: ORFK adatok alapján saját szerkesztés

Magyarország egészéhez hasonlóan, de az országos átlagot is meghaladó mértékben a legtöbb erdélyi 1990-ben érkezett a megyébe. Ezt követően az országos adatokkal ellentétben folyamatosan csökkent a számuk. 1990 előtt főleg a határhoz közeli településekre érkeztek sokan. A diplomások esetében az 1990. év még meghatározóbb volt az érkezés szempontjából. A nyugdíjasok bevándorlókon belüli aránya 1990 után fokozatosan nőtt. Közülük sokan a korábban áttelepült gyermekeiket követték.

IV.2.3. Az áttelepültek vizsgálata életkor, nem és családi állapot szerint

A romániai magyarok 51,6%-a nő (VARGA E. Á., 1996). A Békés megyébe letelepedett román állampolgárok (döntően magyarok) esetében ez az arány 51,3%. Figyelembe véve, hogy Békés megye lakónépességének 52,2%-a volt nő, megállapítható, hogy az erdélyi bevándorlók nemi összetételük alapján alapvetően reprezentálják a kibocsátó és a befogadó társadalmat is. A nők férfiakénál nagyobb aránya nem csak a Békés megyébe bevándorlókra jellemző, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyébe hasonló arányban érkeztek erdélyi nők.⁹⁵ (RESZLER G., 1999)

⁹³ az itt született gyermekek nélkül

⁹⁴ 1998. március 1-ig

⁹⁵ Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 1996-ig a letelepedési kérelmet benyújtó román állampolgárok 52,1%-a nő volt, ugyanebben az időszakban ez az arány Békés megyében 51,1%-t tett ki.

21. Táblázat: Az erdélyi bevándorlók nemek szerinti megoszlása az érkezés éve szerint

	Összesen (fő)	Férfi		Nő	
		fő	%	fő	%
1964-1987	78	37	47,4	41	53
1988	646	373	57,7	273	42,3
1989	473	237	50,1	236	49,9
1990	1482	710	47,9	772	52,1
1991	319	136	42,6	183	57,4
1992	219	100	45,6	119	54,4
1993	210	98	46,7	112	53,3
1994	167	76	45,5	91	54,5
1995	154	69	44,8	85	55,2
1996	88	38	43,2	50	56,8
1997	73	30	41,1	43	58,9
1998	11	5	45,5	6	54,5
Összesen:	3920	1909	48,7	2011	51,3

Forrás: ORFK adatok alapján saját szerkesztés

A nemek közti arányt az egyes években vizsgálva feltűnő, hogy 1988-ban és 1989-ben több férfi érkezett, mint nő. A férfiak magas aránya különösen 1988-ban figyelhető meg (21. táblázat). Ennek legfontosabb oka az volt, hogy az 1989 végén bekövetkezett politikai fordulat előtt sokan menekültként hagyták el Romániát. Az ilyen típusú migrációban pedig a férfiak nagyobb arányban vesznek részt, mint a nők.

22. Táblázat: Az erdélyi bevándorlók családi állapot szerinti megoszlása az érkezés éve szerint

	Összesen (fő)	Házas		Hajadon/nőtlen		Özvegy		Elvált	
		fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
1964-1987	78	71	91	7	9	-	-	-	-
1988	646	347	53,7	252	39	-	-	47	7,3
1989	473	328	69,3	135	28,5	-	-	10	2,1
1990	1482	728	49,1	711	47,9	9	0,6	34	2,3
1991	319	159	49,8	144	45,1	1	0,3	15	4,7
1992	219	133	60,7	76	34,7	5	2,3	5	2,3
1993	210	109	51,9	93	44,3	1	0,5	7	3,3
1994	167	98	58,7	49	29,3	2	1,2	18	10,8
1995	154	65	42,2	63	40,9	24	15,6	2	1,3
1996	88	55	62,5	26	29,5	6	6,8	1	1,1
1997	73	49	67,2	7	9,6	12	16,4	5	6,8
1998	11	6	54,5	2	18,2	3	27,3	-	-
Összesen:	3920	2148	54,8	1565	40	63	1,6	144	3,6

Forrás: ORFK adatok alapján saját szerkesztés

Egyes adatok (22. táblázat) látszólag ellentmondanak ennek az érveknek, hiszen 1988-ban nagyobb arányban érkeztek a bevándorlók, illetve kisebb arányban

egyedülállóként, mint 1990-ben, amikor már jelentős volt a női többség. Az egyes években viszont mást jelent az egyedülálló fogalma, az 1990-ben érkezők közül a hivatalosan nőtlennek, illetve hajadonnak tekintett személyek jelentős része gyermek volt, megközelítőleg azonos arányban fiúk és lányok. A gyerekek aránya 1988 és 1990 között nőtt. (23. táblázat) Az 1990. évben bevándorlók korábbi évekhez képest alacsonyabb átlagéletkora a sok eltartott és általános iskolás tanuló miatt alakult ki.

23. Táblázat: A bevándorlók életkora alapján számított középértékek (Békés megye, 1964-1998)

	Átlag (év)	Medián (év)	Módusz (év)
1964-1987	35,8	33	30
1988	26,8	29	28
1989	27,5	25	26
1990	24,6	22	21
1991	27,3	27	22
1992	27,8	24	22
1993	31,3	27	23
1994	33,2	28	26
1995	31,9	30	27
1996	29,3	28	27
1997	46,1	30	29
1998	40,8	33	68
Összesen:	27,9	27	22

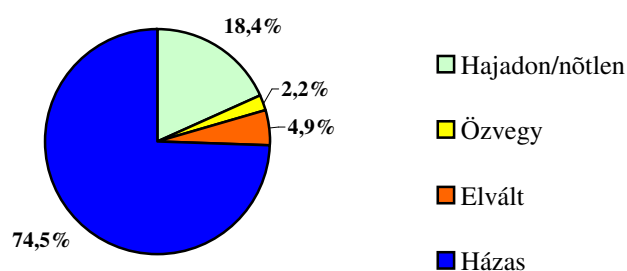
Forrás: ORFK adatok alapján saját szerkesztés

A bevándorlók körében férfitöbbséget adó 1988-as esztendőben viszont az egyedülállók nagy része felnőtt volt, azaz ténylegesen egyedül érkezett és ebben az esetben így már érvényesült a férfiak nagyobb kivándorlási hajlandósága. Továbbá az 1990 előtt érkező házas férfiak egy része egyedül hagyta el Romániát és feleségeik csak később érkeztek. Az 1990-es évek elején megfigyelhető női többség egyik oka éppen a feleségek egy részének későbbi bevándorlása, illetve a főiskolások, egyetemisták szüleiktől független nagyobb számú megjelenése. Köztük pedig – különösen a megye egészségügyi, óvónőképző, illetve tanítóképző főiskoláin tanulók között – magasabb a nők aránya. A magyar felsőoktatásban tanulók nagy része ugyan nem áttelepülteként érkezett, de többségük később letelepedési engedélyt kért, illetve azóta a magyar állampolgárságot is megszerezte, ezért felkerültek a bevándorlókat regisztráló listára, de érkezési évként a tanulmányaik megkezdésének éve szerepel. A későbbi években már inkább az idősebbek nagyobb arányú bevándorlása miatt erősödött a női többség.⁹⁶

⁹⁶ 1997-ban a bevándorlóknak már 16,4%-a volt özvegy, többnyire nők.

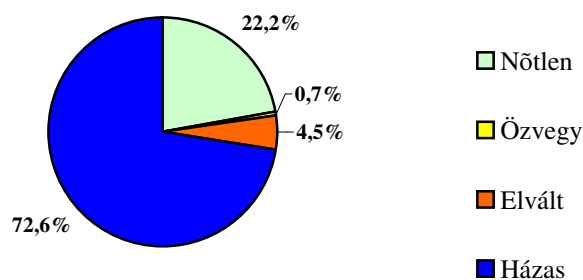
Az érkezés évében regisztrált családi állapotot figyelembe véve a bevándorlók 54,8%-a házasként hagyta el Romániát és viszonylag magas volt a nőtlenként, illetve hajadonként érkezők aránya is (22. táblázat). Az egyedülállók közül a 18 év alattiakat nem számolva, már lényegesen kisebb a nőtlen és hajadon személyek által alkotott csoport részesedése (5. ábra).

4. Ábra: A 18 év feletti erdélyi bevándorlók családi állapot szerinti megoszlása Békés megyében (érkezés évében, 1964-1998, N=2887 fő)

Forrás: ORFK adatok alapján saját szerkesztés

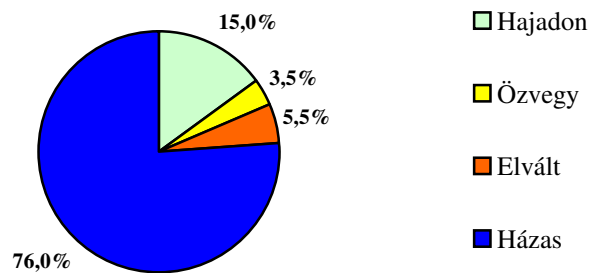
5. Ábra: A 18 év feletti erdélyi bevándorló férfiak családi állapot szerinti megoszlása Békés megyében (érkezés évében, N=1355 fő)

Forrás: ORFK adatok alapján saját szerkesztés

A családi állapotot a jogilag felnőttnek tekintett bevándorlók körében vizsgálva már 74,4% a házasként érkezők aránya, a férfiak esetében ez némileg kevesebb (6. ábra), a nőknél viszont 76% (7. ábra).

6. Ábra: A 18 év feletti erdélyi bevándorló nők családi állapot szerinti megoszlása Békés megyében (érkezés évében, 1964-1998, N=1532 fő)

Forrás: ORFK adatok alapján saját szerkesztés

A házasságok nemek közötti eltérő aránya abból ered, hogy az egyedülállóként érkezők között több a férfi. Jelentős különbség figyelhető meg az özvegyek nemek szerinti vizsgálatánál is (6. és 7. ábra), ami a férfiak születéskor várható alacsonyabb életkorával magyarázható.

Az egyedülálló személyek aránya még alacsonyabbnak tekinthető, ha figyelembe vesszük, hogy a vizsgált időszakban mindkét országban kitolódott a házasságkötések átlagos időpontja.⁹⁷

A családi állapot szerinti megoszlást évenként vizsgálva jelentős ingadozások figyelhetők meg (22. táblázat). Az 1960-as, 1970-es években főleg házasként érkeztek bevándorlók az országba, így a megyébe is. Az 1980-as évek második felében, különösen a tömeges menekültáradatot jelentő 1988-as esztendőben megnőtt az egyedülálló, illetve elvált személyek száma, főleg a férfiak körében. A következő évben újra nőtt a házasként bevándorlók aránya, elsősorban amiatt, hogy több feleség ekkor követte Magyarországra a korábban kivándorló férjét. Ez a jelenség a legtöbb bevándorlót jelentő 1990-es esztendőben is folytatódott, mégis csökkent a házasságok aránya, mivel ebben az évben már sok gyermek, továbbá főiskolai és egyetemi hallgató is érkezett Magyarországra, illetve a 22. táblázat

⁹⁷ A nőtlenként bevándorló felnőtt férfiak átlagos életkora 24 év, a hajadon felnőtt nőknél ez az érték 24,1 év. Ez alapján a nőtlen, illetve hajadon személyek jelentős része még házasságkötés előtt állt, amit az áttelepülés utáni változásokat elemző vizsgálatok is igazoltak. Elsősorban a főiskolásként, egyetemistaként érkezők családi állapota változott meg néhány év elteltével, illetve a diploma megszerzése után.

adatai magukban foglalják a már Magyarországon született gyermekek számát is. Ezek a tényezők együttesen jelentették a nőtlenek, illetve hajadonok által alkotott csoport legnagyobb részesedését 1990-ben. Az özvegyek száma és aránya 1995 után az idősebb emberek növekvő arányú bevándorlásával összefüggésben nőtt. Sok bevándorlót néhány évvel később követtek szüleik, elsősorban az egyedül maradt idősök költöztek a Magyarországon élő gyerekeikhez. A családi állapot összetételének 1991 utáni ingadozásaira nem sikerült teljesen egyértelmű választ találni. Némi magyarázatot jelent, hogy 1991-től kezdve az egyes években már kevés bevándorló érkezett, így néhány személy, illetve egy-két regisztrációs hiba már jelentősen befolyásolhatta az arányok módosulását. A kérdőíves vizsgálatok során mindkét esetre sikerült példát találni.⁹⁸ A bevándorlók érkezési év alapján kiszámított átlagéletkora alacsony volt (23. táblázat). Ez a 27,9 éves átlagéletkor az itt született, tehát ténylegesen nem bevándorló gyerekeket nem számítva is csak 28,6 évre nő.

Az első időszakban (1987-ig) kevés gyerek érkezett Romániából, 1988-89-ben főleg fiatal (20-29 éves) felnőttek hagyták el Romániát, ezért csökkent az átlagéletkor. Ezt követően nőtt a bevándorolt, illetve az itt született, de bevándorlóként regisztrált gyerekek száma, ami 1990-ben az átlagéletkor további csökkenését eredményezte, de 1991 után már az idősök nagyobb aránya miatt – kisebb ingadozásoktól eltekintve – az átlagéletkor növekedését eredményezte.

A bevándorlókat korcsoportonként vizsgálva feltűnik a 0-4 évesek és a 20-34 évesek viszonylag magas, illetve a 45 év felettiek alacsony aránya (24. táblázat). Az áttelepültek korcsoportonkénti megoszlásának Békés megye adataival való összevetését természetesen óvatosan kell kezelni, elsősorban azért, mert a bevándorlók esetében nem egyetlen év adatait tartalmazza a táblázat, hanem több mint egy évtized során az érkezéskor regisztrált értékek összesítését.

A kérdőíves felmérés és néhány Békés megyei település átfogó vizsgálata alapján megállapítható, hogy 2001-ben még a megyében tartózkodó erdélyiek átlagéletkora némileg nőtt az érkezéskor betöltött évek átlagához képest. Ennek ellenére a megyei lakosság és bevándorlók korcsoportjainak összehasonlításánál csak a jelentős különbségekkel érdemes foglalkozni. Az biztosan megállapítható, hogy a megye lakosságához képest az erdélyi bevándorlók között több volt a fiatal és kevesebb az idős ember.

⁹⁸ 1993-ban például két barát egyszerre vált el és döntött az áttelepülés mellett, ez a két személy már önmagában 1 százalékponttal növelte az előző évhez képest az elváltak arányát. Gyakran fordult elő, hogy valaki évekként az érkezés után szerezte meg a letelepedési engedélyét és további évek elteltével az állampolgárságot, közben pedig megváltozott a családi állapota. Ezekben az esetekben időnként módosították a családi állapotot a számítógépes nyilvántartásban, így az nem az érkezés évére vonatkozott.

24. Táblázat: Korcsoportonkénti megoszlás Békés megye lakónépességén belül, illetve a romániai bevándorlók körében

Korcsoport	Békés megye lakónépessége 2001		Romániai bevándorlók 1988-98	
	fő	%	fő	%
0-4	18521	4,6	377	9,6
5-9	22788	5,7	183	4,7
10-14	25255	6,3	257	6,5
15-19	25786	6,5	328	8,3
20-24	27025	6,8	622	15,8
25-29	27925	7	441	11,3
30-34	25787	6,5	366	9,3
35-39	23224	5,8	279	7,1
40-44	28285	7,1	352	9
45-49	31981	8	179	4,6
50-54	28433	7,1	101	2,6
55-59	23656	5,9	155	3,9
60-64	22276	5,6	128	3,3
65-69	20712	5,2	97	2,5
70-74	18422	4,6	26	0,7
75-79	15216	3,8	23	0,6
80-	12499	3,1	6	0,1
Összesen	397791	100	3920	100

Forrás: ORFK adatok alapján saját szerkesztés

Egy más típusú összevetés alapján tudható, hogy a Békés megyébe bevándorolt személyek életkor szerinti megoszlása nem tér el jelentősen az országba áttelepült román állampolgárok ilyen jellegű mutatóihoz képest (25. táblázat).

25. Táblázat: A Romániából Magyarországra bevándorolt személyek megoszlása főbb korcsoportonként (1988-1995)⁹⁹

	Magyarország (%)	Szabolcs-Szatmár-Bereg megye (%)	Békés megye (%)
0-20 év	32	17	29,2
21-59 év	62	75,3	64
60 év-	6	7,7	6,8

Forrás: Reszler Gábor, Szenográdi Péter

⁹⁹ Összehasonlítható adatok 1988 és 1995 között álltak rendelkezésre, ezért a megyei adatok is erre az időszakra szűkítve szerepelnek a táblázatban.

Feltűnő, hogy a szintén Romániával határos Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéhez képest Békés megyébe nagyobb arányban érkeztek diákok, illetve eltartott gyerekek. Ez elsősorban a családok nagyobb arányú áttelepülésével magyarázható.

A hálózatalméletnek megfelelően a bevándorló erdélyiek összetétele egyre jobban reprezentálta a küldő közösséget, ez különösen a nemek szerinti megoszlásnál érvényesült jól. A kezdeti (1988-89) férfitöbbség a kivándorlás körülményeivel függ össze. A felnőtt korosztályban viszonylag kevés egyedülálló személy érkezett. A bevándorlók korösszetétele a helyi társadalomnál kedvezőbb volt, főleg a kevés idős miatt.

IV.2.4. Az áttelepültek vizsgálata iskolai végzettség, foglalkozás alapján

A Magyarországra bevándorlókhoz hasonlóan a Békés megyében letelepedett román állampolgárok között is magas a diplomások, a többnyire érettségivel rendelkező egyszerűbb szellemi munkát, illetve a szakképzett fizikai munkát végzők aránya (26-27. táblázat).

26. Táblázat: A Békés megyébe bevándorlók foglalkozás¹⁰⁰ szerinti megoszlása évenként (fő)

	1964- 87	'88	'89	'90	'91	'92	'93	'94	'95	'96	'97	'98 ¹⁰¹	Σ
Eltartott	2	73	32	199	53	34	31	16	15	8	5	2	470
Tanuló	10	75	50	312	42	37	33	24	17	14	11	-	625
Főiskolás, egyetemista	-	1	2	20	6	4	3	3	2	2	-	-	43
Nyugdíjas	4	4	10	85	17	20	35	26	34	24	23	5	287
Háztartásbeli	5	56	60	45	14	10	10	8	7	4	4	2	225
Segédmunkás	3	33	34	120	36	25	23	19	15	6	2	-	316
Szaktmunkás	24	282	190	364	96	42	39	34	33	16	18	-	1138
Szövetkezeti dolgozó	-	5	10	27	2	2	1	1	-	-	-	-	48
Egészségügyi dolgozó	-	31	11	26	3	4	2	3	2	1	1	-	84
Alkalmazott	13	29	13	20	8	7	6	5	5	4	4	2	116
Egyszerű szellemi fogl.	4	10	26	96	20	14	12	11	10	4	2	-	209
Diplomás	13	47	35	159	17	18	13	15	14	5	2	-	338
Vállalkozó	-	-	-	9	5	2	2	2	-	-	1	-	21
Összesen	78	646	473	1482	319	219	210	167	154	88	73	11	3920

Forrás: ORFK adatok alapján saját szerkesztés

¹⁰⁰ A teljes korosztály alapján. Így a táblázatban szerepelnek az inaktív keresők, a diákok és az eltartott gyerekek is.

¹⁰¹ 1998. március 1-ig érvényes megyei adatok

27. Táblázat: A Békés megyébe bevándorlók foglalkozás szerinti megoszlása évenként (%)

	1964-87	'88	'89	'90	'91	'92	'93	'94	'95	'96	'97	'98	Σ
Eltartott	2,6	11,3	6,8	13,4	16,6	15,5	14,7	9,6	9,7	9,1	6,8	18,2	12
Tanuló	12,8	11,6	10,6	21,1	13,2	16,9	15,7	14,4	11	16	15,1	-	16
Főiskolás, egyetemista	-	0,1	0,4	1,3	1,9	1,8	1,4	1,8	1,3	2,3	-	-	1,1
Nyugdíjas	5,1	0,6	2,1	5,7	5,3	9,1	16,7	15,6	22,1	27,3	31,5	45,4	7,3
Háztartásbeli	6,4	8,7	12,7	3	4,4	4,6	4,7	4,8	4,5	4,5	5,5	18,2	5,8
Segédmunkás	3,8	5,1	7,2	8,1	11,3	11,4	11	11,4	9,7	6,8	2,7	-	8
Szaktmunkás	30,8	43,6	40,2	24,6	30,1	19,2	18,6	20,4	21,4	18,2	24,6	-	29
Szövetkezeti dolgozó	-	0,8	2,1	1,8	0,6	0,9	0,5	0,6	-	-	-	-	1,2
Egészségügyi dolgozó	-	4,8	2,3	1,7	0,9	1,8	1	1,8	1,3	1,1	1,4	18,2	2,1
Alkalmazott	16,7	4,5	2,7	1,3	2,5	3,2	2,8	3	3,2	4,5	5,5	-	3
Egyszerű szellemi fogl.	5,1	1,5	5,5	6,5	6,3	6,4	5,7	6,6	6,5	4,5	2,7	-	5,3
Diplomás	16,7	7,3	7,4	10,7	5,3	8,2	6,2	8,9	9,1	5,7	2,7	-	8,6
Vállalkozó	-	-	-	0,6	1,6	0,9	1	1,2	-	-	1,4	-	0,5
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Forrás: ORFK adatok alapján saját szerkesztés

A fent említett értékek még magasabbak, ha a gazdaságilag aktív korosztályon belül vizsgáljuk a foglalkoztatottakat, hiszen családtagként több fiatal is érkezett az országba, illetve Békés megyébe. A foglalkozási csoportok szerinti megoszlás pontos vizsgálatát nehezíti, hogy a nyilvántartásban többféle kategóriát használtak (TÓTH PÁL P., 2004), így az alkalmazottak, egészségügyi és szövetkezeti dolgozók esetében nem egyértelmű, hogy a szakképzett vagy szakképzetlen fizikai vagy az egyszerű szellemi foglalkoztatottak körébe sorolhatóak-e regisztrált munkanélküliek. Ezzel magyarázható, hogy magas (42%) a bizonytalan besorolásúak aránya. (28. táblázat).

A kérdőíves vizsgálatból viszont kiderül, hogy ezek döntő többségét a szakképzett fizikai dolgozókhoz sorolhatjuk. Az aktív keresők foglalkozási struktúráját vizsgálva az egyik legjellemzőbb eltérés a Békés megyébe bevándoroltak, illetve a magyarországi lakosság és az erdélyi magyarok között a diplomásoknál figyelhető meg. Ugyan a Békés megyébe bevándorlók csupán 8,6%-t tették ki a diplomások 1998-ig, ám ez az arány az aktív keresőkön belül már lényegesen nagyobb volt.

Az egyes foglalkozási csoportokban dolgozók számának (26. táblázat) és arányának (27. táblázat) évenkénti alakulását vizsgálva sok változás figyelhető meg.

28. Táblázat: Az áttelepült aktív keresők foglalkozás szerinti megoszlása Szabolcs-Szatmár-Bereg és Békés megyékben (1988-1995)

	Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	Békés megye	500 fős Békés megyei minta
Értelmiségi	12%	13,7%	15,4%
Egyéb szellemi foglalkozású	5,3%	8,4%	5,3%
Szakképzett fizikai foglalkozású	68,7%	45,7%	66,7%
Szakképzetlen fizikai foglalkozású	14%	12,7%	11,2%
Vállalkozó	-	0,8%	1,4%
Bizonytalan besorolású ¹⁰²	-	18,7%	-
Összesen	100%	100%	100%

Forrás: Reszler Gábor, Szenográdi Péter

A háztartásbeli nők aránya 1990-től kezdve alacsony szinten maradt, ami a bevándorlók magas átlagképzettsége és foglalkozási aktivitása miatt nem meglepő; inkább az 1988-89-es évek viszonylag magas aránya szorul magyarázatra. Ebben az időszakban többen érkeztek illegálisan az országba, körükben pedig általában magasabb a kevésbé képzettek, illetve a képzetlenek aránya. A következő időszakban arányuk annak ellenére csökkent, hogy az ebbe a kategóriába sorolt GYES-en, illetve GYED-en lévő nők később növelték számukat. Ezek a személyek nyilvánvalóan később, a legális áttelepülést választva érkeztek.

Az eddig leírtaknak némileg ellentmond, hogy a szintén képzetlen segéd munkások aránya egészen 1994-ig nőtt. Ennek oka a kérdőívek alapján az lehet, hogy a csökkenő számban és arányban érkező alkalmazottak nagyobb része segéd munkás lehetett, ezt figyelembe véve pedig már nem volt lényeges változás a szakképzetlen fizikai dolgozók évenkénti arányában. A szövetkezeti dolgozók nagy része viszont – a kérdőívek és az interjúk alapján – szakképzett fizikai dolgozó volt, az egészségügyben foglalkoztatottak pedig szintén vagy a szakképzett fizikai, vagy az egyszerű szellemi foglalkozásúak közé sorolhatóak.

A szövetkezeti dolgozók döntő többsége érthető okok miatt 1990-ig érkezett, mivel ezt követően mindkét országban felgyorsult a termelőszövetkezetek bomlása. Az egészségügyben dolgozók (orvosok nélkül) a többiekhez képest legnagyobb arányban 1988-ban érkeztek. Az egészségügyben foglalkoztatottak számának és arányának alakulását részben befolyásolta az orvosok áttelepülése is, mivel az asszisztensek nagy része orvosok feleségeként érkezett Békés megyébe. Hasonló okkal magyarázható az egyszerű szellemi foglalkoztatottak és a diplomások

¹⁰² szövetkezeti dolgozók, egészségügyi dolgozó és egyéb alkalmazott

arányának hasonló ingadozása is.¹⁰³ A szakmunkások arányának csökkenése magyarázható az országban lezajlott rendszer- és az ezzel összefüggő szerkezetváltással. Megjelent és Békés megyében az országos átlagnál nagyobb mértékben jelentkezett a munkanélküliség. A hasonló helyzetű Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében szintén csökkent az 1990-es években a szakmunkások aránya. Érthető okok miatt csak 1990 után érkeztek vállalkozók Romániából, arányuk végig elenyésző maradt.

Az áttelepüléskor nem regisztrálták külön az iskolai végzettséget, de a kérdőíves vizsgálatokból kiderült, hogy néhány kivételtől eltekintve a foglalkozásból beazonosítható az iskolai végzettség. Kivételt a nyugdíjasok jelentenek. Esetükben az általános iskolai végzettségtől a doktori fokozatig mindenre találunk példát, de a teljes bevándorló csoporthoz képest nagyobb a képzetlenek, illetve a kevésbé képzetek aránya. A nyugdíjas nők között sokan alacsony végzettséggel rendelkeznek, és korábban háztartásbeliként dolgoztak.

Az iskolai végzettség és a foglalkozás között erős összefüggés mutatható ki. A bevándorlók között sok volt a diplomás, az érettségivel rendelkező és ennek megfelelő munkakörben dolgozó személy, illetve a szakmunkás. Kezdetben érkeztek kisebb számban szövetkezeti dolgozók, illetve 1990 után vállalkozók is. Az inaktív keresők aránya viszonylag alacsony volt.

IV.2.4.1. A diplomások foglalkozás szerinti megoszlása

A teljes romániai magyar lakosságon belül 1992-ben 3,1% volt diplomás (VARGA E. A., 1996), ugyanakkor a Magyarországra áttelepülteken belül ennél jóval magasabb volt az arányuk, Békés megyében 8,6%. A legtöbb diplomás az összes bevándorlóhoz hasonlóan 1990-ben érkezett, azonban Békés megyében az értelmiségiek bevándorlása szempontjából ennek az évnak a jelentősége a többi áttelepülőhöz és más területekhez, például Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéhez képest is kiemelkedő (29. táblázat).

¹⁰³ Gyakori jelenség, hogy egy diplomásnak egyszerű szellemi foglalkozású házastársa van, például a pedagógus férj mellett képesített könyvelő feleséget találunk.

29. Táblázat: Az értelmiségiek bevándorlásának százalékos megoszlása Szabolcs-Szatmár-Bereg és Békés megyékben

Év	Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	Békés megye
1988	10%	14,8%
1989	10,5%	11%
1990	17,6%	50%
1991	12,1%	5,3%
1992	7,8%	5,7%
1993	13,3%	4,1%
1994	11,2%	4,7%
1995	9,7%	4,4%
1988-1995	100%	100%

Forrás: ORFK adatok alapján saját szerkesztés

A legtöbb diplomás a vizsgált időszakban és ezen belül 1990-ben is Békéscsabára költözött.¹⁰⁴ A békéscsabai fiatal diplomások körében jellemző elvándorlás miatt egyes értelmiségi pályákon, elsősorban az orvosoknál munkaerő-kereslet alakult ki, ami vonzóvá tette a várost a megfelelő végzettséggel rendelkező erdélyiek körében. Békéscsabán belül az áttelepült diplomások aránya a vizsgált időszakban 1% körül mozgott, de néhány területen az arányuk és a jelentőségük ennél jóval nagyobb volt. A békéscsabai Zeneművészeti Szakközépiskola tantestületének például éveken át közel harmadát adták erdélyiek, 1996-ban pedig az akkor még Körösi Csoma Sándor nevét viselő főiskola főállású oktatóinak 10%-a származott Romániából. A megye lakosságának egészségügyi ellátását az áttelepült orvosok és nővérek nélkül még nehezebben lehetne biztosítani. Az egészségügyi munkaerőhiány erdélyi szakemberekkel való pótlása nem csak Békés megyére jellemző.¹⁰⁵

A Békés megyében letelepedett diplomások között a legnagyobb arányban pedagógusokat és orvosokat találunk (30. táblázat). Ez összefügg a román felsőoktatás képzési szerkezetével, az értelmiséghiány helyi sajátosságaival.¹⁰⁶

¹⁰⁴ 1990-ben a megyeszékhelyen a 25 évnél idősebb lakosságon belül a felsőfokú végzettségűek aránya 11,8%, az alföldi megyeszékhelyek között a legalacsonyabb volt. Ugyanebben az évben a Békéscsabán élő 25 évnél idősebb erdélyiek közül 27,7%-nak volt diplomája.

¹⁰⁵ Nógrád megyei Erdélyi Köröktől származó információk alapján még abban a Romániától viszonylag távol eső megyében is nyolc olyan település található, ahol az orvosi ellátást kizárólag az Erdélyből áttelepült orvosokkal lehet biztosítani. A szintén nógrádi Szécsényben az állatorvosokat és fogorvosokat nem számítva a városban dolgozó hat orvosból kettő erdélyi magyar.

¹⁰⁶ A megye orvoshiányát mutatja, hogy 10000 lakosra az országban 34, Békésben pedig csak 24 orvos jut.

30. Táblázat: Az áttelepült diplomások foglalkozás szerinti megoszlása Szabolcs-Szatmár-Bereg és Békés megyékben

Foglalkozás	Az adott foglalkozást végző személyek aránya az összes áttelepült diplomáson belül	
	Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	Békés megye
Orvos	15,3%	26,9%
Mérnök	27,6%	23,1%
Pedagógus	21,5%	38,2%
Közgazdász	4,3%	1,2%
Egyéb	31%	10,6%

Forrás: Reszler Gábor, Szenográdi Péter

A pedagógusok iránti kereslet már nem egyértelmű kérdés, településtől, a diploma szintjétől és jellegétől függően helyenként hiány, máshol felesleg jellemzi a közoktatás munkaerőpiacát.

Kevés a jogász és a közgazdász a bevándorlók között, az utóbbi nem csupán a rendszerváltás körüli időszak romániai felsőoktatását reprezentálja, de tükrözi Békés megye gazdaságának problémáit is.

Elsősorban az orvosoknak és a kisebb falvak iskoláiban munkát vállaló pedagógusoknak köszönhetően 1998-ig a megye 55 településére költöztek be erdélyi diplomások. A megye további 17 településének egy részébe az újabb bevándorlók és az erdélyiek megyén belüli migrációja miatt is költöztek romániai diplomások. Az összes megyében letelepedett román állampolgársággal rendelkező értelmiséginek 51%-a azonban öt várost választott: Békéscsabát, Gyulát, Orosházát, Békést és Szarvast.

Az egyes településekre beköltöző erdélyi diplomások száma az ott élő összes erdélyihez képest 1,6% és 50 % között mozgott. Kirívóan magas arányt a kisfalvakban találunk, ahol néhány bevándorlóhoz képest akár egy tanár vagy orvos is magas arányt képvisel.

Reálisabb képet ad, ha a városokat vizsgáljuk meg ebből a szempontból. 1998-ig a megye városai közül csak Eleken nem élt diplomás bevándorló. A többi város közül Mezőhegyesen az erdélyiek 3,4%-a volt értelmiségi, míg ez az arány Szeghalmon 24,6% volt. Az áttelepülést követő megyén belüli lakóhelyváltások következtében is módosultak ezek az arányok.¹⁰⁷ A legtöbb bevándorló értelmiséginek otthont adó megyeszékhely adatait a megyével összevetve csak két foglalkozás esetében látunk eltérést. (31. táblázat).

¹⁰⁷ Ennek köszönhetően később Eleken is letelepedett egy pedagógus.

31. Táblázat: Békés megyében és a megyeszékhelyen élő erdélyi értelmiségiek foglalkozás szerinti megoszlása

Foglalkozás	Békés megyében élő erdélyi értelmiségi		Békéscsabán élő erdélyi értelmiségi	
	Fő	%	Fő	%
Pedagógus	129	38,16	22	37,93
Orvos	91	26,92	12	20,69
Mérnök	78	23,08	15	25,86
Festőművész	6	1,78	1	1,72
Iparművész	5	1,48	1	1,72
Programozó	4	1,18	1	1,72
Közgazdász	4	1,18	2	3,44
Egyéb	21	6,21	4	6,90
Összesen	338	100,00	58	100,00

Forrás: ORFK adatok alapján saját szerkesztés

A Békéscsabára beköltöző romániai diplomásokon belül az orvosok megyei értékhez képest megfigyelhető kisebb aránya a falvakban dolgozó áttelepült háziorvosok nagy számával és a közeli Gyulán működő megyei kórház vonzerejével indokolható. Az, hogy négy közgazdászból kettő a megye központját és egyben legnagyobb városát választotta, nem igényel különösebb magyarázatot. A mérnökök szintén a városokat preferálják, de a megyeszékhely jelentősége már kevésbé érvényesült. A gazdasági nehézségekre utal, hogy a Békéscsabára beköltöző 15 mérnök közül sokan 2004-ig elköltöztek, illetve a helyben maradók közül hárman új diplomát szereztek és már nem az eredeti foglalkozásukat űzik. A diplomások áttelepültekben belüli magas aránya még feltűnőbb, ha megvizsgáljuk a romániai magyarság továbbtanulási adatait. Az erdélyi magyarok és a magyarországi értelmiségiek körében is még mindig él a romániai magyarság magas képzettségi szintjéről alkotott kép. Sajnos az évtizedekkel korábbi, sokszor 1920 előtti időszakra visszanyúló adatokból és személyes élményekből táplálkozó nézetnek ellentmondanak a tények. Természetesen ez összefügg a kivándorlással is, hiszen sok magyar diák nem a szülőföldjén érettségizett. A 2001/2002. tanévben a 22 milliós román népességből 570 ezren tanultak a felsőoktatásban, a magyar kisebbség esetében ez az arány 40 ezer főnek felelne meg, ezzel szemben csak 25 ezer magyar főiskolás és egyetemista volt Romániában.¹⁰⁸ (PÉNTEK J., 2004) Ezeknek a különbségeknek csak részben magyarázata a kivándorlás. A diplomások egy részének Magyarországra vándorlása nem csak közvetlenül csökkenti a magyar értelmiség számát, sok magyar tannyelvű iskolában, felsőoktatási intézményben alakult ki pedagógushiány, ami az iskolák keresettségét is csökkentheti. (MURVAI

¹⁰⁸ Ezer lakosra Magyarországon 40, Romániában 26, a romániai magyarság esetében 15,5 fő jutott.

L., 1996) Továbbá a diplomások gyermekei nem Erdélyben fejezik be tanulmányaikat.

Békés megyében a békéscsabai Belvárosi Általános Iskola és Gimnázium áll a gimnáziumok sorrendjében az első helyen a felsőoktatási intézményekbe felvett tanulók arányát figyelembe véve.¹⁰⁹ A 2004-ig érettségi vizsgát tett 570 diák közül nyolcan (1,4%) voltak Erdélyből áttelepült magyarok. Az iskola 9-12. évfolyamán eddig a 2004-2005-ös tanévben a 248 tanulóból heten (2,8%) erdélyi származásúak.

A tanulók létszáma mellett a továbbtanulási szándékuk is fontos információ, mert ez előrevetíti a megyében élő erdélyi származású orvosok és pedagógusok diplomásokon belüli arányának jelentős csökkenését. Az iskola gimnáziumi tagozatán tanuló bevándorolt diákok közül (egy kivétellel diplomás szülők gyerekei), mindenki szeretne továbbtanulni, de egyikük sem készül orvosnak vagy tanárnak. A szándék hitelességét támasztják alá a magyar továbbtanulási mutatók, illetve az iskolából eddig egyetemekre, főiskolákra távozó erdélyiek szakválasztásai. Kérdőívek, interjúk alapján is igazolható, hogy általános jelenség, hogy az áttelepült orvosok, tanárok gyerekei, a magyarországi értelmiségi generációváltásnak megfelelően többnyire jogi és közgazdasági pályát választanak. Pályamódosítás egy generáción belül is megfigyelhető, a békéscsabai főiskolán tanítói diplomát szerző erdélyi fiatalok jelentős része ma már nem pedagógusként dolgozik. A diplomásokkal ellentétben a Békés megyébe áttelepült főiskolások, egyetemisták aránya még az erdélyi adatoknál is rosszabb, hiszen az 1998-ig bevándorló személyek közül ezer lakosra 11 olyan jut, aki felsőoktatásban tanuló diákként érkezett.¹¹⁰ Ebből a létszámból azonban kimaradtak azok a Békés megyében tanuló diákok, akik nem kértek letelepedési engedélyt, vagy más megyében tették ezt.

A legtöbb bevándorlóval ellentétben az áttelepült diplomások többsége nem Gyulára, hanem Békéscsabára költözött. Az összes diplomás fele egy évben, 1990-ben érkezett a megyébe. Többségük néhány városban él. A lakosságon és erdélyi bevándorlókon belüli arányuk eltérően alakult. A Békés megyébe bevándorló erdélyi diplomások között sok az orvos és a pedagógus, kevés a mérnök, a jogász és a közgazdász. Az orvosokat és a pedagógusokat a munkaerőhiányból fakadó előnyök vonzották a megyébe. A diplomások gyerekei és a többi továbbtanuló erdélyi többnyire a napjainkban divatos értelmiségi pályákra készül.

¹⁰⁹ az iskola első érettségiző évfolyama (1996) óta

¹¹⁰ Hasonló adatokat kapunk, ha a korosztályhoz viszonyítunk, hiszen a bevándorlókon belül a 19-23 éves korosztálynak csak 7,6%-a (43 fő) volt főiskolás vagy egyetemista.

IV.2.5. Az áttelepültek vizsgálata nemzetiségük szerint

IV.2.5.1. A román származású bevándorlók társadalom-földrajzi vizsgálata

Az ORFK nyilvántartása alapján a megye 75 települése közül 35-be költöztek olyan román állampolgárok, akiknél a családnév, az anyjuk neve, illetve a leánykori nevük alapján valószínűsíthető a román származás. (32-33. táblázat).

32. Táblázat: A Békés megyébe áttelepült románok megoszlása településenként

Település	Szülei románok		Csak az egyik szülő román		Csak a házastárs román		Összes román szárm.	Összes romániai áttelepült	Román kisebbség aránya (%) ¹¹¹
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő			
Békéscsaba	3	6	16	13	0	1	39	549	0,43
Méhkerék	16	5	7	5	0	1	34	49	74,00
Gyula	2	8	9	7	0	1	27	606	2,30
Kétegyháza	7	10	1	1	0	0	19	59	29,80
Battonya	5	8	2	1	0	1	17	80	3,70
Orosháza	2	2	3	4	0	0	11	247	0,05
Szarvas	1	0	6	2	0	2	11	108	0,10
Sarkad	1	0	5	1	0	2	9	147	0,40
Mezőkovácsháza	2	2	1	2	0	1	8	94	0,20
Tótkomlós	4	0	2	0	0	0	6	57	0,40
Dombegyház	1	1	1	2	0	1	6	61	0,50
Elek	2	0	2	2	0	0	6	62	7,70
Végegyháza	2	0	1	2	0	0	5	69	0,70
Kaszaper	2	1	1	1	0	0	5	25	0,20
Doboz	2	1	0	1	0	0	4	34	0,02
Békés	1	1	1	1	0	0	4	219	0,11
Mezőberény	2	1	1	0	0	0	4	100	0,10
Kunágota	1	2	1	0	0	0	4	17	0,20
Medgyesegyháza	2	0	1	0	0	1	4	24	0,80
Csorvás	1	2	1	0	0	0	4	77	0,10
Bélmegyer	1	1	1	1	0	0	4	13	0,10
További települések	4	5	7	7	0	1	24	560	0-6,80 ¹¹²
Összesen	64	56	70	53	0	12	255	3257	-

Forrás: ORFK adatok alapján saját szerkesztés

¹¹¹ A 2001. évi népszámlálás adatai alapján

¹¹² A legkisebb és a legnagyobb érték az egyes településeken

33. Táblázat: A román származásúak aránya a Békés megyébe bevándorolt erdélyieken belül

Román származásúak	Mindkét szülő román	Legalább az egyik szülő román	Legalább az egyik szülő vagy a házastárs román
Száma	120	243	255
Aránya	3%	6,2%	6,5%

Forrás: ORFK adatok alapján saját szerkesztés

Az egyes Békés megyei települések nemzetiségi viszonyai jelentős vonzerőt gyakoroltak a román származásúak és családtagjaik helyváltására (32. és 34. táblázat), Pusztatölke és Nagykamarás példa arra, hogy nem egyedüli szempont az áttelepüléskor az egyes településeken élő románok száma és aránya.¹¹³ Ugyanakkor egy félreeső, szegény, mindössze 437 lelkes település nyilvánvalóan nem volt ismert és vonzó még a határhoz közel élő román bevándorlók számára sem.

34. Táblázat: A legtöbb román nemzetiségű által lakott Békés megyei települések részesedése a román nemzetiségű bevándorlókból

Sorrend a román nemzetiségű lakosok száma alapján	Település	Román nemzetiségűek száma ¹¹⁴	Az 1998-ig bevándorolt románok száma	A településekre bevándorolt románok aránya az összes román betelepülőn belül ¹¹⁵
1.	Méhkerék	1713	34	13,3%
2.	Kétegyháza	1301	19	7,4%
3.	Gyula	750	27	10,6%
4.	Elek	423	6	2,3%
5.	Békéscsaba	293	38	14,9%
6.	Battonya	254	17	6,6%
7.	Pusztatölke	96	0	0%
8.	Sarkad	47	9	3,5%
9.	Nagykamarás	31	0	0%
10.	Tótkomlós	29	6	2,3%

Forrás: ORFK adatok alapján saját szerkesztés

¹¹³ Pusztatölken a román származásúak száma még több lehet, mint a hivatalosan román nemzetiségűeknek nyilvántartottak száma, hiszen 138 ember tartotta magát román ortodox vallásúnak, ami a falu lakosságának 31,6%-a.

¹¹⁴ A nemzetiség; a kulturális értékhez, hagyományhoz kötődés; az anyanyelv; a családi, baráti közösségben beszélt nyelv válaszlehetőségek legalább egyike szerint (2001. évi népszámlálás)

¹¹⁵ A Romániából Békés megyébe betelepült román származásúakon (255 fő) belül.

A 35 település viszonylag jelentős területi szóródást jelent, de az összes érintett személy 44,7%-a 5 településre költözött: a megye 2 legnagyobb városába (Békéscsabára és Gyulára), a megye két legtöbb román nemzetiségű által lakott falvába (Méhkerékre és Kétegyházára), illetve a szintén románok által is lakott, határhoz közeli Battonyára. (8. ábra)

A két említett falun kívül még egy olyan települése van a megyének (Lökösháza), ahol jelentős számban élnek románok, mégsem költözött oda Erdélyből román származású személy.

Természetesen a többi bevándorlóhoz hasonlóan a románok lakóhelyválasztásában is fontos szerepet játszott a települések földrajzi helyzete (határhoz, közlekedési folyosókhoz, nagyvárosokhoz való közelsége) és az ezzel is összefüggő települési hierarchiában elfoglalt szerepe. Ezt bizonyítja, hogy Békéscsabára költözött a legtöbb vizsgálatba bevont, románnak tekintett személy, pedig négy olyan falu vagy város is van, ahol több román él, és még több, ahol nagyobb arányban is laknak ilyen nemzetiségűek. (34. táblázat).

A két ország közti különbségek ellenére meglepő a bevándorolt románok viszonylag nagy száma, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy Békés megye fejlettségi szintje messze a magyar átlag alatt van. A magyar házastárs oldalán, illetve a vegyes házasságban született személyek esetében könnyebben érthető, hogy miért vándoroltak Magyarországra, de a szüleik miatt egyértelműen románnak tekinthető személyek esetében már az adatok további elemzésére, kérdőívek, interjúk segítségével volt szükség a válasz keresésénél.

Ebbe a szűkebb körbe 120 személy tartozik, közülük öten már itt született gyermekek. További 27 személy magyar házastárs oldalán érkezett a megyébe, illetve a velük készített interjúk alapján az is kiderült, hogy viszonylag jól tudnak magyarul. A további 88 személy esetében a foglalkozásuk (orvos, tanár), illetve a születési helyük (Bihar, Arad megye, illetve a magyar többségű Székelyföld) ad magyarázatot a migrációra.

A motiváció mellett a másik fontos kérdés, hogy van-e különbség a románok és a többi áttelepült migrációja között. (35. táblázat)

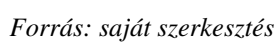
35. Táblázat: A román bevándorlók és az összes áttelepült összehasonlítása néhány fontosabb társadalom-földrajzi mutató alapján

	Diplomás	Nyugdíjas	Nő	Városi lakos ¹¹⁶
Román áttelepültek	9%	7,4%	47,4%	56,5%
Összes áttelepült	8,6%	7,3%	51,3%	64%

Forrás: ORFK adatok alapján saját szerkesztés

8. Ábra: A román származású bevándorlók száma településenként
Békés megyében (fő)

¹¹⁶ Békés megyei lakóhely szerint, az áttelepülés időszakában városi ranggal rendelkező települések alapján

Nagy eltérés nem mutatható ki, viszont feltűnő a nők többi áttelepülthöz, illetve a Románia és Magyarország nemi arányaihoz képest is megfigyelhető alacsonyabb aránya. Ez az érték még kisebb, ha kivesszük a vizsgált személyek közül azokat, akiknek csak a házastársa román. Ebben az esetben a nők aránya már csak 44,3%, ami arra utal, hogy a román (illetve a román-magyar vegyesházasságban felnőtt) nők kevésbé szánják rá magukat a Magyarországra való költözésre, mint a román férfiak, vagy a magyar nők.

A felénk irányuló és nem magyarokat érintő migráció esetében fontos a nemi szerepekhez kötött biztonságérzet. Ezt a feltételezést tovább erősítheti a két ország és nép közös múltjából fakadó feszültség és Románia még hozzánk képest is tradicionális társadalmi jellemzői.

A nemi arányok mellett a városban élő románok, illetve részben román származásúak aránya is eltér a többi bevándorlóétól, azonban egyetlen falut, Méhkeréket nem számolva gyakorlatilag eltűnik a különbség (65%, illetve 64%).

Méhkerék jelentőségét nem egyszerűen román jellege adja¹¹⁷, közel található a határhoz, van román testvértelepülése, román nyelvű iskolája, közel van (Gyulán) a kéttannyelvű gimnázium, továbbá környezetéhez képest gazdag falunak számít. (BORBÉLY A., 2001). Méhkerék az egyetlen Békés megyei település, ahol több részben vagy teljesen román származásúnak tekintett személy telepedett le, mint erdélyi magyar.

A számos sikeres gazdálkodó ellenére az 1980-as években Méhkerék vándorlási egyenlege is negatív volt, ugyanakkor 1990 és 2001 között már 6 fővel többen költöztek be a faluba, mint amennyien elvándoroltak. Ehhez a pozitív változáshoz minden bizonnyal hozzájárult az 1998-ig bevándorolt 49 erdélyi¹¹⁸, köztük 34 románnak tekintett személy.¹¹⁹ A megye 16 településéről viszont e tekintetben is sikerült pontos adatokat begyűjteni (36. táblázat).

¹¹⁷ Méhkerék az egyetlen település Magyarországon, ahol a román nemzetiség számbeli többségben él a magyarsággal szemben.

¹¹⁸ Számuk azóta néhány fővel nőtt.

¹¹⁹ Ez utóbbiak továbbvándorlásáról pontos, mindenkire kiterjedő adat nem áll rendelkezésre, de 13 főről biztosan lehet tudni, hogy 2004 júliusáig nem költözött el.

36. Táblázat: A bevándorló románok és a román nemzetiségűek létszáma néhány Békés megyei településen

Település	Román nemzetiségűek száma ¹²⁰	1998-ig betelepülő román nemzetiségűek száma ¹²¹	2001-ben ott élő román bevándorló
Békéscsaba	293	38	24
Békés	24	4	n.a.
Sarkad	47	9	5
Tótkomlós	29	6	n.a.
Szarvas	27	9	n.a.
Újkígyós	18	2	2
Orosháza	17	11	n.a.
Kevermes	14	2	0
Mezőkovácsháza	13	7	n.a.
Dombegyház	13	5	n.a.
Mezőberény	10	4	0
Gyomaendrőd	10	1	n.a.
Vésztő	9	2	2
Újszalonta	9	2	n.a.
Sarkadkeresztúr	9	2	0
Magyarbánhegyes	9	2	0
Csorvás	7	4	n.a.
Kunágota	5	4	n.a.
Csanádapáca	4	2	1
Kaszaper	4	5	5
Szeghalom	3	1	0
Nagyszénás	2	1	0
Doboz	1	4	4
Békéssámson	1	1	n.a.
Kertészsziget	0	1	0
Kondoros	0	2	2
Murony	0	2	1

Forrás: ORFK adatok alapján saját szerkesztés

A 36. táblázat tartalmazza azokat a településeket, ahol a betelepült, legalább részben román származásúnak tekintett személyek aránya legalább 10% a legutóbbi népszámláláskor magukat románnak nevezőkön belül.

Ennél a vizsgálatnál kimaradtak azok a személyek, akiknek csak a házastársa román. A 36. táblázat alapján több olyan település is lehet, ahol a magukat románnak vallók számát jelentősen megemelhették a román bevándorlók. A pontos szám azért nem ismert, mert sok településnél nem tudjuk a továbbvándorlók arányát, illetve a legtöbb esetben arra is csak következtetni lehet, hogy a

¹²⁰ A nemzetiség; a kulturális értékhez, hagyományhoz kötődés; az anyanyelv; a családi, baráti közösségben beszélt nyelv válaszlehetőségek legalább egyike szerint (2001. évi népszámlálás)

¹²¹ Legalább az egyik szülő román

betelepülők milyen nemzetiségűnek vallották magukat. Az egyes román közösségek fennmaradása a betelepülő és a helyben maradó románok ellenére is bizonytalan.

Ezt figyelembe véve a táblázat két szempontból nyújt fontos információt. Egyrészt a továbbvándorlás mértékére lehet következtetni 16 település ismert adatainak segítségével¹²², másrészt a részben román származásúak identitására is utal néhány falu első ránézésre ellentmondásosnak tűnő adata.

A 36. táblázatban négy olyan falu is szerepel, ahol 2001-ben éltek olyan bevándorlók, akiknek legalább az egyik szülője román volt, de a létszámuk meghaladta a román nemzetiségűek hivatalos számát.¹²³ Ennek az lehet az oka, hogy a vegyesházasságban felnőtt és Magyarországra áttelepült személyek magyarnak vallották magukat, vagy nem válaszoltak a népszámláláskor a nemzetiségre illetve anyanyelvre vonatkozó kérdésekre, pedig 2001-ben kettős vagy többes identitást is meg lehetett jelölni.

37. Táblázat: A két legjelentősebb román nemzetiségű Békés megyei falu nemzetiségi viszonyainak és az erdélyi románok bevándorlásának alakulása (1990-2001)

Falu	Románok aránya (1990) ¹²⁴	Románok aránya (2001) ¹²⁵	Vándorlási egyenleg (1990-2001)	Erdélyből betelepülő románok száma ¹²⁶ (1900-1998)
Méhkerék	80,6-83,5%	74%	+6	33
Kétegyháza	33-39,7%	29,8%	+39	13

Forrás: ORFK adatok alapján saját szerkesztés

A magyarországi románokat kutatók, például a kétegyházi román származású Borbély Anna szerint a nyelvcsere és az ezt követő identitáscsere folyamata felgyorsult és e tekintetben alig van különbség a XVIII. században, illetve az utóbbi években keletről beköltözött románok között. A megye legnagyobb román

¹²² A 36. táblázatban szereplő települések közül 16 esetében vált ismertté a román származásúak tekintett személyek továbbvándorlásának mértéke. Ez alapján 58,2%-uk 2001-ben is abban a városban vagy faluban élt, ahol először letelepedett. A táblázatban felsorolt falvakon túl még a Kétegyházára betelepült erdélyiek (köztük románok) továbbvándorlása is ismert. Velük együtt már 17 település legalább részben román származású bevándorlóiról van adat, ami ez esetben 59,2%-os helyben maradást jelöl.

¹²³ A négy faluban minimum hét olyan személy élt 2001-ben, aki annak ellenére nem vallotta magát románnak, hogy az apja vagy az anyja az volt.

¹²⁴ Az 1990. évi népszámláláskor külön kérdés volt a nemzetiség és az anyanyelv, mindkét faluban nagyobb volt a román anyanyelvűek aránya a román nemzetiségűekhez képest

¹²⁵ A nemzetiség; a kulturális értékhez, hagyományhoz kötődés; az anyanyelv; a családi, baráti közösségben beszélt nyelv válaszlehetőségek legalább egyike szerint

¹²⁶ Legalább az egyik szülő román

közösségével rendelkező falvakban is csökken a magukat románnak vallók aránya az utóbbi évek pozitív vándorlási egyenlege és a beköltöző erdélyi románok ellenére is. (37. táblázat). Egyes kutatók szerint viszont a helyi román lakosság bizalmatlanul fogadta a menekülteket, a román nemzetiségű áttelepültek pedig közelebb álltak magyar sorstársaikhoz, mint saját etnikumukhoz. (PATTERSON, J., 1991) Ennek a megállapításnak ellentmond, hogy a román nemzetiségű falvakba a többi településhez képest több román költözött be, és sokan most is ott élnek.

Az identitáscsere, illetve a román nemzethez és nyelvhez való kötődés fellazulása már régi jelenség, hiszen Kétegyháza a román vezetők szerint az 1990-es évek elején a falu összlakosságának 65%-a volt román. (BORBÉLY A., 2001) Ugyanakkor a statisztikák alapján a nemzetiségi hovatartozás szerint csak 33%, illetve az anyanyelv szerint 39,7% volt román. Természetesen a helyi román adatok sem tekinthetők teljesen biztosnak, valamint felvetődik a kérdés, hogy a két érték közti különbség milyen mértékben ered a román identitás elvesztéséből, vagy a nemzeti hovatartozás megvallásától való félelemből. Valószínűleg egyik tényezőt sem lehet teljesen kizárni, illetve a kettő hatása egymást is erősíti. A magyarok romániai politika iránti ellenérzései gyengíthették a helyi román kultúrát. (PATTERSON, J., 1991)

A 37. táblázatban szereplő két faluban az erdélyiek és ezen belül a legalább részben román származásúak döntő többsége 1990 után érkezett. Részben nekik köszönhető, hogy a vándorlási egyenleg két népszámlálás között pozitív volt. Ennek ellenére mindkét helyen csökkent a románok aránya. Ez Kétegyháza esetében nem csupán az identitáscserével magyarázható, mivel a faluban nőtt a cigányok száma¹²⁷, illetve Erdélyből is több magyar költözött be, mint román. Továbbá 13 vizsgált személy közül csak négy volt olyan, akinek mindkét szülője román. Szintén magyarázatot jelent a románok arányának csökkenésére, hogy 1998 és 2001 között a helyiek szerint más településekről és Erdélyből is csak magyarok érkeztek Kétegyházára, míg a falut elhagyók között ebben a három évben és a vizsgált 11 esztendőben is sok volt a román.

Méhkerék helyzete viszont eltér. A cigányok száma ugyan itt is nőtt, de az arányuk 2001-ben is csak 2% volt.

A cigányok tényleges száma mindkét faluban több lehet a hivatalos statisztikákhoz képest, de Méhkerék esetében ez nem jelent lényeges eltérést. A Méhkerékre Erdélyből bevándorló magyarok száma csekély, továbbá a 37. táblázatban szereplő 33 fő közül 16 személy esetében mindkét szülő román, s közülük legalább 13 fő 2001-ben még a faluban élt. Ennek ellenére 11 év alatt 9,5 százalékponttal csökkent a románok aránya, ami igazolja a kutatók identitásvesztésre utaló vizsgálatait.

A megyébe bevándorolt román származásúak száma és áttelepülteken belüli pontos aránya nem ismert. Ez az arány a családnévek, kérdőívek alapján 3-6%-ra tehető. A

¹²⁷ 1990-ben 120 fő, 2,7%, 2001-ben 150 fő, 3,4%

román nemzetiségűek többsége a határ menti településekre és Békéscsabára költözött. A két legnagyobb román nemzetiségű faluba viszonylag sok román származású érkezett. Ennek ellenére a falvakban tovább csökkent a magukat románnak vallók aránya. A románokat és a többi bevándorlót összehasonlítva megállapítható, hogy az előbbieknél több nő érkezett és nagyobb arányban telepedtek le a falvakban.

IV.2.5.2. Más nemzetiségű romániai bevándorlók

Kérdőíves felmérés alapján a bevándorlók 98,3%-a magyarnak vallja magát, illetve csak olyan személyek jöttek át, akiknek szülei magyarok vagy románok voltak. A nagyszülők származására vonatkozó kérdésekre viszont már a megkérdezettek 2,3%-a válaszolt úgy, hogy német vagy szlovák felmenői is voltak. Közülük a német nagyszülőket említették legtöbbször (1,7%). Az 1998-ig áttelepült közel 4000 fő közül 130 bevándorlónál fordult elő német név¹²⁸. Ez az összes áttelepülő 3,3%-a. A kérdőíves válaszok eredménye alapján a 130 főnek megközelítőleg a fele legalább az egyik nagyszülő miatt valóban részben német származásúnak tekinthető. Az interjúk során találkoztam olyan magyar anyanyelvű és identitású áttelepült diplomással, aki jól beszél németül is, részben egyik nagyapja miatt és származása valamint iskolai végzettsége révén könnyen letelepedhetett volna Németországban is, de ő tudatosan választott egy szülővárosához közeli magyar várost új lakóhelyként.

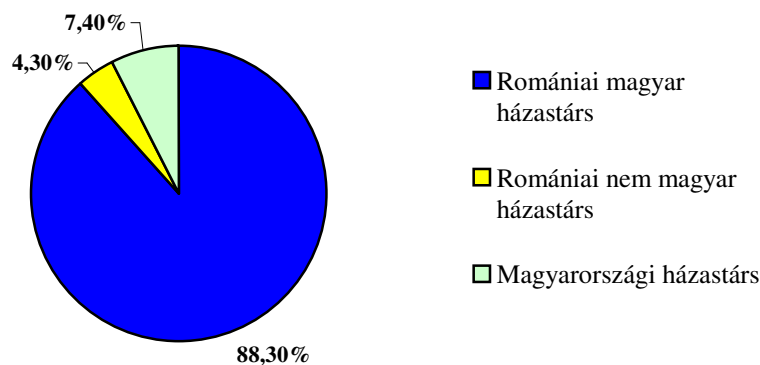
A kérdőívek alapján kiderült román, német, szlovák származású személyek mellett az interjúk során néhány esetben szerb és roma származású bevándorlókról is tudomást szereztem. Ez utóbbiak számát 80 és 130 fő közé lehet becsülni.¹²⁹

Sok házasként nyilvántartott bevándorló etnikai szempontból vegyes házasságban élt Romániában. (9. ábra) Az ilyen esetek 40%-ában a nem magyar házastárs nem jött át Magyarországra. A magyar házaspárok esetében ez az arány a kérdőíves felmérés alapján csak 5%.

¹²⁸ a bevándorló jelenlegi és előző családneve vagy anyja neve alapján

¹²⁹ A kérdőíves felmérésben is érintve volt egy roma család, de valamennyien magyarnak vallották magukat.

7. Ábra: A házass beándorlók megoszlása a házastárs származása alapján
(kérdőíves felmérés, 2004, N=350)

Forrás: Saját kérdőív alapján saját munka

IV.2.6. Az áttelepülés utáni változások

IV.2.6.1. A Békéscsabán élő erdélyiek áttelepülés utáni mobilitása

A megyeszékhelyen sikerült a legátfogóbban tanulmányozni az erdélyi beándorlók áttelepülés utáni térbeli és társadalmi mobilitását is.

Az áttelepültek száma Békéscsabán

1990-ben több mint 1000 erdélyi élt Békéscsabán, közülük az Erdélyi Kör vezetőjének megbízható adatai szerint 130 fő volt értelmiségi.

Az ORFK nyilvántartása szerint azonban 1990 végéig csak 250 Romániából áttelepült személy élt Békéscsabán. A jelentős eltérés oka a nyilvántartás módja: a rendőrség 1998 elején átadott listája csak a letelepedési engedéllyel, illetve a magyar állampolgársággal rendelkezők neveit tartalmazza, azok a személyek, akik csak tartózkodási engedéllyel rendelkeztek és később, más település lakosaként kaptak letelepedési engedélyt, nem szerepelnek a nyilvántartásban. A rendőrségi nyilvántartás 1998. március 1-ig 549 letelepedési engedéllyel vagy új magyar állampolgársággal rendelkező áttelepült erdélyi adatait tartalmazta Békéscsabán, köztük azt a 29 gyereket, akik már itt születtek. A ténylegesen áttelepülők száma tehát 520 fő volt 1998 elejéig.

Interjúkkal, kérdőíves felméréseknek és a különböző nyilvántartásoknak az összevetésével sikerült az 1998 januárjáig Békéscsabán letelepedett 520 erdélyi áttelepülés utáni életében bekövetkezett változásokat nyomon követni.

Térbeli változások

Az 1998-ig áttelepült személyek 67,3%-a 2004 augusztus elején még Békéscsabán élt, további 30,7% elköltözött, illetve 1,9% meghalt (38. táblázat). A Békéscsabán található 350 személy 51,1%-a (179 fő) ugyanabban a lakásban él, ahol a bevándorlás idején nyilvántartásba vették. A Békéscsabára áttelepült erdélyiek viszonylag nagy arányú helyben maradása azért is különös, mert a legtöbben 1990 és 1992 között érkeztek, tehát sokan 12-14 éve ugyanott élnek. Ez többek között arra utal, hogy az áttelepülő magyarok nagy része tudatosan választotta ki az új lakóhelyét. A továbbköltöző 160 fő közül hatan ma a megye más településein élnek, a többiek más megyébe települtek át. Jelenlegi lakóhelyeikről csak 15 fő esetén van biztos adat.¹³⁰

Az erdélyiek városon belüli elhelyezkedése is változott az idők során. A Békéscsabára beköltöző erdélyiek első lakóhelyét vizsgálva megállapítható, hogy a legtöbben a lakótelepekre költöztek. Azóta elsősorban a kertvárosias lakóövezetben élő erdélyiek aránya nőtt. A letelepedés utáni városon belüli lakhelyváltások miatt ma az erdélyiek hasonló arányban élnek az egyes városrészekben, mint a város teljes lakossága. Az egyetlen komoly eltérést a tanyákon élők jelentik.¹³¹ Amíg a békéscsabai lakosság egyre kisebb arányban él a tanyákon, addig az erdélyieken belül ez az arány az évek során nőtt. Ugyanakkor az erdélyiekre is igaz az a békéscsabaiakra vonatkozó tény, hogy a külterületeken élő társadalom idősebb, mint a belterületi. (BECSEI J., 1995)

Nemek, életkor és családi állapot szerinti megoszlás változása

Békéscsabán az 1998-ig letelepült 520 erdélyi 52,3%-a volt nő.¹³² Ez az arány kis mértékben tovább nőtt, mivel a továbbköltözőknek csak 48,75%-a volt nő (38. táblázat).

38. Táblázat: A Békéscsabára áttelepült erdélyiek fontosabb vándorlási és demográfiai mutatói (1998-2004)

	Áttelepült 1998-ig	Békéscsabán él (2004. aug.)	Elköltözött (2004. aug.-ig)	Meghalt (2004. aug.-ig)	Mo-n született (2004. aug.-ig)
Férfi	248	161	82	5	18
Nő	272	189	78	5	13
Összesen	520	350	160	10	31 ¹³³

¹³⁰ Ők Budapesten (12 fő), Pest megyében (1 fő) és Szegeden (2 fő) élnek. Valószínűsíthető, hogy a többi elvándorló jelentős része is az említett helyeken él.

¹³¹ 2001-ben az erdélyiek 5,4%-a élt tanyán, a békéscsabai lakoságnak pedig 2,7%-a.

¹³² A romániai magyarok 51,6%-a nő (Varga, 1996), a Békés megyébe letelepedett román állampolgárok (döntően magyarok) esetében ez az arány 51,3%.

A bevándorlás időpontját figyelembe véve a Békéscsabán maradt erdélyiek jelentős része 12-14 évvel lett idősebb 2004 nyarára. Ezt ellensúlyozza, hogy ebben a közösségben többen születtek, mint amennyien meghaltak. Az új bevándorlók pontos életkora nem ismert, a továbbvándorlóké és a helyben maradóké viszont igen. Ezeket összevetve a legnagyobb különbség a 30-39 éves korosztálynál figyelhető meg. Ők a továbbvándorlók között nagyobb arányban szerepelnek, mint a helyben maradóknál (39. táblázat).

39. Táblázat: Az 1998-ig Békéscsabára átköltözött személyek életkora 2004-ben

Életkor (év)	Továbbvándorlók		2004-ben Békéscsabán élők	
	Fő	%	fő	%
0-14	0	0	2 ¹³⁴	0,03
15-19	7	4,37	23 ¹³⁵	6,57
20-29	21	13,12	47	13,43
30-39	62	38,75	94	26,86
40-49	20	12,5	81	23,14
50-59	30	18,75	50	14,28
60-69	15	9,37	29	8,28
70-	5	3,12	24	6,86
Összesen	160	100	350	100

Forrás: ORFK adatok alapján saját szerkesztés

A 18 év felettiek esetében nőtt a házások aránya.¹³⁶ Ezt a változást erősítette a továbbvándorlás is, hiszen az elköltöző felnőttek között kevesebb arányban találunk házásokat, mint a helyben maradóknál. (10-11. ábra)

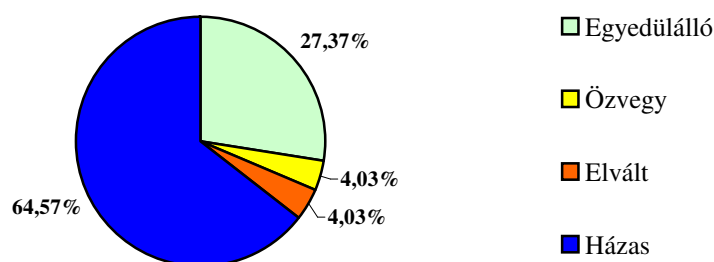
¹³³ Minimum 31 fő született Békéscsabán áttelepült erdélyi családban, de ez a szám több is lehet. A 31 fő közül 29 még 1998 előtt született. Az összes újszülöttből 2004. augusztusáig ketten elköltöztek a városból.

¹³⁴ A 2 fő az eredeti 520 főre vonatkozik, az itt született és Békéscsabán élő gyerekekkel együtt ez a szám 20 fő. (Ebben az esetben a 0-14 évesek aránya 5,2%-ra módosul.)

¹³⁵ A 23 fő az eredeti 520 főre vonatkozik, az itt született és Békéscsabán élő gyerekekkel együtt ez a szám 34 fő. (Ebben az esetben a 15-19 évesek aránya 9%-ra módosul.)

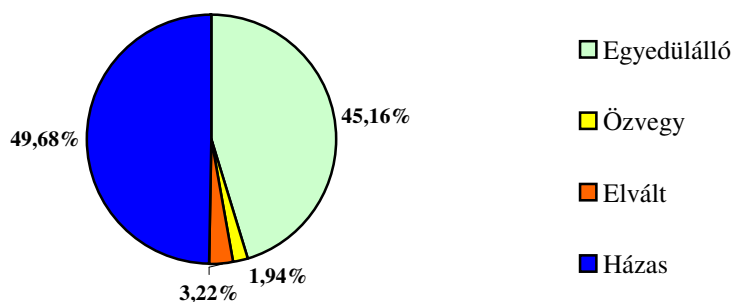
¹³⁶ Az 520 fő közül 26 megházasodott, ezzel szemben heten megözvegyültek, illetve hatan elváltak.

8. Ábra: A Békéscsabára költöző 18 éven felüli erdélyiek családi állapot szerinti megoszlása (az áttelepülés évében 497 fő százalékos megoszlása)

Forrás: ORFK adatok alapján saját szerkesztés

9. Ábra: A Békéscsabáról elköltözött 18 éven felüli erdélyiek családi állapot szerinti megoszlása (2004-ben 155 fő százalékos megoszlása)

Forrás: ORFK, települési nyilvántartás

Foglalkozás, iskolai végzettség

Az áttelepültek között (a kibocsátó és a befogadó közösség adataihoz képest is) magas a diplomások aránya és viszonylag kevés a szakképzetlenek száma. Az utóbbiak aránya a továbbszállítás miatt is csökkent.¹³⁷ Az időközben felnőtté váló tanulók között szakképzetlen személyt nem találunk. Az egykori diákok jelenleg

¹³⁷ Az elköltöző munkaképes korú erdélyiek 18,3%-a volt segédmunkás, ugyanez az érték az összes Békéscsabára átköltöző román állampolgár esetében 11,9% volt.

szakmunkások, vagy érettségit igénylő munkakörökben dolgoznak. A diplomások száma jelentős mértékben nem változott, és ez a jövőben sem várható.¹³⁸

A jelenleg Békéscsabán élők átlagos iskolai végzettsége nőtt, az igazi változást a továbbtanulás irányában találunk. Az áttelepült diplomások nagy része orvos és pedagógus, a gyerekként érkezők többsége viszont többnyire közgazdász, jogász és egyéb divatos pályán tanul tovább.

Az áttelepültek között a diplomások esetében figyelhető meg legeggyértelműbben a pozitív irányú társadalmi mobilitás, ami térbeli változásokkal is igazolható. Az összes a városban maradó erdélyi 48,8%-a váltott lakhelyet, a diplomások esetében ez az arány 68,6%, és az általuk kitöltött kérdőívek alapján ez minden esetben lényeges jobb lakáskörülményeket jelentett, ami javuló anyagi helyzetükkel és munkahelyi pozíciójukkal magyarázható. A bevándorlást követő néhány év elteltével sokan újabb diplomát szereztek, illetve több fizetéssel járó magasabb beosztásba kerültek. Találunk köztük igazgatót, főorvost, önkormányzati képviselőt és sikeres vállalkozót is.

IV.2.6.2. Az áttelepülés utáni változások 11 Békés megyei településen végzett vizsgálat alapján

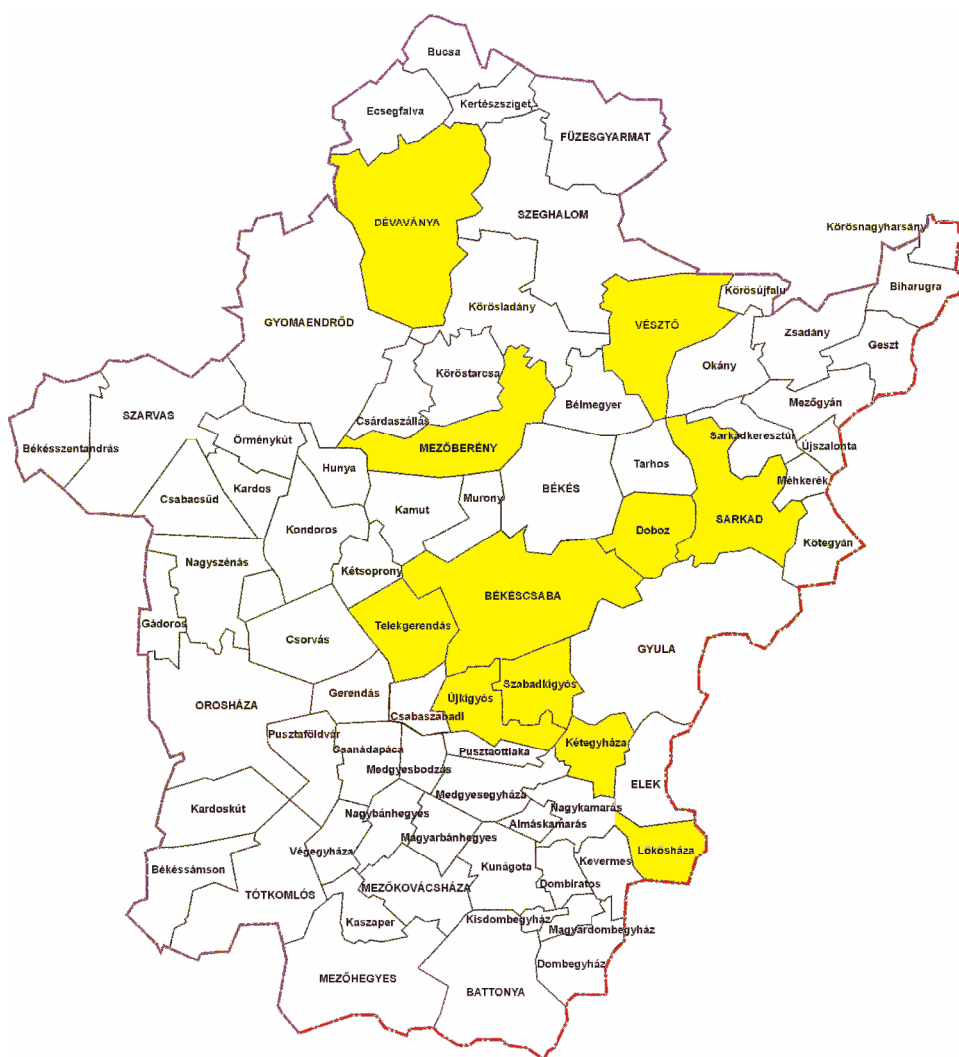
A bevándorló és a Békés megyébe betelepülő erdélyiek esetében a legfontosabb változás a továbbköltözés volt. Az ORFK adatai alapján készített összesítés viszont csak azt mutatja meg, hogy mennyien és mikor érkeztek, az nem derül ki, hogy kik, mikor és hová távoztak. Ezért volt fontos, hogy minél több személy esetében ismertté váljon az áttelepülés utáni sorsa.

Elsősorban ezt a célt szolgálta 500 személy kiválasztása, akiről minden esetben kiderült, hogy 2004. augusztusában a bevándorlás utáni lakóhelyükön tartózkodtak-e. Ez a módszer azonban nem tette lehetővé az egyes települések erdélyiek migrációjában betöltött szerepének pontos vizsgálatát, illetve a települések lakosságának erdélyiekkel való összehasonlítását, ezért került sor az egyes települések részletes vizsgálatára.

Eredetileg 30 településről próbáltam átfogó képet kapni, de ezek közül csak öt város és hat falu esetében (12. ábra) sikerült minden Romániából érkezett személyről megtudni a legfontosabb információkat, illetve rögzíteni az új bevándorlók számát.

¹³⁸ 13 fő tanul felsőoktatási intézményekben, heten pedig már diplomát szereztek. Az új diplomások közül azonban csak ketten élnek a városban. A diplomások arányát a továbbköltözés csak némileg módosította, viszont a nyolc nyugdíjba vonult személy fele értelmiségi.

12. Ábra: A bevándorló erdélyiek átfogó vizsgálatában érintett települések
Békés megyében

Forrás: saját szerkesztés

A kisebb településeken az 1998 után érkezők számbavétele nem okozott komolyabb nehézséget, a népesebb településeken viszont nagyobb akadályt jelentett az adott pillanatban ott élő áttelepültek pontos regisztrálása a túl gyors és nagy számú változás miatt. Ezért elképzelhető, főleg Békéscsaba esetében, hogy egy-két fő kimaradt a vizsgálatból, de ez lényegesen nem befolyásolhatja a végeredményt.

A 11 település közül hatnál már 2001-ben sikerült a teljes körű vizsgálatot elvégezni, illetve 2004. augusztusáig rögzíteni az újabb változásokat. A többi öt településnél viszont 2004 nyarán vált véglegessé a lista, de a változások 2001-ig visszamenően is ismertté váltak. Így a 2001. évi népszámlálási adatokkal és a 2004. évi statisztikákkal is összevethetővé váltak az erdélyiekkel kapcsolatos információk.

A települések között különböző nagyságú városokat és falvakat is találunk. A megyét és a bevándorló erdélyieket sok szempontból reprezentáló 11 településen él a megye lakosságának 32,1% (2001), ugyanakkor a legtöbb bevándorlónak otthont adó Gyula kimaradása miatt ezekbe a városokba, falvakba a megyébe áttelepülő erdélyieknek csak valamivel kisebb része (28,9%) költözött.

Az érintett falvak között találunk határmenti települést és román kisebbségek által lakott falut is. A 11 település lakossági súlypontja gyakorlatilag megegyezik a megye népességének súlypontjával. (40. Táblázat)

40. Táblázat: Az egyes népességcsoportok súlypontja

Lakosság	Súlypont földrajzi koordinátái	
	ÉSZ	KH
Békés megye lakónépessége (2001)	46°43'	21°04'
11 település lakónépessége (2001)	46°44'	21°10'
11 településen élő erdélyiek (1990)	46°44'	21°12'
11 településen élő erdélyiek (2001)	46°43'	21°12'

Forrás: saját felmérés

A 11 településre vonatkozó adatok két ok miatt valószínűleg nem tükrözik teljesen jól a megyébe bevándorolt erdélyiek utóbbi években lezajlott mobilitását. Egyrészt a több szempontból sajátos helyzetű Békéscsaba súlya a megye egészéhez képest ennél a település-együttesnél nagyobb.¹³⁹ Másrészt ezek a települések földrajzilag sem reprezentálják teljesen jól a megyét, hiszen annak nyugati és dél-nyugati része ebből a részvizsgálatból kimaradt.¹⁴⁰

Az eredmények leginkább a legnagyobb statisztikai kistérséget, a békéscsabait tükrözik, mivel a 11 településből hat ott található. Ezeket a hiányokat két módon próbáltam kompenzálni, egyrészt a településenkénti vizsgálatokkal, másrészt

¹³⁹ Az érintett településekre beköltöző erdélyiek 48%-a a megyeszékhelyre vándorolt be.

¹⁴⁰ A román határtól viszonylag távol eső szarvasi és orosházi statisztikai kistérségeket nem, illetve a mezőkovácsházi kistérséget is csak egy falun keresztül érintette a vizsgálat.

ezekből az adatokból csak akkor vontam le következtetéseket, ha azok összhangban voltak a más forrásokból származó információkkal.

A vizsgált településekre 1998-ig a sokszor bevándorlóként regisztrált, de már Magyarországon született gyermekeket nem számolva 1082 fő költözött be Romániából. A 2001. évi népszámlálás idején ugyanazokon a lakóhelyeken már csak 856 erdélyi élt a születések és az újabb betelepülések ellenére. Ez az eredeti létszám 79,1%-a lenne, amennyiben az 1082 főt kiinduló adatnak tekintenénk. A létszámcsökkenés nyilvánvaló fő oka az elvándorlás, aminek egy része már 1998 előtt bekövetkezett. A létszám alakulásáról pontosabb képet ad, ha a két népszámlálás közti adatokat vesszük figyelembe. (41. táblázat)

41. Táblázat: A bevándorlók számának változása (1990-2001)

Település ¹⁴¹	Erdélyi származásúak száma		Lakónépesség száma	
	1990	2001 ¹⁴²	1990	2001
Békéscsaba ¹⁴³	250	422	67157	67968
Dévaványa	22	20	8842	8888
Mezőberény	77	54	11592	11389
Sarkad	82	90	10958	10818
Vésztő	74	72	7820	7571
Doboz	9	40	4691	4547
Kétegyháza	40	74	4525	4354
Lökösháza	21	22	2128	2040
Szabadkígyós	12	14	3017	2951
Telekgerendás	7	7	1584	1647
Újkígyós	12	41	5716	5707
Összesen	606	856	128030	127880

Forrás: saját felmérés

A bevándorlók száma 41,2%-kal nőtt a két népszámlálás között, miközben a 11 településen élő összes lakos száma csekély mértékben csökkent. Az erdélyi bevándorlók számát a 11 év alatt a természetes szaporulat és a pozitív vándorlási mérleg is növelte. Természetesen a változást évenként vagy településenként vizsgálva már ettől eltérő eredményekkel is találkozunk. Sajnos a legtöbb esetben nem ismert a távozás pontos ideje, de az biztosra vehető, hogy 1992-ig jelentős vándorlási többlet volt a vizsgált közösségben, és ezt követően fokozatosan kiegyenlítődött a ki- és bevándorlás egyenlege, majd a bevándorlás jelentős mérséklődése és a továbbköltözés erősödése miatt csökkent a létszám, de 2001-ben így is meghaladta az 1990-es értéket. A változást településenként vizsgálva feltűnik

¹⁴¹ A 11 település közül először az 5 város, majd a falvak szerepelnek betűrendben.

¹⁴² A Magyarországon születet gyermekekkel együtt, ha mindkét szülő bevándorló

¹⁴³ Az 1939 és 1964 között áttelepülő és még Békéscsabán élő, de az ORFK nyilvántartásban nem szereplő 8 személy nélkül

Békéscsaba 1990 utáni létszámnövekedése.¹⁴⁴ Figyelembe véve, hogy Békéscsabát 1990 és 2004 között 160 erdélyi hagyta el, a létszámnövekedés oka a további nagymértékű bevándorlás volt.

Nehéz választ adni arra a kérdésre, hogy 1990 után a többi településhez képest miért nőtt Békéscsaba vonzereje. Valószínűleg ez az alábbi okok miatt történt:

- 1990-ben és előtte nagyobb arányban érkeztek bevándorlók a határhoz közeli térségekből, mint később. A közelről érkezők pedig jobban ismerték a megyét, a kisebb városok és falvak munkaerő és lakáskínálatát, illetve sokan rokonok, ismerősök segítségével telepedtek le.
- A békéscsabai (akkori nevén) Körösi Csoma Sándor Főiskola a rendszerváltás utáni években elsősorban tanítóképzéssel foglalkozott és sok ott végzett erdélyi diák a megye kisebb településein talált munkát.
- A később érkezők már nagyobb arányban érkeztek Erdély távolabbi vidékeiről, és ők már inkább a viszonylag ismertebb Békéscsabát és a nagyobb városokat választották.

A Békéscsabán munkát találók közül sokan az időközben megnövekedett ingatlanárak miatt a közeli falvakban telepedtek le. Ez az oka annak, hogy a Békéscsabához közeli Telekgerendáson az elvándorlást folyamatosan ellensúlyozta a bevándorlás, illetve Újkígyós és Szabadkígyós erdélyi közösségének létszáma az elvándorlás ellenére is nőtt.

Dobozon a 11 év alatt több mint négyszeresére nőtt az erdélyiek száma, mivel ott 1990-ben még viszonylag kevesen éltek, utána viszont Békéscsaba közelsége miatt megnőtt a falu migrációs jelentősége.¹⁴⁵

A három határhoz közeli település, Sarkad, Kétegyháza, Lökösháza közül kettő már korán telítődött az 1988 és 1990 között áttelepülő Arad és Bihar megyei magyarokkal. Feltűnő viszont Kétegyháza fokozatosan növekvő migrációs szerepe. A két legutóbbi népszámlálás között eltelt időben 39 fős vándorlási többlete volt a falunak. Ugyanezen idő alatt a Kétegyházán élő erdélyi személyek száma 34 fővel nőtt, többnyire a bevándorlás miatt. A falu pozitív vándorlási mérlege tehát jórészt a román állampolgárok letelepedésének köszönhető, másfelől ez az éveken át fennmaradó vonzerő magyarázatot igényel. A 34 fős többletből hatan itt születtek, a többiek (az 1990 után bevándorlók) közül 13 személynél mutatható ki egyértelmű háttérként a falu migrációs szempontból fontos három jellemzője: a román nemzetiségi jelleg, a szakiskolában tanuló erdélyiek nagy száma és az, hogy sok kétegyházi férfi (főleg vasutasok) rendszeresen jár át a közeli román területekre dolgozni. Ez utóbbiak közül háromnak a felesége onnan származik.

A határtól viszonylag távol lévő három városban (Dévaványa, Mezőberény, Vésztő) korán mérséklődött a bevándorlás, 1995 után már csak néhány fő érkezett a határon túlról. A bevándorlás szinte teljes megszűnése Mezőberényben sok

¹⁴⁴ A megyeszékhely nélkül a létszám növekedésének mértéke 41,2% helyett már csak 21,9% a vizsgált településeken.

¹⁴⁵ A faluban élő aktív erdélyi származású keresők 54%-a naponta ingázik munkahelyére, többnyire Békéscsabára.

fizikai dolgozó családotul történő elköltöztetésével párosult, így ott az időközben Magyarországon született nyolc erdélyi származású gyermek ellenére csökkent a határon túlról származók száma. Vésztőn a '90-es években a ki-és bevándorlás nagyjából egyensúlyban volt, az ezredforduló óta pedig stabilizálódott a létszám. Az onnan kivándorlók többnyire fizikai munkások voltak.

Déaványára 1991 és 1997 között 14 fő érkezett keleti szomszédunk területéről, valamennyien magyarok. Ők majdnem ellensúlyozták a továbbköltözők számát. A távozók harmadát a városban letelepedő és 2004-ben is ott élő orvosok és pedagógusok időközben felnövő gyermekei tették ki.

A 11 települést külön vizsgálva a lakónépesség és az ott élő erdélyiek számának alakulása között nem találunk egyértelmű összefüggést.¹⁴⁶

A vizsgált településeken élő erdélyiek családi állapot szerinti megoszlásának változása elsősorban a továbbvándorlók és a helyben maradók közti különbséget tükrözi. (42. táblázat)

42. Táblázat: A vizsgált településeken élő 18 év feletti erdélyiek családi állapot szerinti megoszlásának változásai (1990-2001)

	Házas	Egyedülálló	Özvegy	Elvált
1990-ben	75,7%	20%	0,7%	3,6%
1998-ig ¹⁴⁷	70,8%	22%	2,9%	4,3%
2001-ben	76,2%	15,5%	3,9%	4,4%

Forrás: saját felmérés

Az 1990 után érkezők növekvő átlagéletkora miatt nőtt az özvegyek, az elváltak és az egyedülállók aránya. A továbbköltözők között viszonylag sok nőtlen és hajadon személy volt, ezért az őket összefoglaló kategória részesedése a 2001-ben az eredeti lakóhelyen élők körében még 1990-hez képest is csökkent. Az egyes kategóriák változásait az özvegyek kivételével döntően az elvándorlók családi állapota határozta meg. A házások aránya azonban nem csak a vándorlás miatt módosult, hanem az átköltözés utáni házasságkötések miatt is. A gyors társadalmi beilleszkedésre utal, hogy a 11 településen 44 vegyes házasság született.¹⁴⁸ Az életkor szerinti megoszlás változásait vizsgálva a 40 év felettiek arányának fokozatos és jelentős növekedése figyelhető meg. (43. táblázat)

¹⁴⁶ Találunk olyan településeket, ahol a lakosság számának csökkenése ellenére nőtt az ott élő erdélyiek száma, de ellenkező esetre, illetve együttes növekedésre és csökkenésre is akad példa.

¹⁴⁷ 1998-ig az érintett településekre betelepülő összes 18 év feletti erdélyi családi állapot szerinti megoszlása

¹⁴⁸ Ezek egy része (11 házasságkötés) közvetlenül a bevándorláshoz kötődött, eleve ilyen céllal kértek letelepedési engedélyt az érintettek. Az egyik erdélyi és Békés megyei származású fiatalok közti házasság Székelyföldre költözéssel végződött.

43. Táblázat: A vizsgált településeken élő erdélyiek életkor szerinti megoszlásának változásai (1990-2001)

	0-19 éves	20-39 éves	40-59 éves	60 év felett
1990-ben	32,4%	54,3%	11,4%	1,9%
1998-ig ¹⁴⁹	25,3%	42,7%	24,8%	7,2%
2001-ben	17,5%	36,3%	35,7%	10,5%

Forrás: saját felmérés

Ez egyrészt azzal magyarázható, hogy egyre magasabb volt a bevándorlók átlagéletkora, másrészt a továbbvándorlásban főleg a 20-39 éves bevándorlók, ezen belül is nagyobb arányban a férfiak vettek részt. A 0-19 éves korosztály arányának csökkenése mögött a kevesebb kisgyermekes bevándorló család, a születések számának mérséklődése és az egész családok továbbköltözésének gyakorisága áll. A 2001. évi létszám rövidtávon stabilnak tekinthető, hiszen 2004-ig már csak 3 fővel nőtt. (44. táblázat)

44. Táblázat: A bevándorló erdélyiek létszámának változása az ezt befolyásoló tényezők alapján (1998-2004)

Település	Áttelepültek száma	Helyben maradt	Továbbvándorolt	Meghalt	Született	Új bevándorló	Létszám 2004. aug.
Békéscsaba	520	350	160	10	29	41	420
Déaványa	36	20	16	0	0	0	20
Mezőberény	94	41	53	0	9	4	54
Sarkad	143	87	52	4	4	0	91
Vésztő	96	68	26	2	2	1	71
Doboz	34	32	2	0	1	8	41
Kétegyháza	58	42	15	1	9	25	76
Lökösháza	25	21	4	0	1	0	22
Szabadkígyós	19	12	4	3	0	2	14
Telekgerendás	10	6	4	0	0	1	7
Újkígyós	47	18	28	1	3	22	43
Összesen	1082	697	364	21	58	104	859

Forrás: ORFK adatok és saját felmérés alapján

Az 1998-ig letelepedett 1082 személy 33,6%-a továbbköltözött 2004. augusztus végéig. Az így keletkezett 364 fős veszteséget a természetes szaporulat és az újabb bevándorlás sem tudta ellensúlyozni.

Az 1998 után érkező erdélyi bevándorlók egy része nem közvetlenül Romániából érkezett, hanem a megye és az ország más településeiről. A legtöbb új bevándorló a megyeszékhelyre, az annak közvetlen vonzáskörzetében lévő Dobozra, illetve a határhoz közeli román nemzetiségű, középiskolája miatt is vonzó Kétegyháza számára érkezett.

¹⁴⁹ 1998-ig az érintett településekre betelepülő összes erdélyi életkor szerinti megoszlása

A születési és halálozási esetekben érintett 9 település közül hétben pozitív volt a mérleg, de a vándorlási egyenleg mindenhol fontosabb volt a létszám alakulása szempontjából. Két olyan település volt, ahol az ORFK által regisztrált bevándorlókon belül több volt a továbbköltöző, mint a helyben maradó. Mindkét helyen főleg a családjaikkal együtt távozó fizikai munkások, illetve a második generáció nagyobb migrációs hajlandósága miatt vált jelentőssé az elköltözés. Újkígyós esetében ezt az újabb bevándorlók majdnem kompenzálták, Mezőberényben viszont jelentősen csökkent a létszám. Az áttelepülők között 14 évvel a nagy bevándorlási hullám után sem volt jellemző a visszaköltözés.¹⁵⁰ Az egyes települések között a vándorlási egyenleg és a természetes szaporulat terén meglévő különbségek összefüggnek a településeken élő erdélyiek életkor szerinti megoszlásával. (45. táblázat)

45. Táblázat: A Békés megyében élő erdélyiek életkor szerinti megoszlása néhány településen (2001)

Település	Lakónépesség (fő)		0-19 éves	20-39 éves	40-59 éves	60 év felett
Békéscsaba	Összes lakos	67968	23%	27,9%	28,8%	20,3%
	Erdélyiek	422	14,9%	35,6%	36,5%/	13%
Dévaványa	Összes lakos	8888	24,5%	26%	26,5%	23%
	Erdélyiek	20	5%	40%	45%	10%
Mezőberény	Összes lakos	11389	26,4%	24,7%	26,8%	22,1%
	Erdélyiek	54	29,6%	25,9%	37%	7,5%
Sarkad	Összes lakos	10818	26,3%	26,5%	26,9%	20,3%
	Erdélyiek	90	14,4%	38,9%	41,1%	5,5%
Vésztő	Összes lakos	7571	25,3%	25,7%	27,1%	21,9%
	Erdélyiek	72	19,4%	38,9%	34,8%	6,9%
Doboz	Összes lakos	4547	23,4%	27%	29%	20,6%
	Erdélyiek	40	15%	47,5%	27,5%	10%
Kétegyháza	Összes lakos	4354	24,2%	26%	25,9%	23,9%
	Erdélyiek	74	25,7%	48,6%	20,3%	5,4%
Lökösháza	Összes lakos	2040	23,6%	25,6%	29,2%	21,6%
	Erdélyiek	22	27,3%	9%	41%	22,7%
Szabadkígyós	Összes lakos	2951	28%	25%	28,3%	18,7%
	Erdélyiek	14	14,3%	14,3%	57,1%	14,3%
Telekgerendás	Összes lakos	1647	22,6%	27,7%	30%	19,7%
	Erdélyiek	7	-	28,6%	71,4%	-
Újkígyós	Összes lakos	5707	21,8%	26,7%	28,3%	23,2%
	Erdélyiek	41	21,9%	36,6%	31,7%	9,8%
Összesen	Összes lakos	12788	24%	26,9%	28,1%	21%
	Erdélyiek	856	17,4%	36,3%	35,7%	10,5%

Forrás: ORFK és települési nyilvántartások alapján saját munka

¹⁵⁰ A 11 településről elköltözők között nyolc olyan személyt (az összes továbbköltöző 2,2%-a) találunk, akik visszatelepültek Romániába. Közülük három román nemzetiségű volt. A visszavándorlók egy kivétellel két határmenti településen éltek.

A települések lakosságához képest az erdélyieknél kevesebb a gyerek, illetve az idős. Ez elsősorban a kisgyerekes fiatal családok továbbvándorlásával indokolható, illetve kevés idős ember érkezett, bár 1990-hez képest számuk évről évre nőtt. A 0-19 éves korosztály viszonylag csekély arányú, mely azzal is magyarázható, hogy a vegyes házasságban (egyik szülő erdélyi) született gyerekek (34 fő) kimaradtak a táblázatból.¹⁵¹ A legtöbben az adatfelvételkor (2001) már legalább 10 éve Magyarországon éltek, így a 20-39 éves korosztály tagjainak száma a komolyabb utánpótlás hiánya, a többi korosztályhoz képest nagyarányú továbbköltözés, és az öregedés miatt jelentősen csökkent, de a kezdeti nagy létszám miatt még így is nagyobb arányt képviselnek az erdélyiekben belül, mint az azonos korosztályhoz tartozó társaik az összlakosságon belül.

A településenkénti különbségeket korosztályonként vizsgálva a 0-19 éveseknél három olyan települést találunk, ahol az átlagtól eltérő módon az erdélyiek között több a fiatal, mint a település összes lakosán belül. A 20-39, és a 40-59 éves korosztályok esetén is találunk két-két települést, ahol fordítva érvényesül az erdélyiek és az összlakosság részesedése a 11 település átlagához képest. A legstabilabbnak az a szabály tűnik, hogy az erdélyieknek a 60 év felettiek kisebb arányban vannak jelen az összlakossághoz képest. Ettől eltérő adatokat csak egy településen találunk.

Az eltéréseket összegezve öt olyan település van, ahol legalább egy korcsoportnál nem a várt eredmény található. Ebből két falu a viszonylag kis létszáma miatt kivehető, így csak Mezőberény, Kétegyháza és Doboz eltérései szorulnak magyarázatra. Mezőberényben a letelepedett családokban az átlagnál valamivel több gyerek található, van, ahol öt, ezért ott a 0-19 éves korosztály súlya némileg nagyobb az erdélyiek körében, mint az összlakosságon belül. Kétegyházán meghatározó a 0-39 éves korosztály részesedése. Ennek egyik oka a már említett ott található középiskola, ahol sok erdélyi diák tanult, s közülük hatan a faluban telepedtek le. Dobozon a többi településhez képest kevés a 40-59 éves erdélyiek száma és aránya. Ennek egyértelmű magyarázata, hogy a falut viszonylag későn érte el a migrációs hullám. Dobozra más településekhez hasonlóan szintén sok 20-39 éves érkezett, de a bevándorlástól 2001-ig eltelt idő az ő esetükben kevés volt ahhoz, hogy tömegesen a 40 évesek közé öregedjenek. Ez ott néhány év múlva fog bekövetkezni. A dobozi erdélyiek életkori megoszlásának sajátosságai az ingázással is összefüggnek. (46. táblázat) Természetesen ez a jelenség a falu egészét jellemzi. Általában összefüggés van az adott településen ingázók és ezen belül az erdélyi ingázók keresőkön belüli arányai között.

¹⁵¹ Velük együtt a korosztály (0-19 évesek) 17,4%-os részesedése 21,4%-ra nőne.

46. Táblázat: Az egyes településeken élő erdélyi foglalkoztatottak összehasonlítása az összes foglalkoztatottal az ingázás terén (2001)

Település	Aktív keresők (fő)	Ingázók (az aktív keresőkön belül)		Erdélyi aktív keresők (fő)	Ingázók (az erdélyi aktív keresőkön belül)	
		Fő	%		Fő	%
Békéscsaba	25940	2117	8,2	284	17	6
Déaványa	2384	578	24,2	17	2	11,7
Mezőberény	3410	1088	21,9	24	7	29,2
Sarkad	2985	1276	42,7	68	26	38,2
Vésztő	1924	508	26,4	54	11	20,4
Doboz	1361	790	58	24	13	54,2
Kétegyháza	1188	612	51,5	38	11	28,9
Lökősháza	607	205	33,8	14	6	42,8
Szabadkígyós	993	670	67,5	9	4	44,4
Telekgerendás	594	260	43,8	7	1	14,3
Újkígyós	1909	668	35	20	4	20
Összesen	43295	8772	20,3	559	102	18,2

Forrás: ORFK és települési nyilvántartások alapján saját munka

Egy település (Doboz) kivételével az erdélyi foglalkoztatottaknak kisebb része ingázik, mint az összes keresőnek, ami összefügghet az erdélyiek tudatos településválasztásával. Jelentős eltérések két településnél figyelhetők meg. Telekgerendáson a falu egészéhez képest lényegesen kevesebb erdélyi ingázik, ami azzal magyarázható, hogy 7 keresőből 5 orvos vagy tanár és ők általában azért telepedtek le az adott településen, mert ott hosszú távon biztosítva látják a megélhetésüket. Kétegyházán pedig sok ingázásra kényszerülő erdélyi továbbvándorolt, illetve néhányan visszaköltöztek Romániába, ezért viszonylag alacsony az erdélyi ingázók aránya. Feltűnő, hogy a helyben munkájukat elvesztő bevándorlók egy rész 60 évnél fiatalabban vált nyugdíjassá. Ebben a faluban összesen hatan. Közülük néhányánál bizonyára az ingázás vagy a munkanélküliség elkerülését jelentette a korai nyugdíj. A 11 településen 20 ilyen (60 év alatt nyugdíjba vonuló) személy található.

A nemi megoszlás településenkénti ingadozása 2004-ig sem *mérséklődött* (47. táblázat), de a 11 település átlagában nőtt a nők aránya, és elérte a megyei átlagot. Ennek oka, hogy a továbbvándorlók között valamivel több férfi volt. A településenkénti különbségek hátterében az egyes falvak foglalkozási lehetőségei állnak, mivel ezek erőteljesen befolyásolják a nőtlenként vagy hajadonként érkezők számát.

47. Táblázat: A nemek szerinti megoszlás változásai az erdélyi bevándorlók körében néhány Békés megyei településen (1998-2004)

Település	1998-ig beköltözők (fő)	Ebből: nő (%)	2004-ben ott élő erdélyiek (fő)	Ebből: nő (%)
Békéscsaba	520	52,3	420	53,3
Déaványa	36	47,2	20	65
Mezőberény	94	50	54	51,8
Sarkad	143	48,2	51,6	
Vésztő	34	47	41	46,3
Doboz	58	56,9	76	59,2
Kétegyháza	25	60	22	63,6
Lökösháza	19	52,6	14	50
Szabadkígyós	10	50	7	57,1
Telekgerendás	47	42,5	43	46,5
Újkígyós	96	48,9	71	46,4
Összesen	1082	50,9	859	52,8

Forrás: ORFK és települési nyilvántartások alapján saját munka

Az egyes településeken maradók közül 32% költözött új lakásba, házba. Ez az arány a városokban, különösen Békéscsabán lényegesen nagyobb volt. A településeken belüli lakhelyváltást foglalkozási kategóriánként vizsgálva megállapítható, hogy elsősorban a diplomások költöztek új helyre.

A 11 település fontosabb adatait összegezve az alábbi tényeket lehet megállapítani:

- 1990-hez képest 2001-ig nőtt az erdélyiek száma.
- Az 1998-ig bevándorlók jelentős része 2004-ben már nem élt a letelepedés helyén.
- 1998 után már kevés bevándorló érkezett.
- Az erdélyi áttelepültek közösségén belül a vizsgált időszakban természetes szaporodás volt.
- A teljes helyi lakossággal összevetve az erdélyiekben belül több a 20-59 éves, illetve kevesebb az ennél fiatalabb és idősebb személy.
- Az egyes települések erdélyieket vonzó és megtartó képességének különbségei a települések nagyságával, földrajzi helyzetével, munkahely-ellátottságával, illetve az ott lévő lakások számával és árával is indokolhatók.
- A továbbvándorlók között több férfi, egyedülálló személy, illetve 20-39 éves személy volt, mint a helyben maradónál.

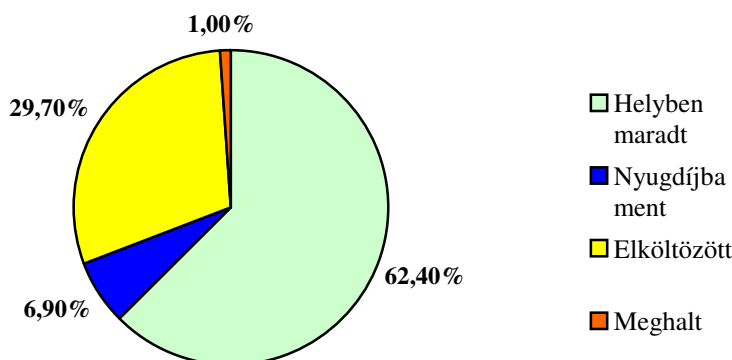
IV.2.6.3. A diplomások számának és összetételének változásai 1998 és 2004 között

Az erdélyiek áttelepülés utáni változásait vizsgáló kutatásba bevont 11 településre 1998. február végéig 101 diplomás költözött.¹⁵² akik Számuk 2004-ben 83 főre

¹⁵² az összes bevándorló 9,3%-t tették ki. Ez némileg magasabb arány, mint az egész megyében letelepedett erdélyiek esetében. A 2004-ben a 11 településen élő aktív keresőként dolgozó diplomások aránya alig változott, mindössze 9,7%-ra nőtt.

csökkent. Ennek legfontosabb oka az elvándorlás volt, de néhányan nyugdíjba is vonultak, illetve egy személy meghalt. (13. ábra)

10. Ábra: A 1998-ig letelepedett erdélyi diplomások megoszlása az életükben 2004-ig bekövetkezett legfontosabb változások alapján¹⁵³ (N=101 fő)

Forrás: saját felmérés

Az 1998-ig átköltöző aktív diplomások számának csökkenését némileg ellensúlyozta 20 újabb diplomás személy megjelenése az érintett településeken, akiknek fele 1998 és 2004 között érkezett, illetve az, hogy tíz korábban bevándorló fiatal Magyarországon szerzett diplomát.

Ez utóbbiak száma még több is lehetne, hiszen a 11 településen élő erdélyi fiatalok közül további 26 szerzett a bevándorlás után diplomát, de ők elköltöztek. Velük az aktív keresőként dolgozó diplomások száma a továbbvándorlások és nyugdíjazások ellenére is nőtt volna, így azonban az értelmiségiek száma csökkent, de a bevándorlókon belüli arányuk kis mértékben még nőtt is.¹⁵⁴ A 11 településen élő teljes lakossággal történő összehasonlításra a 2001. évi adatok esetén nyílik lehetőség. (48. táblázat)

¹⁵³ A 11 település adatai szerint

¹⁵⁴ A létszám- és arányváltozások kiszámításához szükséges adatok nagy része a rendőrségi nyilvántartásban megtalálható, az ORFK pedig az 1964 és 1998 között érkező és letelepedési engedélyt kérő személyek adatait rögzítette. A hivatalos regisztráció alapján készült számítások ezért két esetben korrekcióra szorulnak. Egyrészt az 1998 után érkezett 10 diplomás közül egy már 1993 óta Magyarországon élt, de csak később kért letelepedési engedélyt. Másrészt a 11 településen a Békéscsabán élő erdélyieknek köszönhetően 8 olyan személyt is találunk, akik a 2. világháború után érkeztek a megyébe. Közülük hatan itt szereztek diplomát és ma is aktív keresők. Velük együtt a diplomások aránya már 10,2%-ra nőtt, de a 23 és 60 év közötti korosztályon belül már 15,8% az arányuk.

48. Táblázat: A diplomások aránya a lakossághoz viszonyítva az egyes közösségekben (2001)

Vizsgált populáció	Létszám (fő) (lakónépesség)	Foglalkoztatottak száma	Diplomások száma	Diplomások aránya a fogl.-on belül
Békés megye lakossága	397791	125151	17473	13,9%
A 11 vizsgált település lakossága	127888	43295	6858	15,8%
A 11 vizsgált település erdélyi lakossága	864 ¹⁵⁵	401	91	20,6%

Forrás: saját felmérés

A 48. táblázat alapján az erdélyiek között magasabb a diplomások aránya, mint a vizsgált települések összlakosságán belül. Az egyes települések között azonban jelentős eltérések is mutatkoznak. (49. táblázat)

49. Táblázat: Az erdélyi diplomások száma és a településeken élő diplomásokon belüli aránya (14 település, 2001)

Település	Diplomások száma	Erdélyi diplomások száma	Erdélyi diplomások aránya ¹⁵⁶	Erdélyi származásúak aránya ¹⁵⁷
Békés	890	22	2,5%	n.a. ¹⁵⁸
Békéscsaba	5351	48	0,9%	0,6%
Déaványa	190	9	4,7%	0,2%
Mezőberény	412	5	1,2%	0,5%
Sarkad	270	4	1,5%	0,8%
Szeghalom	423	6	1,4%	n.a. ¹⁵⁹
Vésztő	149	9	6%	0,9%
Doboz	81	3	3,7%	0,9%
Kertészsziget	7	-	-	n.a. ¹⁶⁰
Kétegyháza	115	2	1,7%	1,7%
Lökösháza	47	1	2,1%	1,1%
Szabadkígyós	34	2	5,9%	0,5%
Telekgerendás	47	5	10,6%	0,4%
Újkígyós	162	3	1,8%	0,7%
Összesen	8178	119	1,4%	0,7% ¹⁶¹

Forrás: ORFK és települési nyilvántartások alapján saját munka

¹⁵⁵ A II. világháború után érkezett még Békéscsabán élő személyekkel együtt

¹⁵⁶ A településen élő összes diplomáson belül

¹⁵⁷ A település lakosságán belül

¹⁵⁸ A 2001-ben ott élő erdélyiek pontos száma nem ismert. Az 1998-ig bevándorolt személyek száma és a településekre jellemző 1998 utáni létszámcsökkenés alapján az erdélyiek aránya valószínűleg nem haladja meg az 1%-t.

¹⁵⁹ Az erdélyiek aránya valószínűleg nem haladja meg a 0,6%-ot.

¹⁶⁰ A erdélyiek aránya valószínűleg nem haladja meg a 0,4%-ot.

¹⁶¹ A három bizonytalan adattal rendelkező település nélkül

A 49. táblázatban már 14 település adatai szerepelnek, mert a megye 11 települését érintő teljes körű vizsgálat mellett további két városban (Békés és Szeghalom), és egy faluban (Kertészsziget) sikerült az oda beköltöző erdélyiek jelenlétét ellenőrizni, illetve a diplomások számát befolyásoló egyéb tényezőket megvizsgálni. (50. táblázat)

50. Táblázat: Az erdélyi diplomások számának változása néhány¹⁶² Békés megyei településen 1998 és 2004 között

Az 1964 és 1998 között érkezett és letelepedett diplomások közül 2004. augusztusáig				Magyarországon diplomát szerzők ¹⁶³ közül		1998 és 2004 között érkezett diplomások száma
Lakóhelyén maradt és aktív kereső	Lakóhelyén maradt, de nyugdíjba vonult	Másik ¹⁶⁴ településre költözött	Meghalt	Eredeti lakóhelyén él	Másik településre költözött	
88	10	41	1	10	29	10

Forrás: saját felmérés

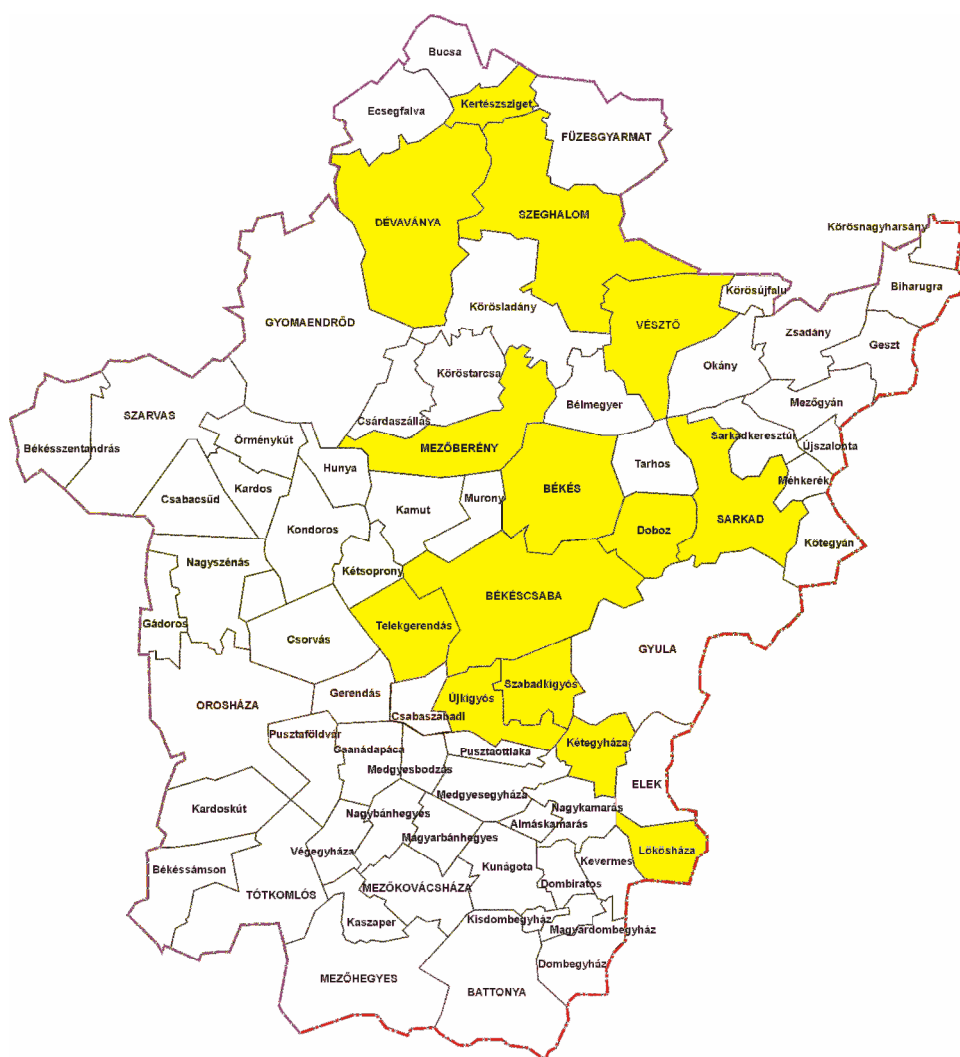
Az értelmiségiek számának változása szempontjából vizsgált 14 településre (14. ábra) az ORFK adatai alapján 140 diplomás érkezett 1998. februárjáig. A regisztráció lezárása után hat és fél évvel ezeken a településeken már csak 108 értelmiségiként dolgozó áttelepült személy élt. Ez az eredeti létszám 77 százaléka. Ezek az adatok azonban némi kiegészítést igényelnek. Egyrészt a 108 fő nem tartalmazza az ott élő, de nyugdíjba vonult diplomások, illetve azt a hat főt, akik a nyilvántartás kezdete előtt kaptak magyar állampolgárságot. Másrészt óvatossággal kell kezelnünk az „eredeti létszám” fogalmát, hiszen a térséget elhagyó diplomások nem csak 1998 után távoztak, hanem egyesek már az 1990-es évek közepén is. A továbbköltözők többségénél nem ismert a távozás pontos ideje, ezért teljesen korrekt összehasonlítást nem lehet készíteni. A felsorolt kategorizálási és összehasonlítási nehézségek ellenére megállapítható, hogy a diplomások száma csökkent, de az arányuk lényegében nem változott, mivel a nem-értelmiségiek hasonló arányban távoztak az érintett településekről. Szembetűnő, hogy a Magyarországon diplomát szerzett fiatalok között jóval nagyobb arányban voltak továbbköltözők, mint az értelmiségiként érkezők között.

¹⁶² A 14 település nevét a 48. táblázat tartalmazza

¹⁶³ A 2004-ig Békés megyébe letelepedett személyek közül Magyarországon első diplomát szerzők az 1939-63 között áttelepült és Magyarországon diplomát szerző 6 főt kívül

¹⁶⁴ A 41 fő az érintett településeken kívüli migrációra vonatkozik

14. Ábra: A bevándorló erdélyi diplomások átfogó vizsgálatában érintett települések Békés megyében

Forrás: saját szerkesztés

A távozók esetében többnyire nem csupán az elköltözés ideje, hanem annak iránya is ismeretlen. A meglévő információk alapján a diplomások főleg az alábbi településekre költöztek: Budapest, Szeged, Pécs, Miskolc, illetve a megyén belül (a 14 település lakosságcserejétől eltekintve) a legtöbben Gyulára vándoroltak.

A településeket összehasonlítva egy kivétellel (Kétegyháza) azt látjuk, hogy az adott helyen élő áttelepült diplomások aránya az összes értelmiségin belül magasabb, mint az erdélyiek összlakosságon belüli részesedése. (49. táblázat)

Természetesen jelentős eltéréseket is találunk az egyes települések között. Hat olyan település volt 2001-ben, ahol a diplomásokon belül az erdélyiek aránya lényegesen magasabb (2,5%) volt a 14 település átlagánál (1,4%). Ez a hat település a diplomások arányának nagysága alapján a legjelentősebbel kezdve sorban a következő: Telekgerendás, Vésztő, Szabadkígyós, Dévaványa, Doboz, Békés. Ennél a hat településnél legalább két és félszer nagyobb az erdélyiek diplomásokon belüli aránya, mint a bevándorlók település lakosságán belüli részesedése. Az átlagtól való eltérést az orvosok és a pedagógusok vagy az ingázók nagy számával, illetve a házastárssal érkezők magas arányával is lehet indokolni. (51. táblázat)

51. Táblázat: Az erdélyiek diplomásokon belüli magas arányával összefüggő tényezők jelentősége néhány Békés megyei településen

Település	1998-ig házastárssal érkező diplomások száma	1998-ig házastárssal érkező diplomások aránya ¹⁶⁵	1998-ig érkező orvosok és pedagógusok száma	1998-ig érkező orvosok és pedagógusok aránya ¹⁶⁶	Ingázó diplomások száma (2001)	Ingázó diplomások aránya ¹⁶⁷
Telekgerendás	4	100%	4	100%	1	20%
Vésztő	5	50%	6	60%	-	-
Szabadkígyós	5	100%	4	80%	1	50%
Dévaványa	10	100%	8	80%	-	-
Doboz	1	33,3%	1	33,3%	3	100%
Békés	19	82,6	20	86,9%	6	28,6%

Forrás: saját felmérés

A városok körében Békésnél a legvilágosabb az erdélyi diplomások magas arányának az oka. A hat település között a legnépesebb. A diplomások aránya a városban élő foglalkoztatottakon belül (14,1%) kis mértékben meghaladja a megyei átlagot, így még szembetűnőbb, hogy az ott élő erdélyiek a megyei adatokhoz képest is nagyobb arányban vannak jelen a város értelmiségének körében. A magyarázatot a város földrajzi fekvése, az 1990-es évek elejétől meglévő orvos- és

¹⁶⁵ Az 1998-ig letelepedett erdélyi diplomásokon belül

¹⁶⁶ Az 1998-ig letelepedett erdélyi diplomásokon belül

¹⁶⁷ A 2001-ben ott élő erdélyi értelmiségiekben belül

(bizonyos szakpárok esetén jelentkező) pedagógushiánya, valamint az oda beköltözők családi állapot szerinti megoszlása adja. A város közel található a megyeszékhelyhez, egyes békéscsabai munkahelyek Békésről ugyanannyi idő alatt érhetők el, mint Békéscsaba peremterületeiről. Az ingatlanárak viszont Békésen lényegesen alacsonyabbak. Ezért sok Békéscsabán állást találó diplomás vásárolt vagy bérelt lakást Békésen. A kisváros és környékének orvos- és tanárhiánya miatt elsősorban ezekhez a hivatásokhoz kapcsolódó diplomások telepedtek le. Egyes pedagógusok számára növelte a város vonzerejét, hogy ott református gimnázium is van. Az erdélyi diplomások viszonylag nagy arányban vallásosak, (PAPP Z. A., 2004) és a Békés megyébe bevándorlók többnyire református vidékről érkeztek. A Békésre letelepedett diplomások 82,6%-a házastársával, illetve a többség családjával együtt érkezett, a családos és/vagy a stabilnak számító munkahellyel rendelkező emberek pedig kevésbé mobilak.

Békés esetében tehát három egymás hatását is erősítő tényező miatt alakult ki és maradt fenn tartósan az erdélyi diplomások viszonylag jelentős száma és aránya. A két másik említett városban már kevésbé egyértelmű az eddig felsorolt tényezők szerepe. Dévaványa és Vésztő földrajzi elhelyezkedése kevésbé teszi lehetővé az ingázást, ezekbe a városokba főleg azok költöztek, akik ott egyszerre találtak szállást és hosszú távú megélhetést biztosító munkahelyet. Mindkét helyen, különösen Dévaványán az erdélyiek számához képest sok a családosként áttelepült orvos és pedagógus. Elsősorban ezeknek a tényezőknek lehetett szerepe abban, hogy a diplomásként érkezők többsége 2004-ig nem költözött el. Ugyanez a fiatalabb, már Magyarországon diplomát szerzett generációra már nem igaz. Ők már többnyire olyan végzettséggel rendelkeznek, amellyel nagyobb városokban találnak munkát.

Az 51. táblázatban szereplő falvak közül Telekgerendás esete Békéséhez hasonlít. 1998-ig két diplomás házaspár érkezett a megyeszékhelyhez közeli faluba, három tanár és egy állatorvos, valamennyien 1990-ben telepedtek le és 14 év elteltével is ott élnek.¹⁶⁸ A másik két falu is közel található Békéscsabához, ennek jelentősége Doboz esetében egyértelmű. Szabadkígyósról 1988 és 1990 között két tanár és egy mérnök érkezett, az utóbbi azóta ingázik Békéscsabára. Később, 1996-ban újabb két erdélyi pedagógussal nőtt a létszám. Mind az öten stabil munkahellyel rendelkező személyek voltak.¹⁶⁹ A megye munkaerőpiaci helyzetét is tükrözi, hogy az 1998-ig ide érkező erdélyi diplomások 65,1%-a orvos vagy pedagógus volt.

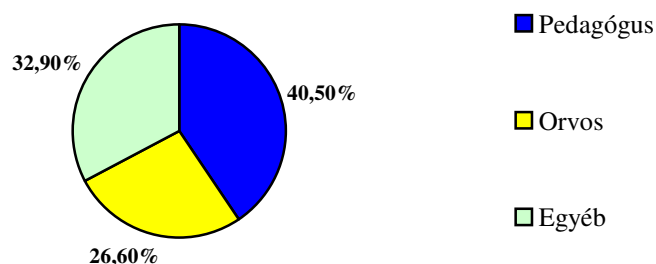
¹⁶⁸ Egyikük, egy zenetanár ingázni kénytelen, de ez a falu jó közlekedés-földrajzi helyzete miatt nem okoz gondot. Az ingatlanárak és a falu városnál nyugodtabb légköre miatt több békéscsabai származású diplomás is Telekgerendásra költözött, és onnan jár be naponta dolgozni a munkahelyére. 12 évvel a 4 erdélyi diplomás megjelenése után egy újabb erdélyi magyar orvossal bővült az ott élő határon túlról származók köre.

¹⁶⁹ Az 1988 és 1996 között beköltözött diplomások létszáma két nyugdíjba vonulás és egy haláleset miatt csökkent le. Az özvegygé váló pedagógus a megyén kívül diplomát szerző és Pécsen munkát találó lánya után költözött.

Még napjainkban is vannak betöltetlen háziiorvosi és fekvőbeteg ellátást szolgáló orvosi állások. Az utóbbinál 2003-ban 346 betöltött állásra 75 üres jutott a megyébe (Békés megye statisztikai évkönyve 2003, 2004).

A vizsgált 14 településen kis mértékben még a megyei arányt is meghaladta az 1998-ig letelepült orvosok és pedagógusok erdélyi diplomásokon belüli aránya. (15. ábra)

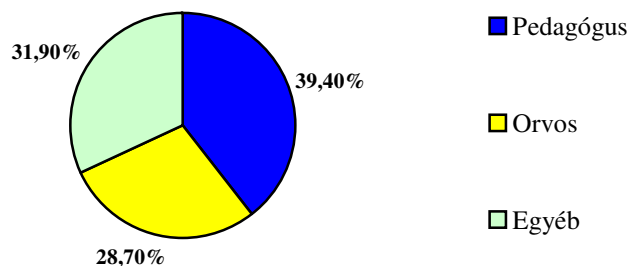
11. Ábra: Az orvosok és a pedagógusok aránya a bevándorló diplomásokon belül (1964-1998) N=143

Forrás: ORFK adatok alapján saját felmérés

Ez a magas arány (67,1%) a 2004-ben még eredeti lakóhelyén élő értelmiségiekben belül tovább nőtt (68,1%), igaz csak csekély mértékben, mert az utóbbi években az önkormányzatok néhány helyen már csökkentették a pedagógusok számát (16. ábra).

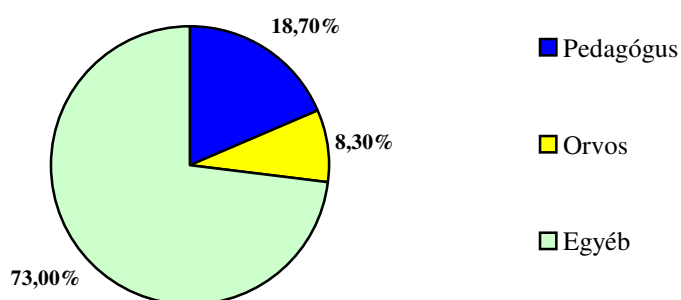
12. Ábra: Az orvosok és a pedagógusok aránya az 1998-ig bevándorolt és helyben maradó diplomásokon belül N=94

Forrás: ORFK adatok alapján saját felmérés

Az új diplomások (az 1998 után érkezők és a Magyarországon diplomát szerzők) foglalkozás szerinti összetételében már jelentős változás figyelhető meg (17. ábra). A fiatalok többsége már jogi, közgazdasági, pénzügyi és más divatos pályákat választott.

13. Ábra: Az orvosok és a pedagógusok aránya az 1998 után bevándorlókon és a Magyarországon diplomát szerző fiatalok együttes számán belül N=48

Forrás: ORFK adatok alapján saját felmérés

A vizsgálat a térbeli változások mellett a társadalmi mobilitást is érintette. A 2004-ig Békés megyébe letelepedett fiatalok közül 39 szerzett Magyarországon diplomát, közülük 20-an (51,3%) diplomával nem rendelkező szülők gyerekei, így az ő továbbtanulásuk intergenerációs mobilitásnak tekinthető. A diplomásként érkezők és helyben maradók (88 fő) közül 10-en szereztek újabb magas szintű végzettséget (új diploma, szakvizsga, tudományos fokozat), ami öt esetben jelentett munkahelyi előrelépést.

A társadalmi helyzet változására utal, hogy 4 városban végzett vizsgálat alapján a helyben maradó diplomások 48,5%-a költözött új lakásba, igazolva azt a tényt, hogy a térbeli és társadalmi mobilitás gyakran együtt jár. (MAMMEY, U., 1977) Az új helyre költözők aránya a békéscsabai orvosok körében volt a legmagasabb. A lakhely változása minden esetben jobb életkörülményeket jelentett. Az új lakásba, illetve házba költözés a falvakban a diplomások esetében sem jellemző.

Összegzésként megállapítható, hogy a vizsgált településeken az erdélyi diplomások bevándorlókon belüli aránya nem csökkent, elsősorban azért mert a sok áttelepült orvos és pedagógus nagy része nem kényszerült további migrációra. A második generáció esetében viszont jelentős a továbbköltözés. Néhány településen azért jelent meg az átlaghoz képest is sok értelmiségi, mert ott az alacsony ingatlanárakat

a település jó közlekedési helyzete is kiegészíti. A helyben maradó értelmiségiek életkörülményei javultak, a városokban ez sokszor új ház vásárlásával is párosult.

IV.2.7. Az áttelepülés egyes tényezői közti összefüggések vizsgálata

Az 1998-ig áttelepült közel 4000 fő adataival kapcsolatban három fontos probléma merült fel: sok adat hiányzott a nyilvántartásból, más információk nyilvánvalóan tévesek voltak, illetve a legtöbb esetben nem derültek ki az áttelepülés utáni változások, mindenekelőtt az, hogy a bevándorlók közül kik, milyen arányban költöztek el. Többek között emiatt is vált szükségessé egy-egy kisebb csoport részletesebb vizsgálata. E fejezetben először az 500 főből álló mintában vizsgálok bizonyos összefüggéseket, majd a kérdőívek elemzése alapján teszem meg ezt. Végül pedig egy a nagyváradi gimnazisták körében elvégzett felmérés eredményeit közlöm. A kérdőíves vizsgálatok egyes eredményeit a disszertáció korábbi részei már tartalmazzák¹⁷⁰, ezért a mostani fejezetben az új eredmények kapnak nagyobb hangsúlyt.

IV.2.7.1. Az 500 fős minta vizsgálata

Az 500 fős mintában szereplő személyek adatait többnyire az érintettek segítségével sikerült biztosítani, a többiekről ismerősök, családtagok adtak információt.

52. Táblázat: Illeszkedés próba az összes áttelepültre illetve az 500 fős mintára vonatkozóan

	Összes áttelepült	500 fős minta
Átlag életkor (év)	27,9	28,5
Életkori medián (év)	27	26
Életkori módusz (év)	22	22
Nők aránya (%)	51,3	51,4
Diplomások aránya (%)	8,6	8,8
Bihar és Arad megye részesedése (%)	60,6	57,2
Székelyföld részesedése (%)	20,6	20
Városlakók aránya (%)	64	59,8
Az 1990-ben érkezők aránya (%) ¹⁷¹	37,8	36,8
Házasként érkezők aránya (%) ¹⁷²	54,8	52

Forrás: ORFK adatok alapján saját felmérés

¹⁷⁰ azokon a helyeken, ahol a más forrásból származó bizonytalan eredményeket a mintavétel adataival lehetett igazolni, pl. 18. táblázat

¹⁷¹ az 1998-ig érkezőkön belül

¹⁷² az összes korosztályon belül

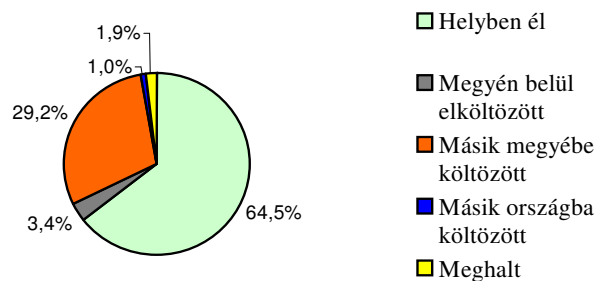
Fontos kérdés volt, hogy az 500 fő milyen mértékben tükrözi a teljes áttelepült közösséget, ezért a legfontosabb rendelkezésre álló adatok segítségével elvégeztem egy illeszkedés próbát. (52. táblázat)

A kiválasztott minta a legfontosabb társadalom-földrajzi szempontok alapján jól reprezentálja a teljes áttelepült közösséget.

Az érintett 500 fő a megye 29 településéről került a mintába, ezek a falvak és városok a megye összes (mind a nyolc) statisztikai kistérségét érintik.¹⁷³

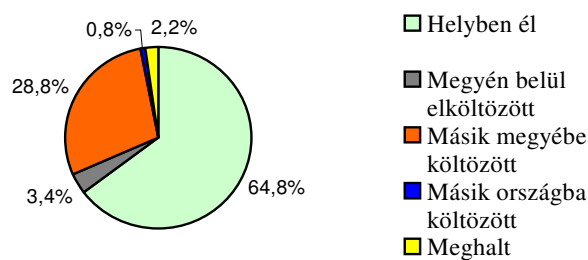
Az 500 fős minta eredményeinek másik kontrollját a 11 településen végzett átfogó vizsgálat adataival való összevetés jelentette. Elsősorban a továbbvándorlással kapcsolatos két adatsort volt érdemes összevetni. (18.-19. Ábra)

14. Ábra: A bevándorlók térbeli mobilitása (1987-2004, 11 település adatai alapján, N=1082)

Forrás: ORFK adatok alapján saját felmérés

15. Ábra: A bevándorlók térbeli mobilitása az adatpontosítás alapján (1987-2004 N=500)

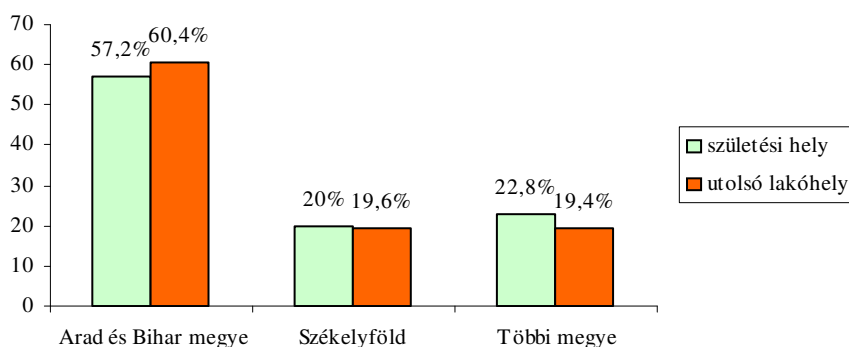
Forrás: ORFK adatok alapján saját felmérés

¹⁷³ A kormány 244/2003. (XII.18.) számú rendelete alapján 2004. január 1-től Békés megyében a korábbi hat helyett nyolc kistérség jött létre.

A két vizsgálat eredményei egybevágóak, az erdélyiek nagyobb része még 2004-ben is az első bevándorlás utáni lakóhelyén élt. A továbbköltözők többsége pedig a megyét elhagyta, de Magyarországon maradt. A kördiagramból ugyan nem derül ki, de az 500 fős minta esetében is természetes szaporulat volt kimutatható a 2004-ig vizsgált időszakban, ami elsősorban az áttelepültek alacsony életkorával és a házasként érkezők magas arányával indokolható. A különböző időben érkező erdélyieknek és a megye lakosságának 2004-es korfáját összehasonlítva jelentős eltéréseket találunk, főleg a férfi és a nőtöbbséget vizsgálva. A 0-14 éves korosztályok összehasonlítására a korfák nem alkalmasak, mert az 500 bevándorló esetében kimaradtak a Magyarországon született gyerekeik.¹⁷⁴ (20-21. ábra)

A mintában résztvevők adatainak elemzése elsősorban azt a célt szolgálta, hogy a többi vizsgálathoz képest új információkkal bővüljön az erdélyiek migrációjának adatbázisa. Ilyen információ a bevándorlás előtti lakóhelyváltás. A Békés megyébe érkező erdélyiek száma és születési helyhez kötött földrajzi megoszlása alapján az erdélyi megyéket három csoportra bontottam, és ez alapján vizsgáltam a születési – és az áttelepülés előtti lakóhely viszonyát. (22. ábra)

16. Ábra: Az erdélyi bevándorlók megoszlása származási helyük szerint (N=500)

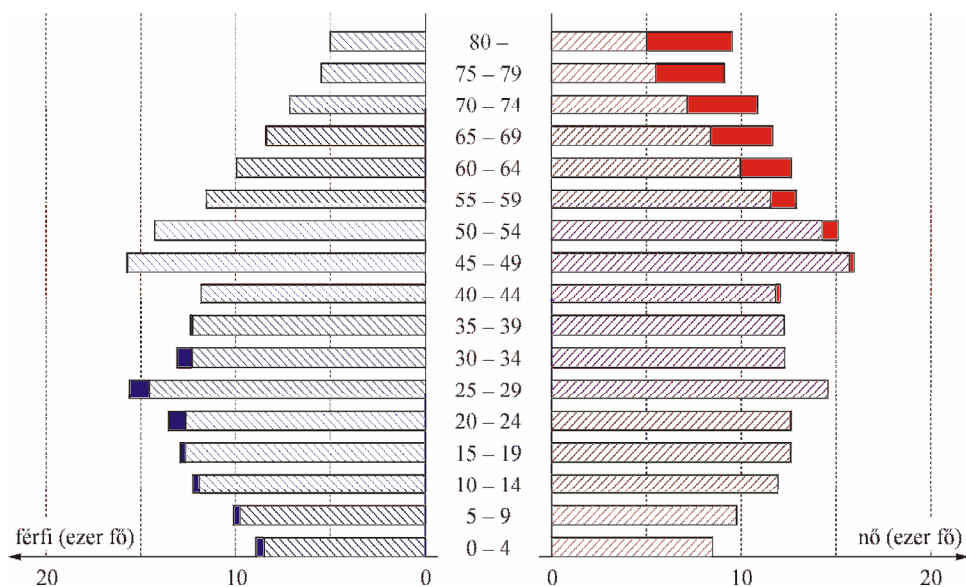

Forrás: ORFK adatok alapján saját felmérés

A falusi, kisvárosi fiataloknál már gyakran előfordult, hogy a közeli nagyváros kórházában születtek, ami csak adminisztrációs migrációt eredményez. Ennél az adatelemzésnél ezért is tekintettem el a megyén belüli mozgásoktól.

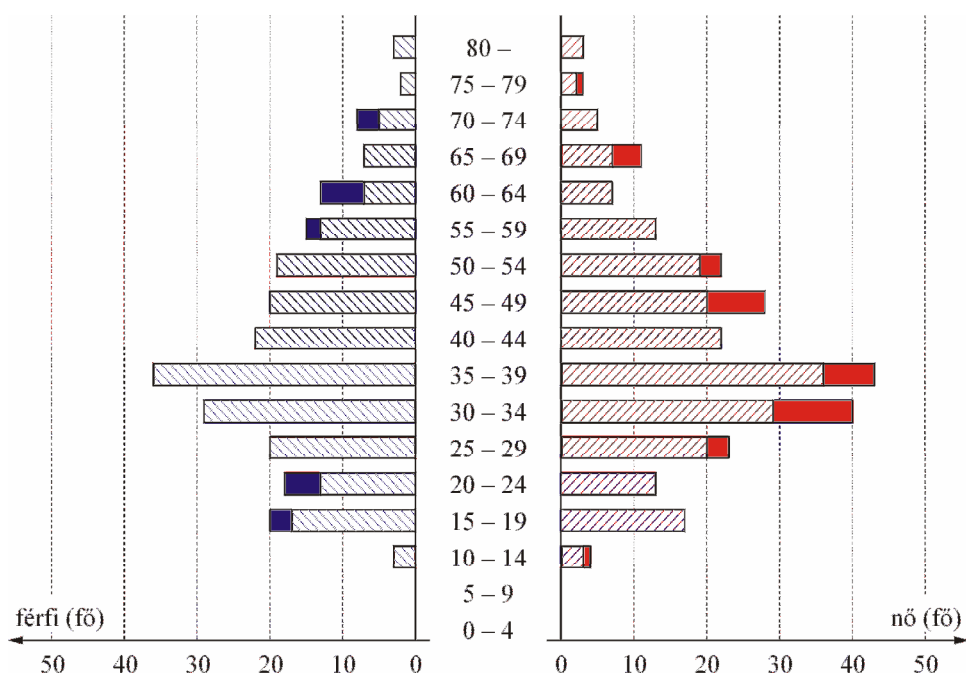
¹⁷⁴ Az 500 fő családjában az áttelepülés után 43 gyerek született.

21. Ábra: Békés megye lakosságának megoszlása nem és életkor szerint (2004)

Forrás: saját szerkesztés

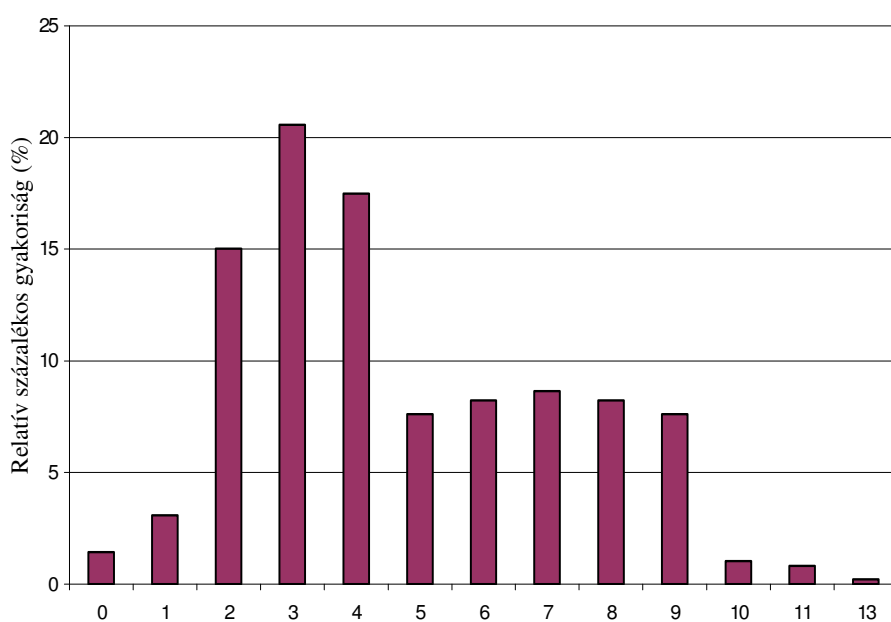
22. Ábra: Az 500 fős minta megoszlása nem és életkor szerint (2004)

Forrás: saját szerkesztés

A 20. ábra alapján egy kivándorlást megelőző kisebb mértékű nyugatra vándorlást ki lehet mutatni. A grafikonon szereplő többi megye kategóriába a néhány Erdélyen kívüli személy is beletartozik, de számuk elhanyagolható. A minta alapján az erdélyiek többségének viszonylag hosszú ideig kellett várni a magyar állampolgárság elnyerésére. Voltak akik több mint egy évtizeddel az érkezés után nyerték el az új állampolgársági státuszt. (23. ábra)

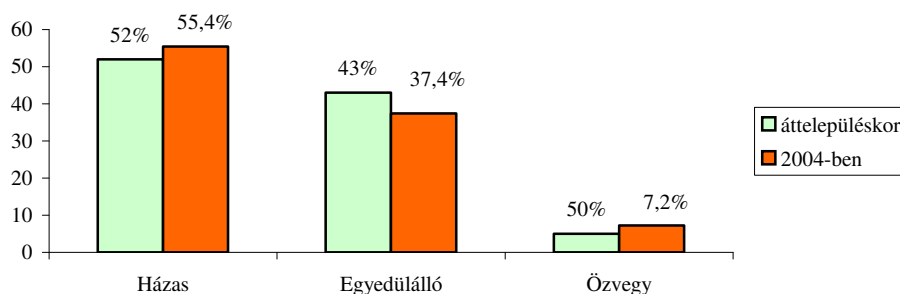
17. Ábra: Az áttelepültek relatív százalékos gyakorisága a magyar állampolgárság megszerzéséig eltelt évek száma alapján (az érkezés évéhez képest, N=500)

Forrás: kérdőíves felmérés

A családi állapot (24. ábra) és a foglalkozás terén bekövetkezett változások (53. táblázat) mérése más módszerrel is történt, így az 500 főt érintő változások a korábban leírt adatok ellenőrzésére is alkalmasak voltak.

18. Ábra: A bevándorlók családi állapotának¹⁷⁵ változásai (N=500)¹⁷⁶

Forrás: ORFK adatok alapján saját felmérés

53. Táblázat: A bevándorló erdélyiek foglalkozás szerinti megoszlásának változásai (N=500)

Foglalkozás	Áttelepüléskor ¹⁷⁷	2004-ben
Eltartott, inaktív kereső	13,8%	13,5%
Tanuló	29,2%	14,3%
Szakképzetlen fizikai	6,4%	7,4%
Szakképzett fizikai	38%	45%
Egyszerű szellemi	3%	5,5%
Diplomás	8,8%	13,3%
Vállalkozó	0,8%	1%

Forrás: ORFK adatok alapján saját felmérés

Az ingázással kapcsolatos adatok is megfelelnek a más mérésekkel kapott eredményeknek.¹⁷⁸

A bevándorlókat jellemző tényezők közti összefüggések egyik módja a rangskálán mért változók között kiszámított korrelációs együtthatók voltak. (54. táblázat)

¹⁷⁵ A mintában nem szerepelt elvált személy.

¹⁷⁶ az 1979 és 1998 között áttelepült személyeknél

¹⁷⁷ 1979 és 1998 között

¹⁷⁸ A mintában szereplő aktív keresők 20%-a ingázott a letelepedés évében. Ezen belül 3,1% Békés megyén kívülre. 2004-ben ez az arány már csak 17% volt, s a megyén kívülre már senki nem ingázott.

54. Táblázat: A rangskálán mért változók között számított Spearman-féle rangkorrelációs együtthatók¹⁷⁹

	Érkezés éve	Születési idő	Születési hely ⁶³	Életkor áttelepüléskor	Életkor ma	Iskolai végzettség	Iskolai végzettség ma	Utolsó romániai lakóhely nagysága
Érkezés éve	1	-	0,138	0,188	-	0,190	0,133	-
Születési idő	-	1	0,315	1	1	0,263	-	-
Születési hely ¹⁸⁰	0,138	0,315	1	0,324	0,314	0,128	-	0,695
Életkor áttelepüléskor	0,188	1	0,324	1	1	0,248	-	-
Életkor ma	-	1	0,314	1	1	0,312	0,312	-
Iskolai végzettség akkor	0,190	0,263	0,128	0,248	0,312	1	0,599	0,237
Iskolai végzettség ma	0,133	-	-	-	0,312	0,599	1	0,135
Utolsó romániai lakóhely nagysága	-	-	0,695	-	-	0,237	0,135	1

Forrás: ORFK adatok alapján saját felmérés

Az 54. táblázatban külön dőlt betűvel jelölve szerepelnek azok az összefüggések, amelyek annyira egyértelműek, hogy magyarázatot nem igényelnek.

Az érkezés éve és a születési hely nagyságrendje közti összefüggés háttérben az áll, hogy kezdetben sokan érkeztek határmenti falvakból és kisvárosokból a megyébe. Az érkezés időpontja és az áttelepüléskor betöltött életkor közti összefüggésről már volt szó. A bevándorlók érkezéskor rögzített átlagéletkora kisebb ingadozásoktól eltekintve az évek során nőtt. Az életkort 10 évenként kategorizálva még szorosabb összefüggés mutatható ki az érkezés évével.¹⁸¹

Korkategóriákat használva már megjelenik a korrelációs kapcsolat az érkezés és a 2004. évi életkor között.

Mivel a belépéskor mért életkor önmagában is összefügg az iskolai végzettséggel, illetve a foglalkozással, így természetesen az érkezés éve és a belépéskor regisztrált végzettség között is kimutatható kapcsolat. Az érkezés és az iskolai végzettség között azonban direkt kapcsolat is van, hiszen a kezdeti években, amikor még sok menekült érkezett, kevesebb erdélyi diplomás költözött Magyarországra. A kapcsolat szorossága már kisebb, ha a 2004. évi végzettséget vizsgáljuk, hiszen sok bevándorlóként érkező gyerek azóta befejezte a tanulmányait.

A magyar állampolgárság megszerzésének éve pontosan azokkal a tényezőkkel mutat összefüggést, csak kisebb mértékben, mint az érkezés időpontja. Természetesen az állampolgárság megszerzése és az érkezés időpontja között is

¹⁷⁹ A táblázatban csak azokat az együtthatókat tüntettem fel, amelyek $p=0,01$ szinten szignifikánsak.

¹⁸⁰ Nagyságrend szerinti kategória

¹⁸¹ 0,188 helyett az érték 0,248.

kapcsolat van, így valójában nem az új jogi státusz van kapcsolatban az életkorral és az iskolai végzettséggel, ezért ez a sor kimaradt a táblázatból.

A később születettek között több városlakót találunk, ezért van kapcsolat a születés éve és a szülőhely nagysága között. A nagyobb városokból kisebb átlagéletkorral érkeztek a bevándorlók. Az érkezők életkora (és ezen keresztül a születési hely nagysága) pedig nyilvánvalóan összefügg a mai életkorral és a belépéskor meglévő iskolai végzettséggel.

Az érkezők többsége a szülőhelyéről települt át, illetve néhány a kivándorlás előtt is lakóhelyet váltó személy hasonló kategóriájú városba költözött, ezért egyértelmű a kapcsolat a születési hely és a kivándorlás előtti lakóhely között.

Az iskolai végzettség és a születési hely, illetve a születési – és lakóhely közti kapcsolatból egyértelműen következik, hogy az utolsó romániai lakóhely és az iskolai végzettség között is találunk összefüggést.

Természetesen a 2004. évi végzettség és a kivándorlás előtti lakóhely nagysága között is találunk, de az előzőnél kevésbé szoros kapcsolatot.

Az iskolai végzettség erőteljesen meghatározza a foglalkozást, az életkor pedig a családi állapotot, ezért közvetett úton ezek a tényezők is összefüggnek az 54. táblázatban szereplő változókkal.

Az eddig leírtakon túl fontos kérdés a területi megoszlás és a többi tényező közti összefüggések feltárása, mindenekelőtt a származási hely és az érkezés ideje közti kapcsolat vizsgálata. (55. táblázat)

55. Táblázat: A származási hely és az érkezés ideje közti kapcsolat

	1979-1989	1990-1992	1993-1995	1996-1998	Összesen
Arad és Bihar megye részesedése az összes erdélyi bevándorlóból ¹⁸²	73,5%	59,6%	62,9%	60,6%	57,2%
Székelyföld részesedése	6,1%	21,6%	18%	27,3%	20%
A mintában érintett megyék száma ¹⁸³	10	13	9	5	14 ¹⁸⁴

Forrás: ORFK adatok alapján saját felmérés

Nagyobb számban 1988-tól érkeztek Romániából a megyébe, a vizsgált személyek közül csak öten érkeztek ezt megelőzően. Az 1989. decemberi romániai forradalomig sokan menekültként jöttek, többnyire a határhoz közeli területekről. A következő három évben már mérséklődött ezeknek a területeknek a súlya. A

¹⁸² Az utolsó romániai lakóhely alapján

¹⁸³ A bevándorlók születési helye alapján

¹⁸⁴ Két erdélyi megye maradt ki az 500 fős mintából: Krassó-Szörény, Beszterce-Naszód

mintában összesen érintett 14 erdélyi megye közül csak Fehérből nem érkezett senki ebben a három évben. Az 55. táblázat alapján több megyéből csak 1990 és 1993 között volt bevándorlás Békés megyébe. Ettől függetlenül a migráció idejének és térbeli kiterjedésének alapvető összefüggése megmaradt, hiszen a szomszédos megyékhez képest a távoli Székelyföld súlya a vizsgált korszak utolsó három évében volt a legnagyobb. Tovább erősíti a szabályt, hogy a mintában 1990-ig nem szerepelt Erdélyen kívül született személy, a legtöbb ilyen bevándorló 1995-ben érkezett. Az 55. táblázatban külön nem részletezett megyék közül Kolozsnak volt a legnagyobb jelentősége a Békés megyébe irányuló migrációban. Onnan a legtöbben 1996-ban érkeztek, még a Békéssel szomszédos Biharból 1989-ben.

A Békés megyében történő letelepedés helye és az érkezés között a minta alapján már kevésbé egyértelmű az összefüggés, de a határmenti falvak és a városok kezdeti nagyobb jelentősége itt is kimutatható. A vizsgálat egyik fő célja a továbbköltözés okainak, összefüggéseinek feltárása volt. (56. táblázat)

56. Táblázat: A továbbköltözés és az életkori kategóriák közti összefüggés

Lakóhely	Életkori kategóriák (2004)			Összesen
	0-19 év ¹⁸⁵	20-59 év	60 év felett	
Eredeti lakóhelyén él	32	254	38	324
Megyén belül máshol él	0	17	0	17
Másik Mo-i megyében él	5	119	20	144
Külföldön él	0	3	1	4
Összesen	37	393	59	489 ¹⁸⁶

Forrás: ORFK adatok alapján saját felmérés

Az 56. táblázat alapján látható, hogy a 19 évnél fiatalabbak kevésbé mobilak, gyakorlatilag ők csak a családdal együtt költöznek el. Az ennél idősebb korosztályoknál közel azonos mértékű a továbbvándorlás, különbség a vándorlás távolságában van. Megyén belül nem jellemző az idősök továbbköltözése, ami érthető, hiszen nyugdíjasként nem kell az ingázás elkerülése érdekében elköltözniük. A fiatalabb családtagok távozása is csak akkor eredményezi az ő továbbköltözésüket is, ha ez távolabbi megyét érint.

¹⁸⁵ A mintában nem szerepelt 0-5 év közötti személy.

¹⁸⁶ Az 500 főből 11 személy meghalt.

Az életkor mellett a bevándorlás utáni lakóhelyváltást a családi állapot, illetve annak megváltozása is elősegítheti. Az egyedülálló férfiak valamivel nagyobb arányban vannak jelen a továbbköltözők között, mint a helyben maradóknál.

A családi állapot megváltozása már fontosabb tényezőként mutatható ki. Figyelembe véve, hogy a mintában érintettek 47%-a már legalább 14 éve Magyarországon él és sok gyerek is érkezett, nem meglepő, hogy a még élő bevándorlók 44,6%-ának megváltozott a családi állapota. A továbbköltözők között már 50,9%-ban találunk ilyen személyeket.

A vizsgált minta alapján a továbbvándorlás nem függ össze a foglalkozással, iskolai végzettséggel, az erdélyiek származási helyével, illetve Békés megyei lakóhelyével.

Az 500 főt érintő adatpontosítás a megye összes kistérségében élő bevándorlókat érintette, ezért a 11 településen végzett adatgyűjtés fontos kiegészítését, illetve ellenőrzését is jelentette. Új információ volt, hogy a bevándorlás előtt kimutatható egy kisebb mértékű Erdélyen belüli nyugatra vándorlás. Új összefüggést jelentett, hogy a nagyobb városokból kisebb átlagéletkorral érkeztek a bevándorlók, valamint a továbbköltözés irányát az életkor is befolyásolta. A korábban kimutatott összefüggéseket sikerült korrelációs vizsgálattal is igazolni.

IV.2.7.2. A 350 személy által kitöltött kérdőívek feldolgozása

A kérdőívet kitöltők esetében is elvégeztem egy illeszkedéspróbát (57. táblázat), ami azt mutatja, hogy a kérdőíves felmérésben szereplő 350 fő az 500 mintához képest kevésbé jól tükrözi az összes bevándorlót.

57. Táblázat: Az összes bevándorló és a kérdőíves felmérésbe bevont erdélyiek fontosabb adatainak összehasonlítása¹⁸⁷

	Az összes bevándorló körében	A 350 kérdőívet kitöltő személy körében
Átlag életkor (év)	27,9	31,1
Nők aránya (%)	51,3	47,4
Diplomások aránya (%)	8,6	19,7
Bihar és Arad megye részesedése (%)	60,6	65,7
Székelyföld részesedése (%)	20,6	12,8
1990-ben érkezők (%)	37,8	46,6
Házasként érkezők (%)	54,8	56,3

Forrás: ORFK és saját adatok alapján

¹⁸⁷ az érkezés évében regisztrált adatok alapján

Ez az eredmény azért nem meglepő, mert a kérdőívet kitöltő személyeket ún. hólabda módszerrel választottam ki és nagyváradi diplomás kollégáimon keresztül kezdtem a vizsgálatban érintettek körének szélesítését.

Az 500 főhöz képest kevesebb továbbvándorló töltötte ki a kérdőívet, hiszen az ő felkutatásuk többnyire komoly nehézséget okozott. Ezért ez a felmérés inkább a helyben maradó erdélyi bevándorlók áttelepülésének okait, illetve a bevándorlás utáni életének változásait és az ezekkel kapcsolatos tényezők közti összefüggések feltárását szolgálja.

A felmérések eredményei közül azokat volt érdemes elemezni, amelyek az eddigiekhez képest új információkkal szolgáltak. Ilyen adat a bevándorlás előtti település- és megyeváltás gyakorisága. (58. táblázat)

58. Táblázat: A település- és megyeváltás gyakorisága a bevándorlás előtt (N=350)

Települések/ megyék száma	Hány településen élt Romániában?	Hány megyében élt Romániában?
0 ¹⁸⁸	0,6%	0,6%
1	71,4%	88,8%
2	24,9%	8,3%
3	2%	2,3%
4	1,1%	-

Forrás: saját felmérés

Az 58. táblázat csak a települések és a megyék számát tekintve ad új információt. Azt, hogy kevesen hagyták el a szülőföldjüket, illetve többnyire csak megyén belül váltottak lakóhelyet más források is alátámasztják.

59. Táblázat: Az erdélyi bevándorlók szüleinek vallási megoszlása (N=350)

A szülők vallási felekezete	Fő	%
Református/református	192	54,9
Református/katolikus	49	14
Katolikus/katolikus	89	25,4
Katolikus/ortodox	5	1,4
Református/ortodox	3	0,9
Ortodox/ortodox	6	1,7
Egyéb nyugati keresztény ¹⁸⁹ /egyéb nyugati keresztény	2	0,6
Nem válaszolt	4	1,2
Összesen	350	100

Forrás: saját felmérés

¹⁸⁸ Két fő Magyarországon született.

¹⁸⁹ Unitárius, baptista

A 350 fő közül 95,7% mindkét szülőt magyar nemzetiségűnek tartja, nagyszülőknél ez az arány 93,7%. Ez utóbbi esetben már megjelennek román, német, szlovák nemzetiségűnek tartott személyek is.

A szülők vallásának vizsgálatánál már sokszínűbb a kép. (59. táblázat)

A reformátusok magas aránya összefügg azzal, hogy a legtöbben a határhoz közeli református többségű¹⁹⁰ vidékekről érkeztek. A vallási értelemben vett vegyes házasságok viszonylag magas aránya (16,3%) jól tükrözi vissza a vallási tolerancia erdélyi tradícióit. A katolikus és ortodox vegyes házasságok Székelyföldön alakultak ki, az ilyen szülői háttérrel rendelkező áttelepült személyek magyarnak vallották magukat. A szüleiket ortodoxnak leíró személyeknél a szülők románok, a bevándorlók viszont magyar házastársuk, közös gyermekeik és az itt eltöltött évek miatt kettős identitásúak. A nagyszülők vallási megoszlása gyakorlatilag nem mutat eltérést az 59. táblázathoz képest. Az interjúk alapján derült ki, hogy az áttelepülők szüleikhez, nagyszüleikhez képest kevésbé vallásosak, de identitásuk fontos eleme, hogy felmenőik milyen egyházhoz kötődtek.

Az áttelepülők 11,4%-nak nincs testvére, a többi 310 személynél az átlagos testvérszám 1,4 fő. A megkérdezettek 32,6%-ának van kettő vagy ennél több testvére. A testvérek lakóhelye a családok szétszóródásának mértékére is utal. (60. táblázat)

60. Táblázat: Az áttelepültek testvéreinek lakóhely szerinti megoszlása (N=309)

Testvér(ek) lakóhelye	Fő	%
Romániában	139	45
Békés megyében ugyanazon a településen	75	24,3
Békés megyében másik településen	4	1,3
Mo-on másik településen	44	14,2
Harmadik országban	3	1
Romániában és Mo-on	40	12,9
Mo-on és 3. országban	1	0,3
Békés megyében és másik Mo-i megyében	3	1
Összesen	309	100

Forrás: saját felmérés

A 60. táblázat alapján a döntő többség nem egy településen él a testvérével, ami növeli a bevándorlók utazásainak intenzitását. Sokaknál a szűkebb család legalább három településen él.¹⁹¹

¹⁹⁰ a magyarságon belül

¹⁹¹ Van olyan Békéscsabán élő erdélyi diplomás személy, akinek szülei Nagyváradon élnek, testvére Egerben, közeli barátai jelentős része Budapesten, sógorának családja

Az iskolai végzettség általában sok egyéb társadalmi tényező alakulását befolyásolja. A szülők végzettségét vizsgálva feltűnő, hogy a diplomások aránya majdnem megegyezik az áttelepülteken belüli értelmiségiek részesedésével.¹⁹² Az áttelepültek 18,9%-a érkezett olyan családból, ahol legalább az egyik szülő diplomás, ezen belül 6,9%-nál mindkettő. Ezekből a családokból került ki a diplomások nagy része. Ugyanakkor a felfelé irányuló társadalmi mobilitásra is számos példát lehet találni. Az erdélyi magyar közösség etnikumon belüli nyitottságára (szórványban a párválasztás szűk kereteire is) utal, hogy a bevándorlók családtagjainak 20%-ban az apa más foglalkozási kategóriában¹⁹³ volt, mint az anya.

A magas végzettség ellenére a vizsgált személyeknek csak egy kis része¹⁹⁴ mondta azt magáról, hogy nagyon jól beszél románul. Igaz, ez erősen szubjektív megítélés, mert vannak román felsőfokú nyelvvizsgálóval rendelkező személyek, akik magukat a románul jól (és nem a választható nagyon jól) beszélő kategóriába sorolták.

A kérdőíves felmérés a gyerekek családon belüli számának alakulásáról is információt nyújtott. (61. táblázat)

61. Táblázat: Az áttelepülők megoszlása gyermekeik száma alapján (N=350)

Gyerekek száma	Áttelepültek száma és aránya			
	Az áttelepülés előtt született gyerekek száma alapján		Az áttelepülés után született gyerekek száma alapján	
	fő	%	fő	%
0	200	57,2	319	91,2
1	69	19,7	25	7,1
2	69	19,7	5	1,4
3	12	3,4	1	0,3
Összesen	350	100	350	100

Forrás: saját felmérés

A gyerek nélküliek magas száma az első oszlopban abból ered, hogy a bevándorlók között is sok volt a gyerek. Az 1990-ben, illetve előtte érkező tizenévesek 2004-ben már legalább 24 évesek voltak, így az áttelepülés utáni születések viszonylag alacsony száma két okra vezethető vissza: egyrészt a felnőtté váló fiatalok a mai magyar társadalomhoz hasonlóan későn vállalnak gyereket, másrészt a házasként érkezők többsége a bevándorlás után már nem akart újabb gyereket.¹⁹⁵

Kolozsváron, öt pedig Szegedhez köti posztgraduális képzése. A megyében élő erdélyi diplomások nagy részének családi mentális térképén hasonlóan sok település szerepel.

¹⁹² A kérdőívet kitöltő személyek 19,7%-a volt diplomás.

¹⁹³ Foglalkozási kategóriák: inaktív kereső, szakképzetlen fizikai, szakképzett fizikai, egyszerű szellemi, értelmiségi, vállalkozó.

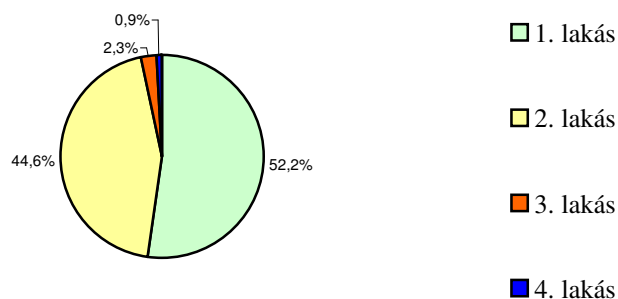
¹⁹⁴ A vizsgált személyek (350 fő) 36,3%-a, a román származású bevándorlók nélkül 34,6%

¹⁹⁵ Az áttelepülés után született gyerekek száma csak a Romániában született utódokhoz képest kevés, hiszen a 350 fős közösségben az áttelepülés óta 31 gyerek született.

Az áttelepültek második generációjának mobilitására utal, hogy a gyerekekkel rendelkező személyek 19,7%-nak van legalább egy másik helyre elköltöző gyermeke. Ez nem feltétlenül jelentette a településről való elköltözést, sokszor a felnőtté váló gyermek házasságkötése, illetve a család javuló anyagi lehetőségei álltak az elköltözés háttérében. Az áttelepülők körében ma jóval kevesebben élnek három vagy több fős háztartásban, mint korábban.¹⁹⁶

Ez a változás összefügg azzal, hogy a vizsgált személyek közül szinte mindenkinek gondot okozott valamilyen szinten a lakáshoz jutás, illetve egy részük ezt jelölte meg a bevándorlás utáni időszak legnagyobb problémájának.¹⁹⁷ A lakásproblémák csökkenése ellenére nem tudott mindenki új lakásba költözni. (25. ábra)

19. Ábra: Az áttelepült erdélyiek által használt lakások száma (N=350, 2004)

Forrás: saját felmérés

Az új lakásba költözés az esetek döntő többségében jobb körülményeket jelentett. A lakás megítélésének javulása néhány olyan családban is bekövetkezett, akik ugyanott élnek, de felújították azt. (62. táblázat)

¹⁹⁶ Az áttelepülés évében a vizsgált személyek 73,9%-a élt három fős vagy ennél is népesebb háztartásban. Ugyanez az arány 2004-ben 63,7%.

¹⁹⁷ Csak a megkérdezettek 6,3%-nak (főleg orvosok) nem volt gond a lakáshoz jutás. 5,1% pedig ezt jelölte meg legnagyobb problémaként.

62. Táblázat: A bevándorló erdélyiek első és jelenlegi lakásának megítélése
(N=350, 2004)

Milyen mértékben elégedett lakásával? ¹⁹⁸	Első lakás megítélése		Jelenlegi lakás megítélése	
	Említés száma	%	Említés száma	%
Nem válaszolt ¹⁹⁹	9	2,6	10	2,9
1	1	0,3	-	-
3	2	0,6	-	-
4	57	16,3	3	0,9
5	132	37,7	65	18,6
6	113	32,3	152	43,4
7	24	6,9	73	20,9
8	6	1,7	18	5,1
9	2	0,6	19	5,4
10	4	1,1	10	2,9
Összesen	350	100	350	100

Forrás: saját felmérés

A változás pozitív jellegét erősíti, hogy a vizsgált személyek döntő többsége²⁰⁰ olyan lakásban él, amely saját vagy szülei tulajdona. A pozitív változások egy része nem a sikeres Békés megyei letelepedéssel magyarázható, hiszen a lakását egyszer lecserélők bizonyos része²⁰¹ ma már másik megyében él.

A beilleszkedés körülményeire utal, hogy az irányukba megnyilvánuló ellenszenvről senki sem nyilatkozta azt, hogy gyakran találkozott vele, viszont a többség²⁰² áttelepülés utáni életében már előfordult ilyen eset. Legtöbbször a hivatali ügyintézés során tapasztaltak ellenszenvet, a legfájóbb élmények egyike, amikor románnak nevezték őket. Ez a sérelem viszont az ország más részein is visszatérő gond. (KOVÁCS É. – MELEGH A., 2000)

A megyében történő letelepedés egyik fő oka az otthon gyors elérésének lehetősége, erre utal a hazajárás gyakorisága. (26. ábra)

¹⁹⁸ Emelkedő skála 1-10-ig, a válaszadók a 2-es értéket egy esetben sem választották.

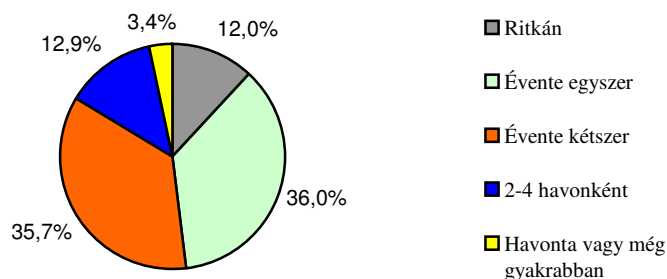
¹⁹⁹ Többször olyan személyek nem válaszoltak a kérdésre, akik kisgyerekként érkeztek, illetve Mo-n születtek

²⁰⁰ A megkérdezettek 74,3%-a saját tulajdonban lévő, további 21,7% szülei tulajdonában lévő lakásban él.

²⁰¹ A vizsgált személyek 47,7%-a él új lakásban, ezek közül 16,3% másik településen, többségük másik megyében.

²⁰² 30% soha nem tapasztalt ellenszenvet, 66,3% már igen, 3,7% többször is, de nem gyakran.

20. Ábra: A bevándorlók hazajárásának gyakorisága (N=350, 2004)

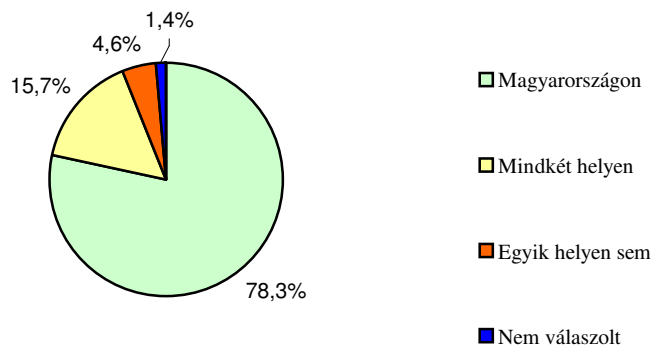

Forrás: saját felmérés

Az ábra a már Békés megyéből továbbköltözött személyekre is vonatkozik, a ma is a megyében élő áttelepülteknél még nagyobb a félévente vagy gyakrabban hazajárók aránya.

A hazajárás gyakoriságával is magyarázható, hogy az erdélyiek 15,7%-a egyformán otthon érzi magát Magyarországon, illetve Erdélyben. (27. ábra)

21. Ábra: A bevándorlók megoszlása a szülőföldhöz és Magyarországhoz való viszonyuk alapján (2004)

Forrás: saját felmérés

A 27. ábrán látható válaszokon túl természetesen lehetőség volt Erdély bejelölésére is, de senki sem jelezte azt, hogy ott érezné inkább otthon magát. A válaszok arra is utalnak, hogy nem mindenki számára volt egyértelműen sikeres az áttelepülés utáni időszak, ugyanakkor senki nem tervezi a hazatelepülést.

A kérdőíves felmérésben szereplő diplomások nagy számával és a kivándorlás okainak összetettségével is magyarázható, hogy a többség magasabbnak ítélte meg romániai életszínvonalát az ottani környezetéhez képest.²⁰³ Ezt figyelembe véve még nehezebb válaszolni arra, hogy miért költöztek át Magyarországra. A 350 fő döntő többsége²⁰⁴ eleve letelepedési céllal érkezett hazánkba. A különböző okkal bevándorló személyek között a rangskálán mérhető válaszok közül csak néhány esetben van különbség. (63. táblázat)

63. Táblázat: A Magyarországra érkezés okainak összefüggései néhány rangskálán mért tényezővel (N=350, 2004)

Miért érkezett Magyarországra?	A Mo-i beilleszkedést nehezítő tényezők	A rangskálán mért válaszok átlagértéke
Továbbtanulás	Lakáskeresés nehézsége ²⁰⁵	6,5
	Álláskeresés nehézsége ²⁰⁶	1,5
	Ellenszenv ²⁰⁷	2,0
Munkavállalás	Lakáskeresés nehézsége	3,8
	Álláskeresés nehézsége	2,8
	Ellenszenv	2,0
Letelepedés	Lakáskeresés nehézsége	2,7
	Álláskeresés nehézsége	2,2
	Ellenszenv	1,9
Család döntése	Lakáskeresés nehézsége	1,5
	Álláskeresés nehézsége	1,4
	Ellenszenv	1,3

Forrás: saját felmérés

Figyelembe véve az egyes problémákra adott válaszlehetőségek skáláját, a különböző okból bevándorló csoportok tagjainak egy kivételtől eltekintve általában nem kellett komoly nehézségekkel szembenézniük. A kivételt a továbbtanulók lakásgondjai jelentették. Ők azok, akik a diploma megszerzése után döntötték el, hogy Magyarországon maradnak, illetve végzettségüknek megfelelő állást otthon nem kaptak.

A legkedvezőbb adatokat azoknál találjuk, akik családi döntés miatt érkeztek Magyarországra. Többségük gyerekként érkezett, kevésbé érzékelve szüleik problémáit, illetve 2004-ben nehezebben emlékezhetek vissza a sokszor 10-14 évvel korábbi átköltözés nehézségeire.

²⁰³ Erre a kérdésre 10,9% nem válaszolt, 55,4% jobbnak, 31,7% ugyanolyannak ítélte meg életszínvonalát, és csak 2% szerint volt az rosszabb, mint környezete esetében.

²⁰⁴ A 350-ből 241 fő végleges magyarországi letelepedés miatt hagyta el Romániát.

²⁰⁵ emelkedő skála 1-10-ig

²⁰⁶ emelkedő skála 1-10-ig

²⁰⁷ emelkedő skála 1-5-ig

Az életkor és az ellenszenv skálán mért értékei között korrelációs kapcsolat is kimutatható. (64. táblázat)

64. Táblázat: A rangskálán mért változók között Spearman-féle rangkorrelációs együtthatók²⁰⁸

	Iskolai végzettség	Születési hely nagysága	Életkor az áttelepüléskor
Lakások száma	0,243	0,222	-
Lakások értékének különbsége	0,231	-	-
Hány megyében élt?	0,214	-	-
Áttelepülés előtti életszínvonal	-	0,256	-
Szülők iskolai végzettsége	0,278	-	-
Ellenszenv	-	-	0,650
Román nyelvtudás	-	-	0,679

Forrás: saját felmérés

Az életkor egyértelműen összefügg a román nyelvtudással is. A fiatakként érkezők gyakorlatilag még nem tanultak meg románul a kivándorlás előtt, és ez a kevés tudás is gyorsan megkopott a gyakori hazajárások ellenére is.

A nagyobb településekről több érettségizett és diplomás ember érkezett, így a születési hely és a lakosok száma közti összefüggés mögött valójában a mindkét változóra ható iskolai végzettség áll. A születési hely és a kivándorlás előtti életszínvonal közti különbség a romániai falvak tudatos elhanyagolásából ered. Ezzel összhangban a faluról származók említették a legnagyobb arányban (51%) az anyagi nehézségeket a bevándorlás utáni legnagyobb gondként. Az iskolai végzettség és a 64. Táblázat további három változója közti kapcsolat mögött elsősorban a diplomások többiekénél nagyobb térbeli és társadalmi mobilitása áll.²⁰⁹ Az iskolai végzettség és a szülők végzettsége közti összefüggés pedig közismert. Az iskolai végzettség és az életszínvonal között nem mutatható ki statisztikai összefüggés, de a diplomásokat külön vizsgálva már egyértelmű a két változó közti kapcsolat. (65. táblázat)

²⁰⁸ A táblázatban csak azokat az együtthatókat szerepelnek, amelyek $p=0,01$ szinten szignifikánsak

²⁰⁹ A bevándorlás után a 3. vagy 4. lakásban élők kétharmada orvos.

65. Táblázat: A diplomások kimagasló aránya néhány a kérdőívben szereplő válaszkategóriában

Válaszkategóriák	A diplomások aránya az adott választ adók között
Kivándorlás előtt családja életszínvonala nagyobb volt környezeté életszínvonalánál	30,4
Nagyvárosban született	22,2
Lakáscsere a bevándorlás után	29,9
Személyes tapasztalat alapján kialakított Magyarország-kép	24,6
Legalább félévente hazajár	29,8
Egyformán érzi otthon magát Magyarországon és Erdélyben	63,6

Forrás: saját felmérés

A 65. táblázat alapján is megállapítható, hogy a diplomások a többi bevándorlóhoz képest nagyobb arányban születtek nagyvárosokban, többet jártak Magyarországra, általában jobb körülmények között éltek. A bevándorlás után pedig gyakrabban járnak haza, erdélyi kötődésük is erősebb és nagy részük legalább egyszer már lakást váltott.

A 350 főt érintő kérdőíves felmérés további új információkkal szolgált. A bevándorlóknak csak tizede élt kettő vagy több megyében Romániában. A legtöbben református családból származnak, 16%-nál viszont a szülők különböző felekezetűek. Az áttelepülők testvéreinek többsége Romániában maradt. Az áttelepülés után csökkent a háromfős vagy ennél nagyobb háztartásban élők száma. Az erdélyiek gyakran járnak haza, ennek ellenére a többség inkább Magyarországon érzi otthon magát. A bevándorlók 70%-a tapasztalt hazánkban felé irányuló ellenszenvet, de többnyire csak néhány alkalommal. Az életkor összefügg az ellenszenv megélésével és a román nyelvtudással. Szintén kimutatható a kapcsolat a születési hely nagysága és az áttelepülés előtti, illetve utáni életszínvonal között, továbbá az iskolai végzettség, az életszínvonal és az áttelepülés előtti migráció között.

IV.2.7.3. A bevándorló diplomások jellemzése az interjúk alapján

A 350 fő közül százal interjút is készítettem, köztük 60 diplomással²¹⁰, valamennyien legalisan érkeztek Magyarországra. Az interjú alapját a kérdőív egy bővített változatának közös kitöltése jelentette, ezt követte az egyes kérdésekhez kapcsolódó beszélgetés.

²¹⁰ 23 orvos, 37 pedagógus

Az egyik legfontosabb kérdés a bevándorlás oka volt. Egy diplomás házaspár kivételével mindenki végleges letelepedési céllal érkezett Magyarországra. A kivándorlás okaként néhány kivételtől eltekintve nem tudtak csupán egyetlen tényezőt említeni. Mindenki említette a rosszabb romániai életszínvonalat, a magyarként elszenvedett sérelmeket. Ez utóbbi azonban csak három személynél volt meghatározó ok.²¹¹ Igaz, az ő döntésük a családtagok migrációját is eredményezte. A többségnél a kisebbségi kérdés kettős módon jelentkezett. Egyrészt közvetlen fenyegetés vagy rendszeres sérelem nem érte őket származásuk miatt, másrészt tapasztalták a nemzethez való kötődés nehézségeit. Sokan, főleg a szülők fogalmazták meg a magyar kisebbség bizonytalan jövőjét. Összességében Magyarországot stabilabb, kiszámíthatóbb országnak érezték a kivándorlásokor, illetve ma is ezt tekintik hazánk előnyének a két ország viszonylatában. A kivándorlók tehát nem csak a pillanatnyi különbségeket vették figyelembe, hanem a hosszú távú lehetőségeket és veszélyeket is. A stabilabb magyarországi jövőt a gyerekekkel rendelkező személyek hangsúlyozták ki leginkább a migráció okaként. Békés megye kiválasztásában a határtól való távolság és az iskolai végzettség alapján volt különbség az interjúalanyok között. A távolabbról érkezők és a diplomások többsége először a magyarországi bevándorlást döntötte el, és csak részletesebb tájékozódás után választotta a megyét.²¹² A Békés megyéhez közeli területekről bevándorlók tudatában mindig is lehetséges új lakóhelyként szerepelt Békéscsaba, Gyula, illetve a viszonylag jól ismert határmenti térség. Mindegyikük letelepedéssel kapcsolatos döntésében szerepet játszott a személyes tapasztalat, a családtagok véleménye, valamint az ismerősöktől kapott információk. Valamennyien több olyan személyt neveztek meg Romániában, akik érdemben segítették az áttelepülésüket. Az interjúalanyok 59%-a Békés megyei származású magyar személyt is említett az öt segítők között.

A vizsgált személyek 80%-nak legalább 10 erdélyi ismerőse volt Békés megyei lakóhelyén²¹³, ők a megyében legalább 20, Magyarországon pedig legalább 50 erdélyi ismerőst neveztek meg. A diplomások és az egyéb foglalkoztatottak közti különbség a külföldi ismerősök számában mutatkozott meg.²¹⁴ A diplomás bevándorlók általában jobban tartják a kapcsolatot egymással. Mindössze hatan jelezték, hogy nincs erdélyi származású barátjuk, hasonlóan csekély azok aránya, akiknek nincs magyarországi származású barátja. (28 ábra)

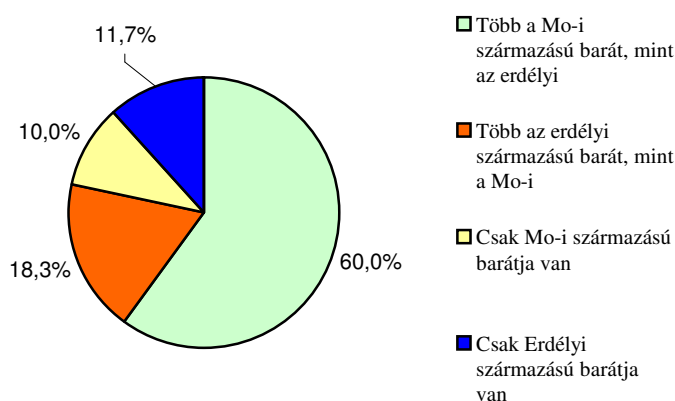
²¹¹ Ketten az 1990. évi marosvásárhelyi eseményeket említették.

²¹² Sokan eredetileg az ország más részein telepedtek volna le, a legtöbben Budapestet, Debrecent, Szegedet említették, illetve a diplomások körében ez kiegészült az alábbi városokkal: Eger, Sopron, Győr, Pécs, Szentendre, Gödöllő.

²¹³ A 100-ból 82 fő városlakó volt.

²¹⁴ A 60 diplomás közül 54-nek élnek külföldön rokonai, ismerősei, összesen 13 országban. A legtöbb diplomásnak az Egyesült Államokban, illetve Németországban laknak ismerősei. Harmadik országban élő közeli családtagot hárman neveztek meg.

22. Ábra: A diplomások megoszlása magyarországi barátaik származása alapján
(N=60, 2004)

Forrás: saját felmérés

A magyarországi származású barátok többsége szintén diplomás. Sajátos kapcsolatot jelez, hogy nyolc diplomásnak Békés megyében élő vajdasági magyarokkal is kialakult baráti viszonya. A diplomások nem csak a barátságok terén aktívabbak más erdélyi bevándorlókhoz képest, de az otthon maradottakkal is gyakrabban találkoznak²¹⁵, illetve a közéletben is nagyobb arányban vesznek részt.²¹⁶

Szintén aktivitásukat, illetve a szülőföldhöz való kötődésüket jelzi, hogy a többség²¹⁷ kettős állampolgár. Ez összefügg azzal is, hogy sokan ugyanúgy otthonuknak érzik Erdélyt és Magyarországot. A válaszok pontosítása érdekében egy másik otthonosságérzetet tükröző kérdést is megfogalmaztam²¹⁸, mely alapján megállapítható, hogy ezen adatok nagyobb mértékű kötődést jeleznek Magyarország irányába, mint a hasonló méréseken alapuló országos adatok.²¹⁹ A Békés megyei diplomás interjúalanyok esetében már csökken²²⁰ a magyarországi

²¹⁵ 56%-uk 2-3 havonta vagy még gyakrabban jár haza, illetve hasonló gyakorisággal fogadják otthon maradt ismerőseiket.

²¹⁶ A 60 diplomásból 12 tagja valamilyen pártnak vagy civil szervezetnek.

²¹⁷ 60 főből 39 személy

²¹⁸ A megkérdezettek egy ötfokú skálán jelölték otthonosságérzés szintjét: ez a 100 főnél Románia esetében 3,26-os, Magyarország esetében 4,1-es átlagértéket mutatott.

²¹⁹ 400 fős felmérés alapján az otthonosságérzés Romániában 3,46-os, Magyarországon pedig 3,88-as átlagértéket kapott. (SZAKÁTS M. E., 1996)

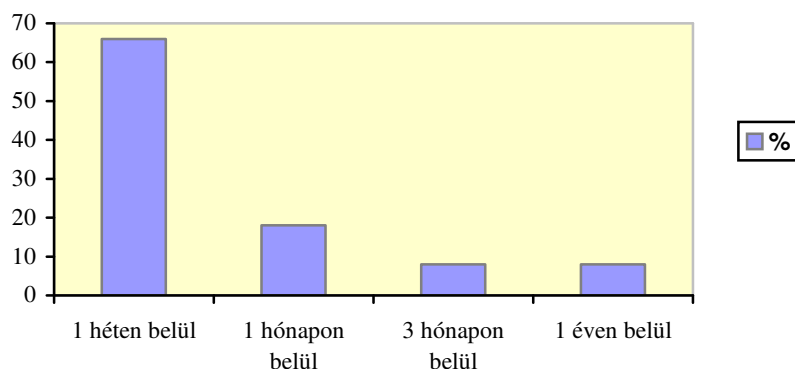
²²⁰ 3,9-es átlagértékre

otthonosságérzés átlagértéke, ami azt jelenti, hogy az értelmiségiek ugyan kötődnek Magyarországhoz, de kritikusabbak is új hazájukkal szemben.

A politikai szerepvállalás is nagyobb mértékű a diplomások körében, igaz 32 fő nem válaszolt arra a kérdésre, hogy az erdélyiek milyen pártokra szavaznak. A válaszoló személyek közül viszont mindenki jobboldali pártokat nevezett meg.

A többi bevándorlóval összevetve a diplomások javára a legnagyobb különbség a társadalmi mobilitás terén figyelhető meg. Többségük az átköltözést követő egy héten belül talált végzettségének megfelelő munkahelyet.²²¹ (29. ábra) Ezt azóta 20 fő már megváltoztatta, egyikük sem kényszerből, hanem anyagi vagy szakmai okok miatt.

23. Ábra: Az első magyarországi munkahely megszerzésének ideje a Békés megyébe áttelepült diplomásoknál (N=60)

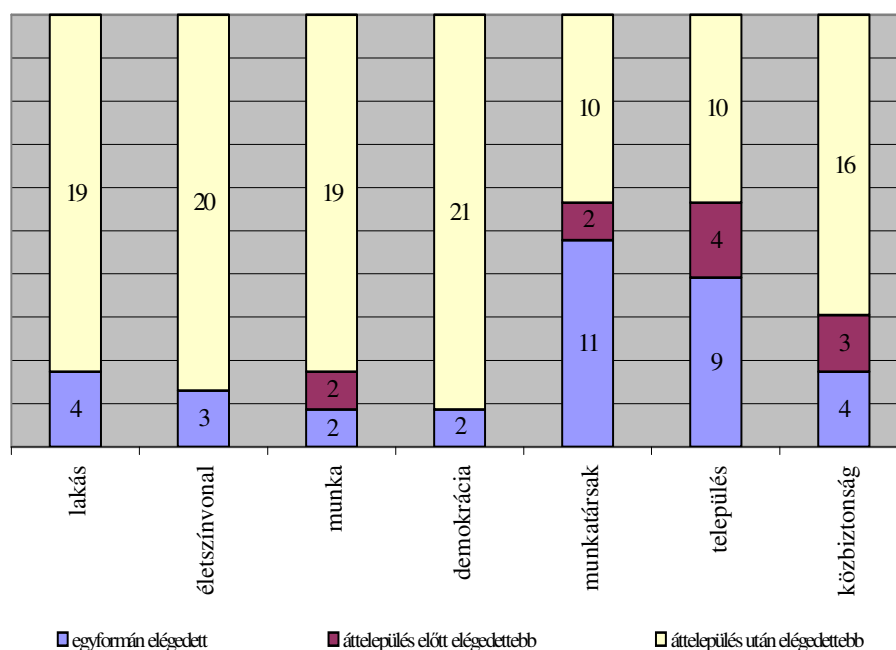
Forrás: saját felmérés

A 60 főből 10 új végzettséget szerzett, négyen kerültek vezető pozícióba. A diplomások viszonylag sikeresen beilleszkedtek Magyarországon. Ennek ellenére akadtak olyanok, akik sehol nem érzik igazán otthon magukat.

Az okokra részben magyarázatot adhat a legsikeresebb orvosok elégedettségi mutatója. (30. ábra)

²²¹ Ez az előzetes tájékoztatásnak is köszönhető.

24. Ábra: Áttelepült orvosok elégedettségi mutatói (N=23)

Forrás: kérdőíves felmérés

Egy tényező kivételével (munkatársak) minden esetben a magyarországi helyzettel voltak elégedettebbek. Ugyanakkor néhány fő úgy ítélte meg Romániában jobbak voltak a munkakörülmények, a kollégák, illetve elégedettebbek voltak a közbiztonsággal és a település környezetével. A másik három tényezőhöz kapcsolódva is akadtak olyanok, akik egyformán elégedettek voltak az áttelepülés előtt és után. Ezeknél az orvosoknál különösen izgalmas a kérdés: miért jöttek át? A beszélgetések során a már korábban is szóban forgó választ adták: szerettek volna még jobb körülményeket és kiszámítható jövőt biztosítani családjuknak.

A diplomások jelentős része először csak a magyarországi áttelepedést döntötte el, és csak ezt követően kerültek a megyébe. Jellemző, hogy kiterjedt személyes kapcsolatokkal rendelkeznek mindkét országban, illetve további országokban is élnek rokonaik, ismerőseik. Kötődnek Magyarországhoz, de kritikusabbak is az új környezetükkel szemben a többi bevándorlóhoz képest. Viszonylag gyorsan találtak munkát és lakást Magyarországon. Elsősorban a kiszámíthatóbb jövő miatt érkeztek hazánkba.

IV.2.7.4. A nagyváradai gimnazisták körében végzett felmérés eredményei

A potenciális migráció, és az áttelepülés okainak feltárása, valamint a kivándorlással kapcsolatos tényezők közti összefüggések feltárása érdekében 1998 áprilisában készítettem egy kérdőíves felmérést a nagyváradai Ady Endre Gimnázium végzős diákjainak kétharmadával. Ez 100 tanulót jelentett, akik valamennyien magyarok voltak.

A helyszín kiválasztásának két fő oka volt, egyrészt az erdélyi megyék közül Békés megyébe a legtöbben a szomszédos Bihar megyéből érkeztek, főleg Nagyszalontáról és Nagyváradról. Másrészt a bevándorlók között sok volt a diplomás, és az Ady Gimnázium diákjainak 97%-a jelentkezett valamely felsőoktatási intézménybe, a felmérésben résztvevő 100 diák közül hárman Magyarországra (Budapestre, illetve Debrecenbe)

A diákok 91%-nak éltek rokonai, ismerősei Magyarországon, összesen 75 településen, melyek közül 9 Békés megyében található. Nyolc fő kivételével már mindegyikük többször járt Magyarországon, 75%-uk évente vagy még gyakrabban kereste fel hazánkat. Érvényesülési lehetőségeikre és a magyar – román kapcsolatokra is utal, hogy 54%-uk gyengének, vagy közepesnek minősítette saját román nyelvtudását, illetve 30%-uk nyilatkozott úgy, hogy nincs román barátja. A tanulók 93%-a szerint van magyar – román konfliktus Erdélyben, illetve 85%-uk szerint jelentős a különbség a románok és a magyarok érvényesülési lehetőségei között.

Az eddig leírtak alapján az esetleges áttelepülés okaként előkelő helyre kellett volna kerülni a romániai magyarokkal szembeni diszkriminációnak, ezt fő okként azonban csak 7% említette. Érthetőbbé válik a válasz, ha figyelembe vesszük, hogy az erdélyi viszonylatban jelzett 93%-kal szemben közvetlen környezetében már csak 14% érzékeli a román – magyar ellentétet.

A vizsgálat szempontjából a legfontosabb kérdés az volt, hogy tervezik-e a kivándorlást Magyarországra, és igen válasz esetén, miért. Az áttelepülési szándéokra vonatkozó válaszok legegységelműbben négy tényezővel mutattak összefüggést. (66. táblázat)

Az áttelepülést elképzelhetőnek tartók főleg a jobb magyarországi továbbtanulási lehetőségekkel indokolták válaszaikat, de ebben a kérdésben szinte mindenki ugyanúgy válaszolt.

66. Táblázat: Az áttelepülési szándékra ható tényezők megoszlása

Elképzelhetőnek tartja az áttelepülést Magyarországra?		Román nyelvtudása		Közvetlen környezetében van etnikai konfliktus?		Van román barátja?		Hány alkalommal járt Magyarországon?	
Igen	39 fő	Nagyon jó	-	Igen	12	Igen	21	Egyszer	-
		Jó	9 fő	Nem	27	Nem	18	2-3-szor	8
		Közepes	18 fő					Többször	31
		Gyenge	12 fő						
Nem	10 fő	Nagyon jó	-	Igen	-	Igen	9	Egyszer	1
		Jó	1	Nem	10	Nem	1	2-3-szor	5
		Közepes	9					Többször	4
		Gyenge	-						
Bizonyos esetekben	51 fő	Nagyon jó	2	Igen	2	Igen	40	Egyszer	7
		Jó	34	Nem	49	Nem	11	2-3-szor	4
		Közepes	13					Többször	40
		Gyenge	2						

Forrás: saját felmérés

A diákok 5 – 5 olyan tényezőt írhattak le, ami szerintük az egyik országban jobb, mint a másikban. A döntő többség Magyarország javára írta a jobb megélhetést és továbbtanulási lehetőségeket, néhányan említették a stabilabb demokráciát is. Ugyanakkor a diákok szerint Romániában jobb az összetartás a magyarok között, illetve sokak véleménye alapján az etnikai kérdésektől függetlenül is szorosabbak az emberi kapcsolatok. A táj szépsége, változatossága még egyértelműbb tényező volt. E válaszok és az áttelepülési szándék között érdemi összefüggés nem volt.

Másként alakul a viszony a két kérdésre (áttelepülés, két ország összehasonlítása) adott válaszok esetében, ha a magyarországi letelepedés lehetséges helyszíneit vizsgáljuk.²²²

Budapest és az öt legnagyobb vidéki város jelölése nem meglepő. Az is természetes, hogy a földrajzi közelség és a rokoni kapcsolatok miatt Budapest után Debrecen említették a legtöbben. Az, hogy Szeged és Győr Miskolcnál nagyobb súlyt kapott a diákok mentális térképén bizonyára összefügg azzal, hogy ott kevesebb diáknak éltek rokonai. Eger, Sopron és Hajdúszoboszló vonzerejét mutatja, hogy olyan diákok írták le ezeknek a városoknak a neveit, akiknek nem élnek ott rokonaik. Békés megyei településeket hatan említettek, négyen Békéscsabát, ketten Gyulát, közülük csak 1-1 főnek jelenthetett mintát ismerőseinek ottléte.

²²² A tanulók legfeljebb öt olyan települést jelölhettek meg, ahol letelepednének. Összesen 38 város és falu neve került szóba, ezek közül 10 települést 5 főnél többen, 4 várost pedig 10 főnél többen neveztek meg.

A második legnépesebb magyar várost, Debrecent első helyeken választó személyeknél előkelőbb helyen szerepeltek a továbbtanulással és a jobb magyarországi megélhetéssel kapcsolatos válaszok, mint a többiekénél. Azok a diákok, akik kihangsúlyozták, hogy az emberi kapcsolatok és a környezet jobb Romániában, mint Magyarországon, kivétel nélkül említettek határhoz közeli településeket, illetve hegyvidéken lévő kisvárosokat.

A felmérés óta eltelt hat év alatt az egykori osztályfőnöktől kapott információk alapján a 100 diák közül 20-25 fő költözött Magyarországra. Közülük az általam részletesebben vizsgált 11 Békés megyei településre, köztük Békéscsabára nem költözött senki.

IV.2.8. Az áttelepültek helyi társadalomra gyakorolt hatása

A bevándorlóként vagy menekültként hazánkba érkező erdélyi magyarokkal kapcsolatban a magyarországi társadalom pozitív jellegű várakozásai 1989-ben erőteljesebbek voltak, mint a migrációval kapcsolatos félelmek. Egy 1989. évi felmérés alapján a többség akkor úgy gondolta, hogy erősítik az itt élő magyarokban a nemzeti érzést. Ehhez képest már kevesebben gondolták úgy, hogy nekik köszönhetően nem fogy Magyarország lakossága, de ezzel az állítással még mindig többen értettek egyet, mint bármely negatív véleménnyel. (FÁBIÁN Z. – SÍK E. – TÓTH J., 2001)

A Békés megyébe érkező erdélyiek letelepedését segítő személyekkel készített interjúk alapján a megyében is hasonló várakozásokkal tekintettek az 1990-es évek elején folytatódó vándorlásra. A nemzeti érzés erősödése mellett ezek a személyek az Erdélyben maradt magyarokkal való szoros kapcsolat kialakulását, a helyi kulturális élet felfrissülését is remélték a bevándorlástól. Egyesek a jobboldal és a vallási közösségek megerősödését várták, mivel az erdélyi magyaroknál a diplomások között is viszonylag erős a vallási kötődés.²²³ (PAPP Z. A., 2004)

Ezek az országosan és megyén belül is megfogalmazott elképzelések többnyire nem igazolódtak. A nemzeti érzés és az Erdély iránti érdeklődés ugyan nőtt a '90-es évek elején, de inkább csak a '80-as évek első feléhez, illetve a korábbi időszakokhoz képest. A határontúli magyarok iránt érzett rendszerváltás körüli évekre jellemző szolidaritás később mérséklődött. Természetesen a két ország kapcsolatai kiszélesedtek és erősödtek. Ezek a folyamatok azonban jórészt függetlenek voltak a bevándorlótól. A gazdasági folyamatok, a két ország belpolitikában meglévő ingadozásai összességében fontosabbak voltak a külkapcsolatok szempontjából, mint a bevándorlók ezzel kapcsolatos hatása. Egyrészt az ország lakosságához képest viszonylag kis közösségről van szó, másrészt az áttelepültek jelentős része is többnyire a napi gondjaival foglalkozik. Ez alól a bevándorló diplomások nagy része jelent kivételt. Az országos felmérések

²²³ Három erdélyi város magyar tanítási nyelvű középiskoláiban tanító 236 pedagógus 89%-a mondta vallásosnak magát.

(SZAKÁTS M. E., 1996) és a saját kérdőíves vizsgálataim is azt eredményezték, hogy a többi erdélyihez képest a diplomások jobban kötődnek Erdélyhez.

Az erdélyi magyarokkal kapcsolatos nézetek alakulását vizsgáló 1989-1999 közti országos mérések egyértelműen jelzik a hangulatváltást. A negatív vélemények erősödtek és a megkérdozettek nagyobb arányban értettek egyet ezekkel, mint a szolidaritást, pozitív várakozásokat megfogalmazó állításokkal. (FÁBIÁN Z. – SÍK E. – TÓTH J., 2001)

Egyes pozitív várakozások kudarcra mögött közismert tény is meghúzódik: sem az ország, sem Békés megye népességfogyása nem szűnt meg. A bevándorlók nem tudták ellensúlyozni a népesség fogyását, sőt a népesség-előrejelzésekkel foglalkozó kutatók szerint a 2010. évi előrebecsült adatok alapján a vándorlás a népesség korösszetételét sem változtatja meg. (HABLICSEK L. – TÓTH PÁL P., 1996) Békés megye egyes határmenti falvaiban azonban jelentősen mérsékeltek a lakosság csökkenésének mértékét, például Kétegyházán alapvetően miattuk vált pozitívvá az 1990 és 2001 közötti vándorlási egyenleg.

A pártpolitikával kapcsolatos elképzelések is csak kismértékben érvényesültek, amit az egyes választási körzetek eredményeinek az ott élő erdélyiek számától független ingadozásai is jól tükröznek.²²⁴ Ennek három fő oka lehet: mindenekelőtt a megyében letelepedett erdélyiek lakossághoz viszonyított aránya sosem haladta meg az 1%-ot, továbbá a szavazáshoz szükséges magyar állampolgárságot sokan csak később kapták meg.²²⁵ A harmadik tényező a politikai aktivitás kérdése. Egy 1993. évi felmérés szerint az országos átlagot kissé meghaladó módon az erdélyiek 38%-a egyik pártra sem kívánt szavazni és a többiek sem kizárólag jobboldali pártokat preferáltak. (SZAKÁTS M. E., 1996) A kérdőíves felmérésem is azt igazolja, hogy a többség ugyan jobban kötődik a jobboldalinak tartott politikához, de vannak kivételek is, illetve sokan nem szavaztak még.

A jobboldal által erőteljesebben hangsúlyozott nemzeti kötődés a diplomás erdélyieknél általában fontosabb érték, mint a többi bevándorlónál. (CSEPELI GY. – ZÁVECH T., 1991) A Békés megyei felmérések, interjúk is ezt igazolják, például Békéscsabán az utóbbi 8 évben mindig volt egy erdélyi diplomás az önkormányzati képviselőtestületben²²⁶, valamint a párttagságok alapján is egyértelmű a diplomások nagyobb fokú aktivitása, illetve jobboldalhoz kötődése. Ez a néhány fő azonban sem a megyében, sem a megyeszékhelyen nem jelenti az egyes pártok sikereinek érdemi befolyásolását.

²²⁴ Békés megyében a legtöbb megyéhez képest nagyobb arányban élnek erdélyiek, a legutóbbi kettős állampolgárságról szóló népszavazáson mégis az országos átlagnál kevesebb volt az igen szavazatok aránya.

²²⁵ Volt olyan 1990 óta Békéscsabán élő erdélyi diplomás, aki először az EU parlamenti választáson adhatta le a szavazatát.

²²⁶ Összesen két főről van szó, akik jobboldali pártok jelöltjeként váltak helyi döntéshozó politikussá.

A pártpolitika, a nemzettudat mellett az egyházak esetében sem jelentett érdemi változást a bevándorlás. Ez utóbbi alól a megye néhány települése kivételt jelent, több faluban az egyházi közösségeket Erdélyből jött papok, prédikátorok irányítják. Megélénkült a füzesgyarmati unitárius és a békési baptista közösség is, több egyházi (katolikus, református, evangélikus) iskola kezdeti pedagógushíányát részben erdélyi tanárok áttelepülése oldotta meg.

Eddig elsősorban arról volt szó, hogy az erdélyi bevándorlók hogyan módosítják a magyar társadalom demográfiai mutatóit, nemzettudatát, pártokhoz és egyházakhoz való kötődését. Meglepő módon a vándorlás kezdete után sokáig kevés szó esett a munkaerőpiaci hatásokról és ezen belül a diplomások számának és összetételének megváltozásáról. A fizikai munkások terén a munkanélküliség ellenére egyes munkakörökben és térségekben munkaerőhiány alakult ki, amit az erdélyiek részben legális, részben illegális módon enyhíteni tudtak.

A szellemi élet egyes területein egyértelműen nagyobb az erdélyiek súlya, mint azt a létszámuk sejtetné. A Magyar Tudományos Akadémia 2003. évi tagjelöltjei között hét erdélyi személyt találunk, ők az összes jelölt 3 %-át jelentik.

Békés megyében számos faluban a háziorvosi ellátást erdélyi orvosok biztosítják. Ezen túl főleg egyes kórházak és iskolák működésében van jelentős szerepe a Romániából érkezett személyeknek. A békéscsabai Zeneművészeti Szakközépiskola tantestületének éveken át közel harmada, 1996-ban pedig szintén a megyeszékhelyén lévő Körösi Csoma Sándor (ma Tessedik Sámuel) Főiskola főállású oktatóinak fele származott Erdélyből. A diplomásként áttelepült személyeknek nem csak a létszámuk jelentős, csak Békéscsabát vizsgálva találunk köztük vállalatigazgatót, iskolaigazgatót, tanszékvezetőt, főorvost is. 1998-ig 58 erdélyi diplomás telepedett le a városban, egy részük továbbköltözött. Megállapítható, hogy a Békéscsabán letelepedett erdélyi diplomások munkahelyi és közéleti súlya lényegesen nagyobb, mint az a létszámukból következne.

Még jelentősebb volt egy-egy tanévben az erdélyi tanulók súlya az egyes iskolákban. Elsősorban a középiskolákban volt nagy az arányuk, aminek fő oka, hogy ott nem csak a letelepedett erdélyi családok gyerekei tanulnak, hanem a Romániából ingázó diákok is.²²⁷ Számuk folyamatosan nőtt, az 1996/97. tanévben még csak 84 román állampolgárságú diák tanult a megye 20 középiskolájában, 1999/2000-ben már 144 fő. A 2001/2002. tanévben pedig már előfordult, hogy egyetlen iskolában 92 erdélyi diák tanult. Az Erdélyből származó középiskolás diákok tényleges száma még nagyobb volt, hiszen az Oktatási Minisztérium számára készített statisztikák nem tartalmazták a magyar állampolgársággal már rendelkező erdélyi diákok számát.

A megyében két olyan intézmény van, ahol az ott tanuló erdélyiek összlétszámon belüli aránya több éven keresztül meghaladta a 45%-ot. Az egyik egy

²²⁷ A tanulói létszámra vonatkozó adatok a megyében letelepedett és magyar állampolgársággal még nem rendelkező, illetve a határ túloldalán élő, de Békés megye iskoláiban tanuló diákokra vonatkoznak.

mezőgazdasági szakiskola Kétegyháza²²⁸, a másik egy egészségügyi szakközépiskola Gyulán²²⁹. A megyeszékhelyen néhány alapítványi iskolában és az egyik kollégiumban haladta meg arányuk éveken át a 8%-ot. A tanulók létszáma sok esetben összefüggött az iskola alapításával, fennmaradásával, belső szerkezetének és a tantestület létszámának megőrzésével, ezért egyes intézmények életében meghatározó jelentősége volt az erdélyi diákok jelenlétének.

Megfigyelhető, hogy az erdélyi diákok általában eredményesebbek a többiekénél, melynek két oka lehet: egyrészt, akik a külföldi tanulással járó terheket vállalják, az átlagosnál jobban motiváltabbak, másrészt a befogadó társadalomhoz képest több diplomás család érkezett és a szülők, mindenekelőtt az édesanya iskolai végzettsége jelentősen befolyásolja a gyerekek tanulmányi munkáját. (Vajda, 2001) A megyében tanuló erdélyi diákok aránya egyszer sem érte el a megyei diákság számának 1%-át, ám a tanulmányi eredményeket az 1999/2000. tanévtől vizsgálva megállapítható, hogy az Oktatási Minisztérium által támogatott tanulmányi versenyek országos döntőjébe bejutott diákok között minden tanévben 1% felett volt az erdélyi származásúak aránya, illetve a megyei döntők eredményeit vizsgálva még nagyobb volt a részesedésük.²³⁰

Az áttelepült erdélyieknek Békéscsabán az eddig felsorolt területeken túl a média, a színházi élet és egyes sportágak területén is viszonylag nagy jelentősége. Egyes diplomásoknak, illetve az Erdélyi Köröknek köszönhetően a megye és Erdély közti kulturális, valamint sport kapcsolatok dinamikusán fejlődnek, továbbá folyamatosan nő az odalátogató turisták száma. Az általam megkérdezett erdélyi diplomások többsége nyilatkozott úgy, hogy számos kollégája, ismerőse erdélyi útjában játszott meghatározó szerepet.

Az erdélyieknek nagy szerepe volt a testvér-települési hálózat kiépülésében is. 2003-ban már 9. alkalommal találkoztak annak a 12 Békés és Arad megyei településnek a polgármesterei, akik között testvér-települési kapcsolat alakult ki.²³¹

A gazdasági kapcsolatokban a bevándorló erdélyiek szerepe már nehezebben követhető nyomon, illetve a viszonylag kevés mérnök, közgazdász és vállalkozó miatt hatásuk ezen a területen kevésbé jelentős.

A disszertáció fő célja a Magyarországra bevándorolt és Békés megyében letelepedett erdélyiek főbb társadalom-földrajzi vizsgálata, de az erdélyiek helyi társadalomra gyakorolt hatását vizsgálva röviden érinteni kell a nem

²²⁸ Mezőgazdasági Középfokú Szakoktatási, Továbbképző és Szaktanácsadó Intézet

²²⁹ Semmelweis Egészségügyi Szakképző Iskola

²³⁰ A 2003/2004. évi egyik matematika verseny megyei döntőjében a négy középiskolai korosztály győztese közül kettő erdélyi diák volt. A legtöbb siker a matematika, fizika, kémia, informatika, francia nyelvi és az ének versenyeken született. A 2002/2003. tanév francia OKTV döntőjébe (két kategóriában) a megyéből 3 diák jutott be, közülük az egyik Nagyváradon, a másik Sepsiszentgyörgyön született.

²³¹ Összesen 21 Békés megyei településnek alakult ki szorosabb kapcsolata valamelyik erdélyi várossal, vagy faluval. Néhány városnak és egy falunak (Csabasabadi) két testvér-települési kapcsolata is van.

bevándorlóként Békés megyéhez kötődő román állampolgárokat is. Ebből a körből a tanulni átjáró diákokat már kiemelttem, szerepüket sikerült tisztázni. Hasonló csoportot jelentenek a bevásárlóturizmusban résztvevők, a vállalkozók, a legális és illegális vendégmunkások is. Ezeknek a csoportoknak a jelentősége akkor fontos, ha a gazdasági tényezőkön keresztül realizálódó társadalmi hatásokat is érintjük. A két terület (gazdaság, társadalom) nyilvánvalóan szorosan összefügg egymással.

A Romániából érkező külföldieknek mindössze 2%-a²³² vesz igénybe kereskedelmi szálláshelyeket. Ennek fő oka, hogy sokan ismerősöknél szállnak meg, illetve csak egy napra érkeznek, bevásárlóturistaként. A román bevásárlóturisták 67,3%-a²³³ havonta vagy gyakrabban jönnek Magyarországra. (MICHALKÓ G., 2004) Ebből is következik, hogy főleg a határhoz közel fekvő területekről érkeznek turisták, akik jelentősen növelik a határtérség kereskedelmi forgalmát. A Békés megyébe áttelepültekkel készített interjúból kiderült, hogy a bevándorlók és otthon maradt rokonaik közti gyakori látogatások sokszor bevásárlással is kiegészülnek. A bevándorlók egy része, a helyi származású lakosokhoz hasonlóan részt vesz a határmenti kereskedelem illegális részében is. Ebben a tevékenységben azonban már nem mutatható ki az etnikai hovatartozás jelentősége, az etnikai alapú bűnözés egyik eleme, a helyi piacok sajátossága (WIEGAND B., 2001) jelen van, a másik, az egyes nemzetiségek társadalmi szerkezetének alapvető eltérése hiányzik.

A román tőke elsősorban nem a határ menti területeket részesíti előnyben Magyarországon, ennek ellenére a hazánkban befektetett román tőke közel negyedét képviselő PETROM Olajtársaság hazai képviselőjét ellátó Kft-nek a bejegyzett székhelye Békés megyében található. (BORZÁN A., 2004) Ehhez a vállalathoz az interjúk során megkérdezett 60 bevándorló diplomás közül kettő kapcsolódott, főleg kettős nyelvtudása miatt.²³⁴

A legnagyobb számban Bihar és Arad megyéből érkezett erdélyi magyarok határon átnyúló interperszonális és interetnikus kapcsolatai jelentős potenciált jelentenek a gazdasági kapcsolatokban, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy a román oldala is megjelentek a komolyabb vagyonnal rendelkező magyar vállalkozók.²³⁵

A Békés megyében dolgozó vendégmunkások erőteljes mezőgazdasághoz kötődését jelzi, hogy a legálisan Magyarországon dolgozó 1000 lakosnál kisebb falvakban elszállásolt külföldi munkások²³⁶ jelenléte szinte csak ebben a megyében volt kimutatható. (DÖVÉNYI Z., 1997) Az illegális munkások is főleg a mezőgazdasághoz kötődnek a megyében. Elsősorban a békéscsabai

²³² 1996-2001

²³³ 1999-es felmérés

²³⁴ Egy harmadik személy pedig egy Romániával is kapcsolatban lévő nemzetközi vállalat állandó munkatársa. Ő szintén rendszeresen hasznosítja román nyelvtudását.

²³⁵ A nagyváradi Teszári Zoltán a leggazdagabb erdélyi magyar. 2003-ban 85 millió dolláros vagyonnal rendelkezett, egy másik nagyváradi magyar vállalkozó pedig 25 millió dolláros vagyonnal bírt. Mindkettőnek kiterjedt Magyarországi kapcsolatai is vannak. (NAGY E., 2004)

²³⁶ Békés megyében ez szinte csak román állampolgárt jelent.

vasútállomáson, másodsorban a korábban már Magyarországon járt vagy oda áttelepült személyeken keresztül történik az új munkaerő kiválasztása. (HÁRS Á., 1992) Az illegális munkaerő nagyságára utal, hogy 1999-ben a leleplezett engedély nélkül foglalkoztatottak száma alapján a Dél-Alföldön Békés megye volt az első, illetve az alföldi megyék közül csak Szabolcs-Szatmár-Bereg megye előzte meg Békést. (HÁRS Á., 2001) Természetesen a legális és illegális vendégmunkások esetében is kiemelkedik a Központi Régió szerepe. A vendégmunkások, a többi nem letelepedett személyhez hasonlóan több szálon kötődnek a bevándorlókhoz, de ennek pontos mértéke nehezen vizsgálható.

A két ország közti gazdasági és egyéb kapcsolatok terén még számos kiaknázatlan lehetőséget jelent ez a mindkét országban otthonosan mozgó, nyelveket beszélő, kiterjedt kapcsolatokkal rendelkező csoport. Ilyen terület a Duna-Körös-Maros-Tisza Eurorégió, amelynek munkája során még több áttelepült magyar szellemi potenciálját és kapcsolati tőkéjét is ki lehetne használni a valódi regionális együttműködés érdekében.

Összegezve az áttelepült erdélyiek Békés megyei társadalmi jelentőségét megállapítható, hogy az elsősorban a bevándorló diákok, tanárok, orvosok esetében mutatható ki. Részben az egyes Erdélyi Köröknek köszönhetően számos olyan testvér-települési kapcsolat alakult ki, melyek elsősorban a sport és a kultúra területén jelentenek együttműködést. A megye lakosságának világnézetét, politikai véleményét, nemzeti identitását lényegesen nem tudták befolyásolni. Bár néhány falu demográfiai mutatóját javították, a megye összlakosságán belül demográfiai hatásuk gyenge volt. Ez annak ellenére is igaz, hogy a bevándorlók között a megye lakosságához képest kevés az idős ember, illetve az erdélyi családokban többen születtek, mint amennyien elhunytak.

IV.2.9. A Békés megyébe irányuló erdélyi kivándorlás és a média kapcsolata

A romániai események és ezen belül a menekültek kérdése 1988-tól kezdve jelentős teret kapott az országos médiában. A belpolitikai események mellett elsősorban a kivándorlás mértékével, okaival és romániai hatásaival foglalkoztak. A következmények közül főleg az erdélyi magyarok számának csökkenését emelték ki. Az utóbbi években az orvos- és nővérhiány, a státusztörvény, illetve legutóbb a kettős állampolgárságról rendezett népszavazás miatt nőtt a témával kapcsolatos írások, illetve híradások száma. Viszonylag ritkán esett (esik) szó az áttelepültek sorsáról, beilleszkedéséről, és a vándorlás földrajzi megoszlásáról. A Békés megyén érintő migrációval az utóbbi években csak négy esetben foglalkozott az országos média. A békéscsabai menekülttáborról jelentek meg írások, de ott már évek óta nincsenek román állampolgárok. Az illegális munkavállalókról is írtak, akik Békés megyében főleg a mezőgazdaságban dolgoznak. A Békés megyei orvoshiányról is beszámolt az egyik kereskedelmi

televízió esti híradója. A legtöbb konkrét információval az a Népszabadság cikk szolgált, ami a Kétegyházaán tanuló erdélyi fiatalok fegyelmi eljárásáról szólt. A 2001. novemberében megjelent cikk nemcsak a hat tanuló esetét írta le, hanem megemlítette azt is, hogy abban a középiskolában a közel 200 tanulóból 92 erdélyi. Szinte minden jelentősebb lapnál, televíziónál és rádiónál találunk legalább egy Erdélyből származó munkatársat. A Duna TV egyik kolozsvári születésű műsorvezetője például Békéscsabán járt középiskolába, illetve családjá jelenleg is ott él.

Ennek ellenére az előbb felsorolt Békés megyét érintő műsorokat nem ők készítették. Az MTV szegedi körzeti stúdiója a három dél-alföldi megye számára készít híreket. A regionális hírműsorokat szerkesztők már több riportot készítettek a Romániából érkezőkről, ám ezek nem Békés megyére vonatkoztak.

A Duna-Körös-Maros-Tisza Eurorégió eddig megjelent közös kiadványai a kis példányszám miatt kevés emberhez jutottak el és elsősorban a gazdasági és kulturális kapcsolatokról, illetve az együttműködési tervekről szóltak.

A Békés Megyei Hírlap a megye legfontosabb médiuma.²³⁷ A Hírlap az országos napilapokhoz képest nagyobb arányban jelentetett meg Romániával kapcsolatos híreket. Ezeknek a cikkeknek a többsége a határmenti területekhez és Békés megyéhez kapcsolódik. (67. Táblázat)

Pontos elemzésre a 2001. január 1. és 2004. július 15-e között megjelent írások esetén nyílt lehetőség.

67. Táblázat: A Békés Megyei Hírlapban Romániáról szóló újságcikkek, hírek csoportosítása témák szerint²³⁸

Téma	Írások száma
Erdélyi magyarok élete	28
Román és magyar politikusok találkozói, nyilatkozatai	23
Aradi szobor	17
A két ország közti együttműködés	13
Közös történelem	9
Erdélyi tájak bemutatása	8
Román hétköznapiak	4
Román-magyar ellentét	4
Összesen	106

Forrás: saját felmérés

²³⁷ A legolvasottabb megyei napilapnak a rendszerváltás után volt még egy vetélytársa, a Békés megyei Nap, de az 2002-ben megszűnt. (A Békés megyei Hírlap újságírói közül hárman erdélyi származásúak.)

²³⁸ A Békés megyei vonatkozású hírek nélkül, 202301.01.01.-2004.07.15.)

Az olvasókat leginkább az erdélyi magyarság sorsa és az azt befolyásoló politikai tényezők érdeklik. A román –magyar konfliktusokról, ellentétekről viszonylag kevés és rövid hír szólt. Az etnikai konfliktusokról 2001 előtt is keveset írtak, természetesen az 1980-as évek végi menekülthullám és az 1990. évi marosvásárhelyi összecsapás kivétel volt. Ezek mellett csak a kolozsvári polgármester magyarellenes intézkedéseiről szólt néha egy-egy rövid hír.

Az 68. táblázat adatai alapján a Békés megyében élő román kisebbség anyaországi kapcsolatai többször és nagyobb terjedelemben szerepeltek az újságban, mint az áttelepülő magyarok.

68. Táblázat: A Békés Megyei Hírlapban a Békés megye és Románia közti kapcsolatokról szóló hírek csoportosítása témák szerint

Téma	Írások száma
Sport	152
Kultúra	33
Települések közti Kapcsolatok	31
Szomszédos megyék együttműködése	28
Bűnözés, rendőrségek kapcsolata	21
Iskolák kapcsolatai	18
Békés megyében élő románok romániai kapcsolatai	12
Romániából származó Békés megyében élő személyek élete	9
Idegenforgalom, kirándulások	8
Történelmi kapcsolatok	8
Vezető politikusok látogatásai	6
Egyéb	6
Összesen	332

Forrás: saját felmérés

A vizsgált időszakban 31 írás foglalkozott a magyar és román települések közti kapcsolatokkal. Ezek háttérben főleg a nagy arányban magyarok által lakott erdélyi települések és a Békés megyei települések közötti testvérvárosi (testvérközségi) kapcsolatok állnak. Az újságcikkekből azonban nem derül ki, hogy az áttelepült magyarok közül többen önkormányzati képviselők és az sem, hogy a migráció földrajzi megoszlása is befolyásolta a kapcsolatok felvételét. Például Békéscsaba és Székelyudvarhely testvérvárosi kapcsolatát az Erdélyi Kör kezdeményezte.

A sporthírek között is ritkán szerepel, hogy számos első osztályba játszó sportoló Romániából érkezett a megyébe. 2001 előtti újságcikkekben néha előfordult, hogy írtak ilyen focistákról, röplabdásokról.

A legnagyobb ellentmondás a bevándorlás és annak médiában való megjelenése között az oktatás és az egészségügy területén található. Az összes kórházban van betöltetlen állás és több faluban évek óta nincs körzeti orvos. Ennek ellenére ez a kérdés az utóbbi három évben csak az országos jelentőségű médiában jelent meg. Valamivel jobb a helyzet az iskolák közti kapcsolat médiában való megjelenésének esetében. A Romániából Békés megyébe érkező diplomások 38%-a (129 fő) pedagógus. Néhány tantestületben az arányuk időnként elérte a 10%-ot is. Az 1998-ig bevándorlók 17%-a (668 fő) volt diák, ők többnyire már magyar állampolgárok. Rajtuk kívül évről évre nőtt a megyében tanuló, Romániában élő diákok száma is. 2001 óta 18 újságcikk foglalkozott a magyar és az erdélyi iskolák közti kapcsolattal, de csak két esetben derült ki, hogy az érintett iskolákban bevándorlók is tanulnak.²³⁹ 2001 előtt pozitívabb képet mutatott az újság, például 1992-ben egy hosszabb írás foglalkozott a főiskolán tanuló, illetve tanító erdélyiekkel, 1998-ban pedig még fontos hír volt, hogy egy Békéscsabán tanuló nagyszalontai diák nyerte az egyik szavalóversenyt. Azóta is jól szerepelnek a versenyeken az erdélyi diákok, de erről már évek óta nem tudósítanak.

Az 1990-es évek elején a megye nagyobb városaiban saját televíziók jöttek létre. Ezek közül a legjelentősebb az 1991-től működő békéscsabai Csaba TV. Az egyik alapító tagja Erdélyben született, és 2004 végén bekövetkezett haláláig szerkesztő és műsorvezető volt. A Romániáról szóló műsorokban a határmenti együttműködés, a sport és a kulturális kapcsolatok, valamint a kirándulások dominálnak. Néhány alkalommal készült riport áttelepült erdélyi értelmiségiekkel, de a beszélgetés elsősorban nem a riportalany származásáról szólt.

A rádiók közül a leghallgatottabb a békéscsabai Csaba Rádió. Az erdélyi vonatkozású hírek többsége a már hagyományosnak számító Arad-Békéscsaba szupermaratoni futóversenyről szól. Egyszer készítettek interjút egy áttelepült művészettörténésszel.

Viszonylag olvasottnak számít a hetente megjelenő megyei bulvárlap, a Heti Délkelet. Az újság jellegéből adódóan Románia és a bevándorolt erdélyiek többnyire csak bűncselekmények, balesetek, botrányok kapcsán szerepelnek benne. A rendszerváltás óta a városok többségének van hetente vagy ritkábban megjelenő ingyenes lapja. Ezek közül a legnagyobb példányszámú és terjedelmű a békéscsabai Heti Mérleg. Majdnem minden számában van erdélyi vonatkozású hír. Ezek többnyire az önkormányzat és a városi iskolák erdélyi kapcsolatairól, kirándulásokról, sport és kulturális rendezvényekről szólnak.

A bevándorlók nagy száma és a köztük lévő újságírók, műsorvezetők tevékenysége főleg közvetett úton jelentkezik a médiában. A Békés megyében működő újságok,

²³⁹ Egyszer egy halálos baleset, a másodiknál pedig a házirend megsértése miatt figyelt fel az iskolára a média.

televíziók, rádiók néhány a bevándorlással kapcsolatos fontos kérdésről keveset írnak. Ilyen területek az egészségügy, az oktatás és az illegális munkavállalás.

Ennek okai a következők:

A megyei és a városi lapokban a kevésbé fontos hírek többsége PR szempontok alapján jelenik meg. Egyes intézmények, szervezetek vezetői fontosnak tartják, hogy sokszor írjanak róluk, ezért néha még fizetni is hajlandóak.

Az áttelepült magyarok által szervezett Erdélyi Körök taglétszáma, aktivitása és anyagi lehetősége az utóbbi években csökkent, ennek megfelelően a róluk szóló hírek száma is.

Az utóbbi időben több iskolát bezártak, illetve összevontak a megyében a tanulók csökkenő létszáma miatt. Az iskoláknak érdeke, hogy sikereikről (például külföldi kapcsolataikról) beszámoljanak, azt viszont már nem bántják, ha nem derül ki, hogy külföldi diákok nélkül nincs elég tanítványuk.

A lakosság egy részében előítéletek alakultak ki a külföldiekkel szemben és ez a magyar származásúakat szintén érinti. Az erdélyiek nem titkolják származásukat, de a többség nem szeretné, hogy túl nagy figyelem irányuljon rájuk.

1987-től 1990-ig nőtt a bevándorlók száma, majd fokozatosan csökkent és 1991 után a többség már nem menekülteként érkezett és a kivándorlás elsősorban gazdasági okok miatt történt. Ezért a két ország közti migráció egyre kevésbé volt érdekes, ezeket a híreket kiszorították azok, amelyek a volt Jugoszláviából, Afganisztánból, Irakból érkező menekültekről szóltak.

Az illegális munkával akkor foglalkoznak a hírek, ha valamilyen különleges eset (például baleset) történik. Balesetek pedig elsősorban építkezéseken fordulnak elő, a mezőgazdaságban ritkán. Így a Békés megyében főleg a mezőgazdaságban dolgozó romániai feketemunkásokról nem szólnak a hírek.

V. Összegzés

A részben saját információgyűjtéssel kialakított adatbázis különböző módszerekkel történő elemzésén, szakirodalommal való összevetésén keresztül sikerült a Békés megyét érintő Romániai kivándorlásról megállapítani, hogy:

- milyen sajátosságokkal rendelkezik,
- hogyan illeszkedik az erdélyi és a magyarországi migráció egészéhez,
- miként függ össze a helyi és tágabb környezet történelmével, fontosabb gazdasági, társadalmi, politikai folyamatával.

A vizsgált migráció legfontosabb jellemzőit az egyes részterületekhez kapcsolódó kisebb összefüggések, konklúziók alakították ki. Ezek a következtetések, részeredmények egyes problématerületenként az alábbiak:

1. A kivándorlás okai

A kivándorlás okai közt megtalálható a kisebbségeket ért diszkrimináció és a megélhetési nehézség, de olyanok is áttelepültek, akik életére ezek a gondok nem vagy csak kevésbé voltak jellemzők. Ők a kivándorlás nehézségeivel összevetve, ezekhez képest lényegesen jobbnak ítélték meg az ország elhagyásával járó hosszútávú eredményeket, mindenekelőtt a család kiszámíthatóbb jövőjét.

Románia végleges elhagyását nem lehet néhány okkal magyarázni. Különböző tényezők sajátos ötvözeteként születik meg a migrációs döntés. Ilyen tényezők a két ország különbsége mellett a különböző információk és migrációs minták, továbbá a közvetlen környezet hatása, a kulturális háttér. Az identitás, a szolidaritás, a családi érdek.

A kivándorlás okai változnak. Az 1980-as, 1990-es évekhez képest az otthoni érvényesülés és a kivándorlás lehetőségei is jobbak. Csökkent a magyarországi szolidaritás mértéke és a magyar állam támogatásai is a szülőföldön maradást ösztönzik. A migrációs szándék sem eredményez mindig elköltözést. A nagyvárad gimnazisták és a Békés megyébe áttelepülők véleményéből is kiderül, hogy az erdélyiek nem tartják minden szempontból jobbnak Magyarországot. Az áttelepülők segítik, de többnyire nem ösztönzik az újabb kivándorlást.

Békés megyébe a jövőben kevés erdélyi bevándorló várható. A korábban áttelepült családtagokat követő idősebbek, illetve újabb orvosok, egészségügyi dolgozók érkezése a legvalószínűbb.

2. A kivándorlás módja

Békés megyébe Magyarország egészéhez képest a legtöbb román állampolgár nem menekültként érkezett. A legtöbb menekült 1990 előtt vándorolt be.

Az áttelepülők többsége a határ mindkét oldalán kapott informális segítséget.

3. A kivándorlók jellemzői

Az áttelepülők döntően magyarok, nagyrészüket erdélyi születésű. Többségük születési helyéről vagy annak közeléből érkezett.

Az ország más területeihez hasonlóan az áttelepültek összetétele több szempontból hasonlít a megyei társadalomra (nők és a városlakók aránya, családi állapot), illetve több szempontból eltér attól (korösszetétel, diplomások aránya).

A Békés megyébe áttelepült erdélyiek között a diplomások és ezen belül az orvosok és a pedagógusok magas aránya a többi megyéhez képest is magas. A másik sajátos vonás, hogy a határhoz közeli román nemzetiségű falvakba a bevándorlókon belül magas a románok aránya. Méhkerékre – Magyarországon egyedülálló módon – több román nemzetiségű erdélyi bevándorló érkezett, mint magyar. Ennek ellenére egyre kevesebben tartják magukat románnak a faluban.

Az áttelepülők számát és összetételét érkezés szerint vizsgálva a legszembetűnőbb változás a nyugdíjasként érkezők arányának fokozatos emelkedése.

4. A kivándorlók származási helye

Békés megyébe legtöbbször Bihar és Arad megyéből érkeztek. Minden kilencedik bevándorló a történelmi megyehatárokon (Arad, Bihar, Csanád) belül lépte át a trianoni határt. Az áttelepülők jelentős része néhány városban belül mozgott (Nagyszalonta, Nagyvárad és Arad, illetve Békéscsaba és Gyula).

A földrajzi távolság mellett fontos tényező volt a magyarok száma és aránya is.

A székelyföldi megyék a távolság ellenére megelőzték a történelmi Erdély a történelmi Erdély többi megyéjét a Békésbe bevándorlók száma alapján. Székelyföld és a Partium mellett Kolozsvár migrációs jelentősége emelhető ki Békés megye szempontjából.

5. A Békés megyei letelepedés okai

Jelentős számban először 1988-ban érkeztek. Legtöbbször 1990-ben, számuk ezután évről évre csökkent. Áttelepült erdélyiek eltérő arányban a megye majdnem összes településén megtalálhatók.

Az áttelepültek viszonylag nagy száma összefügg a határ közelségével, a megye erőteljes népességfogyásával, az egyes pályákon található munkaerő

hiánnyal, a viszonylag alacsony megélhetési- és ingatlanárakkal. A megyében az átlagkereset is kisebb, mint az ország fejlettebb részein. Az erdélyiek között sokan közalkalmazotti állást szereztek, és ebben a szférában a bérek közti területi különbség lényegesen kisebb az ingatlanárak földrajzi egyenlőtlenségéhez képest.

A korábbi migrációs hullámokkal csak néhány település esetében mutatható ki kapcsolat.

Idővel nőtt a határtól távolabb lévő településekre beköltöző erdélyiek száma is, az 1990-es évek végére a bevándorlók lakóhely szerinti súlypontja már csak néhány kilométerrel volt keletebbre a megye lakosságának súlypontjától.

A kérdést települési szinten vizsgálva a bevándorlók számát befolyásolta a település nagysága, határtól és nagyobb központtól való távolsága, közlekedés-földrajzi, munkaerő- és ingatlanpiaci helyzete. Néhány esetben meghatározó volt a nemzetiségi jelleg, illetve egy-egy középiskola vagy főiskola jelenléte. Egyes falvakba az ún. migrációs csatornák kiépülése miatt érkezett sok bevándorló. Ilyen esetekben egyéb vonzó tényező hiányában a sok bevándorló csak átmenetileg élt a településen.

A letelepedési engedélyt Békés megyei lakosként megszerző erdélyiek többsége 2004-ben még a megyében élt.

6. A beilleszkedés színtere, a bevándorlás utáni változások

Az erdélyiek jelentős része viszonylag gyorsan általában az érkezés évében kapott letelepedési engedélyt. Nagy részük néhány éves várakozás után a magyar állampolgárságot is megszerezte. A letelepedés évében a felnőttek közel 30%-a kényszerült ingázásra. Az ingázók aránya a 2004-ben részletesen vizsgált településeken csökkent, és kisebb volt a helyi átlagnál, mivel a nagyobb távolságra ingázók egy része tovább költözött.

A bevándorlás utáni időszak nehézségei közül a legtöbben az anyagi gondokat, a lakás és munkahely megszerzését, illetve a hivatalos ügyintézkést említették. A többség azonban egyiket sem érezte igazán komoly problémának.

A legtöbben Magyarországon érzik inkább otthon magukat, de megmaradt az erdélyi kötődésük is. Gyakran járnak haza, és a kapcsolattartás más módjait is kihasználják. Vannak helyi barátai, és az áttelepült erdélyiek is gyakran segítik egymást. Számos Erdélyi Kör alakult, ezek működésének intenzitása napjainkra csökkent.

A vizsgált településeken a bevándorlók egyharmada költözött tovább, többségük a megyén kívülre. A külföldre vándorlók száma kevés, a visszavándorlás még csekélyebb.

A továbbvándorlás aránya az egyes településeknél 6% és 59% között mozog. Vannak települések, ahová sokan eleve ideiglenes szándékkal

költöztek, míg máshol a jó munkahelyi lehetőségekkel párosuló alacsony lakásárakkal lehet indokolni a kevés távozót.

A továbbszálló erdélyiek között kisebb arányban voltak házasságok, nők és nyugdíjasok, mint a helyben maradónál.

Főleg a városokban sokan új lakásba/házba költöztek az áttelepeülés óta. Ez a vizsgáló személyek mindegyikénél jobb életkörülményeket jelentett.

Az áttelepeült erdélyiek között több gyermek született, mint amennyi halálozás történt: ez részben a hazánál kedvezőbb korösszetétellel magyarázható.

A települések többségében találunk példát a helyiek és az erdélyiek közötti egyes házasságra.

Jellemző a társadalmi mobilitás. A döntő többségnél ez pozitív irányú. Sok olyan áttelepeült személy szerzett Magyarországon diplomát, akiknek nem értelmiségi szülei voltak.

7. A migráció hatása

A bevándorlás – kis mértékben – javított a megyei lakosság foglalkozási struktúráján. Az erdélyiek között a megyei népességhez képest magasabb arányban vannak fiatal munkaképes korúak, főleg diplomások. Viszonylag kevés inaktív felnőtt kereső és szakképzetlen munkás érkezett. A munkanélküliség napjainkig szinte ismeretlen fogalom körükben, hiszen aki nem talált munkát Békés megyében az nem itt telepedett le vagy rövid idő után továbbszálló.

A bevándorlás, majd az erdélyi családok áttelepeülés utáni létszámbeli gyarapodása pozitívan hatott a fogyó és elöregedő megye demográfiai mutatóira. A letelepedők megyei lakosságon belüli arányának maximuma nem haladta meg az 1%-t, ezért megyei szinten csak mérsékelni tudták a negatív folyamatokat. Egyes falvakban azonban e tekintetben is nagyobb volt a jelentőségük.

A helyi közéletben a diplomás bevándorlóknak volt a legnagyobb szerepe, többek között az orvosi ellátás, egyes iskolák szakos ellátottsága, valamint az Erdély felé irányuló testvérvárosi-, sport- és kulturális kapcsolatok kialakítása terén.

A bevándorló erdélyiek legális és az illegális kishatárforgalomban játszott szerepe egyértelmű, de nehezen mérhető.

Egyes iskolákban az 1990-es években kiemelkedően magas volt az erdélyi diákok aránya, hiszen az áttelepeülők gyermekei mellett sokan csak tanulni jártak a megyébe. Néhány iskola nélkülük létszámhiány miatt nem működött volna.

A bevándorlás mértéke miatt, illetve az áttelepeült újságírók hatására nőtt az Erdéllyel foglalkozó hírek száma a megyei médiában. A bevándorlókról viszont kevés szó esett.

Az erdélyiek szűkebb baráti körétől eltekintve a megye lakosságának identitását, politikai nézeteit érdemben nem befolyásolta a vándorlás.

8. Az egyes migrációk összehasonlítása

Az 1916. Évi kényszmigráció alapvetően átmeneti lakóhelyváltást eredményezett. Főleg székelyföldi falusi emberek érkeztek szervezett módon a megyébe

Az 1918 és 1941 utáni migráció spontán volt, kevesebben jöttek, de többnyire véglegesen telepedtek le a megyében. Sok köztisztviselő és közalkalmazott érkezett, magas volt a diplomások és a vasutasok, alacsony a szakmunkások aránya. Sok család települt át a szórvány magyar területekről.

Az 1987 után bevándorlók között az előzőekhez képest nagyobb arányban voltak szakmunkások és a Partiumból valamint Székelyföldről érkezők.

A Békés megyét különböző időkben érő migrációk között alig van közvetlen kapcsolat.

9. A diplomások vizsgálata

1918- tól kezdve nagy arányban voltak diplomások a menekültek, illetve a bevándorlók között. 1918 és 1941 után főleg jogász végzettségű köztisztviselők érkeztek, bár sok volt a tanár is. 1987-től kezdve főleg orvosok és pedagógusok telepedtek át Békés megyébe.

A diplomások a többi bevándorlóhoz képest:

- Kevésbé éltek rosszul Romániában.
- A kivándorlás előtt jellemzőbb volt a Románián belüli lakóhelyváltás.
- Nagyobb arányban jöttek Erdély távolabbi vidékeiről.
- Pontosabb képük volt Magyarországról.
- Jobban kötődnek Erdélyhez, erősebb a nemzeti identitásuk.
- Aktívabbak a közéletben.
- Több pozitív változás történt a bevándorlás utáni életükben (munkahelyi és lakáskörülmények),.
- Kisebb arányban vándoroltak tovább.
- A diplomások gyermekei többnyire eltérő értelmiségi pályát választottak és részben ezért nagy arányban hagyták el a megyét.

Konklúziók

Az eddig felsorolt megállapítások összegzéseként megállapítható, hogy:

1. A Békés megyébe irányuló romániai bevándorlás fontos részét képezi a legutóbbi két évtized Magyarországot érintő nemzetközi migrációjának, különösen a Kárpát-medencén belüli vándorlásnak, aminek számos sajátos

vonása van. Nem lehet egy tipikus centrum-periféria közti, munkaerőpiac által vezérelt migrációnak tekinteni, megkerülhetetlen tényező ugyanis a két ország kapcsolatát napjainkig megterhelő történelmi múlt, a gazdasági, vallási, kulturális, mentalitásbeli különbségek, továbbá Magyarország gyorsabb Európai Unió integrációja. Ugyanakkor ez a sajátos migrációs rendszer átalakulóban van, Románia politikai, gazdasági stabilizációja miatt.

2. A kutatómunka kezdetén megfogalmazott és a kutatási céloknál olvasható hipotézisek mindegyikét sikerült adatokkal, tényekkel alátámasztani. Egyes hipotézisek azonban kisebb korrekciókra, kiegészítésekre szorultak a részletes elemzések nyomán:
 - A megyébe áttelepülő diplomások között az országba bevándorlókhoz képest is sok volt az orvos és a pedagógus. A bevándorló diplomások a vártnál is nagyobb eltérést mutattak a többi erdélyi áttelepülthöz képest, elsősorban a származási hely, a bevándorlás oka és a társadalmi mobilitás tekintetében.
 - A bevándorlási engedélyt megszerzők között minimális volt a visszatelepülők száma.
 - A többség megszerezte ugyan a magyar állampolgárságot, de ez a bevándorlók egy részénél (köztük több diplomával rendelkező személyek és a mai Magyarország területén született bevándorlók is voltak) meglepően hosszú időt vett igénybe.
 - A Békés megyében letelepedett erdélyiek lakossághoz viszonyított aránya csak a vidéki Magyarország esetében nagyobb az országos átlagnál.
 - A földrajzi közelség szerepe a vártnál is nagyobb mértékben igazolódott. A megyében letelepedett román állampolgárok 16,9%-át három határhoz közeli városból két Békés megyei városba átköltözők adták, illetve a bevándorlók 11%-a a történelmi megyehatáron belül lépte át a trianoni határt.
 - Szintén a földrajzi közelséggel magyarázható, hogy a bevándorlók gyerekei mellett sok, állandó romániai lakóhelyét megőrző erdélyi diák tanult a megye iskoláiban.
 - Az egyes történelmi időszakokhoz köthető Erdélyből kiinduló migrációk közti közvetlen kapcsolat csak néhány településnél mutatható ki.
 - Az 1990-es évek második felében jellemző volt, hogy az idősebbek követték a korábban bevándorló gyerekeiket, ilyen jellegű migráció kisebb számban a jövőben is várható.
 - A felerősödő munkaerőpiaci hatások sajátos módon hatnak az erdélyiek Békés megyét érintő migrációjára. A bevándorlók felnőtté váló gyerekei, különösen a pénzügyi, gazdasági végzettséggel rendelkező diplomások nagy arányban költöznek Budapestre és annak vonzáskörzetébe.

3. Számos hasonlóság mutatható ki a magyarországi és a Békés megyei migráció között:
 - Döntően magyarok érkeztek.
 - Kevés a külföldre vándorlók és a visszaköltözők aránya.
 - A bevándorlók között közel fele-fele arányban vannak férfiak és nők.
 - Sok család érkezett és részben emiatt a magyarországinál jobb volt a korösszetételük.
 - 1990-ben érkeztek a legtöbben, ettől az évtől a többség már legálisan vándorolt be.
 - Beilleszkedtek a helyi társadalomba, és a többség Magyarországon érzi inkább otthon magát.
 - A bevándorlók között sok volt a szakmunkás és a diplomás.
4. Eltérések, Békés megyei sajátosságok is találhatóak:
 - A diplomásokon belül a többi megyéhez képest is sok az orvos és pedagógus.
 - A szülőföld közelségének meghatározó szerepe volt.
 - Viszonylag sok román származású érkezett a megye román nemzetiségű falvaiba.
 - A Magyarországra bevándorló román állampolgárok száma 1994 után néhány évig ingadozott, majd újra nőtt, ezzel szemben Békés megyében az 1990-es csúcs után folyamatosan csökkent.
5. A vizsgálat eredményei igazolták az erdélyiek bevándorlásával kapcsolatban a magyar szakirodalomban megjelent megállapításokat, következtetéseket, illetve egy kivétellel az 1990-es évek elején megfogalmazott előrejelzéseket is. A kivétel a cigányok által magas arányban lakott falvakba beköltöző erdélyiek konfliktusaival kapcsolatos félelmek jelentették, mivel ezek nem igazolódtak.
6. Számos elmélet, illetve a nemzetközi szakirodalomban leírt elméletek több eleme is igazolást nyert a kutatás során:
 - A vándorlásokat az objektív és szubjektív tényezők összefonódó hatásaként magyarázó kényszermodellek módszertana volt a legalkalmasabb az erdélyi migráció kutatására.
 - Jól alkalmazható volt a hálózatelmélet is, különösen az a megállapítás igazolódtak, hogy a hálózatok kiépülésével a kivándorlók egyre jobban reprezentálják a küldő közösséget.
 - A közgazdasági mikroelmélet, a migráció új közgazdaságtana, a világrendszer-elmélet, a kumulált okság, a migrációs rendszer és a letelepedési mintákra vonatkozó elméletek során megfogalmazott szabályszerűségek közül a II/2. pontban felsoroltakat sikerült a kutatás során felhasználni, és egyben igazolni. Ezek közül kiemelkedik két megállapítás. Az egyik, hogy a migrációs áramlások saját és folyamatosan változó struktúrát alakítanak ki (SALT, J., 2001). A másik az az észrevétel, hogy a letelepedés szempontjából fontosak a kilépés körülményei, a

bevándorlók társadalmi helyzete és a célország befogadókészsége (PORTES, A. – BÖRÖCZ J., 2001).

7. A szakirodalmi áttekintés során bemutatott elméletek, illetve azok egyes elemei túlhaladottá váltak vagy az erdélyiek migrációjának vizsgálatánál nem voltak hasznosíthatóak.
 - A nemzetközi migrációt kizárólag a bérek és a foglalkoztatás különbségeiből levezető közgazdasági makroelmélet és a bevándorlók letelepedésével foglalkozó asszimilációs elméletek az erdélyiek magyarországi bevándorlásának vizsgálatára nem alkalmasak.
 - A modern ipari társadalmak munkaerő-szükségleteiből kiinduló duális munkaerőpiaci elmélet (PIORE, M. J., 1979) különösen az alacsonyabb státuszú állásokkal kapcsolatos motivációs problémákra vonatkozó következtetés részben alkalmazható a magyarországi migráció elemzésére, de ezen belül a Békés megyét érintő bevándorlásra nem.
8. A külföldiek Magyarországot érintő migrációról publikált megállapításai között található a kutatás során igazolt, illetve cáfolt elem is:
 - Fullerton regisztrációs problémákra, a törvényes szabályozás hézagaira vonatkozó észrevételeit nemcsak a magyar kutatók véleménye, hanem az erdélyiek Békés megyei migrációjának vizsgálata is alátámasztja.
 - Patterson szerint a hazai románság és a bevándorlók között minimális volt a kapcsolat. Ez az 1990-ben megfogalmazott vélemény cáfolható.
9. A kutatás során elért fontosabb eredmények közül az alábbiak emelhetők ki:
 - A mikroszintű kutatással sikerült az Erdélyből kiinduló migrációnak olyan sajátosságait (beilleszkedés, továbbvándorlás, települések közti különbségek), okait vizsgálni, amelyek csakis ebben a dimenzióban tárhatók fel.
 - Sikerült feltárni az 1988 után áttelepültek társadalom-földrajzi jellemzőit.
 - A kutatás tisztázta a megyét érintő XX. századi migrációs hullámok közös vonásait és eltérő jellemzőit, illetve ezek okait.

A vizsgálat eredményeinek használhatósága a Magyarországra irányuló migráció kutatásában

1. Sikerült kiegészíteni és pontosítani a Békés megyében letelepedett erdélyiek adatait, illetve számos településen rögzíteni a 2004. évi migrációs állapotot, ami a későbbi mikroszintű vizsgálatok alapját jelentheti, így a kutatás hozzájárul ahhoz, hogy a megyét érintő bevándorlást a jövőben még inkább folyamatában és összefüggéseiben lehessen értelmezni.
2. A Békés megyei adatbázis összevethető az ország más részein elvégzett hasonló mikroföldrajzi kutatásokkal, így segítheti azok alaposabb elemzését.

3. A különböző módszerek alkalmazásával sikerült az egyes adatokat ellenőrizni, illetve ezek segítségével rámutatni arra, hogy a migrációval kapcsolatos hivatalos nyilvántartások a későbbi adatfeldolgozás szempontjából milyen hiányosságokat tartalmaznak.
4. A kutatómunka tapasztalatai alapján érdemes lenne összekapcsolni az eddig kialakított adatbázisokat, kiterjeszteni és összehangolni a mikroszintű vizsgálatokat, illetve pontosítani az egyes fogalmak használatát. Célszerű lenne továbbá a megyei megoszlás mellett a magyarországi térszerkezethez kapcsolódva is megvizsgálni a bevándorlók földrajzi elhelyezkedését.

A Kárpát-medencén belüli migráció jövőjének kutatása három fő területhez kapcsolódik, ezek az alábbiak: az újabb kivándorlás mértéke és iránya, illetve a migráció Erdély társadalmára gyakorolt hatása és végül a Magyarországon letelepedők vizsgálata. Annak érdekében, hogy ez utóbbi kérdést összefüggéseiben és folyamatában lehessen látni, szükség van a közelmúlt vándorlásainak minél alaposabb, kisebb területekre is kiterjedő részletes feltárására. A disszertáció ehhez kívánt hozzájárulni.

VI. Summary

1. Preface – objectives of the research

Hungary has considerably joined the migration between countries since the end of the 1980s, the special form of which is the migration of foreign Hungarians into the mother country. On 1st January 2003 116 thousand foreign citizens had residence permit in Hungary. Most of them lived in Middle Hungary, the second from the seven regions was the South Great Plain Region, in which 13% of the immigrants lived. (EKÉNE Z. I., 2003)

The registration problems connected with them and the often contradictory data and opinion on them make their research into a tighter field justified.

From the year 1987, more than 5000 people, most of whom are Hungarian, arrived in Békés county from Romania, mainly from the former Hungarian areas. One part of them has moved further, but the bigger part stayed in Békés county for a long time and many people live there even today.

In the course of the research through which I have investigated the twentieth-century immigration from the former Hungarian territories (now belonging to Romania) to Békés county I tried to find answers to the following questions:

- In what respect are certain waves of migration similar or different ? Are there any relations between them?
- Where did the immigrants come from? (From which county or settlement?)
- Why did they leave their native country?
- Why did they choose Békés county?
- How did their territorial distribution within Békés county develop?
- In what respect does the composition of the immigrants differ from the composition of the Hungarians in Romania or of the people living in Békés county according to some social specimens?
- Why did so many professional people immigrate? What are the characteristic features of this group?
- What changes followed in their lives in the years after their settlement? How successfully could they adapt to the new surroundings?
- What effect did they have on the local community?
- How did the migration appear in the media?
- What relations can be found between and among the important factors considering the immigration (e.g.: the place where they come from/country, residence, age, sex, marital status, school and qualification, occupation, the year of the immigration)?
- In what respect does the migration from Transylvania (Erdély) to Békés county differ from the Hungarian immigration and from the widely known rules of the international migration?

2. Methodology

The research of the immigration before 1945 was carried out with the use of the specialized literature on the given historic era and of the sources of archives unpublished.

Almost 4000 persons arrived from Romania and settled down in Békés county between 1987 and 1998. The most information about this community can be found in the documents issued by the ORFK (National Police Centre). But in the respect of the research this record has several deficiencies.

The record does not cover the following persons:

- Persons arrived after 1998²⁴⁰
- Immigrants temporarily staying in Békés county and learning there
- Resettled people who arrived between 1987 and 1998 but have only residence permits

The police registers are incomplete and do not contain the changes which have been taken place in the immigrants life.

The check and correction of the data was carried out in the following way:

- I chose 500 persons from the 3920 people immigrated to 1998. I checked their most important data. In the course of it it turned out that their registers were not only deficient but they also contained inaccurate data. In the case of these 500 persons I managed to record the most important changes (marital status, occupation, residence) to the summer of 2004.
- I succeeded to draw 350 immigrants into the questionnaire survey. Most of them arrived in Hungary between 1987 and 1998, but there were also such people among them who immigrated into the country later. The questionnaire was also filled in by some persons who later moved further from the county. With these questionnaires I intended to reveal the causes of the immigration, and the circumstances of life both in Romania and in Hungary. 100 of the 350 immigrants were interviewed and asked to fill in a more detailed questionnaire as well. The data collected with the help of the questionnaires were also suitable and adequate to reveal the relation between the different factors. The processing of the data was done with the help of the SPSS programme (cross-tables, correlations and Chi-Square Tests).
- The changes after the immigration in 11 settlements could be established in the case of all the Transylvanians settled down there. Using this, the local inhabitants living in certain settlements could be better compared with the immigrants.

²⁴⁰ After 1st March 1998 the immigrants were registered by the administrative office. A detailed register from the office was not available. I could not obtain a detailed register/record from them.

- A similar examination to this research was done in Szabolcs-Szatmár-Bereg county. That made it possible that I could make a comparison between the data of the two counties and that I could emphasize some special features in Békés county.

3. Historical Background in the mirror of literature

Migration often was a determinative factor in the history of Békés county.

At the beginning of the 18th century a lot of settlements were restored to life with the settling of the Highland Slovaks. (the Slovaks of Upper Hungary) Mainly Hungarians took part in the later migrations connected to the railway-construction and the development of the manufacturing industry. After that an attack of migration wave arrived in Békés county during World War I. More than 10,000 refugees arrived in the country from the Székely (Transylvanian) region after the attack of the Romanian army in the autumn of 1916. Most of them were village people who temporarily settled down in this county. After World War I a great many people immigrated to Hungary from Transylvania, which was annexed to Romania.

Between 1918 and 1921 further 5,000 persons arrived and most of them (mainly citizens and intellectuals) settled down with permanent purpose.

Several people came from settlements where the Hungarians lived in minority. Mainly civil servants and government officials with their families escaped from there. Neither did the county avoid the tragic migrations of World War II, the deportation of the Jews, or later the deportation of a part of Germans.

After the war thousands of Hungarians coming from Transylvania (today Romania) and from Upper Hungary (today Slovakia) settled down in Békés county, while, at the same time, 18,000 Slovaks left the area (KUGLER J., 1994). From that time on no important international migration took place for decades, first of all because of the closed socialist system.

4. The results of the research

4.1. The distribution of resettled people on the basis of their permanent addresses and places of birth

There are 72 settlements out of the 75 in Békés county where Hungarian immigrants live and 55 settlements where intellectuals from Romania live. Most Transylvanians moved to the former county town, Gyula. 3,920 persons live in the 72 settlements and 45% of them got a residence permit in the 5 towns (Gyula, Békéscsaba, Orosháza, Békés, Sarkad). The almost 4,000 resettled persons make the 1% of the population of the county. But studying the certain settlements

individually, the percentage from the population is very various, 0.09-6.35% in the villages and 0.4-1.83% in the towns.

In the case of most of the resettled persons only their places of birth were registered, but the settlement of a 5.3% could not be registered. Besides misspelling, the reason for that is that in a lot of cases they wrote down the Romanian name of the place of birth or many times you can find villages with the same name in the different counties of Romania. Most of the immigrants whose birthplaces cannot be determined are probably Transylvanians and beyond them, the 3,488 immigrants were born on the 390 settlements of the 16 counties of Transylvania. The others were born in Hungary, on the outside areas of Romania, and two of them were born in Germany.

The role of the vicinity of the border in the migration is shown by the fact that most people arrived from Bihar and Arad counties (the 39.8% and 20.76% of the resettled), but Bihar is only the third while Arad is the tenth in the row of the counties in the aspect of the Hungarian population. The three counties (Harghita, Kovászna, Maros) in the Székely region which give home for the 45% of the Transylvanian Hungarians gave only the 20.6% of the resettled immigrants.

In the case of the intellectuals it is not very typical. A further difference is that researching their places of birth the role of the border is less characteristic. Bihar county is the first in both ranks but it counts the 39.8% of the total immigrants while just 29% of the intellectuals.

The Hungarian population of the three settlements in the counties neighbouring Hungary (Arad, Nagyvárad, Nagyszalonta) gives the 7.2% of the Hungarians in Romania and 41.5% of the resettled people born in Transylvania was born in these three towns. Considering the birthplace of the intellectuals living in Békés county the participation of these three towns is 29.3%. Nagyszalonta is outstanding in the aspect of migration towards Békés county. Most of the immigrants and resettled intellectuals were born there. The 730 former Nagyszalonta people resettled before 1988 give the 5.8% of the Hungarian population of the town in 1992.

Although there can be a great distance between the immigrants' birthplace and their last residence before the emigration, on the basis of the questionnaire involving 500 persons it can be stated that 61.7% of the immigrants lived at their birthplace before the emigration. In the case of a further 18.3% of them the birthplace is not the same as the residence, but both settlements can be found within the same county.

4.2. The comparison of the resettled people with the population of Békés county and the Hungarians in Romania

The resettled people represent well the Hungarians living in Romania and they show some similarities with the population of the mother country.

51.6% of the Hungarians in Romania are women (VARGA E. A., 1996) and the same value for the resettled Romanian people (mainly Hungarians) is 51.3%.

Nevertheless this rate was the result of a longer period, because among the first 2000 resettled people there were much more men.

The people coming from Romania and those living in Békés county are town-dwellers according to the same value (64% and 63%). Of course the composition of the resettled differs from the local population, mainly in the aspect of the age.

The percentage of the children and the old is smaller in the case of the resettled people than in the sender or the receiver societies. The difference in the case of the old can be moderated by the fact that from 1993 the number of incoming pensioners has been increasing.

There is a huge difference between the percentage of the county- population and the percentage of the intellectuals resettled in the county.

4.3. Distribution of occupation

Most of the adult immigrants were skilled workers. Only few unskilled workers and simple white-collar workers arrived, but people in enterprises and ventures or agricultural workers were the fewest in number.

The 8.6% of the resettled people (338 persons) is intellectual. This rate among the Romanian Hungarians was 3.05% in 1992 (VARGA E. A., 1996). The biggest group of the intellectuals registered as resettled settled in Békéscsaba between 1987 and 1998 and it is the 10.6% of the Transylvanians.

There was a survey in the county town in 1990 when the percentage of higher educated people was studied among the population above 25 and the outcome was 11.8% (Hungarian census, 1990) and it was the lowest within the rates of the county towns on the Great Plain. The same value in the same year among the Transylvanians resettled and living in Békéscsaba was 27.7%. This rate was enough just for the 1% of the intellectuals of Békéscsaba, nevertheless the concentration of the Transylvanian intellectuals was much bigger than this at some places. They gave almost the 1/3 of the teachers of the Music Secondary School for years and in 1996 five from the 48 teachers of the Kőrösi Csoma Sándor College were from Romania (10.4% of the teachers).

The high value of resettled doctors is typical again of both the county and the county town. While 1% of the population of the county came from Romania, 10% of the doctors of the county came from there. The successful resettlement of most of the intellectuals coming from Transylvania can be surely connected to the 'lack of intellectuals' in the county and the town which is shown by the fact that in the country there are 34 doctors for 10,000 people while the same number in Békés county is only 24.

4.4. The comparison of the immigrants in Békés county with the Transylvanians coming to Hungary and to Szabolcs-Szatmár-Bereg county

It was in 1990 when most people arrived not only in Hungary but also in the two counties (Békés and Szabolcs-Szatmár-Bereg) investigated separately. After that the number of the immigrants decreased year by year. The other common feature is that most of the immigrants were Hungarians, many of whom arrived with their family and had several qualifications. Szabolcs-Szatmár-Bereg county is bordering on Romania and in the same way as in the case of Békés county, most Transylvanians came from the neighbouring Romanian counties and moved into bigger settlements or into villages near the border. There were more women than men in both counties.

There are also some differences that can be shown. Immigrants like doctors and teachers were higher in number within the class of qualified people in Békés county (65.1% of all the resettled professionals) than in the other county as there were only few vacant jobs on the field of intellectual professions (lawyer, economist, engineer, etc.).

4.5. The ethnic distribution of the immigrants

Most of the people who emigrated from Romania were Hungarians, but among the immigrants there were Romanian, German, Slovakian, Serbian and Gipsy people as well. From among the non-Hungarians, most immigrants were Romanian. Those whose both parents are Romanian runs to 3% out of the total Transylvanian immigrants but this rate increases to 6.2% if we include those whose mother or father is Romanian. These 234 persons can be found on 35 settlements of the county, but 50% of them live only on 5 settlements: in the 10 biggest towns and on three frontier settlements which are partly ethnic Romanian settlements. Méhkerék rises from the 5 settlements as more Romanians from Transylvania immigrated there than Hungarians. This is the only settlement of this kind in Békés county. Comparing the Romanian and Hungarian immigrants, besides the different numbers, we can notice two significant differences: in the case of the Romanians there are fewer women and fewer persons settled in a town.

4.6. Migration and social mobility of Transylvanians after immigration

11 settlements (the county town, 4 other towns and 6 villages) were involved in this research. 32% of the county population live on this settlements. Until 1998 1,082 Transylvanians (28.9% of the whole immigrants from Romania) settled down on the 11 settlements. Although, after 1998, there were new immigrants arriving, too and many children were born in the Transylvanian families, the increase in number could not balance the extent of death and further migration. In the summer of 2004 only 859 persons, 79.4% of the original number lived on the

11 settlements. It occurred on 3 settlements that somebody moved back to Romania, but it was not significant. Only few people did it, the majority moved further in another part of Hungary.

Investigating the age of people who live in the 11 settlements and who removed from there, we can state that it is the 30-year-old people who move further in the first place. The rate of the women within the immigrants staying there increased from 50.9% to 52.8 %, because men (especially unmarried men) removed on a bit larger scale than women.

In contrast to the others, the number of the Transylvanian increased in two villages. One of them is situated in the frontier, the other one is near the county town. Many persons who arrived later (only between 1994 and 2004) and found a job in the county town moved into the latter. Because of the high prices of the real estates they bought a house in the near village and commute to Békéscsaba from there.

4.7. Social mobility

In the eleven settlements we can find a lot of people who arrived as students and graduated until the summer of 2004. In the case of the majority of this group it can be considered intergeneration-mobility, because their parents were manual workers or white-collar workers without degree. As part of the intergeneration-mobility even the children of unskilled parents either became skilled workers or passed the school-leaving examination.

We can also find examples for intra-generation (career)-mobility: obtaining a degree as an adult, a new university-degree, a doctorate, or an appointment as a manager, a chief medical officer, a head of department or as a member of the local authority.

In respect of circumstances of life an unambiguously positive change can be noticed among the immigrants with university degree. While 48.8% of all the Transylvanians settled in Békéscsaba moved to another flat, this rate is 68.85 in the case of the graduates. According to the survey, the moves always meant better circumstances of life among the 50 graduates. In the summer of 2004 none of the 23 respondent doctors lived in the flat they bought (or got as official) at the immigration, 11 of the doctors lived in their 3rd or 4th flat in Hungary and 17 of them found their circumstances very good.

5. Final conclusions

The answers to the questions raised at the beginning of the research are as follows:

- There are significant differences between the migratory flows. During World War I refugees most of whom settled there only temporarily arrived in the country. Most refugees came from the villages of Székelyföld. After the First and Second World War fewer people arrived in the county from Transylvania,

but this migration resulted in a permanent settling down. Many clerks and intellectuals immigrated in the county especially from settlements where the Hungarians lived in minority. Between 1988 and 2004, a great part of the immigrants were also graduate, but only in lower rate than it was in the case of the immigrants after the World Wars. From the end of the 80s the majority arrived from the area near the border. Until 1990 there were a lot of refugees, but after that people began to immigrate because of economic reasons and came legally to Hungary. There is no considerable connection between the migratory flows.

- In 1916 the refugees were placed in an organized way in Békés county. After 1918 and 1939, people who either have relatives, acquaintances there or were able to find a job easily because of their qualifications (railwaymen, lawyers, teachers) came in the county. After 1988 several immigrants chose the county, because it is neighbouring with Romania. Others were attracted by the employment (doctors, teachers) possibilities.
- Most immigrants moved in the frontier villages or in the bigger towns within the county.
- In several respect the composition of the immigrants is similar to the main social features of the Hungarians in Romania or of those living in Békés county but differences can also be revealed. There are more employees, graduates and skilled workers among the immigrants than within the local or Transylvanian communities. Most graduates had greater chances at the 'labour market' than the other immigrants. Many of the children of the immigrant graduates moved further after having finished their studies in Hungary.
- Most of the immigrants have been living in Békés county for 14 years. The degree of staying at the place, the new flats, the improving positions at workplace, a relatively great number of mixed marriages/the relatively numerous mixed marriages show a fast adapting to the situation. According to the majority sometimes it occurs that the local people have unpleasant attitudes to them, but the greater part of their problems does not derive from their origins.
- /A considerably vast number of Transylvanians can be found at some workplaces (schools, hospitals). We can find company director, head of department, head of school, head physician or even member of self-governing among them. Some schools without the Transylvanian students studying there would face up to a lack of the number of students, and the school could be in danger of being closed. The immigrants positive effect on society can be revealed on another two fields. One of them is the twin-town network between Békés county and Transylvania (Erdély) on the fields of cultural and sports connections. The role of the immigrants in the economic relations is not too important because of the small number of the resettled economists, engineers and people in enterprises or ventures. The other important field is demography. They had a very important role in the moderation of the natural decrease in

number or of the losses caused by migration. It was especially strong between 1988 and 1990 as, after that, there was an increase in the rate of the elderly immigrants or a part of the young began to move on.

- The effect of the Transylvanian immigrants represents itself only indirectly in the county media. A lot of news is about Transylvania, about the cultural and sports connections, but there are only few words directly about the immigrants.
- We can find the most important relations between the age, the arrival, the place of birth, the qualifications of the immigrants and the size, the characteristics of the workplace and the geographical setting of the settlements in Békés county. In the beginning the migration went on between the frontier areas and few graduates, children or elderly men arrived. Later immigrants arrived from more remote areas in Békés county and this migration referred to more and more settlements. There was an increase in the role of the settlements near Békéscsaba because of the commuting possibilities and the cheap flats or houses. The moving on depends on the qualifications of the immigrants and the employment opportunities, but the marital status and sex also have some role in it. A close relation can be found between social mobility and qualifications. There is an increase in the rate of the graduates, the children and the mainly of the elderly. Most of the graduates are doctors or teachers, because they had good chances to get the suitable employments.

This specific migration departs from the known rules of migration in several cases:

- The immigrants have rather accurate information about the country, and they did not even chose their first domiciles with temporary aims.
- Women participate in migration in same proportion.
- Many families removed, the members of families arrived mostly together.
- There is no precedent for returning among the immigrants who got permission to reside.
- Many people moved to smaller settlements than they had lived before.
- Relatively few unqualified people removed.

Many migration rules are valid also in this case:

- The majority removed to a short distance.
- Among the immigrants we can find people who were satisfied with their former circumstances.
- There are a great many professionals among the immigrants.

Differences result primarily from the fact that the majority of Rumanian immigrants is Hungarian and most of them come from the cross-border regions with their families.

VII. Ábrák és táblázatok jegyzéke

Ábrák jegyzéke

1. ÁBRA: MENEKÜLTEK 1916-BAN ÉS 1920-BAN BÉKÉS MEGYE TELEPÜLÉSEIN	HIBA! A KÖNYVJELZŐ NEM LÉTEZIK.
2. ÁBRA: AZ ÁTTELEPÜLTEK LAKOSSÁGON BELÜLI ARÁNYA A MEGYE VÁROSAIBAN	42
3. ÁBRA: A LEGJELENTŐSEBB MIGRÁCIÓS CSATORNÁK ROMÁNIA ÉS BÉKÉS MEGYE KÖZÖTT (1988-1998).....	48
4. ÁBRA: VONZÁSRENDSZEREK AZ I. VILÁGHÁBORÚ ELŐTT (GAZDASÁGI VONZÁS).....	51
5. ÁBRA: A 18 ÉV FELETTI ERDÉLYI BEVÁNDORLÓK CSALÁDI ÁLLAPOT SZERINTI MEGOSZLÁSA BÉKÉS MEGYÉBEN (ÉRKEZÉS ÉVÉBEN, 1964-1998, N=2887 FŐ)	59
6. ÁBRA: A 18 ÉV FELETTI ERDÉLYI BEVÁNDORLÓ FÉRFIAK CSALÁDI ÁLLAPOT SZERINTI MEGOSZLÁSA BÉKÉS MEGYÉBEN (ÉRKEZÉS ÉVÉBEN, N=1355 FŐ)	59
7. ÁBRA: A 18 ÉV FELETTI ERDÉLYI BEVÁNDORLÓ NŐK CSALÁDI ÁLLAPOT SZERINTI MEGOSZLÁSA BÉKÉS MEGYÉBEN (ÉRKEZÉS ÉVÉBEN, 1964-1998, N=1532 FŐ)	60
8. ÁBRA: A ROMÁN SZÁRMAZÁSÚ BEVÁNDORLÓK SZÁMA TELEPÜLÉSENKÉNT BÉKÉS MEGYÉBEN (FŐ)	HIBA! A KÖNYVJELZŐ NEM LÉTEZIK.
9. ÁBRA: A HÁZAS BEVÁNDORLÓK MEGOSZLÁSA A HÁZASTÁRS SZÁRMAZÁSA ALAPJÁN (KÉRDŐÍVES FELMÉRÉS, 2004, N=350)	80
10. ÁBRA: A BÉKÉSCSABÁRA KÖLTÖZŐ 18 ÉVEN FELÜLI ERDÉLYIEK CSALÁDI ÁLLAPOT SZERINTI MEGOSZLÁSA (AZ ÁTTELEPÜLÉS ÉVÉBEN 497 FŐ SZÁZALÉKOS MEGOSZLÁSA)	83
11. ÁBRA: A BÉKÉSCSABÁRÓL ELKÖLTÖZÖTT 18 ÉVEN FELÜLI ERDÉLYIEK CSALÁDI ÁLLAPOT SZERINTI MEGOSZLÁSA (2004-BEN 155 FŐ SZÁZALÉKOS MEGOSZLÁSA)	83
12. ÁBRA: A BEVÁNDORLÓ ERDÉLYIEK ÁTFOGÓ VIZSGÁLATÁBAN ÉRINTETT TELEPÜLÉSEK BÉKÉS MEGYÉBEN.....	HIBA! A KÖNYVJELZŐ NEM LÉTEZIK.
13. ÁBRA: A 1998-IG LETELEPEDETT ERDÉLYI DIPLOMÁSOK MEGOSZLÁSA AZ ÉLETÜKBEN 2004-IG BEKÖVETKEZETT LEGFONTOSABB VÁLTOZÁSOK ALAPJÁN (N=101 FŐ)	95
14. ÁBRA: A BEVÁNDORLÓ ERDÉLYI DIPLOMÁSOK ÁTFOGÓ VIZSGÁLATÁBAN ÉRINTETT TELEPÜLÉSEK BÉKÉS MEGYÉBEN	HIBA! A KÖNYVJELZŐ NEM LÉTEZIK.
15. ÁBRA: AZ ORVOSOK ÉS A PEDAGÓGUSOK ARÁNYA A BEVÁNDORLÓ DIPLOMÁSOKON BELÜL (1964-1998) N=143.....	101
16. ÁBRA: AZ ORVOSOK ÉS A PEDAGÓGUSOK ARÁNYA AZ 1998-IG BEVÁNDOROLT ÉS HELYBEN MARADÓ DIPLOMÁSOKON BELÜL N=94.....	101
17. ÁBRA: AZ ORVOSOK ÉS A PEDAGÓGUSOK ARÁNYA AZ 1998 UTÁN BEVÁNDORLÓKON ÉS A MAGYARORSZÁGON DIPLOMÁT SZERZŐ FIATALOK EGYÜTTES SZÁMÁN BELÜL N=48.102	
18. ÁBRA: A BEVÁNDORLÓK TÉRBELI MOBILITÁSA (1987-2004, 11 TELEPÜLÉS ADATAI	104
19. ÁBRA: A BEVÁNDORLÓK TÉRBELI MOBILITÁSA AZ ADATPONTOSÍTÁS ALAPJÁN (1987-2004 N=500)	104
20. ÁBRA: AZ ERDÉLYI BEVÁNDORLÓK MEGOSZLÁSA SZÁRMAZÁSI HELYÜK SZERINT (N=500).....	105
21. ÁBRA: BÉKÉS MEGYE LAKOSSÁGÁNAK MEGOSZLÁSA NEM ÉS ÉLETKOR SZERINT (2004)	HIBA! A KÖNYVJELZŐ NEM LÉTEZIK.
22. ÁBRA: AZ 500 FŐS MINTA MEGOSZLÁSA NEM ÉS ÉLETKOR SZERINT (2004)	HIBA! A KÖNYVJELZŐ NEM LÉTEZIK.

23. ÁBRA: AZ ÁTTELEPÜLTEK RELATÍV SZÁZALÉKOS GYAKORISÁGA A MAGYAR ÁLLAMPOLGÁRSÁG MEGSZERZÉSÉIG ELTELT ÉVEK SZÁMA ALAPJÁN (AZ ÉRKEZÉS ÉVÉHEZ KÉPEST, N=500).....	107
24. ÁBRA: A BEVÁNDORLÓK CSALÁDI ÁLLAPOTÁNAK VÁLTOZÁSAI (N=500)	108
25. ÁBRA: AZ ÁTTELEPÜLT ERDÉLYIEK ÁLTAL HASZNÁLT LAKÁSOK SZÁMA (N=350, 2004)	116
26. ÁBRA: A BEVÁNDORLÓK HAZAJÁRÁSÁNAK GYAKORISÁGA (N=350, 2004).....	118
27. ÁBRA: A BEVÁNDORLÓK MEGOSZLÁSA A SZÜLŐFÖLDHÖZ ÉS MAGYARORSZÁGHOZ VALÓ VISZONYUK ALAPJÁN (2004).....	118
28. ÁBRA: A DIPLOMÁSOK MEGOSZLÁSA MAGYARORSZÁGI BARÁTAIK SZÁRMAZÁSA ALAPJÁN (N=60, 2004)	123
29. ÁBRA: AZ ELSŐ MAGYARORSZÁGI MUNKAHELY MEGSZERZÉSÉNEK IDEJE A BÉKÉS MEGYÉBE ÁTTELEPÜLT DIPLOMÁSOKNÁL (N=60)	124
30. ÁBRA: ÁTTELEPÜLT ORVOSOK ELÉGEDETTSÉGI MUTATÓI (N=23).....	125

Táblázatok jegyzéke

1. TÁBLÁZAT: ERDÉLYI MENEKÜLTEK SZÁMA BÉKÉS MEGYÉBEN (1916-1917).....	31
2. TÁBLÁZAT: A SZÁZ FŐNÉL TÖBB ERDÉLYI MENEKÜLTET BEFOGADÓ BÉKÉS MEGYEI TELEPÜLÉSEK.....	32
3. TÁBLÁZAT: MENEKÜLTEK SZÁMA BÉKÉS MEGYÉBEN (1916, 1920)	35
4. TÁBLÁZAT: AZ ERDÉLYBŐL 1918 ÉS 1920 KÖZÖTT BÉKÉS MEGYÉBE MENEKÜLTEK FOGLALKOZÁS SZERINTI MEGOSZLÁSA	36
5. TÁBLÁZAT: ERDÉLYI TELEPÜLÉSEK, MELYEBŐL CSAK VASUTASOK ÉRKEZTEK BÉKÉS MEGYÉBE (1918-1920).....	36
6. TÁBLÁZAT: A BÉKÉS MEGYÉBEN ÉLŐ MENEKÜLTEK SZÁRMAZÁSI HELYE (1920).....	37
7. TÁBLÁZAT: ERDÉLYI TELEPÜLÉSEK SORRENDJE A BÉKÉS MEGYÉBEN ÉLŐ MENEKÜLTEK SZÁRMAZÁSI HELYE ALAPJÁN (1920).....	37
8. TÁBLÁZAT: A BÉKÉS MEGYÉBE LETELEPEDETT ERDÉLYIEK SZÁRMAZÁSI HELYE (ELSŐ 10 TELEPÜLÉS, 1964-1998).....	40
9. TÁBLÁZAT: A BÉKÉS MEGYÉBE ÁTTELEPÜLT NAGYSZALONTAIK ROMÁNIAI LAKÓHELY SZERINTI MEGOSZLÁSA (1987-1998).....	40
10. TÁBLÁZAT: A BÉKÉS MEGYÉBEN ÉLŐ ERDÉLYIEK (500 FŐS MINTA) MEGOSZLÁSA A SZÜLETÉSI HELY ÉS AZ ÁTTELEPÜLÉS ELŐTTI UTOLSÓ LAKÓHELY KÖZTI ELTÉRÉS ALAPJÁN	41
11. TÁBLÁZAT: A BÉKÉS MEGYÉBEN ÉLŐ ERDÉLYIEK MEGOSZLÁSA LAKÓHELYÜK SZERINT (ELSŐ 10 TELEPÜLÉS, 1998-IG).....	42
12. TÁBLÁZAT: AZ EGYES BÉKÉS MEGYEI TELEPÜLÉSCSOPORTOK RÉSZESEDÉSE A MEGYE LAKOSSÁGÁBÓL, ILLETVE AZ ERDÉLYI BEVÁNDORLÓKBÓL	44
13. TÁBLÁZAT: A ROMÁNIAI ÉS BÉKÉS MEGYEI TELEPÜLÉSEK KÖZTI LEGGYAKORIBB MIGRÁCIÓS CSATORNÁK.....	48
14. TÁBLÁZAT: EGYES ROMÁNIAI VÁROSOKBÓL SZÁRMAZÓ BEVÁNDORLÓK BÉKÉS MEGYÉN BELÜLI SZÉTSZÓRÓDÁSÁNAK MÉRTÉKE	49
15. TÁBLÁZAT: ROMÁNIAI VÁROSOK RÉSZESEDÉSE NÉHÁNY BÉKÉS MEGYEI TELEPÜLÉSRE IRÁNYULÓ BEVÁNDORLÁSBÓL	49
16. TÁBLÁZAT: AZ EGYES ERDÉLYI VÁROSOKBÓL ÁTTELEPÜLTEK LEGFONTOSABB BÉKÉS MEGYEI CÉLÁLLOMÁSAI.....	50
17. TÁBLÁZAT: A NAGYSZALONTÁRÓL ÁTTELEPÜLTEK CSALÁDNEVEINEK GYAKORISÁGA NÉHÁNY BÉKÉS MEGYEI TELEPÜLÉSEN	52
18. TÁBLÁZAT: A BÉKÉS MEGYÉBEN ÉLŐ ERDÉLYIEK MEGOSZLÁSA A TELEPÜLÉSVÁLTÁS TÍPUSA SZERINT (1987-1998, N=500)	53
19. TÁBLÁZAT: A ROMÁNIÁBÓL BÉKÉS MEGYÉBE BEVÁNDORLÓK MEGOSZLÁSA AZ ÉRKEZÉS ÉVE SZERINT (1964-1998).....	55
20. TÁBLÁZAT: A NAGYSZALONTAI, A CSÍKSZEREDAI ILLETVE AZ ÖSSZES ROMÁNIAI BEVÁNDORLÓ MEGOSZLÁSA AZ ÉRKEZÉS ÉVE SZERINT	56
21. TÁBLÁZAT: AZ ERDÉLYI BEVÁNDORLÓK NEMEK SZERINTI MEGOSZLÁSA AZ ÉRKEZÉS ÉVE SZERINT.....	57
22. TÁBLÁZAT: AZ ERDÉLYI BEVÁNDORLÓK CSALÁDI ÁLLAPOT SZERINTI MEGOSZLÁSA AZ ÉRKEZÉS ÉVE SZERINT.....	57
23. TÁBLÁZAT: A BEVÁNDORLÓK ÉLETKORA ALAPJÁN SZÁMÍTOTT KÖZÉPÉRTÉKEK (BÉKÉS MEGYE, 1964-1998).....	58

24. TÁBLÁZAT: KORCSOPORTONKÉNTI MEGOSZLÁS BÉKÉS MEGYE LAKÓNÉPESSÉGÉN BELÜL, ILLETVE A ROMÁNIAI BEVÁNDORLÓK KÖRÉBEN.....	62
25. TÁBLÁZAT: A ROMÁNIÁBÓL MAGYARORSZÁGRA BEVÁNDOROLT SZEMÉLYEK MEGOSZLÁSA FŐBB KORCSOPORTONKÉNT (1988-1995).....	62
26. TÁBLÁZAT: A BÉKÉS MEGYÉBE BEVÁNDORLÓK FOGLAKOZÁS SZERINTI MEGOSZLÁSA ÉVENKÉNT (FŐ)	63
27. TÁBLÁZAT: A BÉKÉS MEGYÉBE BEVÁNDORLÓK FOGLAKOZÁS SZERINTI MEGOSZLÁSA ÉVENKÉNT (%).....	64
28. TÁBLÁZAT: AZ ÁTTELEPÜLT AKTÍV KERESŐK FOGLALKOZÁS SZERINTI MEGOSZLÁSA SZABOLCS-SZATMÁR-BEREG ÉS BÉKÉS MEGYÉKBEN (1988-1995)	65
29. TÁBLÁZAT: AZ ÉRTELMSÉGIK BEVÁNDORLÁSÁNAK SZÁZALÉKOS MEGOSZLÁSA SZABOLCS-SZATMÁR-BEREG ÉS BÉKÉS MEGYÉKBEN	67
30. TÁBLÁZAT: AZ ÁTTELEPÜLT DIPLOMÁSOK FOGLALKOZÁS SZERINTI MEGOSZLÁSA SZABOLCS-SZATMÁR-BEREG ÉS BÉKÉS MEGYÉKBEN	68
31. TÁBLÁZAT: BÉKÉS MEGYÉBEN ÉS A MEGYESZÉKHELYEN ÉLŐ ERDÉLYI ÉRTELMSÉGIK FOGLAKOZÁS SZERINTI MEGOSZLÁSA	69
32. TÁBLÁZAT: A BÉKÉS MEGYÉBE ÁTTELEPÜLT ROMÁNOK MEGOSZLÁSA TELEPÜLÉSENKÉNT	71
33. TÁBLÁZAT: A ROMÁN SZÁRMAZÁSÚAK ARÁNYA A BÉKÉS MEGYÉBE BEVÁNDOROLT ERDÉLYIEKEN BELÜL.....	72
34. TÁBLÁZAT: A LEGTÖBB ROMÁN NEMZETISÉGŰ ÁLTAL LAKOTT BÉKÉS MEGYEI TELEPÜLÉSEK RÉSZESEDÉSE A ROMÁN NEMZETISÉGŰ BEVÁNDORLÓKBÓL.....	72
35. TÁBLÁZAT: A ROMÁN BEVÁNDORLÓK ÉS AZ ÖSSZES ÁTTELEPÜLT ÖSSZEHASONLÍTÁSA NÉHÁNY FONTOSABB TÁRSADALOM-FÖLDRAJZI MUTATÓ ALAPJÁN	73
36. TÁBLÁZAT: A BEVÁNDORLÓ ROMÁNOK ÉS A ROMÁN NEMZETISÉGŰEK LÉTSZÁMA NÉHÁNY BÉKÉS MEGYEI TELEPÜLÉSEN	76
37. TÁBLÁZAT: A KÉT LEGJELENTŐSEBB ROMÁN NEMZETISÉGŰ BÉKÉS MEGYEI FALU NEMZETISÉGI VISZONYAINAK ÉS AZ ERDÉLYI ROMÁNOK BEVÁNDORLÁSÁNAK ALAKULÁSA (1990-2001).....	77
38. TÁBLÁZAT: A BÉKÉSCSABÁRA ÁTTELEPÜLT ERDÉLYIEK FONTOSABB VÁNDORLÁSI ÉS DEMOGRÁFIAI MUTATÓI (1998-2004)	81
39. TÁBLÁZAT: AZ 1998-IG BÉKÉSCSABÁRA ÁTKÖLTÖZÖTT SZEMÉLYEK ÉLETKORA 2004-BEN	82
40. TÁBLÁZAT: AZ EGYES NÉPESSÉGCSONTOK SÚLYPONTJA.....	86
41. TÁBLÁZAT: A BEVÁNDORLÓK SZÁMÁNAK VÁLTOZÁSA (1990-2001).....	87
42. TÁBLÁZAT: A VIZSGÁLT TELEPÜLÉSEKEN ÉLŐ 18 ÉV FELETTI ERDÉLYIEK CSALÁDI ÁLLAPOT SZERINTI MEGOSZLÁSÁNAK VÁLTOZÁSAI (1990-2001).....	89
43. TÁBLÁZAT: A VIZSGÁLT TELEPÜLÉSEKEN ÉLŐ ERDÉLYIEK ÉL ETKOR SZERINTI MEGOSZLÁSÁNAK VÁLTOZÁSAI (1990-2001).....	90
44. TÁBLÁZAT: A BEVÁNDORLÓ ERDÉLYIEK LÉTSZÁMÁNAK VÁLTOZÁSA AZ EZT BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK ALAPJÁN (1998-2004)	90
45. TÁBLÁZAT: A BÉKÉS MEGYÉBEN ÉLŐ ERDÉLYIEK ÉLETKOR SZERINTI MEGOSZLÁSA NÉHÁNY TELEPÜLÉSEN (2001)	91
46. TÁBLÁZAT: AZ EGYES TELEPÜLÉSEKEN ÉLŐ ERDÉLYI FOGLALKOZTATOTTAK ÖSSZEHASONLÍTÁSA AZ ÖSSZES FOGLALKOZTATOTTAL AZ INGÁZÁS TERÉN (2001).....	93
47. TÁBLÁZAT: A NEMEK SZERINTI MEGOSZLÁS VÁLTOZÁSAI AZ ERDÉLYI BEVÁNDORLÓK KÖRÉBEN NÉHÁNY BÉKÉS MEGYEI TELEPÜLÉSEN (1998-2004).....	94

48. TÁBLÁZAT: A DIPLOMÁSOK ARÁNYA A LAKOSSÁGHOZ VISZONYÍTVA AZ EGYES KÖZÖSSÉGEKBEN (2001)	96
49. TÁBLÁZAT: AZ ERDÉLYI DIPLOMÁSOK SZÁMA ÉS A TELEPÜLÉSEKEN ÉLŐ DIPLOMÁSOKON BELÜLI ARÁNYA (14 TELEPÜLÉS, 2001).....	96
50. TÁBLÁZAT: AZ ERDÉLYI DIPLOMÁSOK SZÁMÁNAK VÁLTOZÁSA NÉHÁNY BÉKÉS MEGYEI TELEPÜLÉSEN 1998 ÉS 2004 KÖZÖTT	97
51. TÁBLÁZAT: AZ ERDÉLYIEK DIPLOMÁSOKON BELÜLI MAGAS ARÁNYÁVAL ÖSSZEFÜGGŐ TÉNYEZŐK JELENTŐSÉGE NÉHÁNY BÉKÉS MEGYEI TELEPÜLÉSEN	99
52. TÁBLÁZAT: ILLESZKEDÉS PRÓBA AZ ÖSSZES ÁTTELEPÜLTRE ILLETVE AZ 500 FŐS MINTÁRA VONATKOZÓAN	103
53. TÁBLÁZAT: A BEVÁNDORLÓ ERDÉLYIEK FOGLALKOZÁS SZERINTI MEGOSZLÁSÁNAK VÁLTOZÁSAI (N=500)	108
54. TÁBLÁZAT: A RANGSKÁLÁN MÉRT VÁLTOZÓK KÖZÖTT SZÁMÍTOTT SPEARMAN-FÉLE RANGKORRELÁCIÓS EGYÜTTHATÓK.....	109
55. TÁBLÁZAT: A SZÁRMAZÁSI HELY ÉS AZ ÉRKEZÉS IDEJE KÖZTI KAPCSOLAT	110
56. TÁBLÁZAT: A TOVÁBBKÖLTÖZÉS ÉS AZ ÉLETKORI KATEGÓRIÁK KÖZTI ÖSSZEFÜGGÉS	111
57. TÁBLÁZAT: AZ ÖSSZES BEVÁNDORLÓ ÉS A KÉRDŐÍVES FELMÉRÉSBE BEVONT ERDÉLYIEK FONTOSABB ADATAINAK ÖSSZEHASONLÍTÁSA	112
58. TÁBLÁZAT: A TELEPÜLÉS- ÉS MEGYEVÁLTÁS GYAKORISÁGA A BEVÁNDORLÁS ELŐTT (N=350).....	113
59. TÁBLÁZAT: AZ ERDÉLYI BEVÁNDORLÓK SZÜLEINEK VALLÁSI MEGOSZLÁSA (N=350)	113
60. TÁBLÁZAT: AZ ÁTTELEPÜLTEK TESTVÉREINEK LAKÓHELY SZERINTI MEGOSZLÁSA (N=309).....	114
61. TÁBLÁZAT: AZ ÁTTELEPÜLTŐK MEGOSZLÁSA GYERMEKEIK SZÁMA ALAPJÁN (N=350)	115
62. TÁBLÁZAT: A BEVÁNDORLÓ ERDÉLYIEK ELSŐ ÉS JELENLEGI LAKÁSÁNAK MEGÍTÉLÉSE (N=350, 2004)	117
63. TÁBLÁZAT: A MAGYARORSZÁGRA ÉRKEZÉS OKAINAK ÖSSZEFÜGGÉSEI NÉHÁNY RANGSKÁLÁN MÉRT TÉNYEZŐVEL (N=350, 2004)	119
64. TÁBLÁZAT: A RANGSKÁLÁN MÉRT VÁLTOZÓK KÖZÖTT SPEARMAN-FÉLE RANGKORRELÁCIÓS EGYÜTTHATÓK.....	120
65. TÁBLÁZAT: A DIPLOMÁSOK KIMAGASLÓ ARÁNYA NÉHÁNY A KÉRDŐÍVBEN SZEREPLŐ	121
66. TÁBLÁZAT: AZ ÁTTELEPÜLÉSI SZÁNDÉKRA HATÓ TÉNYEZŐK MEGOSZLÁSA	127
67. TÁBLÁZAT: A BÉKÉS MEGYEI HÍRLAPBAN ROMÁNIÁRÓL SZÓLÓ ÚJSÁGCIKKEK, HÍREK CSOPORTOSÍTÁSA TÉMÁK SZERINT	134
68. TÁBLÁZAT: A BÉKÉS MEGYEI HÍRLAPBAN A BÉKÉS MEGYE ÉS ROMÁNIA KÖZTI KAPCSOLATOKRÓL SZÓLÓ HÍREK CSOPORTOSÍTÁSA TÉMÁK SZERINT	135

VIII. Felhasznált irodalom

Utalások, hivatkozások

BÄHR, J. – JENTSCH, C. – KULS, W. (1992): *Bevölkerungsgeographie*. Lehrbuch der Allgemeinen Geographie 9. Berlin, New York.

BÁLINT B. – DEMETER GY. (2002): Gyorsjelentés – Székelyföld, In: Szabó A. – Bauer B. – Laki L. – Nemeskéri I. (szerk.), *Mozaik 2001, Gyorsjelentés – Magyar fiatalok a Kárpát-medencében*, Budapest: Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, pp 193-236

BECSEI J. (1995): *Az alföldi város és a külterületi népesség*, Budapest: MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, pp 76-81

BORBÉLY A. (2001): *Nyelvcseré*, Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet, pp 59-60

BORZÁN A. (2003): Románia regionális arculatának és népességszerkezetének alakulása az elmúlt évtizedben, In: Micheller M. (szerk.), *Körös Tanulmányok*, Békéscsaba: Tessedik Sámuel Főiskola Gazdasági Főiskolai Kar, pp 93-104

BORZÁN A. (2004): *Interregionalizmus a Dél-Alföldi magyar-román határ mentén*, Békéscsaba: Tessedik Sámuel Főiskola, Gazdasági Főiskolai Kar, 85 p.

BOTTONI, S. (2003): A romániai magyarság a brit diplomáciai iratok tükrében (1948-1971), In: Bárdi N. – Fedinec Cs. (szerk.), *Etnopolitika*, Budapest: Teleki László Alapítvány, pp 99-124

CSATA ZS. – MAGYARI T. – VERES V. (2002): Gyorsjelentés – Belső Erdély, In: Szabó A. – Bauer B. – Laki L. – Nemeskéri I. (szerk.), *Mozaik 2001, Gyorsjelentés – Magyar fiatalok a Kárpát-medencében*, Budapest: Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, pp 137-188

CSEPELI GY. – ZÁVECZ T. (0991): Az erdélyi menekültek személyisége, In: Szarka L. (szerk.), *Regio, kisebbségtudományi szemle*, 1991. 4. sz., Budapest, pp 91-102

CSÓTI CS. (1999): Az 1916. évi román támadás menekültügyi kérdései, *Régió – Kisebbség, közösség, társadalom*, 1999. 3-4. sz., Budapest, pp 226-242

DARÓCZI E. (2003): Az állandó vándorlások regionális és hierarchikus szerkezete Magyarországon és az Alföldön, In: Csatári B., *Alföldi Tanulmányok 2002-2003*, Békéscsaba: Nagyalföld Alapítvány, pp 66-83

DÉNES Z. (2002): A Partium fogalma és határainak változása a XVI-tól a XX. századig, In: Pál Á. (szerk.), *Héthatáron*, Szeged: JGYF Kiadó, pp 93-98

DIERINGER, J. – MÜLLER, M. (2001): A német újraegyesítést kísérő migrációs jelenségek, In: Lukács É. – Király M. (szerk.), *Migráció és Európai Unió*, Budapest: Szociális és Családügyi Minisztérium, pp 77-78

DÖVÉNYI Z. (1992): A menekültkérdés néhány területi aspektusa Magyarországon, In: Sík. E. (szerk.): *Menekülők, vándorlók, szerencsét próbálók*, Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete, pp 83-90

- DÖVÉNYI Z. (1997):** Adalékok a Magyarországon élő „idegenek” területi megoszlásához, In: Sík E. – Tóth J. (szerk.), *Migráció és politika*, Budapest, MTA Politikai Tudományok Intézete, pp 97-105
- EKÉNÉ ZAMÁRDI I. (1995):** A migráció és nemzetközi kutatása, In: Borsy Z. (szerk.) *Acta Geographica Debrecina 1994/95.*, Debrecen: KLTE, pp 293-312
- EKÉNÉ ZAMÁRDI I. (2003):** A nemzetközi migráció napjainkban. In: Ekéné Z. I.-Timár J. (szerk.) *Alföldi tanulmányok 2002/2003.* Békéscsaba: Nagyalföld Alapítvány, pp 5-16
- EKÉNÉ ZAMÁRDI I. – VICZIÁN ZS. (1999):** Kik költöznek Békéscsabára az 1990-es évek közepén?, In: Baukó T. (szerk.), *Az Alföld a XXI. század küszöbén*, Békéscsaba: Nagyalföld Alapítvány, pp 259-263
- ERDMANN GY. (2001):** Békés vármegye 1918-1948, In: Erdmann Gy. (szerk.), *Békés megye képes krónikája*, Békéscsaba: Békés Megyei Közgyűlés, pp 259-261
- FALUS I. – OLLÉ J. (2000):** *Statistikai módszerek pedagógusok számára*, Budapest: Okker Kiadó,
- FÁBIÁN Z. – SÍK E. – TÓTH J. (2001):** Az erdélyi magyarokkal szembeni előítéletesség, In: Lukács É. – Király M. (szerk.), *Migráció és Európai Unió*, Budapest: Szociális és Családügyi Minisztérium, 411 p.
- GHETAU, V. (2004):** A Romániai románok, a romániai magyar etnikai kisebbség és Magyarország demográfiai helyzetének összehasonlítása (1992-2002), *Demográfia*, 2004. 3-4. sz., pp 209-230
- GODÓ N. (2002a):** A migráció, In: Tóth J. (szerk.), *Általános társadalomföldrajz II.*, Budapest-Pécs: Dialóg Campus, pp 178-186
- GODÓ N. (2002b):** Migrációs minták, In: Tóth J. (szerk.), *Általános társadalomföldrajz II.*, Budapest-Pécs: Dialóg Campus, pp 186-187
- HABLICSEK L. – TÓTH PÁL P. (1996):** A nemzetközi vándorlás hatása a magyarországi népesség számának alakulására 1994-2010 között. In: Sík E. – Tóth J. (szerk.), *Táborlakók, diaszpórák, politikák*, Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete, pp 161-179
- HÁRS Á. (1992):** Vendégmunkások Magyarországon In: Sík E. (szerk.), *Menekülők, vándorlók, szerencsét próbálók*, Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete, pp 33-48
- HÁRS Á. (2001):** Népességmozgások Magyarországon a XXI. század küszöbén, In: Lukács É. – Király M. (szerk.), *Migráció és Európai Unió*, Budapest: Szociális és Családügyi Minisztérium, 64 p.
- HOÓZ I. (2004):** A magyar nemzetiségűek vándormozgalma a Kárpát-medencében az 1910 és 2000 között eltelt évtizedekben, *Demográfia*, 2004. 1-2. sz., pp 5-77
- KOCSIS K. (1989):** Vegyes etnikumú területek társadalmának népességföldrajzi kutatása Szlovákia és a Vajdaság példáján, *Studia Geographica*, Debrecen: KLTE, 98 p.
- KOCSIS K. (1993):** *Az etnikai konfliktusok történeti-földrajzi háttere a volt Jugoszlávia területén*, Budapest: Teleki László Alapítvány, pp 33-46

- KOCSIS K. (2003):** A Kárpát-medence változó etnikai arculata (1989-2002), In: Cholnoky Gy. (szerk.), *Kisebbségkutatás*, 2003. 4. sz., pp 706-725
- KOCSIS K. – KOVÁCS Z. (1991):** A magyarországi cigánynépesség társadalomföldrajza, In: Sík E. (szerk.), *Cigánylét*, Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete, pp 78-105
- KOPPER, S. – BOOM, E.V.D. (1994):** A térségi állományról és a térrendszerről – egy határtérség regionális földrajzi elemzése, In: Tímár J. (szerk.), *Az „alföldi út” kérdőjelei*, Békéscsaba: MTA RKK ATI Békéscsabai Osztály, pp 276-283
- KOVÁCS A. (1997):** Menedékesek Magyarországon 1996 januárjában In: Sík E. – Tóth J. (szerk.), *Migráció és politika*, Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete, pp 47-65
- KOVÁCS É. – MELEGH A. (2000):** „Lehetett volna rosszabb is, mehettünk volna Amerikába is”, In: Sík E. – Tóth J. (szerk.), *Diskurzusok a vándorlásról*, Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete, 131 p
- KOVÁCS R. (1993):** Az „idegenek” Magyarországon, In: Sík E. (szerk.), *Útkeresők*, Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete, pp 49-63
- KRAJCSÓNÉ KRASZKÓ I. (2003):** Népeségvizsgálat a XIX. század végén és a XX. század elején Magyarországon, In: Micheller M. (szerk.), *Körös Tanulmányok*, Békéscsaba: TS Főiskola Gazdasági Főiskolai Kar, pp 55-70
- KUGLER J. (1994):** A lakosságcsere hatása Békéscsaba népességszámának alakulására, *Migráció a Kárpát-medencében*, Békéscsaba: Körösi Csoma Sándor Főiskola, pp 189-212
- L. BALOGH B. (1999):** Az erdélyi magyar menekültkérdés 1939 és 1944 között, *Régió – Kisebbség, közösség, társadalom*, 1999. 3-4. sz., Budapest, pp 242-266
- L. RÉDEI M. (1992):** Magyarországon tartózkodási engedélyt kérők összetételének alakulása az elmúlt évtizedekben és a folyamat demográfiai következményei, In: Sík E. (szerk.), *Menekülők, vándorlók, szerencsét próbálók*, Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete, pp 75-82
- L. RÉDEI M. (2002):** Nemzetközi migráció, In: *A globális világ politikai földrajza*, Budapest: NTK, pp 356-363
- LUKÁCS É. (2001):** Az Európai Közösségek által kötött nemzetközi megállapodások szerepe a munkavállalók és vállalkozók szabad mozgásában, In: Lukács É. – Király M. (szerk.), *Migráció és Európai Unió*, Budapest: Szociális és Családügyi Minisztérium, pp 205-232
- MACKENSEN, R. – VANBERG, M. – KRAMER, K. (1975):** *Probleme regionaler Mobilität*. Göttingen
- MAMMEY, U. (1977):** *Räumliche Aspekte der sozialen Mobilität in der Bundesrepublik Deutschland*. Z. f. Bev. 3 (4). pp 23-49
- MASSEY, D. S. – ARANGO, J. – HUGO, G. – KOUAOUCL, A. – PELLEGRINO, A. – TAYLOR, E. (2001):** A nemzetközi migráció elméletei: áttekintés és értékelés (részletek), In: Sík E. (szerk.), *A migráció szociológiája*, Budapest: Szociális és Családügyi Minisztérium, pp 9-40

- MICHALKÓ G. (2004):** A határ menti együttműködés individuális értelmezése: a romániai bevásárlóturisták esete Csengersimán, In: Süli-Zakar I. (szerk.), *Határon átnyúló kapcsolatok, humán erőforrások*, Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó, pp 218-219
- MURVAI L. (1996):** *Fekete-fehér könyv*, Kolozsvár: Stúdium Könyvkiadó, pp 111-113
- NAGY E. (2004):** Nagyvárad szerepe a határmenti interregionális együttműködésben, In: Süli-Zakar I. (szerk.), *Határon átnyúló kapcsolatok, humán erőforrások*, Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó, 112 p
- PAPP Z. A. (2004):** Pedagógusok és minőségkonceptiók a romániai magyar közoktatásban, *Regio*, 2004. 2. sz., 84 p
- PATTERSON, J. (1991):** Hungary's Disappearing Romanian Minority (East European Quarterly) – Miért fogynak románjaink?, *Regio*, 1991. 4. sz., pp 245-247
- PÁL Á. (2002):** A Dél-Alföld határmenti településeinek társadalom- és gazdaságföldrajzi vizsgálata, In: Pál Á. (szerk.), *Héthatáron*, Szeged: JGYF Kiadó, pp 201-228
- PÉNTEK J. (2004):** A romániai magyar felsőoktatás helyzete és kilátásai, In: Cholnoky Gy. (szerk.), *Kisebbségkutatás*, 2004. 1. sz., pp 76-85
- PIORE M. J. (1979):** *Birds of Passage: Migrant Labor and Industrial Societies*. Cambridge, Cambridge University Press
- PORTES, A. (1976):** Determinants of the Brain Drain. *International Migration Review*, 10: pp 489-508
- PORTES, A. – BÖRÖCZ J. (2001):** Keserű kenyér: a munkaerő nemzetközi migrációjának szociológiai problémái (részletek), In: Sík E. (szerk.), *A migráció szociológiája*, Budapest: Szociális és Családügyi Minisztérium, pp 69-88
- PORTES, A. – SENSENBRENNER, J. (2001):** Beágyazottság és bevándorlás: megjegyzések a gazdasági cselekvés társadalmi meghatározóiról (részletek), In: Sík E. (szerk.), *A migráció szociológiája*, Budapest: Szociális és Családügyi Minisztérium, pp 105-126
- RAVENSTEIN, E. G. (1885/89):** The Laws of Migration. *Journal Royal Stat. Soc.* 48. pp 167-227 u. 52. pp 241-301
- RESZLER G. (1999):** A Romániából Szabolcs-Szatmár-Bereg megyébe érkezett bevándorlók néhány demográfiai jellemzője (1985-1995), In: Tóth Pál P. – Illés S. (szerk.), *Migráció, Tanulmánygyűjtemény II.*, Budapest: KSH Népeségtudományi Kutató Intézet, pp 209-220
- ROMSICS I. (2000):** *Magyarország története a XX. században*, Budapest: Osiris Kiadó, pp 142-143
- SALT, J. (2001):** A nemzetközi tendenciák és típusok összehasonlító áttekintése 1950-1980 (részletek), In: Sík E. (szerk.), *A migráció szociológiája*, Budapest: Szociális és Családügyi Minisztérium, pp 59-68
- SCHWARZ, K. (1972):** *Demographische Grundlagen der Raumforschung und Landesplanung*. Veröff. D. Akad. F. Raumf. U. Landespl. Abh. 64. Hannover.

- STARK T. (2001):** Háborús népességmozgás a Kárpát-medencében (1938-1948), In: Faragó T. – Őri P. (szerk.), *Történeti demográfiai évkönyv*, Budapest: KSH Népességtudományi Kutatóintézet, pp 389-410
- SÜLI-ZAKAR I. (2003):** A magyar területfejlesztés az EU regionális politikájának tükrében, In: Süli-Zakar I. (szerk.), *Társadalomföldrajz – Területfejlesztés*, Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó, 653 p
- SZABÓ A. F. (2003):** A magyar kisebbségek jövője a nemzetközi migráció tükrében. (Empirikus kísérlet a határon túli magyarság migrációs potenciáljának meghatározására), In: Cholnoky Gy. (szerk.), *Kisebbségkutatás*, 2003. 4. sz., pp 782-787
- SZAKÁTS M. E. (1996):** Az Erdélyből áttelepült magyarok otthonképe, In: Sík E. – Tóth J. (szerk.), *Táborlakók, diaszpórák, politikák*, Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete, pp 91-118
- SZARKA L. (2004):** A kettős állampolgárság jogintézménye mint a kisebbségi és migrációs léthelyzetek kezelésének eszköze In: Cholnoky Gy. (szerk.), *Kisebbségkutatás*, 2004. 2. sz., pp 255-265
- SZATMÁRI I. (2001):** Gyula török megszállásától a Rákóczi szabadságharc végéig, In: Erdmann Gy. – Havassy P. (szerk.), *Békés megye képes krónikája*, Békéscsaba: Békés Megyei Közgyűlés, pp 89-91
- SZÁSZI Á. – SZÁSZI F. (2000):** A bevándorlás jogi szabályozásainak változásai Magyarországon (1945-99), *Demográfia*, 2000. 4. sz., pp 499-513
- SZENOGRADI P. (1998):** Az Erdélyből származó értelmiség társadalmi szerepe Békéscsabán, In: Bottlik Zs. – Farkas Gy. – Telbisz T. (szerk.) *A természet és társadalomföldrajzi szekcióban elhangzott előadások* (Geográfus Doktoranduszok II. Konferenciájának írásos anyaga), Budapest: ELTE TTK
- SZENOGRADI P. (1999):** Az erdélyi diákok áttelepülési szándékai, In: Fülek Gy. (szerk.) *A táj változásai a Kárpát-medencében*, Gödöllő: GATE, 16. pp 95-98
- SZENOGRADI P. (2002):** The Social-Geographical Study of the Intellectuals' Removal from Romania to Békés County, In: Süli-Zakar I. (szerk.) *Borders and Cross-border Cooperations in the Central European Transformation Countries*. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó, pp 262-270
- SZENOGRADI P. (2003a):** A Romániából Békés megyébe áttelepültek társadalomföldrajzi vizsgálata, In: Csátri B. (szerk.) *Alföldi tanulmányok 2002/2003*. Békéscsaba: Nagyalföld Alapítvány, pp 36-50
- SZENOGRADI P. (2003b):** A Békés megyében élő erdélyiek társadalomföldrajzi vizsgálata a migrációs modellek tükrében, In: Micheller M. (szerk.) *Körös Tanulmányok*, Békéscsaba: Tessedik Sámuel Főiskola, Gazdasági Főiskolai Kar, pp 121-138
- SZENOGRADI P. (2003c):** A Romániából Békés megyébe áttelepültek fontosabb társadalomföldrajzi jellemzői, *Partiumi Egyetemi Szemle*, 2003. 2. sz., pp 113-120
- SZENOGRADI P. (2004a):** Erdélyi értelmiségiek társadalmi beilleszkedése Békéscsabán, In: Süli-Zakar I. (szerk.) *Határon átnyúló kapcsolatok, humán erőforrások*, Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó, pp 189-196

- SZENOGRÁDI P. (2004b):** A Békéscsabán élő erdélyiek áttelepülés utáni mobilitása, In: Micheller M. (szerk.) *Körös Tanulmányok*, Békéscsaba: Tessedik Sámuel Főiskola, Gazdasági Főiskolai Kar, pp 142-150
- SZÉKELYI M. – BARNA I. (2003):** *Túlélőkészlet az SPSS-hez*, Budapest: Typotex Kiadó
- SZÓNOKYNE ANCSIN GABRIELLA (1994):** A Dél-Alföldi határmente lehatárolása és népességprognóza, In: Tímár J. (szerk.), *Az „alföldi út” kérdőjelei*, Békéscsaba: MTA RKK ATI Békéscsabai Osztály, pp 241-244
- TILLY, C. (2001):** Áthelyeződött hálózatok (részletek), In: Sík E. (szerk.), *A migráció szociológiája*, Budapest: Szociális és Családügyi Minisztérium, pp 89-104
- TÓTH J. (2001):** A nemzetközi migráció jogi alapjai, In: Lukács É. – Király M. (szerk.), *Migráció és Európai Unió*, Budapest: Szociális és Családügyi Minisztérium, pp 88-90
- TÓTH PÁL P. (1994):** Magyarország új állampolgárai (1988-1992), In: Sík E. – Tóth J. (szerk.), *Jönnek? Mennek? Maradnak?*, Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete, pp 85-97
- TÓTH PÁL P. (1996):** A Magyarországra menekülők, 1988-1994, *Statisztikai Szemle*, 1996. 5-6. sz., pp 438-459
- TÓTH PÁL P. (2001):** Népességmozgások Magyarországon a XIX. és a XX. században, In: Lukács É. – Király M. (szerk.), *Migráció és Európai Unió*, Budapest: Szociális és Családügyi Minisztérium, pp 19-41
- TÓTH PÁL P. (2004):** Egy évtized után. (A Magyarországot érintő nemzetközi vándorlás 1990 és 2000 között), In: Cholnoky Gy. (szerk.), *Kisebbségkutatás*, 2004. 4. sz., pp 598-626
- TURNER, J. H. – BONACICH, E. (2001):** A közvetítő kisebbségek összefoglaló elmélete felé, In: Sík E. (szerk.), *A migráció szociológiája*, Budapest: Szociális és Családügyi Minisztérium, pp 127-140
- VAJDA ZS. (2001):** A társadalmi hátrányok és az oktatás: múlt és jelen, In: Csapó B. – Vidákovich T. (szerk.), *Neveléstudomány az ezredfordulón*, Budapest: NTK, pp 175-189
- VARGA E. Á. (1991):** Városodás, vándorlás, nemzetiség. Adatok az erdélyi városok etnikai arculatában bekövetkezett változásokról, In: Szarka L. (szerk.), *Regio, kisebbségtudományi szemle*, 1991. 4. sz., Budapest, pp 121-141
- VARGA E. Á. (1996):** A nemzetiségek iskolázottsága Romániában az 1992. évi népszámlálás idején, *Statisztikai Szemle*, 1996. 4. sz., pp 332-351
- VARGHA A. (2000):** *Matematikai statisztika*, Budapest: Pólya Kiadó
- WALLACE, C. – CHMOULIAR, O. – SIDORENKO, E. (2001):** Nyugat-Európa keleti határa: mobilitás az ütközőzónában (részletek), In: Sík E. (szerk.), *A migráció szociológiája*, Budapest: Szociális és Családügyi Minisztérium, pp 171-192
- WIEGAND, B. (2001):** A feketepiaci bűnözés etnikai és társadalmi struktúrája (részletek), In: Sík E. (szerk.), *A migráció szociológiája*, Budapest: Szociális és Családügyi Minisztérium, pp 141-154

ZÁVECZ T. (1992): Csökkenő rokonszeny, In: Sík E. (szerk.), *Menekülők, vándorlók, szerencsét próbálók*, Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete, pp 49-58

ZELINSKY, W. (1971): The Hypothesis of the Mobility Transition. *Geogr. Rev.* 61. pp 219-249

ZOLBERG, A. (2001): Újabb hullámok: migrációelmélet egy változó világban (részletek), In: Sík E. (szerk.), *A migráció szociológiája*, Budapest: Szociális és Családügyi Minisztérium, pp 41-58

Források, dokumentumok

- *A történelmi Magyarország atlasza és adattára 1914*, Zentai L. (szerk.), Pécs: Talma Kiadó, 2001
- Akadémiai tagajánlások 2003., *Magyar Tudomány*, 2003. 12. sz. melléklete
- *Békés megye statisztikai évkönyve*, 2003., KSH BMI, 2004
- *Békés megyei pályaválasztási tájékoztató az általános iskolásoknak a középfokú továbbtanulási lehetőségekről a 2001/2002. tanévre*, BM HUFIK, Békéscsaba, 2000
- *Ki kicsoda Békéscsabán*, Lovász és Tsa Bt., Gyula, 1999
- ORFK nyilvántartás
- Pedagógiai Innovációk Békés megyében, BM HUFIK, Békéscsaba, 2003
- *Tanulmányi versenyek eredményei 2003/2004*, BM HUFIK, Békéscsaba, 2004

Levéltári hivatkozások

BML. IV.B.401. 1.208/1918 – Békés Vármegye főispánja

BML. IV.B.407. 2439/1920 – Békés Vármegye főispánja

www.bm.hu

www.bmhirlap.hu

www.elvira.hu

www.eurostat.com

www.magyarhirlap.hu

www.migrationinformation.org

www.nepszabadsag.hu

www.om.hu

IX. Mellékletek

TARTALOMJEGYZÉK

I. BEVEZETÉS	1
I.1. A TÉMAVÁLASZTÁS INDOKOLTSÁGA	1
I.2. A KUTATÁS CÉLJA.....	2
I.3. A DOLGOZAT SZERKEZETI FELÉPÍTÉSE	5
II. SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS.....	6
II.1. MIGRÁCIÓS ELMÉLETEK	6
II.1.1. Közgazdasági jellegű modellek.....	6
II.1.2. Szociológiai jellegű elméletek.....	8
II.1.3. A migrációs rendszer elmélete.....	9
II.1.4. Asszimilációs elméletek	10
II.1.5. Letelepedési minták	10
II.2. AZ ELMÉLETEK CSOPORTOSÍTÁSA, ÉRTÉKELÉSE.....	11
II.3. A DISSZERTÁCIÓHOZ KAPCSOLÓDÓ FONTOSABB FOGALMAK.....	12
II.4. A BEFOGADÓ ORSZÁG – MAGYARORSZÁG.....	13
II.5. ROMÁNIA, MINT KIBOCSÁTÓ TERÜLET – FŐBB JELLEMZŐK.....	16
II.3. JOGI HÁTTÉR.....	20
III. FELHASZNÁLT MÓDSZEREK.....	24
III.1. AZ ADATBÁZIS	24
III.1.1. ORFK nyilvántartás	24
III.1.2. Kérdőíves felmérések, interjúk	25
III.1.3. Települési adatok pontosítása	26
III.1.4. Román származású személyek adatai.....	26
III.2. ELEMZÉSEK MÓDSZERTANA	27
III.2.1. Statisztikai elemzések	27
III.2.2. Dokumentumok elemzése.....	29
IV. A ROMÁNIÁBÓL BÉKÉS MEGYÉBE ÁTTELEPÜLTEK TÁRSADALOM- FÖLDRAJZI VIZSGÁLATA	30
IV.1. AZ ERDÉLY ÉS BÉKÉS MEGYE KÖZTI MIGRÁCIÓ 1916 ÉS 1987 KÖZÖTT	30
IV.1.1. Az első világháború alatti kényszmigráció.....	30
IV.1.2. Az első világháború utáni migráció.....	33
IV.1.3. Az 1939 és 1987 közötti migráció.....	38
IV.2. A ROMÁNIÁBÓL BÉKÉS MEGYÉBE IRÁNYULÓ MIGRÁCIÓ 1988 UTÁN.....	39
IV.2.1. Az áttelepültek megoszlása származási helyük és Békés megyei lakóhelyük alapján	39
IV.2.1.1. Származási hely	39
IV.2.1.2. Az áttelepültek területi megoszlása Békés megyében	41
IV.2.1.3. Az erdélyi és a Békés megyei települések közti migrációs kapcsolatok.....	47
IV.2.2. A bevándorlók érkezés szerinti megoszlása	54
IV.2.3. Az áttelepültek vizsgálata életkor, nem és családi állapot szerint.....	56
IV.2.4. Az áttelepültek vizsgálata iskolai végzettség, foglalkozás alapján	63
IV.2.4.1. A diplomások foglalkozás szerinti megoszlása	66

<i>IV.2.5. Az áttelepültek vizsgálata nemzetiségük szerint.....</i>	<i>71</i>
IV.2.5.1. A román származású bevándorlók társadalom-földrajzi vizsgálata	71
IV.2.5.2. Más nemzetiségű romániai bevándorlók	79
<i>IV.2.6. Az áttelepülés utáni változások.....</i>	<i>80</i>
IV.2.6.1. A Békéscsabán élő erdélyiek áttelepülés utáni mobilitása.....	80
IV.2.6.2. Az áttelepülés utáni változások 11 Békés megyei településen végzett vizsgálat alapján	84
IV.2.6.3. A diplomások számának és összetételének változásai 1998 és 2004 között	94
<i>IV.2.7. Az áttelepülés egyes tényezői közti összefüggések vizsgálata</i>	<i>103</i>
IV.2.7.1. Az 500 fős minta vizsgálata.....	103
IV.2.7.2. A 350 személy által kitöltött kérdőívek feldolgozása	112
IV.2.7.3. A bevándorló diplomások jellemzése az interjúk alapján.....	121
IV.2.7.4. A nagyváradi gimnazisták körében végzett felmérés eredményei	126
<i>IV.2.8. Az áttelepültek helyi társadalomra gyakorolt hatása</i>	<i>128</i>
<i>IV.2.9. A Békés megyébe irányuló erdélyi kivándorlás és a média kapcsolata</i>	<i>133</i>
V. ÖSSZEGZÉS	138
VI. SUMMARY	147
VII. ÁBRÁK ÉS TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE.....	156
VIII. FELHASZNÁLT IRODALOM.....	161
IX. MELLÉKLETEK	168

**A Romániából Békés megyébe áttelepült személyek
társadalomföldrajzi vizsgálata, különös tekintettel az értelmiségiekre**

Értekezés a doktori (PhD) fokozat megszerzése érdekében
a Földrajz tudományában

Írta: Szenográdi Péter történelem – földrajz szakos középiskolai tanár

Készül a Debreceni Egyetem Földrajzi – Földtudományi doktori programja
(Társadalomföldrajzi Alprogramja) keretében

Témavezető: Ekéné Dr. Zamárdi Ilona

A doktori szigorlati bizottság:

Elnök:	Martonné Dr. Erdős Katalin	
Tagok:	Dr. Pál Ágnes	
	Dr. Kozma Gábor	

A doktori szigorlat időpontja: 2003. június 23.

Az értekezés bírálói:

Dr.	
Dr.	

A bíráló bizottság:

Elnök:	Dr.	
Tagok:	Dr.	
	Dr.	
	Dr.	
	Dr.	
	Dr.	

Az értekezés védésének időpontja: 2005.